Валентин Лукич Чемерис

# Приречені на щастя

Фантастичний роман про Адама і Єву та про їхню любов

"Довготривалі подорожі часто ставали причиною багатьох пригод, які нерідко виходили за межі ймовірності."

Із стародавньої хроніки

АСТРОНОМІЧНА ДОВІДКА

Альфа Центавра — наша найближча сусідка в космічному просторі за межами Сонячної системи й одна з найяскравіших зірок Південної півкулі — насправді є системою, що складається із трьох зірок. Дві великі зірки А і Б обертаються одна навколо другої за 80 років при середній відстані між ними близько 23 астрономічних одиниць; третій член системи — зірка С, що знаходиться від нас за 10 000 астрономічних одиниць, обертається навколо пари АВ за період близько мільйона літ. Кожна із зірок А і Б могла б мати придатні для життя планети, зірка С — Проксима — не могла б".

С. Доул, "Планети для людей"

## Пролог

## І. ПОПУТНОГО СОНЯЧНОГО ВІТРУ

Космічний корабель завершував свій перший виток навколо Землі.

— Пора, — сказав Командир. — Земля дає добро. Над Камчаткою відкрили шлюз. Усе було готове до задуманого і на рідній планеті не раз та не двічі "програно" в термобарокамері за повною циклограмою.

Всі інструкції вивчені, всі дії застережені. Але хто міг з певністю сказати, що чекає людину там, за надійними стінами космічного фрегата? І Командир корабля подумав, що в сто крат легше було б йому самому ступити в ту безодню, аніж давати команди товаришеві.

А вголос промовив спокійно і начеб аж якось буденно:

— Ну, в добру путь!..

Космонавт звівся з крісла і, повторивши про себе побажання Командира, кивнув йому і плавно рушив у шлюз.

Перед стартом, біля підніжжя ракети, готової знятися у височінь, Головний напучував його:

— Ти там особливо не мудруй. Тільки вийди і зайди. — Помовчавши, додав, усміхаючись: — Попутного тобі сонячного вітру!

Ці слова пригадалися Космонавтові, коли він переходив у шлюз. Перш ніж зробити вирішальний крок, на кілька секунд затримався. Мигцем оглянув себе в скафандрі (все було гаразд: на грудях висіла фотокамера, а на правому боці, біля стегна, — маніпулятор), хитнувся вперед — і до половини висунувся у відкритий простір.

Перед ним був Космос.

Перше, що кинулося у вічі, — Сонце. (Він подумки назвав його з великої літери). За інструкцією Космонавт мав повністю закрити світлофільтр. Але така була незборима цікавість глянути в Космос, на Сонце без захисного світлофільтра, що він лише наполовину прикрив

лице. І коли зиркнув, то в ту ж мить зажмурився, бо здалося, що в лице вдарила дуга електрозварювання. Довелося спішно закрити світлофільтр, і лише тоді зміг дивитися. У Космосі, не відгороджене товщею атмосфери, Сонце було зовсім не схоже на те, яке він звик бачити з землі. Тут, на далекій орбіті, перед ним висів рівний диск, без проміння й ореолу, але сліпив неймовірно. Навіть у позолоченім фільтрі 96-процентної щільності яскравість була такою, як у Ялті в літній полудень.

Сонце — сліпучо-осяйне, а небо… чорне. І зоряне. Зорі були вгорі і внизу.

"Дивно, — подумалось Космонавтові, — сонячний день, а небо чорне. І зорі. Не збагнеш: чи зараз сонячна ніч, чи зоряний день?"

Він зробив ще один плавний, обережний рух, став на обріз люка, і… йому захопило подих.

Під ним було Чорне море. Як на долоні!

З ілюмінатора корабля він уже бачив його, але то з ілюмінатора, а звідси, з обрізу люка, над відкритою прірвою, зовсім інші почуття сколихнули його душу, і Космонавт вперше відчув себе крилатим.

І Кавказ був під ним.

Космонавтові зненацька, наче душа заспівала, пригадалися рядки поета, які вчив колись ще в школі:

Кавказ подо мною. Один в вышине

Стою над снегами у края стремнины;

Орел, с отдаленной поднявшись вершины

Парит неподвижно со мной наравне.

Отселе я вижу потоков рожденье

И первое грозных обвалов движенье.

Коли продзвеніли в душі ці рядки, Космонавт поглянув на свій корабель, і той йому видався справді незвичайним птахом.

А ліворуч було видно Балкани, Італію, праворуч, на обрії, — голубіла Балтика. Як намальована. І подумалося, що такої незвичайної краси ще не бачила жодна людина.

Але Космонавт схаменувся — не до замилування, треба було працювати. Він зняв кришку з кінокамери, що мала його знімати, глибоко зітхнув, м’яко відштовхнувся од корабельного порога і поплив, розкинувши руки й ноги.

У Космосі!

Над Землею!

І хоч поплив лише на довжину фала, а здавалося, що пливе над усім білим світом, над минулим Землі, над її сьогоденням та майбутнім.

Пливе над материками й морями і раптом чує в навушниках урочистий голос Командира:

— Я — "Алмаз"! Людина вийшла в космічний просстір! Знаходиться у вільному плаванні! Я — "Алмаз"! Людина вийшла…

В ту історичну мить вільного плавання над безоднею Космонавт ніяк не міг збагнути: хто ж то вийшов у космос, про що схвильовано передає Командир?

А під ним був Крим. На дні безмежної порожнечі. Обриси півострова були такими чіткими, що Космонавт упізнав Цемеську бухту.

Роздивляючись Крим, він згадав про ті побоювання, які чув перед польотом: а раптом психіка людини не зможе впоратись із відчуттям безодні, що розверзнеться перед нею? Раптом виникне страх перед прірвою? Раптом…

Космонавт посміхнувся — які страхи? Радість, збудження, захват охопили його над тією безоднею.

І бачить Космонавт, як Землею весна йде — з півдня на північ. Звідси, із недосяжної висі, видно, як біле поступається місцем чорному, зеленому. Весна йде? Красна йде! І здалося Космонавтові, що це не просто та весна, про яку в словниках зазначається: "пора року між зимою і літом". Ні, то йде Весна Людства, того Людства, яке щойно зробило перший крок у Космос, перший у мільйоннолітній ході, від далекої зорі зародження життя у пітьмі віків до зірок у небі.

Він плив над Землею, а під ним на північ поспішала весна.

Над Уралом Космонавт зненацька почав перевертатися на перекрученому фалі: то в один бік, то в другий. Але остраху чи побоювання не відчував, була радість і був захват, що Землею — прадавньою і вічно юною голубою планетою — іде Весна Людства!

Розкрутивши фал, він поплив до корабля.

І корабель вразив Космонавта не менше, аніж Земля і зорі: срібний, величний, з вусами антен, із сонячними блискітками — справжній

зоряний фрегат! Від повноти щастя і захвату захотілося навіть випробувати корабель на стійкість. І він хитнув його — раз і вдруге. Виявилося, що корабель можна легко розкачати поштовхами!..

Космонавт засміявся у скафандрі й знову поплив від корабля.

І була тиша. Абсолютна, ні з чим не зрівняна тиша, якої немає на Землі.

Він відчув у тій тиші биття власного серця і шум дихання. Відчув ніби збоку. І здалося, що то дихає Всесвіт.

І був день як день — звичайний, березневий, нічим не примітний. І там, далеко внизу, на голубій планеті, ніхто у ті хвилини і гадки не мав, що в Космосі, над Землею, пливе людина. Перша і вперше за всю мільярднолітню історію планети людства.

Ще двічі Космонавт відходив од корабля і повертався до нього, до срібного зоряного фрегата з вусами антен. У шлюз він заплив головою вперед (хоча за інструкцією мав зайти ногами, але те, що виходило на Землі, під час тренувань у барокамері, не вийшло в Космосі, бо скафандр після вільного польоту став "не той"), там розвернувся і вже ногами — в корабель, прямо в крісло.

Це вже було над Єнісеєм.

І була перша людина у відкритому Космосі рівно 12 хвилин, ті 12 хвилин, що варті цілого життя, яких не кожному з землян вдається діждатися бодай раз на віку. То були перші зоряні хвилини людства, що з часом перетворяться на години, дні, тижні, місяці, роки, десятки років.

— Попутного тобі сонячного вітру, Людино!

На землі, як тільки Космонавт зняв шолом, Головний, хитро примруживши, зненацька запитав весело:

— Що я тобі сказав перед стартом? Ну, що?

— Вийти і зайти, — відповів щасливий Космонавт.

— А ти згадай краще.

І Космонавт згадав: "Попутного сонячного вітру". Головний засміявся.

— Ось тепер усе правильно.

І на своїй фотографії написав Космонавту на згадку про той незвичайний день: "Хай усе життя тебе супроводжує попутний сонячний вітер!"

На Космодромі квітли тюльпани.

То був звичайний березневий день, день, коли планетою Земля йшла Весна, зоряна Весна Людства.

2. ІЗ ДОСЬЄ КОСМІЧНОГО ЦЕНТРУ ЗЕМЛІ

Справа № 245/08 — "Геліос".

Другий Космофлот Землі.

Фонд 138/49

ПРОТОКОЛ 10

загального зібрання членів екіпажу "Геліоса".

6-й рік польоту.

18 березня 2115 року

за земним літочисленням.

Кают-компанія лайнера.

1. СЛУХАЛИ: повідомлення Командира лайнера про відкриття радіоастрономом "Геліоса" Русланом Булат-Беком нової планети в системі зірки А (сузір’я Центавра).

— Товариші! Друзі! Колеги! Земляни мої дорогі! Шість років ми, врізуючись у безкінечну ніч Простору, летимо до сузір’я Альфа Центавра на пошуки планети, придатної для життя людей. Нас чекає ще один рік падіння в космічну прірву, і лише тоді нарешті завершиться наша гігантська парабола.

Пройшли третій компонент сузір’я — зірку Проксиму, яка на 360 біліонів кілометрів ближче до Землі. Проксима Центавра — холодний червоний карлик, що дає світло в двадцять тисяч разів менше, ніж наше Сонце. Йдемо далі, до головного компонента системи Альфа Центавра — зірок А і Б. Як ви знаєте, радіоастрономи Землі висловили припущення, що в найближчому до Землі сузір’ї Альфа Центавра, в системах його зірок А чи Б, мусить бути планета. Мусить, але точно ніхто нічого не міг сказати і тим більше дати нам хоч якусь гарантію на успіх. Ми летимо шість років, лишивши позад себе десятки тисяч мільярдів кілометрів, на свій риск, не відаючи, що нас чекає на фініші: удача чи гірке розчарування. А втім, навіть негативний результат — це теж результат, хоча за нього і доводиться дорого платити. Але в обох випадках — позитивного чи негативного результатів — нам доведеться розплачуватися чотирнадцятьма роками власного життя. Та недарма ми

шість земних років жили поза часом і простором, не знаючи ні дня, ні ночі, недарма шість років мали відчуття, що, освітлені срібним зоряним блиском, висимо, підвішені в порожнечі, недарма. Сьогодні, в цей знаменний для нас день, в обсерваторії "Геліоса" пролунав вигук Руслана, нашого зоряного марсового: "Планета! Бачу планету!.." І лише тепер ми твердо впевнені: чотирнадцять років життя ми віддамо не задарма. Попереду, за тисячі мільярдів кілометрів, нас чекає планета. Планета, подібна до нашої голубої Землі. Ось її фотографії, зняті Русланом за допомогою корабельного телескопа, ось параметри орбіти жовтої зірки А — Толіман. Вона дуже подібна до нашого Сонця, має яскравий оранжевий супутник, втричі менший за наше світило — зірку Б. До Толімана ще не близька відстань — один світловий рік, але планета в її системі є! Ура, друзі, ура!..

2. ПОСТАНОВИЛИ: зафіксувати пріоритет Р. Булат-Бека у відкритті невідомої планети в системі зірки А, себто зірки Толіман.

3. Слово для пропозиції щодо назви нової планети надається її першовідкривачеві.

— Друзі! В цей день, коли я відкрив планету в системі зірки А, тобто 18 березня, рівно 150 літ тому, в історії підкорення Космосу сталася незвичайна подія. 18 березня 1965 року, як писали тоді газети, вперше в біографії землян один із них відчинив двері нашого космічного дому і вийшов за його поріг. Космонавт залишив космічний корабель і 12 хвилин плив над Землею. А Землею ішла Весна. Космічна Весна Людства. Космонавт плив над материками, морями, горами і долинами, містами і селами. Це був льотчик-космонавт СРСР Олексій Леонов. Уперше в історії людства син Землі зробив крок — у прямому значенні цього слова — в Космос! Звідтоді нам, землянам, півтораста років дме попутний сонячний вітер у наші космічні вітрила. Всього траплялося на непротореному зоряному шляху людства — успіхи і поразки, радість і горе, щастя відкриття і біль втрати, — та сини Землі, колись почавши свій космічний шлях, уже не зупинялися. І так сталося, що якраз у цей день — 18 березня — я і відкрив планету в системі зірки А. Тому вношу

пропозицію: на ознаменування стоп’ятдесятиріччя від дня першого у світі виходу людини у відкритий космос нову планету в системі зірки Толіман назвати ім’ям космонавта Леонова — Леонією. Планета Леонія — по-моєму, звучить!

Пропозиція Р. Булат-Бека приймається одноголосно.

4. ПОСТАНОВИЛИ:

а) задовольнити прохання радіоастронома Р. Булат-Бека щодо присвоєння відкритій ним планеті у системі зірки А (сузір’я Альфа Центавра) імені космонавта СРСР О. Леонова і надалі йменувати її ЛЕОНІЄЮ;

б) просимо Космічний Центр Землі затвердити назву планети Леонія і занести її до Загального Каталогу Планет.

Політ триває успішно, всі системи корабля функціонують нормально. В екіпажу — піднесений настрій. Живемо як одна сім’я. Радіємо, що подарували людству нову планету, яка стане колись для нього такою ж рідною, як і Земля.

Скучаємо за вами, люди!

Полум’яний привіт матері Землі!

Екіпаж "Теліоса".

Передано по О-каналу.

Наступний сеанс зв’язку через рік.

3. 15 ГОДИН ПІСЛЯ ЗАГИБЕЛІ "ГЕЛІОСА"

Одна година 30 хвилин після катастрофи

Він говорив, ніби читав невидимий текст:

— "22 липня 2116 року за земним літочисленням трансгалактичний корабель Другого Космофлоту Землі, лайнер 1-го класу "Геліос" з невідомих досі причин раптово загинув над планетою Леонія зірки А (сузір’я Центавра). З усього екіпажу (8 чоловік) живими залишилося лише двоє: геолог Адам Весна-Другий та лікар-психолог Єва Булат-Бек, котрі на час катастрофи знаходилися на поверхні нововідкритої планети, досліджуючи один із її районів. Таким чином, двоє землян опинилися на безлюдній необжитій планеті в сузір’ї Центавра без будь-яких засобів до існування, на відстані 4,28 світлового року од Землі".

— Замовкни!.. — вигукнула вона із сльозами на очах.

Він тяжко зітхнув.

— Але так буде колись записано до "Загальної Історії Космічних Досліджень", куди записується все, що б не сталося із землянами поза межами рідної планети. Незадовго до нашого старту вийшов 33-й том "Загальної історії"… Отже, в 34-му, ні, мабуть, у наступному напишуть і про трагедію "Геліоса".

— Про те, що ми випадково вцілілі, знати вже ніхто не буде.

— Можливо.

— А нам залишається лише співати "Де профундіс…".

— Що?.. — не зрозумів він.

— Кажу, "Де профундіс", — початкові слова однієї давньої заупокійної молитви.

Він розвів руками.

— Що ж... І такий варіант можливий, — йому було важко говорити. — "Де профундіс", кажеш? А втім, обійдемося і без заупокійної молитви. І тим більше, не будемо сидіти склавши руки й покірно чекати свого кінця. Треба будь-що лишити свої сліди на цій планеті, щоб земляни знали, що ми і після загибелі "Геліоса" боролися за життя до кінця.

— Боротися за життя на необжитій планеті? — Вона скептично глянула на нього. — Та хто ти такий, новоявлений богатир?

— Адам, — сказав він коротко. — А ти — Єва.

ІНФОРМАЦІЯ ВІДДІЛУ КАДРІВ ДРУГОГО КОСМОФЛОТУ ЗЕМЛІ

"Адам Весна-Другий, 32 роки, зріст 192 см, колір волосся темно-русий, правильної будови тіло, фізичних чи психічних вад не має. За фахом геолог, кандидат наук, автор ряду праць, у тім числі й науково-популярної книги "Геологія третього тисячоліття". Працював геологом на Памірі, завідував сектором НДІ на Місяці та відділом Інституту геології на Марсі, в трансгалактичному рейсі на "Геліосі" вперше.

Фізично сильний, спортсмен (з марафонського бігу неодноразово займав призові місця), характер — спокійний, врівноважений, має схильність до гумору і вдається до нього особливо у важкі хвилини. В досягненні своєї мети наполегливий, стійкий, надзвичайно працездатний, цілеспрямований.

Ерудит, один з кращих геологів.

У колективі — комунікабельний, відвертий, товариський, має потяг (у години дозвілля) до веселих містифікацій, розігрувань.

У побуті та в особистому житті емоційно стриманий, практичний, до сентиментальності не схильний.

Сім’ї не має, всього себе віддає роботі.

В критичних ситуаціях діє з холодною розсудливістю і неодмінно згідно з Інструкцією.

Рекомендований в експедицію "Геліоса" Вищою Радою з питань геології. Затверджений одноголосно з найвищим балом оцінки".

"Єва Булат-Бек (дівоче прізвище Ней) — 27 років, ріст 187 см, колір волосся світлий, тіло правильної будови, фізичних чи психічних вад не має, приємної зовнішності.

За фахом лікар (терапевт-невропатолог, психолог), кандидат наук. Має ряд наукових праць з питань космічної психології.

Працювала терапевтом у гірській обсерваторії (Памір), психологом науково-дослідної станції на Місяці, головним психологом Космічного Центру на Марсі.

Фізично сильна, спортсменка (теніс), спокійна, поміркована, у поводженні з товаришами привітна, витримана — професійний психолог. Одначе емоційно (як жінка) не завжди буває рівна, настрій може мінятися швидко (в залежності від обставин та ситуацій), але за межі норми не виходить.

Має схильність до сентиментальності і деякої кокетливості. Чоловікам подобається.

Розуміє, що вона не тільки науковець, а й вродлива жінка. В колективі комунікабельна, весела, завжди в центрі уваги, тому своїй зовнішності й туалетові надає дещо підвищеного значення. Любить поклонників, не байдужа до компліментів, але до флірту з чоловіками не схильна.

У досягненні своєї мети наполеглива і цілеспрямована.

Ерудит, працездатність у нормі.

В критичних ситуаціях не губиться і при наявності товаришів чи колег по роботі — ефектно-ділова.

Самотності уникає, самотність (особливо довготривала) впливає на неї дещо негативно. Тому завжди на людях, завжди в колективі.

Ініціативна, якщо перед нею поставлена мета і поруч надійні товариші. Всю себе віддає роботі і роботу любить.

Одружена. Чоловік Руслан Булат-Бек — радіоастроном "Геліоса".

Заміжжям своїм задоволена. Дітей не має.

Рекомендована в експедицію "Геліоса" Інститутом Космічної Психології. Затверджена одноголосно, з найвищим балом оцінки".

Дві години після катастрофи

Єва плакала.

Світле, хвилясте волосся її — один із багатьох предметів гордощів Єви як жінки — було розпатлане, і вперше у своєму житті вона не

звертала на те уваги, та ще в присутності стороннього чоловіка. Схлипуючи, розмазувала кулаками сльози по обличчю.

— Чого ти дивишся на мене так… вражено? — вигукувала крізь сльози. — Думаєш, що психологи ніколи не плачуть?

— Ти була головним психологом.

— І головні плачуть. До всього ж я представниця, як колись казали, слабшої статі.

— За даними демографів, представниці прекрасної статі в середньому на кілька років живуть довше од чоловіків.

— Ти й тут смієшся?

— Я серйозно. Крім того, у твоїй характеристиці, що знаходиться у відділі кадрів Другого Космофлоту Землі, написано: "Спокійна, поміркована… у критичних ситуаціях не губиться". А ще там написано, що ти "своїй зовнішності і туалетові надаєш дещо підвищеного значення".

Адам стояв перед нею похмурий (жіночих сліз він не терпів, бо не знав, як себе поводити, коли плачуть). Єва вражено дивилась на нього.

— У такій ситуації, коли наш кінець уже за плечима, ти ще пам’ятаєш, що написано в моїй характеристиці?

Він кивнув.

— Пам’ятаю, бо до останього дня знав тебе іншою, витриманішою. — Обличчя її, мокре від сліз, з червоними плямами, було запухлим, неприємним з вигляду, і він намагався на неї не дивитися. —

Сподіваюсь, що твоя чудова характеристика, викарбувана на пластиковому Листі Атестації, буде хоч трохи відповідати натурі, тій симпатичній натурі, з якої вона списана.

— Ти хто такий: біоробот чи людина? Чи гомункулюс із скляної колби? — Єва примружила очі, що враз стали злими і гострими. — Може, й записано, що я — спокійна та поміркована, але… Але ж ситуація зараз не просто критична. Вона — остання у нашому житті. Кінцева. Як у метро оголошує автомат: "Кінцева зупинка. Громадяни пасажири, звільніть, будь ласка, вагони. Поїзд далі не йде!" От і ми приїхали на свою кінцеву зупинку життя, і нам уже пора звільняти вагони.

— Твоя паралель з метрополітеном…

— Досить! Наїздилась! — Голос її почав тремтіти, з очей знову потекли сльози. — "Геліос" вибухнув. Наші товариші загинули. З ними загинув і мій чоловік. Загинув на орбіті планети, яку він і відкрив. Чи думав Руслан, що відкрита ним планета стане планетою його смерті?

— Я все розумію, Єво, але… криком товаришів не воскресиш і трагічної ситуації не переграєш.

— Нічо-ого ти не розумієш!

Вона обхопила голову руками, тяжко застогнала, хитаючись усім тілом, й іноді тоскно завивала якимось тваринним виттям. Ковтаючи сльози, вигукувала — хрипло і злякано:

— Доведеться помирати у двадцять сім років. І це при середньому віці життя, що сягає аж півтораста років!

— Передчасно себе ховаєш, Єво. Ти поки що жива і до смерті, як співалося колись ув одній пісні, залишається все життя.

— Я — жива-а??! — протягла вона з подивом і злістю водночас. — Ти — сліпець! Я — мертва. Придивися краще, я — ходячий труп на ймення Єва Булат-Бек. Чого ти на мене так дивишся?.. Все ще дивуєшся, що в моїй характеристиці написано: "спокійна і поміркована"? А планета, на якій ми з тобою опинилися, безлюдна. Ні душі, ні душечки! Ні надії на порятунок. Звідси до Землі така відстань, що нормальна людина і збагнути не може.

— Всього лише 4,28 світлового року. Або сорок одна тисяча з гаком мільярдів кілометрів. Альфа Центавра — найближче сузір’я до Землі.

— А від нашого надпотужного корабля і сліду не лишилося. Зник на орбіті — і все. Ми навіть не знаємо і знати ніколи не будемо, що з ним трапилось. То чим же ти будеш на Землю повертатися? Хіба верхом на паличці пострибаєш?

Хоч на душі в Адама було тяжко, невимовно тяжко й гнітюче, але при останніх її словах він посміхнувся.

— Я радий, що ти нарешті вдалася до гумору, який, як відомо, завжди рятує у критичних ситуаціях.

— Не чіпляйся до слів! — Новий приступ плачу струсонув Єву. — У мене немає… — вигукувала вона крізь плач, — сили волі, щоб покінчити із собою.

Він чудово розумів увесь трагізм безвихідної ситуації, у якій вони опинилися, але, щоб не видати свого відчаю, що терзав його душу, вдався до велемовних повчань. І пророк дерев’яним голосом:

— Людина, якщо тільки вона справжня людина, до останньої миті свого життя, незважаючи ні на що, мусить попри все залишатися…

— …людиною! — роздратовано перебила Єва. — І, будь ласка, не читай мені прописних істин, які стали аксіомою ще тисячу літ тому. І взагалі, не читай мені своїх дрімучих повчань, вони тобі не пасують. Їх я знаю і без тебе. Я, до твого відома, — лікар-психолог!

— Ти була психологом, а тепер просто…

— Хто? — вона різко тріпнула головою, відкидаючи з очей закудлане волосся. — Договорюй!

— Просто… розгублена і зломлена жінка.

Вона спустошено глянула на нього, руки її безпорадно опустилися, голова похнюпилась.

— Ти правий, надурівноважений Адаме, — людина, мабуть, без нервів та емоцій. — Помовчала і по хвилі озвалася тихо, стомлено: — Ти все передбачаєш і все знаєш… Усе в тебе розкладено по поличках, як у комп’ютера по блоках. Я справді була спокійна і поміркована, як про те записано в характеристиці. Але мій характер почав різко мінятися ще в польоті. Як Земля на оглядових екранах "Геліоса" перетворилася на світлу цятку, — це було ще в межах Сонячної системи, — мені стало прикро. Вперше у житті стало моторошно. З’явилося таке відчуття, що я більше не побачу рідну Землю. — І зітхнула. — Коли ж і світла цяточка, крихітне макове зерня, зникла з оглядових екранів, я відчула невідоме раніше хвилювання. Воно ставало постійним, воно охоплювало мене все глибше і глибше, проникаючи у кожну клітину мого єства. Іноді хотілося вийти з корабля і погуляти на вулиці. На звичайній вулиці… Мені так кортіло вийти і погуляти межи людьми, що я не могла нічого з собою вдіяти. А з корабля у Космос нікуди не вийдеш, і Землі на екранах уже не було видно. Тоді почало здаватися, що планети під назвою Земля немає, що взагалі вона ніколи не існувала, що Земля — то міф, легенда, красива мрія. Що ми на "Геліосі" — вічні космічні мандрівники, приречені висіти у чорному мороці Космосу… Я з останніх сил приховувала від

товаришів свій справжній психологічний стан, адже була психологом і добре знала ті симптоми, що з’явились у мене. За штатним розкладом "Геліоса" я зобов’язана була рятувати інших від приступів меланхолії, песимізму і занепадницьких настроїв, а мені самій потрібен був рятівник. Але я давила в собі ту чорну меланхолію і робила те, що мені, як лікарю, потрібно було робити: міряла тиск крові в членів екіпажу, брала аналізи, а також порції повітря, яке вони видихали, стежила за чутливістю вестибулярного аналізатора, перевіряла, як ваші очі сприймають різні кольори, стежила за функціональними змінами у ваших організмах, одне слово, вивчала ваш психологічний стан. До всього ж, як лікар, я контролювала режим роботи членів екіпажу, систему життєзабезпечення, наглядала за регенераційними установками по очищенню повітря, за роботою харчового блоку, і навіть корабельні кури та кролі були в моєму віданні. Ось так я старалася, щоб і хвилини не бути самій, не залишатися наодинці із своїми думками. Але мені, лікарю, також потрібен був лікар. І я боялась… боялась, що другого лікаря немає і мене ніхто не порятує.

— Я це відчував, — спокійно сказав Адам. — Особливо протягом останніх трьох років польоту.

— Гм, виявляється, ти на жінок іноді можеш увагу звертати? А я була про тебе іншої думки, — Знову помовчала. — А втім, це зараз ні до чого. Я два роки вивчала у Центрі психологію та характери людей, які поверталися із довготривалих космічних мандрівок. Тоді мені було все ясно. Абсолютно все. Я навіть дисертацію на цю тему захистила. О, яка я була самовпевнена й наївна! І надто легко давала іншим поради, як поводити себе в Космосі, як боротися із сенсорним голодом, з меланхолією, із ностальгією, — а в космосі вона іноді буває жахливих форм, — із чорним настроєм, коли тобі, після кількарічного польоту в чорнім мороці із срібним пилом галактичних туманностей, починає здаватися, що рідна Земля більше не існує. А як сама потрапила в Космос, то збагнула, що мої поради, сиріч дисертація, не варта того паперу, на якому вона написана і видрукувана.

— Ну, чому ж, — запротестував Адам. — Там є і цінні думки.

— Ах, мерсі, як казали мої далекі предки! — І вона зробила перед ним реверанс, війнувши розпатланим волоссям. — Виявляється, ти читав мою потрясаючу по наївності дисертацію?

— Єво…

— Що — Єво? Ти не віриш, що лікар і психолог "Геліоса" Єва Булат-Бек може бути такою?.. Я була спокійна дотих, доки все йшло добре, доки був надійний корабель і надійний колектив. Відносно, звичайно, спокійна. І навіть могла боротися… ще боротися із своїм чорним настроєм, із ностальгією. Могла, адже поруч був надійний командир, який за тебе приймав рішення в особливо небезпечних чи й критичних ситуаціях. Та ще й чоловік із залізними нервами був поруч. А тепер, зараз… Ет! Чи не все одно? — махнула вона рукою. — Кому зараз потрібна моя сповідь? І чого вона варта на безлюдній планеті, бодай і схожій на рідну Землю? Я більше не лікар і не психолог. Я просто невдаха-жінка, котра опинилася біля розбитого корита, як одна героїня, не пригадую із якої казки. Все! Прощай, Адаме, нещасливий мій супутнику!

— Єво, послухай!

— Коли б я була хоч трохи велемовнішою, то сказала б, що попутний сонячний вітер більше не дме у мої космічні вітрила. І, до речі, в твої, Адаме, також.

— Єво!..

— Помовч! Я не хочу більше жити. Я — мрець!

— Тобі треба проявити силу волі і…

— І ти мрець, Адаме. Не сьогодні, так завтра мене не стане. І тебе теж. Й ніхто не знатиме на Землі, що ми з тобою волею випадку пережили загибель "Геліоса" на кілька днів. Для Землі ми вже мертві.

Насупившись, Адам сердито буркнув:

— Причешися.

— Що-о?! — Вражена його словами, Єва намагалася зазирнути Адамові в очі — чи серйозна його порада? — але він уникав її погляду.

— Що ти мені порадив, дорогий геологу, історику, археологу… ще скільки там у тебе фахів?

— Кажу, причешися! — Адам переступав з ноги на ногу і все ще не дивився на неї. — Ти все ж таки жінка. До того ж приваблива. Отож і залишайся такою.

— Ах, спасибі за комплімент! Мерсі! Як я колись любила компліменти!.. Тому навіть згодна причесатися, щоб своїм розпатланим виглядом не псувати останні години твого життя. Але чим? П’ятірнею?.. Будь ласка. Ти задоволений? Може, ще на бал мене запросиш? На уїкенд? Ах, як я люблю уїкенди! Тільки подбай, щоб у них був хепі енд — щасливий кінець. Я дуже люблю щасливі кінці. Навіть у художній літературі… Але ти так і не сказав, чи задоволений тим, що я розчесалася п’ятірнею?

— Трохи.

Єва хотіла сказати ще щось ущипливе, шпигнути його, але сльози знову навернулись їй на очі, і вона кволо попрохала:

— Може, хоч ти здогадуєшся, що все-таки сталося на орбіті цієї планети, коли нас висадила тут ракета, а сама повернулася до

"Геліоса"? Вона мала нас забрати під кінець дня, але не забрала. Що там стряслося? Проклята планета!

— Планета тут ні до чого.

— Тоді чому у її небі зник "Геліос"?

— Я цього не знаю. — І Адам знизав плечима. — Очевидно, просто… нещасливий випадок. Або якісь невідомі нам космічні сили втрутились.

— Зіткнення матерії з антиматерією? — доскіпувалась вона. — Космічного тіла з антисвіту з нашим кораблем?

— Не думаю.

— Тоді — що? Що стало причиною загибелі надпотужного і добре захищеного корабля? Адже "Геліос" мав подвійну систему захисту. Запас живучості у нього був на три кораблі. То що могло трапитись із таким суперлайнером, як наш "Геліос"?

— Не знаю.

— Міг зіпсуватися головний Комп’ютер?

— Вибач, але це наївне запитання, Єво.

— А якщо із ладу вийшов блок контролю?

— Такого теж не могло бути. Блок контролю повністю автономний і Комп’ютеру не підкоряється, це один із найнадійніших блоків корабля, і сам він із ладу не міг вийти.

— А якщо його вивів із ладу… ну, хоча б Комп’ютер?

— Бунт машин?.. Гм! Такого не могло бути.

— Ну а раптом?

— Якщо раптом, то… То одна із суперечливих команд Комп’ютера, дефектна команда надпотужному енергоблоку могла привести до біди. Система добування енергії прямо із Космосу для руху головних ходових двигунів у певних ситуаціях стає небезпечною, вона межує навіть з анігіляцією. Але я ще раз повторюю: блок контролю ні за яких умов не міг пропустити дефектну чи, тим більше, ворожу команду Комп’ютера, якби раптом електронний мозок постав проти людей.

— А були випадки, що Комп’ютери, ну… повставали проти людей?

— На жаль, були. З трагічними наслідками. Але було змінено і деякі вузли в Комп’ютерах і поставлено нові блоки контролю — абсолютно надійні. Для гарантії поставлено також і блоки логічної перевірки всіх команд Комп’ютера… Ні, — додав по хвилі Адам, — тут щось інше сталося. А що — не знаю.

Чотири години після катастрофи "Геліоса"

Єва лежала, уткнувшись лицем у молоду траву.

По її розметаному на траві волоссі стрибали голубі коники, яких тут було повно. Плечі більше не здригалися, вона затихла, ніби заснула. Адам обережно сів біля неї на траву. Розглядав голубих коників чужої планети, пригадуючи, де він їх раніше бачив. Та пригадати не міг, бо думки були зайняті іншим. Його губи зрідка ворушилися, наче він подумки щось важливе підраховував.

Зірка А, що виконувала тут роль місцевого сонця, разом із своїм малим супутником зіркою Б, спускалася до далеких зубчатих гір на заході. Дув морський бриз (море було поруч, унизу, в бухті — чути було,

як галасували чайки), на чужій планеті стояла первісна тиша, і що вона у собі таїла — спробуй розберися.

Лунко сюрчали у молодій траві голубі коники.

— Згадав! — сказав Адам сам собі. — Такі гарні коники я зустрічав у своєму рідному краї, в Придніпров'ї. Ми їх називали голубими кобилками. Вони потрапляли на очі так рідко, що, коли їх побачиш, аж стрибаєш з радощів, — далі говорив Адам, дивлячись Єві в потилицю. — Моя бабуся казала, що голуба кобилка приносить щастя. А тут їх…

Єва рвучко звелася і сіла, різким рухом голови відкинувши волосся з почервонілих, набряклих очей.

— Їх я оплакала, — сказала мимо нього, у простір. — А хто нас оплаче на безлюдній планеті? А втім, плач не плач, а ми вже нікому не потрібні.

І дивилася на безмежну широчінь голубого моря, але, певно, його не бачила, бо в її очах стояв сивий туман.

— Така молода і вже збираєшся помирати? Чи не рано?

Вона мигцем глянула на нього, із злістю запитала:

— А ти — жити?

І знову відвела погляд на море.

— Іншого виходу в нас немає, — рішуче сказав Адам, як про щось обдумане-зважене. — Хто живий, той мусить думати про живе. Та й коники, голубі кобилки, тут сюрчать на щастя.

— Ти великий оптиміст, Адаме.

— Є для того підстави, — він помовчав, прикусивши зубами травинку. — При середньому віці життя людей 150 літ, — заговорив згодом, — я прожив лише 32 роки. Отже, попереду в мене більше, ніж століття. То чому б мені не радуватись?

— Але ж ми навічно відрізані од людства! — мовила Єва вже спокійніше, тільки нервовим рухом голови раз по раз відкидала волося з очей і обличчя. — Тваринне животіння — ось на що ми можемо розраховувати. В той час, коли людство, як люблять писати наші журналісти, семимильними кроками піде вперед до нових висот. На Землі зараз утвердилась найсправедливіша формація. Тільки б радіти, що тобі випало щастя жити в таку епоху. А дикий випадок відкинув нас у первісний стан.

— Але Земля і її, як ти щойно висловилась, справедлива формація ще нікого й ніколи не залишала у біді, — впевнено сказав Адам. — До нас обов’язково прийде рятувальний корабель.

— Що ти… сказав? — перепитала вона майже пошепки.

— Рятувальний корабель. І він до нас прийде, тим більше, що "Геліос" ще по путі сюди передав на Землю координати Леонії і, зокрема, її орбіту й орбіту системи зірки А.

Єва хитнулась, на мить завмерла, боячись дихнути, і в її заплаканих, засмучених, майже помертвілих очах раптом спалахнули живі іскорки — надія на чудо.

— Чому ж ти мовчав досі? — вигукнула вона хрипко і в першу мить навіть говорити не могла від розбурканої радості. — Коли?.. Чому ти мовчиш? Ну скажи… швидше скажи, коли… прийде рятувальний

корабель? Я про рятувальну службу Землі якось забула. Чого ж ти мовчиш?

— Розумієш, — почав Адам обережно й м’яко, і Єва все збагнула — в її очах почали гаснути живі іскорки надії. — Земля чекатиме "Геліос" ще рівно сім років. Рівно стільки часу, скільки потрібно "Геліосу" на зворотний шлях. Якщо ж мине цей час, а "Геліоса" не запеленгує на кордоні Сонячної системи орбітальна Станція Далекого Зв’язку, що на Плутоні, то Землі стане ясно, що з "Геліосом" трапилась біда… А можливо, "Геліос" встиг передати по О-каналу про свою трагедію. Кажу, можливо, бо цього не знаю. Але навіть, якщо він і не встиг нічого передати, то досить йому не з’явитися на далеких підступах до кордонів Сонячної системи, як Станція дасть тривожну депешу на Землю. І Земля відрядить рятувальний корабель по маршруту "Геліоса". Він летітиме до нас теж сім років. Отже, — вже зовсім бадьоро вигукнув Адам, — через якихось чотирнадцять літ тут, — ляснув він долонею по траві, наполохавши голубих кобилок, — тут приземляться наші люди, дорогі земляки! До всього ж ми виявимося молодшими за них на чотири роки і дев’ять місяців. Це як за один рейс. А як за два, то — на дев’ять з чимось років.

— Тобто як це… молодшими? — недовірливо запитала Єва. — І я буду молодша?

— Ну звичайно.

— Але чому?

— Підрахунки тут складні, але я спробую тобі пояснити простіше. Наш корабель рухався сюди з постійним прискоренням. У власній, звичайно, системі відрахунку. Тобто в кораблі тривав свій час. Тож половину шляху наш "Геліос" розганявся, а другу половину гальмував. З тим же прискоренням. Альфа Центавра розташована на відстані 4,28 світлового року. З точки зору земного спостерігача фаза розгону

тривала приблизно 2 роки і 11 місяців. Тому для Землі наша подорож на Альфу Центавра зайняла 11 років і 9 місяців. Але ж ми з тобою точно знаємо, що минуло всього сім років. Ось чому ми вже молодші за землян майже на п’ять років. І це — за один лише рейс. А за чотирнадцять літ, що минуть, доки ми будемо чекати рятувальний корабель і повертатися на Землю, мине…

Єва схопилась.

— Досить! Я сита твоїми премудростями. Та й все одно я їх не збагну.

— Але ж це просто. Якщо взяти чотирнадцять літ…

— Ти хоч розумієш те, що щойно співав? Адам теж звівся.

— Чотирнадцять літ? — усе ще не вірячи, швидко перепитала вона і досадливо відкинула волосся з обличчя. — На нас спортивні костюми астронавтів і більше нічого у нас немає. Тут і чотирнадцяти днів не протримаєшся, а ти… Чи ти збираєшся на чотирнадцять літ залягти у сплячку? А проснувшись, потягнешся, позіхнеш і скажеш землянам: "Здрастуйте, дорогенькі! А ось і я… Ви вже прилетіли за мною? Який я радий. Але ж і виспався добряче на цій планеті за чотирнадцять літ!.." Га? Щось я не чую твого бадьорого голосу.

— Ну й добре, що в нас нічого немає, — удавано безжурно сказав Адам. — Зате ми ніколи не станемо міщанами і не опинимося у полоні речей, як то траплялося з людьми не раз.

— Чи й не дотепно!

— Але ж у нас є руки, чотири на двох, і на двох дві голови, які дечого варті. Це велике багатство. Адже ми люди, гомо сапієнс, — уже серйозно сказав він, не реагуючи на її шпильку.

— Знаю, що ми — гомо сапієнс, а не примати, наприклад. Але чотирнадцять літ! Ти хоч усвідомлюєш таку цифру?

— Якби не усвідомлював, то не говорив би. А час у праці минає швидко. Клімат на цій планеті м’який, принаймні у тім поясі, в якому ми знаходимось. Отже, шуб нам з тобою не треба діставати. І модних речей, до речі, теж. Тут багатий рослинний світ, та й фауна не бідна. На Землі, як підрахували спеціалісти, росте півмільйона їстівних рослин. П’ятсот тисяч! Гадаю, що й на Леонії їх не менше. Їжу нам дадуть море і Великі Рівнини, що багаті на дичину. То хіба ми не зуміємо прожити якихось чотирнадцять літ, доки сюди прийде рятувальний лайнер?

— Ти фантастичних творів часом тихцем не писав на "Геліосі"? Ні? Жаль… Як казали в давнину твої, здається, предки: чим би дитя не тішилось, аби не плакало.

— Ти надзвичайно обізнана з іронічними висловлюваннями моїх предків. Я зворушений.

— Мерсі, як казали мої предки.

— Не забувай, що Земля послала нас у сузір’я Центавра на пошуки планети, придатної для майбутньої колонізації її людством. І не просто треба колонізувати нову планету, а зробити її також планетою людей, як і Земля. От ми першими й почнемо обживати цю планету. Вона варта того. І ми це доведемо землянам.

Єва скептично:

— Без людей?

— Хіба ми не люди? — І додав, посміхаючись: — Щодо мене, то я… досить ординарний представник гомо сапієнс, а ось ти… вельми симпатична представниця прекрасної половини гомо.

Але компліменти, на які Єва колись була така ласа, вже не впливали на неї. Більше того, Адамова похвала викликала спалах нового роздратування.

— Живи!.. — крикнула вона йому в обличчя, стріпнувши головою. — Живи рабом природи! Звіром! Слимаком! Хоч пташкою щебечи! Хоч рожевим метеликом пурхай! Ким хочеш. Мені однаково. Хоч сік амброзій з квіток злизуй, хоч сире м’ясо їж, хоч пасися на траві, як жуйна тварина, мені все одно! Я так жити не буду і не хочу!

Та Адама важко було вивести з рівноваги.

— Не хочеш жити, а змушена будеш, — спокійно одказав він. — Бо ми з тобою приречені на життя!

Дев’ять годин 00 хвилин після загибелі "Геліоса"

— Послухай, оптимісте. Запали багаття. Мені холодно.

— У мене немає вогню.

— І ти збираєшся жити на цій планеті аж цілих чотирнадцять літ? Чи, може, передумав?

— Ні, не передумав. А ось як добувати вогонь, не знаю. Вірніше, знаю теоретично, але практично… не пробував.

— Знаю — не знаю! Вмію — не вмію! Практично— теоретично!.. — аж верескнула вона. — Ти нічого не знаєш! От мій Руслан усе знав. Він завжди знаходив для мене слова втіхи й розради. А ти…

— Звичайно, я не така яскрава особа, як твій Руслан. І тому знаю і вмію дещо менше. — Й додав, невідомо кого пародіюючи: — Ми люди прості, скромні.

— Робот! — крикнула вона йому в лице. — Біомаса!.. Яка я нещасна, що в останній день мого життя доля послала мені тебе, просторіку, бевзя! Ти, як геолог, усе життя мав справу з камінням, тому й сам перетворився на каменюку! І не ображайся за правду.

Адам незворушно посміхався.

— Коли на Землі засперечаються, буває, дві тіточки, то одна одній виказує: ти така і сяка! Друга не менш галасливо кричить: від такої чую! А ось тобі так не скажеш. Ти не камінь. Ти грудка живих, вибухонебезпечних емоцій. Дивуюсь, як ти з таким сумбуром, даруй, в емоціях зуміла пройти суворий медичний і психологічний відбір і потрапити на "Геліос"?

— Від… сумбура чую! — відрізала вона і, спохопившись, кашлянула, навіть усміхнулась. Скупо, лише куточками вуст, але посміхнулась, і в Адама ніби камінь спав з душі. Все залишалося на своїх місцях, однак стало трохи легше.

А на чужій планеті стояла німа первісна тиша. Тільки чути було, як глухо шумить унизу невидиме море та в небі німо спалахували зірниці.

Та іноді хтось моторошно й пронизливо реготав у пітьмі.

Єва кожного разу здригалася, хоч і знала, що то регоче мартин.

Дев’ять годин 30 хвилин після загибелі "Геліоса"

— Єво!

— Ну!

— Поглянь на небо.

— Чого я там не бачила? Одне й те ж.

— Звичайно, в небі Леонії сяють ті ж сузір’я, що і в небі Землі. Але все одно подивися. Он бачиш, Велика Ведмедиця, за нею Оріон, потім Волопас. А між сузір’ям Великої Ведмедиці і Волопаса сяє сузір’я Гончих Псів.

— З нудьги ти вирішив пройти зі мною короткий курс по вивченню зоряного неба Леонії? Але ти помиляєшся, оптимісте, коли думаєш, що я збираюся ночами тинятися на цій безлюдній планеті. Мені і вдень тут нічого робити.

Та Адам, не слухаючи її, гомонів наче сам із собою, невідомо кому показуючи рукою на небо.

— По той бік Малої Ведмедиці — сузір’я Кассіопеї. А за нею відразу ж сузір’я Андромеди, — помовчавши, зітхнув. — Варто глянути на зоряне небо Леонії, як мені здається, що я вдома, на Землі, на березі Дніпра. Але зиркну на сузір’я Кассіопеї — і все одразу ж стає на свої місця. Однак у небі Леонії мене найбільше цікавить сузір’я Кассіопеї.

— А мені байдуже.

— Постривай. У небі Землі Кассіопея має п’ять зірок, а в небі Леонії уже шість.

— Зірок тут, може, і багато, та всі вони чужі!

— Оті п’ять зірок Кассіопеї, що утворюють ніби ромб, справді нам з тобою чужі та далекі. Але шоста… Поглянь на неї, яка вона яскрава. То, — голос його затремтів, — Сонце.

Єва рвучко схопилась, глянула на шосту, найяскравішу зірку в сузір’ї Кассіопеї, потім на Адама.

— Що ти сказав? Яке… Сонце? — Вона вже почала здогадуватись, і подих їй перехопило. — Невже?.. Ні, ні, не може бути.

— Так, шоста зірка — то наше Сонце, — помовчавши, Адам замислено додав: — Наше рідне Сонце-Сонечко, у промінні якого ми й виросли. Та хіба тільки ми з тобою — усе живе на Землі.

Єва схопила Адама за руку, і він теж звівся. Вони довго стояли мовчки, дивлячись у зоряне небо на шосту, найяскравішу зірку Кассіопеї, і мовчали, мовчали… Та ось зненацька Єва припала до його плеча й заплакала. Вона плакала під сузір’ям Кассіопеї, а він відчував її теплі сльози у себе на плечі, боячись ворухнутися.

— Ти… чесно? — запитала Єва крізь сльози. — Невже та маленька зірка в чужому сузір’ї і є наше велике рідне Сонце?

— Для сузір’я Кассіопеї наше Сонце — всього лиш звичайна зірка. Щоправда, одна з найяскравіших у небі Леонії, зірка нульової візуальної зоряної величини. Але таких яскравих зірок у небі Леонії чимало, і наше Сонце з-поміж них нічим не відрізняється. Дивлячись на нього і подумати не можна, що навколо тієї звичайної, хоч і яскравої зірки ходить по своїй орбіті голуба планета з білим світом, прекрасна планета людей — Земля.

— Земля?.. — здригнулась Єва і, відірвавшись од його плеча, забігала поглядом по зоряному небі чужої планети. — Де наша Земля? Покажи мені нашу Землю.

— Від шостої зірки Кассіопеї, себто від нашого Сонця, трохи вниз. Там і буде наша Земля.

Єва до болю в очах вдивлялася туди, куди показував їй Адам, вдивлялася, забувши в ту мить, де вона і що з нею.

— Але ж її не видно, — з жахом вигукнула Єва. — Чи в мене зір поганий, чи й справді не видно?

— Зір у тебе нормальний, а Землі нашої звідси не видно. Ніколи її звідси не видно.

— Неправда, Адаме! Видно! — раптом крикнула Єва і, припавши до нього, затремтіла всім тілом. — Мені здається… здається, що я бачу. Землю бачу. На межі видимості, ледь-ледь бачу. Кванти світла… Чому я бачу, Адаме? Може, у мене незвичайний зір?

Із сузір’я Центавра з усієї далекої звідси Сонячної системи видно було лише Сонце. Та й то у вигляді яскравої зірки нульової візуальної зоряної величини. А Землю… Навіть з далеких планет Сонячної системи її видно дуже погано. З Юпітера, наприклад, Земля здається зірочкою у шість разів слабкішої яскравості за найслабкіші з доступних неозброєному оку зірок. Тільки в телескоп можна побачити Землю на Юпітері (та й то з трудом!) в періоди її найбільших віддалень од Сонця.

А з Плутона навіть в оптичні прилади Землю не видно.

Та Адам погодився, що в Єви зір унікальний, що вона і справді бачить крихітну світлу цяточку в небі Леонії — Землю. Говорив так, аби заспокоїти жінку, говорив, а самому тяжко було на душі.

Тисячі зірок — яскравих і ледь видимих, великих та малих і зовсім крихітних — рясно висіялись у чужому небі незвіданої планети, й у срібному зоряному блиску двоє беззахисних, змучених землян, що

неприкаяно сиділи у темряві ночі на узбережжі незнаного моря, здавалися засохлими зернинками чужого життя, яким не судилося прорости у грунті цієї планети. А з глибин чорного Космосу блискучим оком — холодним та безучасним — німо дивилося на них їхнє рідне Сонце, не спроможне тут, на чужій планеті, обігріти, приласкати промінням і теплом двох своїх дітей.

— Тут усе не так! — у відчаї вигукнула Єва. — Тут навіть наше Сонце буде приходити до нас не вдень, як завжди, а вночі. Бо вдень світитиме чуже Сонце, зірка А, і нашому Сонечку сюди зась.

— Але вночі воно світитиме тільки для нас із тобою.

— Адаме. Нічого я не бачу нижче шостої зірки Кассіопеї. Просто я хотіла… дуже хотіла побачити Землю. Востаннє. —І раптом невлад із попередньою розмовою, але у згоді із своїми потаємними думками запитала: — А якщо кинутись в оце море, то можна виринути у нас на Землі? Адже це так просто: тут пірнув, а вдома виринув.

Зненацька застуканий цим дивним запитанням, Адам на якусь мить завагався, не знаючи, що і як їй відповісти. Єва ж його мовчання збагнула по-своєму.

— Знаю! Можна!.. Мені про це щойно прийшла думка. Це найкоротший шлях додому, навіть космічного корабля не треба. Адже ж так? Чому ти мовчиш? Просто не хочеш, щоб я поверталася додому, а щоб залишилася з тобою колонізувати й обживати цю прекрасну прокляту планету!..

П’ятнадцять годин після загибелі "Геліоса"

…Йому доконче хотілося відчинити двері.

Куди — все одно, тільки б відчинити і побачити нове. Що саме? Однаково що, аби нове.

Адам метався по кораблю у пошуках тих заповітних дверей, відчинивши які, можна було б побачити нове. Хоч що-небудь, а нове.

Це була його нав’язлива ідея-фікс: знайти і відчинити на "Геліосі" такі двері. Але всі двері на кораблі були добре йому знайомі і вивчені до найменших пошкрябин чи кольорових тонів, і Адам міг навпомацки, із зав’язаними очима, визначити, куди вони ведуть. Бо то були ті двері, які він сотні, тисячі разів відчиняв і… нічого нового за ними не бачив. За тими дверима його чекало одне і те ж, бачене-перебачене: каюти, рубки, зали, блоки, пульти, одні й ті ж апарати, один і той же, набридливий до чортиків, інтер’єр…

Але він одчиняв двері одні за другими наполегливо і вперто.

— Ти що шукаєш, Адаме? — В дверях, які він щойно відчинив, стояла Єва Булат-Бек, лікар "Геліоса", у білому халатику, в білій шапочці, що теж для нього не було новим.

— І тебе я вже бачив, — розчаровано сказав Адам. — Розумієш, у мене болять мозок і очі від того, що я не бачу нічого нового.

І Єва раптом почала, монотонно й нудно, вичитувати те, що Адам уже чув од неї.

— Для нормальної роботи головного мозку необхідна постійна зарядка зовнішніми нервовими імпульсами, що йдуть від органів почуття через підкоркові утворення в корі.

О, як нудно говорить ця лікарка! І тут нічого нового, і тут дрімучі нетрі з лексикону психологів!

— Одноманітність і монотонність вражень при відсутності достатнього притоку зовнішніх подразників знижує енергетичний рівень (тонус) кори мозку, і це може призвести до порушення психічних функцій…

— Ти що, читаєш мені лекцію? — обурився Адам. — Я шукаю нові двері, а ти…

— У тебе сенсорний голод, — сказала вона лікарським тоном. — А сенсорний голод — це недостатність подразників, що надходять у мозок від зовнішнього середовища. Місяцями, роками ти бачиш навколо корабля яскраві зорі, що не мигтять, на тлі чорної безодні неба. Немає ні дня, ні ночі, ні зими, ні літа, ні весни, ні осені. Коли ж вимикаються ходові двигуни, настає царство безгоміння, царство мовчання, царство німої тиші. Тільки й виділяється ледь чутний шерхіт електронної апаратури. Корабель за всі роки польоту ти вивчив, людей теж і знаєш, хто й що буде говорити, як себе поводитиме і яка у нього міміка та тембр голосу. Повна відсутність свіжої інформації. Отже, у тебе сенсорний голод, і я мушу тебе рятувати.

— Ти-и? Мене-е? — здивувався Адам. — Рятувати?

— Так, я лікар і психолог, у мої функції входить рятувати вас від меланхолії, від сенсорного голоду. А ліки від нього відомі — треба ще більше часу віддавати роботі, науковим заняттям, на дозвіллі теж чимось займатися. При сенсорному голоді особливо допомагає музика. Вона піднімає емоційно-естетичний настрій.

І Адам відчув музику.

Дивну, ні з чим не зрівняну музику — чарівну й всеперемагаючу.

Музика линула звідусіль, з усіх закапелків "Геліоса", від його стін.

Вона пронизувала корабель наскрізь, линула, здавалося, від зірок, од галактичних срібних туманностей, від усього Всесвіту. Адам заплющив очі, відчуваючи, як заколисує його дивна музика, піднімає і несе, несе на чарівних крилах.

"Я відчинив двері, за якими, нарешті, знайшов нове", — пробурмотів він уві сні.

— Не спи! — раптом сказала Єва. — Я повинна тебе рятувати.

— Ні, — хитнув Адам головою, — це я тебе мушу рятувати на безлюдній планеті. Чуєш, я!..

Адам прокинувся раптово, наче виринув із води.

Прокинувся від того, що хтось торкнув його за плече, торкнув холодною і мокрою рукою.

А в душі, у серці, в мозку, в усьому його тілі все ще звучала дивна і крилата музика.

"Де я?" — подумав спросоння, нічого не розуміючи. Сенсорним голодом він і справді перехворів на "Геліосі" (як і більшість членів екіпажу, як перехворіла ним, до речі, і сама лікар), і Єва лікувала його музикою, бо Адам справді тоді шукав на кораблі двері, за якими хотів побачити щось нове. І Єва…

Стривай, а де ж Єва?

Адже це лише сон і він не на "Геліосі", а…

Адам здригнувся, бо геть замерз, сидячи на охололім уже камені, й розплющив очі.

Сіріло. Прибережжям блукали тумани.

А може, він не замерз, може, то його душа так замерзла на чужій планеті. А тілові тепло… Так, так, то душі холодно. То замерзла його душа і хапала холодними пальцями.

Адам тріпнув головою: що за думки йому лізуть у голову? І сон якийсь дивний… Єва мусить його рятувати? Ха!

Адам встав із каменя й оглянувся: Єви ніде не було.

"Але хто ж мене тоді торкнув за плече? — подумав він стривожено. — Ще ніби й сказав на вухо: не спи. Я подумав, що то Єва…"

Схопився, пробіг очима по береговій смузі й неподалік кокосових пальм, високе верхів’я яких було зрізане туманом, побачив Єву. Звісивши голову, вона йшла у море.

В чуже море чужої планети, і вода вже сягала їй по коліна, потім піднялася до пояса…

Адам здригнувся від ранкової свіжості.

"Що вона, ні світ ні зоря надумала купатися? І в одязі?.." Вода вже сягнула по груди, й Адам нарешті все збагнув.

— Єво-о-о! — крикнув несамовито й рвонувся з місця із швидкістю, на яку тільки був здатний.

— О-о-о-о!.. — пронеслося понад берегом.

Єва повільно обернулася, крикнула йому: "Де профундіс!", помахала рукою, як махають, прощаючись перед далекою дорогою, повільно занурилась у воду й зникла з очей.

Адам біг, а в його вухах усе ще лунав її запитливий голос:

"А якщо кинутись в оце море, то можна виринути у нас, на Землі? Адже це так просто: тут пірнув, а там — виринув…"

І він ще встиг подумати:

"О, на сенсорний голод, на брак свіжих вражень та почуттів я тепер не буду скаржитись. Їх уже й так достатньо!.."

Частина перша

ВОГОНЬ

1

Вранці Адам зробив одне з найбільших відкриттів на планеті Леонія, а саме: відкрив печеру, придатну для життя, яку тут же врочисто й нарік "Кам’яними пенатами".

Єва не заперечувала проти такої назви.

— Про мене, — мовила байдуже, — називай печеру хоч і віллою.

— О!.. — радо вигукнув Адам. — Вілла — це вже звучить. Бо печера, якось воно… по-простецькому. Отже, віднині наше житло на Леонії буде називатися так: вілла "Кам’яні пенати". Заперечень немає? Тих, хто утримався, теж немає? Прекрасно. Назва приймається одноголосно.

Після всього, що трапилось із "Геліосом", після безсонної ночі і спроби покінчити з життям, Єва ледве трималася на ногах, і на її запухлому від сліз, тому негарному обличчі була повна апатія та збайдужіння. І ще втома.

Гнітюча й тяжка втома, без надії, без просвітку, без віри у завтра.

Адам же ніби не помічав її стану і, вдаючи, що буцімто нічого й не трапилось, без угаву сипав словами, аби лише не залишати її наодинці зі своїми гнітючими думками.

— Якщо тобі захочеться запросити кого в гості, то, будь ласка, запиши адресу: сузір’я Центавра, система зірки А, планета Леонія, безіменна бухта безіменного моря, вілла "Кам’яні пенати".

Вона стояла і похитувалась, напівзаплющивши очі.

— Адресу записала?.. От і чудово. А тепер — прошу. Вілла "Кам’яні пенати" гостинно відчиняє перед тобою двері. Тобто дверей вілла поки що не має, але то не біда. Головне, що є отвір. А двері — то… пережиток. Та й ні від кого нам тут зачинятися.

Вхід до печери був, щоправда, завузький, але протиснутись можна було.

— Прошу, — Адам елегантним жестом запросив Єву. — Годилося б на щастя в нове житло першою впустити кішку, але подібної тварини із роду котячих ми ще не одомашнили на Леонії. Як кажуть, усе попереду. Ей, ей! — сполошено крикнув він. — Нагнися!..

Але його порада виявилась запізнілою — стукнувшись лобом об виступ, Єва щось тихо, крізь стиснені зуби, сказала про себе, й Адам навіть зрадів, що вона сказала це тихо.

— Ну ось і все гаразд. А з кішкою наше житло і зовсім стане затишним.

— Наскільки мені відомо, неандертальці кішок ще не приручували.

— А до чого тут неандертальці?

— До того, що вони жили у печерах, як оце й ти збираєшся жити.

— Нічого, — бадьоро вигукнув Адам. — У печерах жили і кроманьйонці, а вони вже були такими людьми, як і ми з тобою.

— Неандерталець! — буркнула Єва. — Все одно ти тепер неандерталець. Шкури тобі тільки не вистачає через плече, дрючка та кам’яного шкребка. І був би ти зразково-показовий неандерталець.

— Буде і дрючок, і шкребок, — не образився Адам.

Здригнувшись, Єва зробила крок у печері і зупинилася. Усе своє життя вона відчувала неприязнь до печер, підземних ходів, навіть ям, що межувала у неї з відразою. Але після всього, що сталося, діватися було нікуди, і вона, пересиливши свою відразу, присіла на камінь.

Адам торохтів багато і бадьоро:

— Маленька, затишна і симпатична печерка. Правда, трохи похмура, захаращена камінням та водоростями, але нічого — приберемо.

— Сам прибирай! — буркнула Єва.

— Звичайно, це я і мав на увазі. А зараз я тобі приготую спальне місце під отією он стіною.

Єва мовчала.

— О, та тут гарне місце. Відпочивай, як кажуть, з дороги. А я ляжу під протилежною стіною.

Адам присів під стіною з одного боку печери, Єва з другого, й обоє вмовкли. Говорити їм більше не хотілося, та й не було про що.

Очевидно, час уже (використавши мовчанку героїв, як зручну паузу) дати читачеві бодай якісь портретні дані героя, а то все — Адам та Адам. А який він на вигляд, невідомо.

І автор змушений з усією відповідальністю заявити таке: нічого рішучого чи відважного, тим паче героїчного з першого погляду в Адамові не було і не передбачалося з’явитися найближчим часом:

а) ніс як ніс;

б) волосся — злегка хвилясте, коротко стрижене;

в) риси обличчя м’які, наче жіночі (Адам навіть потай страждав, що природа чи батьки наділили його зовсім не героїчно-мужніми рисами);

г) підборіддя округле;

д) губи звичайні, щоправда, дещо припухлі. Як у дівчини (Адам теж від цього страждав);

ж) усмішка своєрідна, всі знайомі називали її "Адамовою усмішкою";

з) очі — мигдалевидні.

Оце, здається, і всі портретні дані нашого героя. Як бачимо, Адам нічим не виділявся серед чоловіків і нічого особливого не мав на своєму рядовому виду.

Залишається подати портретні дані Єви… А втім, із жінками поки що не будемо поспішати, якось уже іншим разом намалюємо її портрет. Отож, обоє мовчали. Єва тому, що не мала ніякого бажання говорити, Адам же несподівано розгубився і не знав, як себе поводити і що діяти далі, бо вперше у своєму житті опинився в однім помешканні (хай і печері) наодинці з чужою жінкою. Йому аж лячно стало від думки, що ось у цій печері йому доведеться щодня — роки та роки! — жити з чужою жінкою. А перегородки в печері немає.

— А втім, ми товариші по нещастю, — мовив він уголос, — тому й будемо жити отут, як двоє спільників по нещастю.

Єва нічого не відповіла.

Зненацька до печери залетіла маленька вертлява птаха і зависла на вході, швидко-швидко тріпочучи крильцями, ніби кажучи: "Ой, куди я потрапила?.."

— Зайнято! — буркнув Адам не досить ввічливо, і птаха, зробивши крутий віраж, миттю вилетіла з печери.

Єва сиділа зсутулившись, поклавши руки на коліна, і спідлоба дивилася на Адама, але, зайнята своїми думками, не бачила його. Зрештою, вона важко зітхнула і хрипло запитала:

— Оце і все?

— Входини відсвяткуємо трохи пізніше.

— А ти не міг знайти печеру, якщо вже без відеотелефону, телевізора, без гарячої й холодної води, то хоча б із двома спальнями? — невідь-чому різко запитала Єва. — Я все ж таки… заміжня жінка. А втім, — махнула рукою, — тепер уже вдова. У 27 літ, — схлипнула, і з її очей готові були политися сльози. Боячись тих сліз, Адам заговорив сквапно:

— Я докладу всіх зусиль, аби знайти трикімнатну або хоча б двокімнатну печеру. А поки що доведеться тіснитися у цій. Можливо, з часом я придумаю щось схоже на ширму.

— Якщо довго збираєшся тут жити, то придумуй.

І знову мовчання, знову обоє не знали, про що говорити і як триматися. У Єви був такий вигляд, наче її щойно запросили взяти участь у якійсь грі, а що ця гра серйозна, не застерегли. І вона тепер не може збагнути: що це — дитяча гра чи жорстока необхідність?

У печеру долітав шум прибою.

Десь кигикали чайки.

— І ти збираєшся тут жити аж чотирнадцять літ?;

— Чому б і ні? — безтурботно озвався Адам (о, як, нелегко ховати свої справжні почуття за вдаваною безтурботністю!). — Район, як кажуть, курортний. Поруч море, пляж. Повітря свіже. Тиша. Сусіди нам не; заважатимуть, бо їх взагалі не існує. Правда, доведеться спати на кам’яних лежаках, але тверда постіль тільки загартовує. Принаймні нас ніхто не звинуватить у м’якотілості. А посередині печери, в отій-он ямці, розпалимо домашнє вогнище, біля якого і будемо збиратися вечорами. Для мудрих бесід про світові проблеми.

Єва обвела зажуреним поглядом печеру і зітхнула.

— Мій Руслан захоплювався альпінізмом, — сказала по хвилі. — Це я ще якось терпіла, хоча не бачила ніякого сенсу, навіть здорового глузду в тому, що людина мусить дертися цілий день на прямовисну стіну над багатокілометровим урвищем. Але коли він почав захоплюватись ще й спелеологією, я повстала. Печер я органічно не могла терпіти. Я сказала: або я, або печери… Руслан вибрав мене. Й ось… мушу жити в печері. Та ще разом із чужим чоловіком.

— Не хвилюйся, я спробую стати свійським.

— Повірю на слово.

— А щодо печери, то… На Землі людство теж починало з печер — і нічого. Виросло. Навіть "Геліос" збудувало й до сузір’я Центавра дісталося.

— Ти забуваєш, що людство на Землі не складалося з двох індивідуумів, які опинилися біля розбитого корита.

— Двоє теж люди.

— Мені здається, що ти, ставши дорослим, так і забув розлучитися із своїм дитинством. Хоча… можливо, це й добре.

Єва лягла на свій кам’яний виступ, простягла руки, поклала на них голову (волосся сипонуло вниз) і тієї ж миті заснула. Очевидно, далося взнаки нервове перенапруження. Але й уві сні вона, напевне, плакала, бо іноді плечі її здригалися і жінка жалісливо схлипувала.

Адам поморщився, зітхнув і, звісивши голову, сидів так, задумавшись. Невдовзі й він заснув сидячи, і на віллі "Кам’яні пенати" запанувала тиша. Тільки чути було приглушений шум прибою, та десь жалісливо кричали чайки, та час од часу реготав мартин.

Уах-ах-ах-ах-ха-ха!!!

— І тобі ще… смішно? — пробурмотіла вві сні Єва, адресуючи свій докір Адаму, і знову затихла.

Уах, ха-ах-ах-ах-ха-ха!.. — зареготав біля самої печери мартин.

Адам зненацька пирхнув, плечі його затряслися, і він залився тихеньким (у порівнянні з мартиновим) смішком: ха-ха-ха-а!..

Адам лежав на сліпучо-білому прибережному піску ногами до моря і мрійливо мружився до сонця. Буцімто йому, нарешті, дали відпустку і попереду в нього аж цілий місяць лінивої та ситої бездіяльності. Краса!..

Море з тихим шерхотом накочувалося на берег, лизало йому п’яти, підошви ніг, він сміявся, відбрикувався од нього, а воно знову накочувалось.

Але тут зненацька щось слизьке, холодне і бридке лизнуло Адама в п’яту й прилипло до ноги. Він гидливо дриґнув ногою, крикнув і… прокинувся.

Море й справді лизало йому п’яти.

І не де-небудь, а в печері.

"То я досі ще не проснувся, — подумав Адам, прислухаючись до ревиська вітру та гуркоту прибою, що долинали знадвору.

Шторм на морі?

Він зіскочив з лежака і навіть охнути не встиг, як опинився по пояс у воді.

— Єво! Нас, здається, заливає!!!

Крикнувши це, Адам прудко видряпався назад, на свій лежак, який уже зникав під водою.

— Нас заливає без "здається"! — верескнула з протилежного боку Єва. — Я вже по пояс у воді… Твоя вілла "Кам’яні пенати" невдовзі опиниться на дні.

Адам кинувся у чорний вир, що клекотів у печері, й поплив до Єви. Вона стояла на своєму виступі по пояс у воді. Адам вибрався на нього і став поруч, не знаючи, що робити далі. Обоє були мокрі й тремтіли від пронизливого холоду. До всього ж у печері стояла суцільна пітьма й годі було збагнути, з якого боку вихід. Оце тобі вілла! Оце "Кам’яні пенати"!

— Чого ти стоїш і трусишся? — накинулась на нього Єва. — Та придумай же хоч що-небудь. Мені вже вода до грудей дістає. Це ти таку печеру вибрав, ти! На зло мені, так?

— Хіба ж я знав, що її заливає водою? — цокаючи зубами, виправдовувався Адам. — Я ж раніше ні на цій планеті, ні в цій печері не жив.

Зібравшись із духом, Адам шубовснув у воду, кудись поплив — його не було хвилин з десять. Та ось він повернувся і став біля Єви на лежаку. Вода вже діставала їм до пліч.

— Отвір у печері залило, вода каламутна, до того ж темна — нічого не можу побачити. Навіть не второпаю, з якого боку отвір.

— Що трапилося з морем? Чому нас заливає?

— Очевидно, шторм. На морі розгулялися вітри і задули в наш бік. От і погнало сюди воду. С-солону…

— Чи не все одно, у якій воді топитися — у прісній чи солоній?

— А я люблю топитись у прісній! — крикнув Адам. — Нам доведеться плавати в печері до ранку.

— А для чого? Чужа планета не захотіла нас прихистити.

— Планета тут ні до чого, це я невдало вибрав печеру. Вона десь з’єднується із морем, вода в морі почала прибувати, от нас і залило.

Вода вже сягала їм до підборідь.

— Плавай! — крикнув Адам. — Печера висока, не може ж море залити її під саме склепіння. А вранці, як розвидниться, знайдемо вихід.

Він потягнув Єву до себе, і вони якийсь час плавали попід стіною.

А вода все ще прибувала й прибувала досить швидко. Плаваючи, вони піднімалися все вище і вище, аж доки не побачили над собою склепіння. Ось тоді Адам відчув, що справи кепські. Наче вгадуючи його думки, Єва крикнула:

— Нас затопить тут, як пацюків! А втім… Чи не однаково? Не сьогодні, то завтра, а кінця нам не минути. То краще вже зараз.

Ні, на такий кінець Адам аж ніяк не був згодний. Але що придумати? Що?.. А вода все прибувала. До склепіння над ними лишалися метри. Ну й сюрприе піднесла їм печера. І раптом Єва почала ридати.

— Ти чого? — похолов Адам.

Якби ж то вона знала чого. Мабуть, від образи на свою долю. А смерті Єва не боялась, бо знала, що не витримає на цій планеті аж чотирнадцять літ, доки прилетять земляни. Та й чи прилетять?..

Та ось Адам з’явився біля неї (вони бовтались у воді голова до голови), блиснув зубами.

— Не забувай, що ми приречені на життя, а хто приречений на життя, той і в печері не втопиться. Він ризикує хіба що схопити ревматизм! — кричав він, щоб перекричати хлюпання води об стіни. — Я оглянув склепіння, вище цього рівня, де ми зараз приймаємо з тобою оздоровчо-лікувальні ванни, вода не піднімається. Вище на стінах лишайники.

— Ах, як добре, що ти так вдало вибрав печеру! — сердито озвалася Єва. — Її хоч і заливає море, але ж не до кінця, трохи й для лишайників місця залишається.

— Вітер стих! — не вгавав Адам. — Чуєш?.. Ревисько за печерою зникло. Тепер вода, яку вітер пригнав до берега, рине назад у море, а заодно і з нашої печери. І ми благополучно опустимося вниз.

Через кілька хвилин вода в печері почала стрімко падати.

Лише вранці, як уже засіріло, вода пішла з печери. Й Адам, знайшовши отвір (його забило камінням та піском), вигріб щось схоже на нору, і вони, мокрі, закоцюблі, обліплені водоростями та піском, сяк-так протиснувшись у ту дірку, вужами повиповзали на світ білий.

Усе, куди сягав зір, — скелі, бухта, — було забите мокрими водоростями, поваленими деревами, піском. Пінячись і клекочучи, море поспішало від берега.

— Пішли, — сказав Адам, обтрушуючись од водоростей. — Точніше, побігли, щоб зігрітися.

— Куди? — здивувалася Єва.

— Шукати такі кам’яні пенати, які не заливає море.

Вона була вражена.

— І ти все ще збираєшся тут жити?

— Я не збираюсь, я вже живу. Пішли, дорога моя товаришко по нещастю. Ось-ось зійде місцеве сонце, тобто вже наше, обігріє нас Толіман своїм промінням, висушить після морського купання, приголубить. А що нам ще треба?

Єва подивилась на Адама так, ніби вперше побачила. І вперше, звідколи вона опинилася на Леонії, подумала: а може, й справді варто жити, коли поруч є отакий А дам?

Вони довго ходили понад берегом, шукаючи в скелях таку печеру, до якої б не дістало море. Оглянули три бухти і, зрештою, зупинилися в четвертій. Зійшло сонце Толіман із своїм карликом-супутником, і довгі подвійні тіні простяглися на Леонії від усього, що здіймалося над поверхнею.

Печера, на якій Адам із Євою нарешті зупинили свій вибір, знаходилася значно вище над морем од тої, де вони ледве не потопились. Вхід до печери був схожий на літеру "О" і вищий за Адама разів у півтора, з нерівними краями, над яким дашком нависала скеля. А на ній ріс якийсь кущ із дрібними червоними ягідками і спадала вниз гривка рудуватої трави.

Перед печерою був широкий кам’яний майданчик, що одним боком круто обривався до моря, а другий уступами спускався у піщану бухту.

Всередині печера скидалася на простору напівокруглу залу з високим склепінням — сухо, чисто, затишно. Сонячне світло, що падало в отвір, освітлювало половину печери, а далі стояли приємна прохолода і свіжість.

— Мебельного гарнітура і зручних диванів у нас поки що немає, — торохтів Адам, радий, що Єві також припало до смаку їхнє спільне віднині житло. — Тому сидіти і спати будемо на оцих кам’яних виступах. Кращого місця годі й шукати.

Попід стінами і справді тяглися виступи — виплески базальту, — досить широкі, висотою близько метра.

— Таку розчудесну печеру вже можна здавати й дикунам, якби такі приїздили до тутешнього моря загоряти.

Єва мовчала, стиснувши губи. Покрутившись у печері з опущеною головою (руки в неї звисали, наче перебиті), вона вийшла, сіла на камені і задивилась на море.

Того дня Адам не почув від неї більше ані слова.

2

Тут кінчалися Великі Рівнини Леонії і починалося Море (назвемо його так, з великої літери, адже поки що воно не має власної назви). А втім, щоб читачам була ясна експозиція (вдамося й до такого терміна, щоб показати власну ерудицію), автор, доки сплять його герої, перейде до детальніших описів місця дії, та й взагалі місцевості, що прилягала до вілли "Кам’яні пенати".

Великі Рівнини починалися на півночі, біля підніжжя зубчатих гір, які стримували пустелі й могутніми спинами своїх хребтів загороджували шлях сухим та гарячим вітрам. Ті вітри розбивалися об високі гори, губилися у звивистих, холодних і вогких ущелинах-каньйонах, вгамовувалися там, затихали й розсіювались, і тому по цей бік Північних гір було царство води, рослин та птахів. Із Північних гір збігали десятки річок та річечок — бурхливих, буйних, — але на Рівнині вони швидко заспокоювались, широко розливалися і вже неквапливо плинули до Моря. На Рівнинах було безліч великих і малих озер, по берегах рік здіймалися густі зарості, там і тут зеленіли гайки та переліски, у степах стояли трави по пояс, у яких (а також побіля озер та на ріках) водилася сила-силенна різноманітного галасливого птаства, серед яких наших героїв, очевидно, зацікавлять насамперед качки, гуси, дрофи, стрепети, перепели та фазани.

Всі ріки поспішали до Моря, і там, де кінчалися стеши (а вони кінчалися раптово, обривами), ріки крутими водоспадами в хмарах водяного пилу стікали вниз, у Море.

Ці степові простори Леонії Єва назвала Великими Рівнинами.

Диск невідомої планети збільшувався, виростав з кожним днем і закривав собою майже весь оглядовий екран.

"Геліос", гальмуючи, збавляв швидкість.

У ті дні корабельний радіоастроном Руслан Булат-Бек майже не виходив із астрорубки, де був установлений потужний телескоп, роблячи сотні й сотні знімків нововідкритої планети. Майже всі члени екіпажу, вільні од вахт, обов’язково, хоч на кілька хвилин, забігали в астрорубку подивитися на "свіженькі портрети" Леонії.

Зайшов в астрорубку й Адам. Зайшов, зробив крок і спинився, не знаючи куди поставити ногу: вся підлога була всіяна фотографіями. І на

кожній фотографії: Леонія, Леонія, Леонія — то у вигляді голубого диска з білими полярними шапками снігів, голубими морями й зеленими материками, то окремі її райони, гори, степи, пустелі, моря, материки…

— На фотографії дивись, тільки не відвертай мене од роботи, — не відкриваючись од тубуса окуляра, застеріг його Руслан. — В астрорубку почалося якесь паломництво — працювати ніколи. А роботи стільки, що не знаєш, за що й хапатися.

Прозвучало це як похвальба, та Адам знав, що Руслан не схильний до самопохвали чи хизування, — працювати йому і справді заважали у ті дні, а працювати він умів і любив — усього себе віддавав улюбленій справі. "Вдома", себто в жилій каюті корабля, він майже не бувавші Єва часто скаржилась: "Лечу я із своїм чоловіком в однім кораблі, а ніби на різні планети: він до однієї, а я до іншої". Вона теж приходила в астрорубку, але не стільки для того, щоб подивитися на фотографії відкритої ним планети, скільки для того, аби глянути на свого чоловіка, якого вона рідко бачила. Та ще приносила йому в астрорубку сніданки, обіди й вечері. Бо як не принесе (та ще й не змусить його поїсти), то він і взагалі забуде про їжу. Руслан був єдиним з усього екіпажу (не враховуючи, звісно, Командира), кому за всі роки польоту жодного разу не загрожували ні сенсорний голод, ні меланхолія, ні ностальгія — за роботою ніколи було хворіти чи нудьгувати.

Адам присів навпочіпки, розглядав фотографії Леонії, але думав зовсім про інше: який щасливий цей корабельний радіоастроном і як йому везе! І Єва діставалась йому, і планета також. Хоча за планету Адам не заздрив — на те Руслан і радіоастроном, щоб відкривати нові планети в космосі, це його, як кажуть, парафія. А ось щодо Єви… Звичайно, заздрив, заздрив потайки, старанно приховуючи своє нездорове (як він і сам розумів) почуття (тим більше, що ревнощі давним-давно були оголошені пережитками, ось тільки живучими і невмирущими!), намагаючись не видати себе ані словом, ані поглядом, ані жестом. Але звинувачував не радіоастронома, а себе. "Так тобі й треба, бевзю!.. — подумки докоряв собі і картав себе подумки. — Таку

дівчину проґавив! Майже з рук її вихопив цей везучий радіоастроном… Хоча, навіщо вона йому? Адже, крім астрорубки з телескопом, його, здається, більше нічого не цікавить ні в світі білому, ні в космосі. І Єва йому потрібна лише для того, щоб тричі на день приносила в рубку судки з гарячою їжею… А втім, чужа сім’я — фортеця з високими мурами. Візьми розберися, що діється за тими мурами! Можливо, вони — лікар та радіоастроном — щасливі, хто їх знає. Та й останнє діло — і на Землі, і в Космосі — заздрити щасливим! Бо на чужім щасті щасливим, як відомо, не станеш, треба своє відкривати. Як ото колись географи та мандрівники відкривали терра інкогніта — невідому землю, — так треба відкривати і власне щастя. А тільки де воно, те щастя інкогніто? На яких материках, у яких світах його шукати? Залишився в Адама на Землі один знайомий (разом колись починали в науці), так він цілу філософську книгу написав "Що таке щастя?..". А ось сам так і не збагнув, що таке щастя, і все життя був нещасливим, самотнім.

— Гравітація в нормі! Планета — як знахідка! — вигукнув Руслан і на мить відірвався од телескопа, повернув лице до Адама (під правим його оком темніло вдавлене кружальце — від гумового валика тубуса окуляра). — Га? Здорово?.. — і знову прилип до тубуса. На години, а може й дні.

В рубку зайшла Єва.

— Ось, ношу корабельному астроному їжу, — поскаржилась (але бадьоро) Адамові. — І взагалі, чому це тільки я мушу йому щодня носити їжу, коли він не мій, а корабельний астроном? — весело допитувалась в Адама. — Я його бачу не частіше, як ви. Так вам він просто колега, товариш, а мені мовби чоловіком вважається.

І залилася дзвінким сміхом.

— Потім, потім, — відмахнувся од неї Руслан. — Тут таке… таке… — І знову вп’явся у тубус окуляра.

— Ось так завжди, — зітхнула Єва, і посмішка згасла на її обличчі.

Вона підійшла до оглядового екрана рубки, на якому пливла планета, то закутуючись у хмари, то відкриваючи цілі материки — голубі, зелені, жовті… Переступаючи через розкидані фотографії, наблизився до екрана й Адам. Якусь мить вони мовчки вдивлялися в обриси материків та морів Леонії.

— Як гарно, — захоплено прошепотіла Єва, дивлячись на Адама осяйними очима (її очі завжди видавалися йому осяйними). — Я ще ніколи не бачила такої гарної планети. Правда ж вона гарна, Адаме?

Адам кивнув, намагаючись не дивитися в її осяйні очі, аби не ятрити біль.

— Краща за неї хіба що Земля.

— Леонія ні в чому не поступається Землі, — не одриваючись від окуляра, мовив Руслан. — Крім того, Земля вже вичерпала майже всі свої ресурси, а тут… На тисячі літ вистачить. Та й природа незаймана, цивілізацією не підкорена.

— Можливо.

"Геліос" пірнув у тінь, леонійську ніч, і по якомусь часі виринув на сонячному боці планети.

— Із сьогоднішнього ранку ми стрибнули в майбутню ніч, а з ночі знову вискочили у ранок. От якби так можна було повертатися у свою молодість.

І замислено поглянула на Адама.

— Куди тобі повертатися, як ти й так ще молода, — засміявся Адам.

Єва приємно зарожевілась (а компліменти ж вона любила!).

— Якщо чоловікові ніколи на свою жінку глянути, то хай хоч чужі звертають на неї увагу, — засміялась і примружила свої гарні очі. — Бо від свого і за сто років комплімента не дочекаєшся.

Але в голосі, коли вона говорила про Руслана, відчувалася теплота і навіть гордість за нього.

"Любить його", — ревниво подумав Адам, намагаючись себе заспокоїти: а мені, мовляв, яке до того діло? Мало хто кого любить. У цих думках був резон, та серце чомусь не хотіло сприймати того резону.

На оглядовому екрані пливли зелені рівнини Леонії, оточені з півночі, сходу та заходу горами, а з півдня — голубим морем.

Єва сплеснула руками.

— Які гарні ці великі зелені рівнини!.. Адаме! Руслане! Погляньте на ці рівнини, вони як намальовані.

— Рівнини як рівнини, — неохоче озвався від телескопа Руслан. — І взагалі, я попрошу тебе не відвертати мене…

Єва прикусила губу.

Адам похвалив рівнини, і Єва віддячила йому за те милою посмішкою. І, заохочений тією посмішкою, він вигукнув:

— Рівнини і справді незвичайні!

І тоді Єва сказала, звертаючись до Руслана:

— Ти, чоловіченьку, планету відкрив і назвав, а можна я назву хоча б ці рівнини?

— Будь ласка.

— Хай вони будуть називатися… — Єва рішуче змахнула рукою. — Ат, що тут довго мудрувати! Рівнини великі і зелені, тож хай вони і будуть Великими Зеленими Рівнинами.

Під такою назвою їх було й нанесено на карту Леонії.

А ще Єва сказала:

— Оскільки я дала ім’я цим просторам, то хочу на них і побувати.

І побувала…

І невідомо, скільки вона ще тут буде і скільки років клястиме вві сні й наяву ці Великі Зелені Рівнини!

Якщо стати спиною до Моря, а лицем до Великих Рівнин (слово зелені в назві автор буде опускати, бо надто довга виходить), то ліворуч, круто на схід, де понад Морем, а де й степами пішли хребти Східних гір, праворуч, тільки вже круто на захід, пішли хребти Західних гір. Вони і були — зі сходу і заходу — кордонами Великих Рівнин. Отож, в одній із скель Східних хребтів, що завітали аж у бухту, до самого синього Моря, і знайшов Адам печеру, сиріч віллу "Кам’яні пенати".

На просторий кам’яний майданчик, з боку рівнин, вихлюпувались срібні хвилі тирси та різнотрав’я, а з протилежного боку, внизу, клекотів і пінився прибій. Стрибаючи з каменя на камінь, можна спуститися вниз

у досить простору, підковоподібну бухту з піщаними пляжами, з кокосовими пальмами, що посхилялись до Моря.

А саме Море було велике і голубе. Хоча за кольором воно бувало різне: то веселе, то голубе, то сумне, то геть сіре та непривітне; йото настрій повністю залежав від "настрою" неба, що висіло над ним. Бо за сонячної погоди небо було голубим, і таким же веселим ставало й Море, коли ж небо хмурилось, то й Море теж смутніло…

Море (як і Великі Зелені Рівнини) Єві теж сподобалось. Роздивляючись його на оглядовому екрані, вона забажала побувати і на рівнинах, які щойно охрестила, і біля Моря. Того дня, як трапилась трагедія, на поверхню Леонії мала спускатися група дослідників, у яку входив і геолог Адам Весна. Прилади "Геліоса" зафіксували в бухті біля невідомого моря і в хребтах, що тяглися з бухти на схід і на захід, великі поклади металів. Адам був певний, що то — мідь, тому й замовив експедиційну ракету саме в цей район Леонії.

Тієї ночі Єва була черговою по кораблю і, здавши вранці зміну, збиралася кілька годин поспати, а потім зайнятися щоденником та підсобним господарством корабля й оранжереєю (це було в її віданні, як лікаря). Коли ж за сніданком у кают-компанії вона дізналася, що на берег леонійського моря має йти експедиційна ракета, то вмовила Руслана злітати "на кілька годин" до "справжнього моря позагоряти". Море було й на "Геліосі", але не справжнє. Те "море", чи то пак імітація моря, знаходилося на другому поверсі корабля, біля оранжереї. Там був просторий басейн з морською водою (вода у басейні справжня, морська), а далі простилалося відеоморе. Пластиковий берег, штучний вітер (навіть шторм можна було імітувати), дерева і вся рослинність теж були штучними. Шуміло листя — штучне, світило сонце над "морем" — штучне, на сферичній голубій стелі бігли білі хмарки (імітація неба), далекі гори з голубими туманами, далечінь — теж були штучними.

Але того, хто ще не встиг дізнатися, що це імітація, штучне море вражало. Безмежна голуба далечінь, білі чайки над хвилями, білі гривки

бурунів за кораблем, що плине в голубому мареві, а далі гори, оповиті легеньким серпанком. Коли купаєшся у басейні, складається враження, що ти на березі справжнього моря. До того ж апаратура автоматично відтворювала шум морського прибою, крики чайок, шум вітру і навіть, за бажанням, грозу, шторм чи й тайфун. На тій смужці натурального піску, взятого з пляжів Чорного моря, на березі, біля штучних сосон та штучних скель і загоряли. Під штучним сонцем. Спершу відеоморе тішило і навіть іноді видавалося за справжнє. Та за довгі роки польоту воно таки добряче набридло, бо всі знали, що натисни кнопку — і все це видиво зникне, а залишиться звичайнісінький басейн у голих стінах.

Тож Єва і забагла в останні дні перед стартом на Землю "позагоряти на березі справжнього моря". Тим більше, що відеоморе їм надокучить ще й під час зворотного польоту.

Із нетерпінням та збудженням ішла Єва в ангар, де знаходились експедиційні ракети, — вона побуває на березі планетного моря! Та в останню мить Командир відкликав по динаміку Руслана — виявилися якісь неполадки у блоці № 17, — усіх вільних членів екіпажу перекинули на допомогу ремонтній групі.

Єва готова була розплакатись, так їй хотілося побувати на березі моря, і ось не повезло. А через 48 годин старт. І біля справжнього моря вона тепер побуває хіба що через сім років, як повернуться на Землю.

Руслан їй тоді сказав:

— Якщо ти вже так хочеш побачити леонійське море, то злітай з Адамом. Доки він відбере потрібні йому зразки мінералів у Східних горах, ти встигнеш позагоряти. — Руслан м’яко усміхнувся (то була його остання посмішка, яку бачила Єва). — А тільки ми впораємося з наладкою блока, я прилечу за тобою. Згода?

Руслан не прилетів.

І вона тепер приречена загорати на березі чужого моря до кінця своїх днів…

Залишається додати, що Море, на березі якого поселилися наші герої, було теплим, лагідним і відносно тихим. Удень ліниво дув морський бриз (з моря на суходіл), уночі ж навпаки — вітер дув із суходолу на море, береговий бриз. Вранці й увечері на морі здебільшого була голуба сонна тиша — благодать.

Вода в морі, як і годиться, була солона і для пиття не придатна. Але за якусь сотню-другу метрів від бухти, понад скелями Східних гір, де зграйками стояли стрілчасті сосни, бігла повноводна і прозора річечка, теж поки що без назви. Трохи не добігши Великими Рівнинами до вілли "Кам’яні пенати", безіменна річка круто повертала попід горою і, пробивши собі дорогу в скелях та лавіруючи ущелинами, поспішала до Моря. У Східних горах там і тут били холодні джерела, та й у самій річці вода була прозора й свіжа. І коли б на цій планеті знайшовся хоча б один глечик (чи ще якась посудина), то нашим героям можна б було ходити до річки по воду.

А небо над Леонією було майже зразково-показове, в міру голубе, в міру ліричне, лагідне. Яскраво світило подвійне Сонце, від якого на планеті простягались подвійні тіні. У травах, наче на всепланетному конкурсі, невгамовно сюрчали армади коників, та в скелях кричали чайки і, як уже було сказано, хихотіли мартини.

А над Великими Рівнинами білими хмарами кружляло птаство.

Було сухо та спекотно.

А на планеті, за розмірами такій же, як Земля, спали під двома Сонцями тривожними та неспокійними снами лише двоє людей. І бідолашному автору нічого не залишається, як покірно писати роман

(аж цілий роман!), маючи всього двох героїв. Бо де візьмеш більше на безлюдній планеті за 4,28 світлового року од Землі?

3

Адам повернувся до печери голий до пояса, з мокрою головою, але сяючий і — що здивувало Єву — безтурботно веселий. До грудей він притискував свою біло-голубу астронавтську куртку, в яку щось було замотане. Вигляд у нього — як у відпускника, котрий, приїхавши в санаторій, зробив першу вилазку довкола і лишився задоволений.

— Єво! — гукнув він тоном господаря, яким кличе той свою "половину", коли повертається з роботи додому. — Агов, Єво? Щось я не бачу в нашій затишній печері веселої метушні і тим більше врочистого приготування. Навіть на сковороді нічого не шкварчить. А в нас же сьогодні кругла дата. І — май на увазі — ювілейна!

Єва неохоче вийшла з печери і, слухаючи його надоптимістичну тріскотню, здивовано звела брови. Очі її були почервонілими, повіки припухли, і вся вона мала вигляд стомленої людини, та Адам на те не звернув уваги.

— Яка ще дата? — невдоволено запитала Єва і позіхнула.

— Кажу ж, ювілейна, адже зараз... — (глянув на Сонце, що вже стояло в зеніті), — зараз минає рівно доба, як ми з тобою живемо на планеті Леонії, Розумієш, перша доба. Перший день нульового тижня, нульового місяця і нульового року. Початок літочислення на планеті Леонія. Дата, як сама розумієш, кругла і цілком та повністю ювілейна. Колись вона стане історичною датою, і від неї майбутні колоністи Леонії рахуватимуть роки, століття і тисячоліття.

— Скромністю ти, як я бачу, не страждаєш. Адам весело підмигнув.

— Так, я хочу потрапити в історію. Хіба я гірший за інших?

— В одну ти вже потрапив, опинившись тут.

— Не було б щастя, то нещастя допомогло. Здається, так колись казали на Землі. А нещастя і справді допомогло нам розпочати літочислення на Леонії. І ось ми вже прожили першу добу з майбутніх її тисячоліть.

— Якщо відняти прожитий нами день від тих чотирнадцяти років, протягом яких нам треба тут загоряти, то залишилося зовсім мало часу.

— Якраз це я і мав на увазі. — Адам радо посміхався. — То чи не час нам уже вперше поїсти на цій планеті? — З тими словами він висипав із куртки чорні черепашки. — Почнемо готувати ювілейний банкет. Очевидно, гостей у нас не буде, тож стіл накриємо лише на дві персони — твою і мою. Заперечень немає?

Єва носком черевика торкнулась черепашок.

— Що це за… гидота? Вони не отруйні?

— Мідії? Їстівні мідії?

— Бр-р-р! Які чорні та брудні. Я куштувала мідії в одному із середземноморських ресторанів, то вони там були на вигляд зовсім іншими. І взагалі, їх офіціант подав як незвичайні делікатеси.

— І ці стануть іншими, якщо їх приготувати. Єва, кліпнувши, здивовано дивилася на нього.

— Тут що, поблизу є кухня від ресторану? А в ній — висококваліфікований шеф-кухар? — У її голосі бриніли дратівливі нотки. — Ти… ти просто насміхаєшся наді мною.

Адам стояв перед нею, високий, підтягнений, на обличчі — дещо хвальковита посмішка, в мигдалевидних очах спалахують іскорки.

— Якщо я не приготую із цих мідій чудової страви, то хай усі, кому не лінь, кинуть у мене камінь!

— У тебе повна гарантія не потрапити під кам’яний град, адже, крім мене, тут більше нікому кидати у тебе каміння.

— Я цілком і повністю впевнений, що навіть тобі не доведеться кидати в мене каменюку. — Він присів біля мідій. — Та-ак… З чого починати?

Єва теж присіла на камінь.

— А ти впевнений, що це… мідії, а не щось інше?

— Ах, дорога Єво! Хоч ми з тобою і зустрічалися частенько, наприклад, на Памірі…

— На Місяці, на Марсі і…

— І сім років летіли на "Геліосі", але ти так і не навчилася цінувати мої видатні знання з різних галузей. Послухай, що я знаю. Мідія, ось ця, наприклад, належить до роду двостулкових молюсків. Черепашка у них буває довжиною до… здається, до двадцяти сантиметрів, клиновидно-овальна, чорного кольору.

— Поки що сходяться лише колір черепашки та її форма, а ось щодо змісту…

Адам явно був в ударі, і Єва, слухаючи його тріскотню, ніяк не могла збагнути: від чого? Адже ніяких підстав для такого бадьорого оптимізму вона не бачила, та й навряд чи зможе такі підстави побачити на Леонії.

— Живиться одноклітинними організмами.

— Хто?

— Та мідія ж! Слухати треба уважно. Так ось. У викопному стані мідії відомі, на Землі, звичайно, починаючи з тріасу… Що ж далі?.. Ага, згадав. Живе мідія у прибережній зоні, прикріплюючись до підводного каміння, від якого я, до речі, і повіддирав їх, щоправда, вельми безцеремонно, не питаючи, звісно, на те їхнього дозволу чи хоча б згоди. Залишається додати, що мідії бувають різних видів, серед яких, на наше щастя, зустрічаються і їстівні. Вони перед тобою.

— Твоєю інформацією я сита не буду. Хоча, якщо ти навіть прочитаєш мені цілу лекцію про мідії, я все одно не позбудуся відчуття голоду.

— Коли з’явилося відчуття голоду, це вже добре, — бадьоро вигукнув Адам. — Голод — то голос життя. А мідії, до твого відома, делікатес. Отже, ти будеш невдовзі смакувати таким делікатесом, який і на Землі не кожному потрапляє до рота. Та-ак!.. Взагалі, мені все ясно, ось тільки не знаю, з чого починати.

— Поки що вдягни куртку, бо згориш, — порадила Єва.

— Теж цінна вказівка. Мерсі. — Натягнувши куртку, Адам задумався, а перегодом озвався: — Почекай, Єво, зараз я пригадаю, як ці мідії

доводять до делікатесу в кращих ресторанах Європи. Самі вони себе, звісно, не приготують.

Думав він довго.

Єва терпеливо чекала, потім встала, пересіла в тінь — під навислу над входом до печери скелю — і затихла. Обоє вони — Єва, яка нічого не думала, і Адам, який напружено думав, — час од часу позирали на черепашок і потайки одне від одного ковтали слину.

Зрештою, не втерпівши, Адам розбив одну черепашку каменюкою. І ледве вона тріснула, як звідти цвіркнула вода й висунулось якесь драглисте місиво. Повагавшись, Адам узяв шматочок двома пальцями, повертів його перед носом, насторожено понюхав і, ще повагавшись, поклав собі до рота. Єва, спостерігаючи за цією сценою дегустації сирих мідій, гидливо скривилася, підібгала губи з відразою й одвернулася.

У її животі (автор просить вибачення у тієї прекрасної половини, яка буде читати ці рядки) забурчало, і вона квапливо й сердито вигукнула, щоб заглушити оте не зовсім вишукане бурчання:

— Та придумай же що-небудь! Чи ти гадаєш, що я твої мідії ковтатиму сирими? Я не дикунка і живу в третьому тисячолітті, коли на Землі вже всі цивілізовані так, що далі нікуди!

— На Леонії ти живеш усього першу добу.

— Але я хочу їсти! Якщо ти взяв наді мною шефство на цій планеті, так годуй же! Бо знайду собі іншого шефа. — І не без шпильки додадала: — А як сам нічого не знаєш, то подзвони до знайомих і проконсультуйся. Або звернися в кулінарне бюро "Геркулес".

— Потрібен вогонь, — після довгих роздумів прорік Адам й оглянувся, ніби шукав, де ж той вогонь.

— Нарешті світлі ідеї забрели і в твою голову, — насмішкувато озвалася Єва із холодку. — Я рада. Тепер залишається поміркувати: де ж на безлюдній планеті дістати вогонь?

— Твоїми вустами, дорога Єво, глаголить сама істина. Справді, де?

4

Адам задумливо глянув на зірки А і Б, що вдень, освітлюючи Леонію, виконували тут функції сонця, і заздрісно промовив:

— Ота-ам вогню!.. Та дуже високо. А взагалі, оті світила, — ткнув він перстом у небо, в напрямку зірок А і Б, — пора вже називати не зіркою А та її супутником, як вони значаться у каталозі землян, а Сонцем. Тим більше, що перша зірка дуже схожа на наше земне сонце: так само світить, так само сходить вранці і заходить увечері. Тільки це сонце на якийсь там мільярд літ молодше за земне. До всього ж воно, тобто сонце, має і своє ймення — зірка, або сонце Толіман. То, очевидно, й нам уже треба тутешнє сонце звати Толіманом. Ми живемо під промінням Толімана! Звучить?

— Домовимось, що світило над Леонією будемо віднині називати сонцем, або Толіманом, — стримано озвалась Єва із свого рятівного холодку. — Але ми, здається, зупинилися на тому, що потрібен вогонь. Наскільки я пригадую, на Землі, в доісторичні часи, первісні люди добували вогонь тертям однієї палички об другу.

— От якраз про це я і думаю, — у тон їй підхопив Адам. — Але для того, щоб вогонь мав що "їсти", потрібні дрова. А настільки я пригадую, в доісторичні часи дрова входили в компетенцію жінок.

— А я, до твого відома, не первісна жінка, — обурено мовила Єва і на всяк випадок поправила розкуйовджене волосся. — На Землі я закінчила аж два факультети.

— Знаю, знаю, що ти належиш до високоцивілізованих жінок, а тому за дровами сходжу я.

— Рада, що світла ідея вдруге завітала в твою голову!

Обмінявшись такими "компліментами", перші люди Леонії на деякий час розлучилися: Єва пішла у печеру трохи відпочити після сидіння на камені, Адам же спустився у бухту й зашурхотів піском. То тут, то там на прибережному піску лежали черепашки найрізноманітніших форм і розмірів — від маленьких, із ніготь завбільшки, до майже метрових. Адам відбирав найкращі, вертів їх у руках, вдивляючись у їхнє блискуче перламутрове нутро (той перламутр був таким блискучим, що Адам побачив у ньому своє відображення і мимохіть відзначив, що йому вже час би й поголитися, ось тільки як і чим?), і йшов далі, оглядаючи вали водоростей, що їх нагорнули сюди шторми. В глибині бухти назбирав оберемок сухого паліччя, відполірованого дощами, сонцем та вітрами до костяного блиску, назгрібав хмизу, наскуб сухих і крихких водоростей і все те приніс до печери, кинув на кам’яний майданчик. Єва миттю вискочила з печери на той гуркіт. Адам же рушив їй назустріч з черепашками в руках.

— А це — наш оригінальний посуд, — подав він Єві дві черепашки, що мали розмір чималої тарілки. — Посуда буде в твоєму розпорядженні. Оскільки її в бухті предостатньо, то сміливо можеш затівати скандали з биттям посуду. Вистачить!

— О, це я тобі обіцяю! — відказала Єва, беручи черепашки. — Що-що, а биття посуду — єдине заняття, яким володіють усі жінки без винятку. Навіть із дипломами.

— Спасибі за готовність урізноманітнити наше співіснування цікавими батальними сценами.

Так вони обоє гомоніли, маскуючи за гумором та самоіронією то відчай, то тугу, що ні-ні, та й стискували, як лещатами, їхні серця: ну гаразд, напечуть вони мідій, а далі що? Чотирнадцять літ пекти мідії? Двостулкових молюсків, може, й вистачить на такий час, а чи витримають люди? Та все ж про те, що буде далі, вони намагалися не думати, бо, коли думаєш, стає моторошно. Тому Адам старався сам бадьоритись і підбадьорював Єву.

— Жаль, що до цього теплого синього моря, до цих розкішних пляжів не приїздять курортники, — гомонів він, аби не мовчати, бо Євині очі не просихали. — Й отже, ми не маємо змоги здавати дикунам печеру. А то б під заробили на Леонії!

— Я голодна, — кинула вона сердито. — Твоїми балачками сита не буду!

— Приймається до відома і негайного виконання, — бадьоро відказав Адам, і Єва вкотре подивувалася: звідки у нього береться той майже курортно-відпускний настрій? — Отже, щоб угамувати голод печеними мідіями, потрібен вогонь. Найпростіший спосіб добування вогню: чекати, доки блискавка поцілить у що-небудь, і тоді позичити в неї небесного вогню. Але… — Адам глянув на безхмарне голубе небо й зітхнув, — на негоду не кладеться. Отже, залишається ефективніший спосіб: тертя. Внаслідок нього і народжується вогонь. Просто й легко.

— Язиком, — вставила Єва.

— Зараз спробуємо і руками.

З цими словами Адам вибрав з оберемка хмизу дві палички, трохи товстіші за вказівний палець, і впевнено, наче він усе життя тільки те й робив, що добував отак вогонь, заходився енергійно терти одну об другу. Тер він хвилин із двадцять, тер без передиху, стомився, упрів, а

палички лише нагрілися. А може, вони нагрілись на прибережному піску?

— Мда-а, — самокритично підсумував Адам результати свого старання. — Не заздрю я тим… первісним людям. Аж голова отупіла від тертя, а паличкам хоч би що. Мабуть, треба ще швидше терти.

Відпочивши, він ще з більшим завзяттям накинувся на злощасні палички і тер так швидко, що його рука миготіла, як механічний пристрій. А палички, як і перше, горіти не збиралися.

— І чому вас, чоловіків, тільки вчили? — похитала головою Єва, явно критикуючи педагогіку Землі. — А ще два факультети закінчив!

— Навіть якби я й двадцять факультетів закінчив, то однаково у вузах третього тисячоліття не вчать, як добувати вогонь первісним способом.

— Дай сюди палички і повчись, як треба терти.

Єва взяла палички (Адам відчув себе дещо приниженим), присіла і заходилася так завзято терти їх одну об другу, що аж волосся впало їй на лице. Трудилася хвилин із десять, аж доки й не переламалися палички. Єва знеможено опустила руки й важко дихала, приходячи до тями. На товариша по нещастю уникала дивитись.

Адам помацав палички — вони були ледь теплими.

— І тебе, бачу, не вчили на двох факультетах, як треба тертям добувати вогонь?

— Я, між іншим, жінка! — крикнула вразлива Єва. — А добування вогню — це прерогатива чоловіків!

Адам заспокійливо мовив:

— Але ж є і другий спосіб добування вогню!

— Чим же він відрізняється од першого? — з надією запитала вона.

— Майже нічим. Але спробуємо. Все пізнається в труді.

Адам витяг із хмизу товсту гілку, осколком каменя продовбав у ній ямку з півсантиметра завглибшки, відламав тоненьку паличку з гострим кінцем і, вставивши її у ямку, заходився швидко вертіти долонями. За ідеєю (принаймні так писалося у підручнику "Історія первісного суспільства"), коли швидко вертіти паличку, то кінець її нагріється і невдовзі перетвориться на жарину, яку неважко роздмухати у вогонь. Так було за теорією. А на практиці, як не крутив Адам паличку, однак вона не загоралась.

— І все ж запахло смаленим, — радісно вигукнув він, понюхавши паличку, і простягнув її Єві. — Ось понюхай.

Єва лиш відмахнулась, зауваживши, що від того, як вона понюхає, вогонь не з’явиться. І заховалась у тінь, бо зірка А, тобто місцеве сонце Толіман, пекло несамовито — при повному штилі на морі вона почувала себе, наче у гарячому бульйоні.

— До речі, ти знаєш, що таке вогонь? — віддихнувши, бадьоро і безтурботно заговорив Адам. — Ні? Тоді послухай. Вогонь — одна із сил природи, хімічне явище, що супроводжується виділенням тепла і світла. Ясно?.. А підкорити силу природи не так-то легко. Ось чому я терплю фіаско. Та підемо далі.

— Далі вже нікуди, — сердито озвалася Єва. — Доходилися.

Та Адам уже її не слухав. Його збороло бажання вибалакатися.

— Вогонь справив величезний вплив на розвиток загальної культури людства! — вигукнув він так, ніби його слухачка була глухою. — Особливо науки і техніки. Вогнем, як підтверджує археологія, яку я нібито непогано знаю, користувалися з найдавніших часів, його знали ще архантропи і, зокрема, синантропи. Спершу — і досить довго — використовували природний вогонь. Од блискавок, вулканічних лав, самозагорання дерева тощо. А згодом навчилися добувати вогонь. Тим способом, який ми поки що не опанували. А ось сто тисяч років тому, вже в епоху палеонтропів неандертальці вміли добувати вогонь примітивним тертям.

— Ба їх не вчили в інститутах, — обурено вставила Єва.

— Очевидно, тому, — охоче погодився Адам. Але зупинитися уже не міг. — Тертям добували вогонь аж до початку залізного віку, коли вже навчилися добувати за допомогою залізного кресала (огнива), якого у нас, на жаль, немає, і трута, якого теж бракує. Кресало з трутом протрималися аж до винайдення сірників (19-те сторіччя). А сірники протрималися до середини першого сторіччя третього тисячоліття, коли їх замінили хімічні елементи МН-12. Як ти знаєш, одного такого елемента для добування вогню вистачає людині на все життя, і таким чином нарешті відпала потреба валити ліси на сірники… Та повернемось до історії. Спершу вогонь використовували для обігрівання й освітлення печер, приготування їжі (що й ми хочемо зробити, адже у нас є печера і є сира їжа), пізніше — для обробки дерева, виготовлення глиняного посуду. Потім…

— Ада-аме! — пролунало з холодку. — Регламент.

— Одну хвилинку, кінчаю. Та й часу в тебе досить — чотирнадцять літ, мінус один день. Так що — який регламент? Слухай далі… А також для виплавки й обробки металів — чим ми теж займемося у недалекому майбутньому. Вогонь відіграв і значну соціальну роль у розвитку історії суспільства: добування його і зберігання згуртовувало давні людські колективи (нас теж мусить згуртувати вогонь, особливо коли ми

вечорами сидітимемо біля домашнього багаття). Одне слово, з появою вогню людина стала повністю людиною.

— Адаме, ти теревениш без угаву тільки тому, що боїшся залишитися наодинці із своїми невеселими думками. — Голод її уже починав дратувати. — От мій Руслан усе вмів робити, і я з ним ніколи не була голодною!

— Але з ним ти не потрапляла на безлюдну планету. І потім… Коли б я був одруженим, то моя жінка теж отак би всім знайомим казала: "От мій Адам…"

Єва посміхнулася куточками вуст і якась дивно глянула на нього.

— Чого ж ти не одружився?

— Ну, це вже, як кажуть на Землі, арія з іншої опери, — і схопився з місця. — Я згадав, Єво! Є ще і третій спосіб добування вогню!

5

Не кажучи більше й слова (бо й так уже наговорив чимало), Адам гайнув до річки і зник у прибережних заростях, виполохавши з них зграю якогось птаства. Єва крикнула йому вслід: "Обережніше, бігаєш, як у себе на дачі!.." І, всівшись на своє місце в холодку, задивилася в морську далечінь. Море було голубим і веселим, як голубим та веселим було над ним небо, й дуже нагадувало Іонічне море, куди вона літала з Русланом відпочивати перед далекою космічною мандрівкою до сузір’я Центавра. Як вони тоді прекрасно провели час! Єва ще ніколи не була такою безжурною і безтурботною, як на березі Іонічного моря за місяць до старту "Геліоса". І хто б міг подумати, що все так закінчиться! Витримати сім років польоту і загинути, досягнувши мети й відкривши нову планету для людей! Хто б міг подумати, хто б міг!.. Руслана вже немає в живих, а вона жива, але заздрить йому, мертвому своєму

чоловікові. Бо краще вже вмерти, аніж жити отак, у печері, без надії, без віри, без людей.

Чуже море чужої незнаної планети. Як воно нагадує Іонічне. Тільки поруч немає Руслана. А море вабить до себе, манить, і від нього несила відвести погляд. І все здається, що ось-ось на обрії з’явиться білосніжний пароплав, припливе в бухту й забере її — і ледве вона ступить на палубу, як скінчиться цей жахний сон. І там, по той бік моря, її чекатимуть портові міста, люди… До болю, до щему в грудях вірилось: припливе пароплав, забере з неволі, з неув’язненої в’язниці. Внутрішнім зором Єва бачила приморські міста, натовпи гарно вбраних людей… Невже вони з Адамом навічно відірвані од цивілізації? Невже немає надії на спасіння? До чого ж вони доживуть у цій печері? До здичавіння?

Скільки думок, запитань, а хоча б одна відповідь…

Повернувся Адам.

У руках тримав напівзігнутий корінь. Як він викрутив його із землі й обідрав кору, Єва не могла збагнути. Та й для чого той корінь? І взагалі, яка наївна дитина цей геолог і астронавт! Невже він серйозно гадає тут вижити, паличками добуваючи вогонь? Ну витре той вогонь, а далі що? Тваринне животіння у цій печері? Примітивні інстинкти — їсти і спати?.. Але ж як хочеться їсти! В животі ріже… І чому він так довго морочиться з тим вогнем, яким ще неандертальці вміли володіти!

Зберігаючи на обличчі загадкову серйозність, Адам пом’яв суху бадилину, яку теж приніс із собою, здер із неї волокнисту смужку і зсукав мотузку. Прив’язав мотузку до кореня, зігнув і прикріпив її до другого кінця. Вийшло щось на зразок примітивного лука.

— Маємо лук, — загомонів він радо. — А лук, Єво, це тобі не що-небудь, а ручна зброя для метання стріл. Застосовувався лук із часів

мезоліту майже у всіх племен Землі — на війні і під час полювання. А також для добування вогню. Що я зараз і спробую втнути.

Єву вже почала дратувати його наївність, безугавна балакучість, вдавана бадьорість та рожевий оптимізм, такий недоречний після всього, що трапилось із землянами на орбіті цієї планети.

"Він починає мені набридати. І це лише за один день, — думала вона із злістю, яку поки що старанно маскувала. — А як же з ним проіснувати чотирнадцять літ? І ніде від нього не дінешся, більше людей на Леонії нема".

Очевидно, сам не дуже вірячи в успіх задуманої справи, Адам, повагавшись, витягнув з оберемка дров товсте сухе кореневище, провертів у нім гострим камінчиком ямку й обклав її мохом та подрібненими шматочками кори. Потім відломив од гілки паличку і тонким кінцем приміряв її до ямки.

Єва скептично кривилася.

Адам же намагався на неї не дивитися, ніби забув про її присутність. Ось він узяв лук, натягнув тятиву, двічі обмотав її навколо палички. Покопирсавшись серед каміння, вибрав плаский, із заглибиною посередині.

— Ну, Єво, спробуємо ще третій спосіб! Якщо й він не дасть нам вогню, то більше способів я не знаю.

Паличку з луком Адам вставив у ямку в кореневищі, поклав на паличку плаский камінець, опустився на одне коліно і обережно повів луком праворуч, потім ліворуч. На подив Єви (а вона хоч і робила вигляд, що їй усе байдуже, все ж краєм ока спостерігала за його діями), паличка зненацька завертілася, як маленьке свердельце. Адам повів луком уже впевненіше — ліворуч-праворуч, праворуч-ліворуч, — паличка

закрутилася ще швидше. Її кінець почав заглиблюватись у ямку, й невдовзі навколо отвору стала з’являтися крихітна коричнева тирса.

Вигукнувши: "О-о-о!", Адам ще швидше завертів луком, коричневі опилки враз почорніли, запахло горілим, і Єва, почувши той запах — такий не типовий серед йодистих запахів моря, — з недовірливим виглядом підійшла ближче.

Адам, не зупиняючись і на мить, водив луком вправо-вліво, вправо-вліво. Й ураз із ямки вихопилися тоненькі хвостики синюватого димку.

— Хі-і, справжній дим! — сплеснула Єва руками. — Ти, Адаме, виявляється, чогось вартий. А я вже подумала про тебе погано.

— Тс-с-с!.. — зашипів Адам, ніби той вигук міг налякати ріденький димочок. Наліг на лук ще дужче, димок повився густіше і за якусь мить став білим. Адам не знав, добре це чи ні, але вертів луком і далі, на радощах не відчуваючи втоми, і в наступну мить в опилках навколо ямки спалахнули червоні язички.

— Вогонь! — не втримавшись, закричала Єва на диво молодо, дзвінко, аж Адам оглянувся.

І, наче сполошившись того крику, крихітні язички мигнули й зникли. Потягнувся ріденький димок і теж зник.

Єва злякано прикусила язика — вигляд у неї був винуватим.

Адам розгублено витягнув паличку і, не вірячи власним очам, побачив на обсмаленому й закіптюженому кінчику маленьку жарину, що злегка диміла.

— Є!!!

І, встромивши паличку з жаринкою у суху морську траву, впав на коліна, потягнувся до трави губами, як спраглий до води, й заходився дмухати, водночас підкладаючи шматочки кори, тонюсінькі гілочки, травинки, листячко.

Та ось почувся легкий тріск — то загорілася суха трава і вихопилися червоні язички. Вогник спалахнув.

Єва хотіла було знову закричати з радощів, але Адам так глянув на неї, що вона квапливо затулила рота долонею.

Вогник був таким кволим і блідим при яскравому світлі дня, що Адам, схилившись над ним, як лікар над важкохворим, обережно підкладав найсухіші, найніжніші і, звичайно ж, найапетитніші (з точки зору вогню) травинки, пучечки пересохлого моху, кору, гілочки... І подумки благав той вогник не вмирати.

Обхопивши суху поживу, яку Адам йому підсовував, вогник прибадьорився, став зростати, весело затріщав травою і по якомусь часі вже танцював на товстіших гілочках. Адам підкладав йому ще товстіші, вогонь жадібно пожирав їх, сито й задоволено гоготів.

— Ур-ра!!! — на радощах Адам аж підстрибнув, чим дуже налякав Єву. — Вогонь! Чуєш, Єво? Вогонь! Справжній вогонь! Я виманив його із сухої палички, як сказав би на моєму місці дикун. Ох-ха-ха! Здорово! Потрясаюче! Історична мить, Єво! Перше багаття, розпалене на Леонії руками людини, — горить. Тепер живемо, Єво, живемо-о!

І Адам затанцював навколо вогню так азартно й радісно, що Єва, не втримавшись, і собі пройшла два кола, ляскаючи в долоні.

Коли багаття розгорілося й біля нього вже не можна було всидіти, Адам палицею розгріб жар і висипав на нього мідії. Вони зашипіли, засвистіли і, здається, заворушилися. Деякі підстрибували, як живі, та Адам знав, що то не мідії стрибали (вони взагалі стрибати не можуть), то висока температура скоцюрблювала черепашки, висмажуючи з них воду, — вода й шипіла, потрапляючи в жар. Єва, сприйнявши те за "муки конаючих мідій", обізвала Адама "варваром", який знущається з беззахисних тваринок.

— Уявляю, з яким апетитом ти невдовзі їстимеш цих… бідних і нещасних тваринок, — потішався він.

— У рот не візьму! — І Єва кинулась у печеру, крикнувши з порога: — Май на увазі, на Землі я споживала тільки те м’ясо, яке було із штучних білків!

— Не будеш їсти, мені більше залишиться.

Невдовзі Єва виглянула, ковтнувши слину.

— Ти хочеш… хочеш, щоб я з голоду померла?! — верескнула вона й сердито стріпнула головою, відкидаючи з обличчя волосся. — Так знай, варваре, твій чорний задум не пройде! Я буду їсти! На злість тобі їстиму!

І зникла в печері.

— Що й треба було довести, — задоволено мовив Адам.

Ті мідії, у яких стулки вже почали відкриватися, а м’ясо в них зробилося оранжевим, Адам вихоплював із жару й складав на пласкому камені в холодку, щоб вичахли. Згори пекло сонце, знизу — багаття, та Адам, розчервонілий і впрілий, не помічав нічого. По якомусь часі всі стулки повідкривалися. Адам вибрав мідії і, щось мугикаючи під ніс, заходився паличкою виймати із стулок шматочки жовтогарячого м’яса,

завбільшки з пельменю. Складав їх у чималу перламутрову черепашку, що віднині правила їм за тарілку.

Як і годиться кухарю, покуштував один шматочок і задоволено протягнув: "М-м-м-м!.." М’ясо було смачним. Справді делікатес. Та ще після більш як доби голодування. До того ж м’ясо не було прісним. (Коли мідії відриваєш під водою од каменя, вони швидко закриваються і в черепашках залишається солона морська вода, у ній вони печуться).

— Єво-о! — гукнув Адам, коли тарілка-черепашка була вивершена паруючим оранжевим м’ясом. — Прошу до столу. Делікатес готовий.

Єва виглянула з печери. Труснула волоссям.

— Чого кричиш на всю планету? Може, твої мідії з мікробами?

Але й сама незчулась, як опинилася біля "столу", тобто каменюки, на якій стояла стулка черепашки з апетитним на вигляд м’ясом.

— Ну, гаразд, умовив, попробую шматочок.

— Прошу, — Адам простягнув їй паличку. — Це — шпичка. Наколюй нею шматок, який на тебе дивиться, і...

— Ти що, вчиш мене, як їсти? — обурилась Єва і завагалась: брати чи не брати?

— А щодо мікробів, то, якщо вони і були, давно... спеклися. — І, запихаючи в рот м’ясо, прихвалював: — Ах, як смачно!..

Єва також наштрикнула шматочок, недовірливо оглянула його з усіх боків, понюхала, повагалася і, зрештою, поклала собі в рот, спробувала.

— І справді… смачно, — здивовано витріщила очі.

— Кажу: делікатес кращих європейських ресторанів, — і Адам підняв шпичку з наколеним м’ясом. — Ну, за круглу ювілейну дату. За першу добу, прожиту на цій планеті!

— Авжеж, за першу, — погодилася Єва, з апетитом уплітаючи мідії. — Ах, як смачно! Тільки іноді щось на зубах тріщить, ніби піщинки.

— Бери вище, то не пісок, а перли!

Єва застигла з напакованим ротом, злякано дивлячись на Адама. Волосся у неї було розпатлане, тому вона мала не зовсім привабливий вигляд і була не схожою на ту Єву, яку Адам знав раніше.

— Не хвилюйся, перли такі крихітні, що не завдадуть ніякої шкоди. Колись на Землі хвалитимешся: "От, пригадую, на Леонії ми їли з Адамом мідії з перлами…"

— Думаєш, як я повернуся на Землю, якщо, звичайно, пощастить повернутися, то тільки й буду торохтіти: "От ми з Адамом на Леонії.."? Помиляєшся, я постараюся назавжди забути цю… планету! Якщо, ясна річ, доживу до зустрічі з Землею.

— А може, хоч раз мене згадаєш?

— Хто ти для мене такий, щоб, повернувшись на Землю, я говорила: "От ми з Адамом!.."

— Ну… хоча б твій сусід по планеті. Або, точніше, товариш по нещастю.

— Не згадуй про нещастя, — відмахнулась вона. — Після такого смачного обіду у мене аж настрій піднявся.

— Я постараюся завжди піднімати тобі настрій за допомогою смачних обідів. Я хоч не шеф-кухар, але дещо тямлю.

За кілька хвилин черепашка, що правила за тарілку, спорожніла. Єва наполохано глянула на неї, потім на Адама.

— А… завтра? Що ми будемо їсти завтра?

— Завтра? — Адам на мить задумався. — Колись у давнину на Землі говорили: дасть бог день, дасть і їжу.

— Але ж на Леонії немає людей, отже, немає на цій планеті й богів. То хто ж нам дасть їжу?

— За відсутністю богів, їжу доведеться добувати самим. Так навіть краще. Не будемо ні від кого залежати. Перший день ми прожили, проживемо і решту, скільки б там їх не було!

7

Сонце Толіман уже торкалося зубчатих гір. Кінчався Перший день Нульового року на Леонії.

— Ну, прожили день, а далі що? — Єва з сумом і болем дивилася на Адама, і в її очах стояв німий докір. — Навіщо ти мене витягнув із моря? Щоб я щодень і щомиті відчувала свою муку?

— А ти хотіла від муки сховатися на дні моря? Єва мовчала, бо це була правда.

— Але ж це доля ниць духом — ховатися від горя й біди на тім світі.

— Щоб піти на той світ, теж потрібна мужність.

— Не смій слово "мужність" тулити до самовбивць і, взагалі, слабкодухих! — схопився на ноги Адам. — То не мужність, а ляк, страх перед важкими випробуваннями штовхає їх до втечі на той світ. А справжня мужність перейде через усе і все винесе: горе, біду, важкі випробування. Тільки тоді її душа стане людською душею. І тільки тоді вона стане чутливою до життя, до чужого горя. Взагалі, я переконаний, що жити завжди трудніше, аніж накладати на себе руки. На "Геліосі" ти була іншою. На кораблі рятувала нас од відчаю, чорної меланхолії, ностальгії, що роз’їдали щодня. То де ж тепер твої ліки? Невже для себе їх не лишила?

— Але кому потрібне моє життя?

— Кому, кому?.. Тобі! — Адам помовчав, заспокоївся. — Вибач, якщо гарячкую, але... Але ти звикла, що все у твоєму житті легко було, все тобі вдавалося, чого хотіла — того й досягла. А перед першими справжніми труднощами не витримала.

— Я розумію...

— Нічого ти не розумієш! — Адам заходив сюди й туди перед печерою, знову присів біля Єви на камені, простягнув руку до її опущеної голови, хотів було погладити по плечу, та нараз відсмикнув руку, бо збагнув, що той жест жалю буде зовсім недоречним і, може, фальшивим. — Розумієш, — заговорив по хвилі, — життя треба берегти. І чуже, і своє власне. Бо природа дала його тобі не для того, щоб ти швиргалася ним, як ганчіркою, а для того, щоб допомагала розвиватися тому, що ми називаємо з великої літери, — Життю.

— Але ж ми не просто самі, не просто без своєї планети. Ми втратили контакт із своїм часом. Розумієш це, Адаме? Із своїм віком, суспільством, із своїми сучасниками, зрештою. Вони підуть вперед, а ми… У що ми перетворимося, якщо, приміром, і виживемо? У примітивних печерних мисливців з луками?

— У що чи в кого ми перетворимося, це, зрештою, залежить від нас. Тільки від нас самих. Якщо зуміємо здолати свою біду, то, думаю, перетворимося у справжніх людей. Принаймні мені б хотілося стати людиною.

Єва дивилася у морську далечінь, і сльози текли по її щоках.

Адам підійшов до неї ближче і, зазираючи в очі, м’яко сказав:

— А ось це вже дарма. Сльози треба поберегти до… кращих часів. Наприклад, для радісної зустрічі з землянами.

Єва, плачучи, кивнула.

— От і добре, що ми зійшлися на спільній точці зору. А маємо вогонь — не загинемо. Виручив він колись людство на Землі, то й нас не залишить у біді.

8

Пронизливий, несамовитий крик підняв Адама на ноги. Схопився очманіло, спросонку нічого не розуміючи, але здалось йому, що десь кричала людина. Та хто міг кричати людським голосом на безлюдній планеті?

У печері було темно.

"Чому темно? Де сонце?" — подумав Адам, і тільки тут до нього дійшло, що зараз ніч.

У вухах все ще лунав розпачливий крик.

Серце сполохано билося.

"Примарилось", — подумав він, і раптом крик повторився. Крик був явно жіночий. Але звідки могла тут взятися жінка? І що їй загрожує?

— Єво! Ти чуєш? Хтось кричить. Єва не відповіла.

— Єво! — покликав Адам і відчув якусь неясну ще тривогу. — Ти спиш?

Кинувся до протилежної стіни, гарячково помацав лежак — Єви на ньому не було. Куди вона поділась? Чому вийшла з печери? Та ще серед ночі? Невже з нею щось трапилось?

Тієї ж миті знадвору знову донісся розпачливий крик. І тільки тепер, зовсім уже проснувшись, Адам збагнув, що то кричала Єва. Не вберіг… Відчув, як на голові у нього стало сторч волосся. Заметався у пітьмі печери, шукаючи вихід, а Єва кричала. А в нього хололо всередині, і він все ніяк не міг знайти вихід.

— Зараз, зараз, — бурмотів, стукаючи у кам’яну стіну то головою, то плечем, то руками. — Десь вихід подівся…

Нарешті вискочив із печери, і здалося Адаму в першу мить, що він з головою пірнув у розчин смоли — така чорна була ніч. Глухо гудів вітер, десь унизу шумів невидимий прибій. Угорі не було видно жодної зірки — захмарило, чи що?

— Єво! Ти жива?.. — заметався Адам, не знаючи в який бік кидатись. — Де ти? Озвися!

Крик пролунав ніби поруч, зліва:

— А-а-а-а!..

Адам кинувся на той крик, перечепився, впав, боляче забившись. Схопився знову.

— А-а-а!..

Судячи по моторошному крику, їй загрожувала смертельна небезпека. А він з голими руками. Спіткнувшись об камінь, Адам схопив його, намагаючись підняти, але збагнув, що то виступ скелі. Плюнув спересердя і побіг. Голіруч.

І зіткнувся з чимось. Чи з кимось. Живим.

— Єво! Ти?.. Що тобі загрожує?

Єва кинулась до нього, схопила за руку. Вона тремтіла, як у лихоманці, і все ще схлипувала. Але була живою. Адам гарячковито обмацав її, і з душі відлягло. Ціла.

— Що з тобою? Чому ти серед ночі опинилася в скелях?.. Хто тобі загрожував?

— Ту-туа-алет, — Єва цокотіла зубами і міцніше стискувала його руку. — Не відходь од мене, я б-боюся…

Тримаючись за руки, вони рушили, і через кілька кроків обоє стукнулись в глуху стіну.

— Тобто треба ліворуч, — швидко поправився Адам.

Пішли ліворуч і опинились у вузькому кам’яному тупику.

— А ти сам хоч знаєш, куди йти? — підозріло запитала Єва. — Ліворуч, праворуч… Де вихід?

— Пітьма така, що нічого не второпаєш. Хоч би зорі були.

— Ти що, по зірках будеш шлях до печери шукати?

Вони кілька разів спотикалися об каміння, падали, боляче вдаряючись, і знову потрапляли в глухий кам’яний мішок.

— Що ти мене по якихось щілинах тягаєш? — не втрималась Єва. — Ото вигукала собі поміч. Сама блукала, тепер будемо вдвох блукати.

— А може, ти мене своїм криком з пантелику збила. Але ж і темно, нічого не бачу, — бідкався Адам. — Чорні ж на цій планеті ночі!

— Ти думаєш, я сова? Спасибі за таку поміч! Завів…

— Я завів? То ти мене своїм криком…

— Я… кричала? — крикнула Єва.

— А я згарячу було подумав хтозна-що.

— Я пішла в скелі… і заблудилась. Куди не поткнуся — одні скелі. Вітер виє, ніч чорна… Мені почало різне страхів’я привиджуватись. А тут ще й вогняні очі світяться. Он! — злякано мовила вона. — Хтось дивиться.

— Та то ж світлячки.

— Вони так схожі на очі.

Адам смикнув її за руку.

— Пішли. Теж мені… туалет шукала. А я вже хтозна-що подумав. Що тебе хижі звірі терзають, а вона… заблудилась. Пішли спати. І вдруге вночі з печери сама не виходь. Мало що може трапитись.

— Куди ж іти? — полохливо озиралась Єва. — Всюди каміння, скелі.

— То тобі з переляку здалося. А йти треба праворуч.

Адамові менше всього хотілося зараз сперечатися з Євою, бо, скільки б не сперечався з нею, все одно марно. Вона буде права. Такі вже жінки, і їх не перевиховаєш.

Так він подумав і повернув назад, щоб знайти стежку в скелях. Та не встигли вони зробити й трьох кроків, як уперлись у прямовисну стіну. Адам для чогось помацав її руками і так підсумував свої пошуки виходу з кам’яної западні:

— Схоже на те, що ми з тобою в якійсь ямі.

— У якій ямі? — скривилась вона. — Я боюсь ям…

Вони ще потикались у різні боки, кілька разів, спіткнувшись, упали, але всюди їх зустрічала стіна — прямовисна, гладка і глуха.

— Вихід один, — зітхнув Адам. — Треба тут чекати ранку. А ранок завжди од вечора мудріший.

Адам намацав ногою камінь, і вони присіли. Єва, обхопивши обома руками його руку, притислась до неї і, здригаючись усім тілом та схлипуючи, почала дрімати. Але досить було йому ворухнутися, як вона злякано схоплювалась і ще міцніше стискувала його руку.

— Ти куди? — буркотіла вона крізь сон. — Хочеш утекти від мене? І не думай, навіть уві сні твоєї руки не випущу.

— І не думаю втікати. Та й куди я від тебе втечу на безлюдній планеті?

— Отож-бо. Спи. І не ворушися.

Обоє задрімали. Чи довго спали, чи ні, як Єва раптом закричала.

Адам поспіхом розплющив очі — білий день.

— А-а-а!.. — кричала Єва, притулившись до нього, кричала, певно, вві сні, бо очі її були заплющені.

— Відкрий очі, — засміявся Адам. — Уже білий день, а ти верещиш.

— Сам ти… верещиш, — Єва розплющила очі й одразу заспокоїлась. — Де ми?..

Спали вони, сидячи на камені, за три кроки від входу в печеру. І не було ніяких тупиків, ні ями.

— Це ж треба! — здивувалась Єва. — Ну хай я заблудилась. А як міг заблудитися у своєму улюбленому камінні геолог?

Адам тільки плечима знизав — цього він і сам не міг збагнути.

— Скільки бував у горах, але такого зі мною ще не траплялося… Між трьома каменями заблудився.

— І взагалі, чому ти за мою руку тримаєшся? — обурено вигукнула Єва і, відпустивши його руку, відсунулась.

— Даруй, але мені здавалося, що це ти трималася за мою.

— Хто тобі сказав таку нісенітницю? Чого б це я хапалася за твої руки — потрібні вони мені! Ще й бігаєш за мною.

— Але ти ж кричала серед ночі. — Адам був геть спантеличений.

— Я кричала? — загорлала Єва, взявшись у боки. — То тобі… приснилося. І не сперечайся зі мною. Ще не народився на світ такий чоловік, який би міг мене… пересперечати.

"От і збагни цих жінок, — думав Адам і знизував плечима. — І що це за таке… загадкове плем’я Землі, якого ми, чоловіки, не можемо збагнути і без якого жити теж не можемо? Ні на Землі, ні на інших планетах".

## Частина друга

## "ЩО ЧУВАТИ?.."

### 1

Тільки-но прокинувшись, Адам з незмінною, майже постійною (і де вона у нього бралася, із яких джерел наповнялася?) бадьорістю вигукував: "Доброго ранку!.." До хрускоту в суглобах потягувався на морській траві, якою він вистелив свій кам’яний виступ, тобто ліжко, і незлобиво бурчав:

— О-ох, клятий камінь! Усі боки за ніч повідлежуєш! — З його голосу Єва відчувала, що він, як учора, як позавчора, як завжди, посміхається. — Спробуй у таких умовах зберегти фігуру. Так, чого доброго, ще й кривобоким стану. Коли прилетять земляни, то, побачивши мене, запишуть у мою характеристику, що знаходиться у відділі кадрів Другого Космофлоту, таке: "Має фізичну ваду — на планеті зірки А, сузір’я Центавра, відлежав боки і звідтоді не користується успіхом у жінок".

"І не дотепно, — думала Єва з постійним (і де воно у неї бралося, із яких джерел черпалося?) роздратуванням. — А щодо жінок, то ти й раніше не користувався у них успіхом. Бо жінок, як і сім’ю, тобі замінила геологія".

На Адамове щоденне й незмінне привітання вона зі своєї половини печери не завжди відповідала — хіба що тоді, як мала настрій. Але це траплялося рідко (лише тоді, коли їй снилося щось гарне, наприклад, Земля, ті місця, де вона бувала раніше, або різні історії, що траплялися на службі чи вдома), здебільшого ж Єва відмовчувалась, вдаючи, що ще спить. А сама думала: ну прожили вони ще одну добу на планеті. А для чого? І чому вона мусить так уперто чіплятися за якесь там нікому не потрібне життя? Хіба це така вже дорогоцінність?.. На Землі — так, а тут? На безлюдній Леонії? То для чого вони докладають стільки зусиль, аби вижити, вижити будь-яким способом. Щоб закінчити те життя в оцій печері дикунами?.. Коли б Адам не витягнув її з моря в ту першу ніч після загибелі "Геліоса", нічого б Єва вже не знала, і було б їй, далебі, краще, аніж нидіти в печері невідомо ще скільки. Чекати, доки їх розтерзають хижі звірі на цій планеті?.. З якого боку не глянь, як не думай, а рації чіплятися за життя немає.

Од тих думок хотілося плакати, вити, і вона, щоб стримати стогін, до болю, а часом і до крові прикушувала губу… Ні, не хотілося їй говорити з Адамом. Та й потреби такої не було.

Адам же тим часом схоплювався, енергійно тер кулаками очі і, повернувшись до Єви, по-діловому запитував:

— Що чувати?

Оте "Що чувати?" він незмінно повторює щоранку, наче й справді чекає від неї якоїсь інформації. А що вона "чувала"? Те, що їй снилося, — от і всі новини. А снилося одне і те ж: Земля, маленьке чепурненьке містечко на березі тихоплинної степової річечки, у якому вона народилася і виросла. Снився чебрець (а його багато росло по схилах степових балок), снилрся, що вона рве у тих балках терпкий тернослив, од якого аж рот зводить. А ще снилася отча хата у вишневому садочку. Втім, садочка як такого не було, за хатою росло кілька вишень (мати називала те місце вишняком: "Побіжи, Єво, у вишняк та нарви ягідок, то я вареників зварю") і одна висока й тонка (в гущавині ж бо росла) абрикоса, на якій, на самому вершечку, жаринками горіли сонячні плоди. Єва любила вранці трусити абрикосу. Вибіжить у вишняк ще сонна, нахилившись, пірне під вишневе сплетіння, задере голову, шукаючи вгорі жаринки в зеленому листі, і трусне тоненький стовбурець. На голову їй, на шию, на плечі й груди дощик упаде, роса то. А з росою впадуть у мокру траву кілька оранжево-світлих чи й жовтогарячих плодів… (І досі вони світяться у душі, як згадує отчу хату і вишняк за нею). За їхнім вишняком кінчалося те патріархальне маленьке містечко, що доживало свій останній вік. Далі починався степ із балками та ярами, кущами терну й пахучими чебрецями, з сон-зіллям та горицвітом, з метеликами і птаством. Висуне, бувало, Єва голову з прохолодного тінистого вишняка, а їй у лице вдарить гаряче, туге степове повітря, терпке, чебрецеве… От і сняться оранжево-світлі абрикоси, що падають їй на плечі разом із теплою росою, той безмежний чебрецево-полиновий степ, і Єва у степу — у вигорілім ситцевім платтячку, з вигорілим на сонці лляним волоссячком…

— Адаме, — раптом озивається Єва, хоча ще хвилю тому не мала бажання з ним говорити. — А ти пам’ятаєш своє перше вікно?

— Що? — Адам запитливо дивиться на неї, нічого не розуміючи. — Яке вікно?

— Ну… в батьковій хаті, — Єва дивиться мимо Адама і, певно, його не бачить, хоч і говорить до нього. — Пригадай же. Була ж у тебе батькова хата? Не в лабораторії, не в колбі ти народився.

— Була.

— Ну от. Пригадай те вікно, з якого ти вперше побачив світ… Не просто побачив, а відчув. Відчув, що світ великий, прекрасний і що ти радісно входиш у той світ.

— Н-не пригадую.

— А я… як зараз, бачу. Мені було п’ять літ, я тяжко захворіла. Кілька місяців не вставала з ліжка. Й ось одного ранку прокинулася з відчуттям, що я видужала і що зараз має щось трапитись. Неодмінно мусить щось трапитись, і я вибіжу у двір, а потім у степ. За вікном зашуміла злива, така рясна й весела, що я встала. Підійшла до вікна, штовхнула раму, вікно відчинилося. І в кімнату ввірвалися пахощі свіжого, теплого літнього дощу, квітів, мокрого листя, а з степів війнуло чебрецем та полином. Мама називала полин євшан-зіллям, і для мене то було якесь загадкове й таємниче слово: євшан-зілля. Я навіть його іноді боялась, того слова. Особливо, як у темній кімнаті це слово згадаю: євшан-зілля… Але я вже відхилилася. Я вдихнула пахощі дощу, і в мене аж голова закрутилася. Лягла животом на підвіконня й звісила вниз голову. У вишняку лопотів дощ, лунко барабанив по листі лопухів. А внизу, під стіною, потоки води, що лилися із даху, вибили у землі канавку і наповнили її водою. У тій канавці плавав кораблик-маленький, паперовий кораблик. Білий-білий! На нього лилася вода, в маленькій канавці творилося таке, що для нього було рівнозначно шторму… А біля канавки, під листком лопуха, сховався мокрий горобець, стріпував крильцями і щось підбадьорливо цвірінькав до кораблика, який борсався

на хвилях… Ось тоді я вперше і відчула, що це не просто вікно у батьковій хаті. Це — вікно у білий світ. І що світ той прекрасний. Але будуть у ньому шторми, та вони ніколи-ніколи не потоплять той білий кораблик.

Помовчала.

— От і думаю… Де зараз батькова хата, де наш вишнячок, де те вікно, той мокрий горобець і білий кораблик, що відважно боровся із хвилями у канавці під моїм вікном? Де він, Адаме? А може, його взагалі не було? Як не було й отчої хати, а був усього лише сон?..

А ще їй снилися мати і батько.

Батько так радів, коли дізнався, що вона стала астронавткою. Радів і пишався нею. Він дуже хотів мати сина. У нього вже була дочка, але він чекав сина. А народилася вона, Єва. І все ж батько хвальковито казав своїм колегам: "Нічого, моя дочка ще заткне за пояс ваших синів!" Коли Єва стала астронавткою, коли її зарахували до складу екіпажу "Геліоса", він від радощів та гордощів за свою дочку і за весь свій рід був сам не свій. А ось мати плакала, коли виряджала дочку, материнське серце наче віщувало біду. Якщо вона загине тут (а до цього, звісно, йдеться), то батько однаково пишатиметься нею. Тяжко йому буде, але він не падатиме духом. Гордість за дочку-астронавтку з трансгалактичного зоряного лайнера допоможе йому перенести тяжку втрату. А мати, якщо Єва не повернеться на Землю, навряд чи знайде у собі сили вистояти в горі. Вона маленька, кволенька, надто емоційна і не здатна тримати себе. Емоції над нею завжди верховодили, і ніякі аутотренінги не допомагали. Горе її зломить. Шкода не так себе, як матері. Вона не зможе перенести загибелі дочки.

І снилися Єві люди.

Багато-багато людей снилося їй щоночі — русявих, білявих, чорнявих, рудих. Жінки, чоловіки, діти, підлітки, діди, баби… Хто тільки не снився! Люди приходили у її сни сотнями, тисячами. І вона, щаслива й весела, сміючись, щось говорила, гомоніла, галасувала з усіма, здається, разом. Її штовхали в тому збіговиську, і вона когось штовхала, протискуючись у натовпі, її хто-небудь із язикатих, з отих, хто за словом не лізе до кишені, дошкуляв шпилькою (досить банальною, але ві сні вона і тій банальності була рада): "Ви так делікатно штовхаєтесь, що в мене вже ребра болять!.." Єва відповідала в такому ж дусі, не ображалась і почувалася як ніколи щасливою.

Щасливою від того, що так тісно навколо неї, що всюди люди, люди, люди і вони так гарно її штовхають, так симпатично.

Дивно. Дуже дивно. Раніше, на Землі, — о, як то давно було! — її дратували людські натовпи, юрмиська чи й просто звичайний потік на стрічці рухомого тротуару великих міст. Вона тоді багла самотності, мріяла про рятівну відпустку, яку вони з Русланом неодмінно проведуть десь на безлюдних островах чи високо в горах, де немає нікого і де вони насолоджуватимуться тишею і пусткою.

Тиша і самотність! Єва колись про неї мріяла, як про найбільше щастя. Наївна! Тільки тепер розуміє, що найгірший, найтяжчий, найнестерпніший стан людини — це безлюддя навколо тебе, пустка в душі. Але як вона раніше прагла безлюддя, усамотненості, так тепер радіє, коли бодай хоч у сни приходять до неї люди, дорогі земляни.

"Без живих істот не можна жити. Якщо ти людина, то мусиш бути з людьми, — майже щодня думає Єва. — Якщо пощастить коли-небудь повернутися на Землю, то буду лише там, де найбільше народу…"

— Агов, Єво! — весело кричить Адам із своєї половини, ніби їх розділяє не півтора десятка метрів, а принаймні з кілометр. — Питаю, що чувати?

— Крім одноманітного рокоту прибою, що долинає в печеру, більше нічого не чути, — відповідає вона, над силу переборюючи постійний ранковий спалах дратівливості.

Коли ж мала сякий-такий настрій, якщо душа її не нила, то іронічно одказувала:

— Я ще сьогодні не ходила на базар і не слухала всезнаючих тіточок. Та й знайома сорока щось не прилітала з останніми новинами на хвості. — Її насмішкувато запитувала: — А що чувати у твоєму кутку нашої велелюдної печери?

— Зараз послухаємо останні новини, — Адам робив двома пальцями рух, ніби повертав невидиму ручку транзистора, клацав язиком і радіоголосом проголошував:

— Як передає кореспондент агентства "Що нового у космосі?", сьогодні минає рівно місяць, як двоє відважних землян, Адам і Єва, змушені були цілком добровільно поселитися на необжитій планеті Леонія, що в сузір’ї Центавра, за 4,28 світлового року од Землі.

— Невже місяць? — Єва, звівшись на лікоть, з подивом дивилася на Адама, і в її світлих очах спалахували якісь іскорки. Адам, заохочений її увагою, "передавав" далі:

— Чого досягли перші поселенці планети за перший місяць життя в комфортабельній, хоча й без усіх вигод, печері на березі безіменного моря?.. Немало. Вони збороли… ну, майже збороли, у собі відчай, знайшли… ну, майже знайшли, рішучість і впевненість у своїх силах та спокійно дивляться у майбутнє, готові до будь-яких несподіванок чи ударів долі. І настрої у них рівні та спокійні, особливо у Єви (Єва лише пирхнула). Можна сказати, що вони по-діловому зібрані, настроєні тільки на перемогу у боротьбі за своє існування. Так, наприклад, на запитання кореспондента, як вони поживають, Єва досить бадьоро відповіла:

"Нічого. Жити можна. Принаймні могло бути й гірше. Та й товариш по печері мені трапився непоганий. Ви, може, чули про нього? Адам Весна-Другий. Взагалі, скажу вам, чудовий хлопець. З ним, як то кажуть, не пропадеш. Принаймні він забезпечує мене мідіями, на які я вже, признаюся, і дивитися не можу, такі вони розпрекрасні, як у кращих ресторанах Європи".

— Гм!.. — знову хмикнула Єва і підібрала губи.

— Ваші плани на майбутнє? — голосом радіокоментатора запитав Адам і відповів, підробляючись під Євин голос: — Сподіваюсь, ми з Адамом успішно освоїмо і колонізуємо Леонію. А проживши перший місяць, проживемо і решту, якихось там 168 місяців, що становлять чотирнадцять років...

2

Адам явно перестарався, згадавши оті 168 місяців, бо Єва, зашурхотівши травою, схопилась і сіла, звісивши ноги з кам’яного виступу.

— Аж 168 місяців нам тут ще жити? — Голос її почав неприємно тремтіти. — Та я... я...

— Ні, вже трохи менше, — посміхався Адам, не відчуваючи грози, що збиралася у печері. — Лишилося якихось 167 місяців. Зовсім небагато. Якихось там п’ять тисяч днів. Чи десь близько того. Одним словом, порівняно із Всесвітом — дріб’язок!

Але згадка про чотирнадцять літ в’язниці на чужій планеті геть зіпсувала Єві і без того не рівний настрій.

— Ти... ти на зло мені нагадуєш про оті чотирнадцять літ? — пробурмотіла вона, і губи її затремтіли. — Я тільки-но заспокоїлась, а

ти… Чого ти посміхаєшся? — накинулась на Адама, рада, що, нарешті, знайшлася хоч якась зачіпка. — Мені вже набридла твоя щоденна штучно весела посмішка, як і твій вічно бадьорий настрій!.. Я знаю, що на Землі медицина творить дива. Штучні органи, різні частини тіла людям запросто трансплантують: серце, нирки, печінку, легені, кінцівки… Ума, правда, ще не можуть трансплантувати, якщо свого, приміром, немає. Але я не чула, щоб на Землі кому-небудь трансплантували штучну пребадьору посмішку. То звідки вона у тебе?

— На жаль, ні іншої посмішки, ні тим більше іншого голосу я не маю, — посміхався Адам і цим ще більше дратував Єву.

— Я не можу… більше з тобою жити у цій печері!

— О, це вже щось нове у твоєму репертуарі.

— А-а, ще й насміхаєшся?!.

— У давнину на Землі сусіди, які не могли вжитися в одній квартирі, чи чоловік із жінкою глека розбивали, то розмінювали своє житло. Тоді навіть було відповідне бюро для обміну, — все з тією ж безжурною посмішкою говорив Адам, роблячи кілька енергійних вправ руками, тулубом, головою. — Ось і ти вивісь оголошення про обмін з таким текстом: "Міняю одну печеру на дві окремі у різних районах планети".

— Ти просто знущаєшся наді мною. Твій недолугий гумор такий же тупий, як і це каміння! — тупала вона ногою об кам’яну долівку печери і вибігала геть.

Та не встигав Адам ще й подих перевести, як Єва поверталася назад, бігала по печері, обхопивши голову руками.

— Проклята планета! Навіть піти нікуди! Всюди безлюддя. Нікому тут не потрібна самотня і рознещасна жінка.

— А ти і не йди нікуди, — Адам підходив до кам’яної заглибини посеред печери і ворушив попіл, як він казав, домашнього вогнища. Вогонь у печері вони розводили щовечора, й Адам по кілька разів за ніч вставав, щоб підкласти цурпалків (їх він бив каменюкою). І тепліше все ж таки було вночі, особливо коли під ранок з’являлися тумани, крім того, вогнище давало світло — Єва боялася спати у пітьмі.

— А ти… хочеш, щоб я пішла? Так? Пішла? — зарядила вона. — Так?..

— Ні, не хочу, — Адам розгріб уже затухаючий жар, підклав сухої камки, гілочок і, стоячи на колінах, роздмухував вогонь. — Зовсім не хочу, бо самому на безлюдній планеті не мед.

— Ага, так ти не хочеш? — виходила Єва із рамок. — На злість мені не хочеш, так?

Камка спалахнула, обличчя Адама засвітилося, відблиск вогню затанцював на стіні печери, Адам підклав гілочок, цурпалків і загомонів до вогню, як до живої істоти:

— На ось, покуштуй ще й ці гілочки… Попробуй ось цю паличку — суха-пресуха. Коли б я був вогнем, то тільки б і їв такі смачні сухі палички… Їж, вогнику, їж і набирайся сили. О, а ти чогось затухаєш! Охляв!.. Не біда, зараз тебе підгодуємо… На ось, і гори, гори ясно, щоб у нашій печері було весело.

— До вогню балакаєш, бо я вже тобі набридла?

— Ти ніколи й нікому з чоловіків не можеш набриднути, Єво.

— Ні, ти таки хочеш, щоб я звідси пішла. А я не піду нікуди. Чуєш, не піду! Тут буду жити!

— Живи, будь ласка.

— І половина печери моя. Ось ця половина, — забігала вона, показуючи, яка саме половина її. — І ти… не смій ногою потикатися на мою половину.

— А вогнище у нас, сподіваюсь, буде спільним?

— Хай буде спільним, — милостиво погодилася Єва.

— От і добре, домовилися. А на твою половину печери я — ані ногою. Не буду.

— Що не будеш? — підбігла Єва до нього, розгнівана, з червоними плямами на щоках, як завжди розпатлана, і від того видавалася старішою своїх років. — Знаю! Ти спиш і мрієш, як би мене позбутися. Бо я тобі зайвий тягар! — Вона впала на кам’яне ложе і загатила по ньому кулаками. — Прокляте каміння! Всюди бездушне каміння!..

Адам мовчав.

Та й що він міг порадити, коли й сам хотів до людей. Та тільки Єва затихла, озвався, ніби нічого й не трапилося:

— Сьогодні у нас на сніданок учорашні печені мідії. Такі мідії, скажу тобі, що хоч на виставку дарів морів та океанів їх вези.

Єва ворухнулась, роздумуючи, вставати їй чи ні, але голод змусив-таки звестися. Щось бурмочучи, уникаючи погляду Адама, підійшла до багаття, присіла на камінь. І, взявши шпичку, потяглася нею до стулки черепашки, у якій лежали оранжеві шматочки м’яса — що від вечері лишилося. Неохоче зжувала шматочок і скривилася. Раптом закліпала швидко-швидко, з очей її потекли сльози, і вона пожбурила свою шпичку в багаття.

— Досить! Я сита твоїми мідіями!

— Але на друге у нас сік кокосових горіхів, — поспішно вставив Адам. — Точніше, молоко кокосових горіхів. Теж делікатес.

— І кокоси набридли! Все, все набридло!

— Взагалі, ти права. Мідії і мені, чесно кажучи, приїлися.

— Мені вони вже сняться. Невже ти не можеш придумати щось інше? У твоєму розпорядженні ціла планета, завбільшки з нашу Землю, а ти щодня годуєш мідіями!

І миттю вибігла з печери.

Адам звівся і заходив сюди-туди по печері, щось бравурне й оптимістичне насвистуючи. Він завжди так посвистував, коли не було іншого виходу. Але цього разу навіть рятівний свист не приносив бажаного спокою, і Адам змушений був удатися ще й до співів, які (як запевняють психологи) завжди приносять душевну рівновагу і дарують уміння тримати себе в руках.

І він стиха замугикав:

Ой у вишневому садочку

Там соловейко щебетав.

Фіть-фіть-фіть,

Тьох-тьох-тьох,

Ай-я-я, ох-ох-ох,

Там соловейко щебетав!..

3

Уперше Адам зустрів Єву на Памірі, в гірській обсерваторії. Хоча зустрів — не те слово.

Не було б щастя, так нещастя допомогло.

Він провалився на льодовику в щілину і три дні, не потрапляючи зуб на зуба, просидів у крижаній пастці, виколупуючи ножиком щось подібне до східців. (Згодом, відповідаючи на запитання знайомих, як він витримав у крижаній щілині три дні і три ночі, відповідав, посміхаючись: "Ви знаєте, нічого. Свіже повітря плюс повна відсутність шкідливих мікробів").

На четвертий день, вибравшись із ущелини, змайстрував із двох гілок щось на зразок милиць і пошкутильгав на одній нозі (другу вивихнув при падінні). Метр за метром долав відстань до бази. Та, на біду, почалася така густа завірюха, власне, снігова круговерть, що Адам у тому білому вирі збився з путі і побрів у протилежний од бази бік. На другий день від переохолодження у нього почалося запалення легенів. Скільки днів проблукав у горах на саморобних милицях та ще з високою температурою — не знав. Усе — світ, помисли, бажання, думки — звузилось до одного: йти. Іти вперед і тільки вперед. І він ішов, підкоряючись внутрішньому наказу. Вкрай обезсилений, голодний, виснажений, на межі життя і смерті, не бачачи світу білого і майже нічого не чуючи, випадково дістався він до високогірної обсерваторії. Останні метри повз, уперто тягнучи за собою рюкзак із кількома зразками конче потрібних йому мінералів.

Памір...

Зараз він ладен був би вдруге пройти той тяжкий шлях на саморобних милицях, аби лише не нудитися в печері. Бо тоді була мета: йти вперед. До людей. І він ішов. До людей.

А втім, хіба зараз у нього не така ж мета — жити, щоб діждатися людей? Іти чужою планетою, щоб дійти до людей!

Місяць тоді від нього не відходила Єва Ней, з вигляду ще дівча, вчорашня студентка — молодий лікар високогірної обсерваторії: лікувала, з ложечки годувала заросłого чорною щетиною молодого геолога, навіть вечорами, сидячи біля його ліжка, співала веселі пісеньки. Адам то марив і кудись поривався, то виринав із гарячого небуття. І крізь силу їй посміхався — лице обморожене, посмішка і та викликала біль.

Він був між життям і смертю кілька днів, бився у полум’ї високої температури, надсадно кашляв, хрипів. А Єва, притуливши йому до плеча пістолет для введення ін’єкцій, вистрілювала рятівну рідину під шкіру, потім напувала чаєм з малиною — раділа, що, нарешті, зможе застосувати на хворому всі свої медичні знання, набуті в інституті.

— Я така рада, що ви потрапили до нас у тяжкому стані, — щебетала вона, коли загроза життю вже минула й Адам міг сидіти у ліжку, щебетала з безпосередністю наївної студентки, якій дістався на екзаменах нелегкий білет, але вона зуміла на нього відповісти й одержати найвищий бал. Й оте майже дівче щебетання лікувало Адама дужче найновіших патентованих ліків. — Розумієте, я прибула сюди з бажанням пошвидше застосувати на практиці набуті знання, здобувати лікарський досвід, а в обсерваторії всі, абсолютно всі, фізично здорові й ніхто не збирається хворіти. Й, отже, ніхто не потребує медичної допомоги. За рік, що я тут, хоча б тобі в кого нежить з’явився. Аж обидно!

А він дивився на лікарку і думав:

"Аби тебе побачити, дівчино, аби завжди чути твоє лікувальне щебетання, ладен хворіти щодня. Навіть найсерйознішими хворобами!.."

Говорити йому було ще важко, посміхатися теж, тому Адам просто дивився на неї, слухав і дякував долі, що завела його в крижану пастку і що завдяки цьому рін познайомився з дівчиною.

— Розумієте, Адаме, з такими здорованями, як у нас в обсерваторії, я, чого доброго, швидко дискваліфікуюсь і забуду те, що знала в інституті, — лікувальною музикою дзвенів для нього її голосок. — Ось чому я така рада, що випадок привів вас сюди.

"Я теж радий", — посміхався Адам самими очима.

— Становище, ваше, прямо скажемо, справді було загрозливим, і я, нарешті, зуміла довести, на що здатна як лікар. А то сиджу тут у горах і не знаю, до чого докласти руки. Гербарій високогірних рослин збираю. Ах, яка я рада, що ви, Адаме, справжній, найсправжнісінький хворий і що ви потрапили до мене!

Єва досить швидко поставила його на ноги: чи найновішими ліками, чи знаннями, чи своєю присутністю, а чи щебетливо-співучим голоском. А вона все наспівувала: і в палаті, і в коридорі; її тихий лагідний голосок линув до нього звідусіль, як бальзам… А найбільше Адам любив слухати, як вона "тьохкала":

Ой у вишневому садочку

Там соловейко щебетав,

Фіть-фіть-фіть,

Тьох-тьох-тьох,

Ай-я-я, ох-ох-ох,

Там соловейко щебетав!..

Гай-гай, де ти, Єво, з далекого Паміру поділася? Недарма ж на зорі людства хтось із філософів сказав: усе тече, все міняється. У теперішній Єві він не впізнавав ту далеку, памірську, Єву, котра ще й досі щебече у його серці і не вмовкне, мабуть, ніколи.

Там, на Памірі, у високогірній обсерваторії, і справді щебетав йому соловейко…

4

Коли Адам прощався, Єва провела його до вертольота. А проводжаючи, без угаву торохтіла своєю милою говіркою, по-дівочому дзвінкою. А він слухав її і думав: от і скінчилося його щастя. Звідси полетить на свою базу, знову почнуться польові маршрути, і за плином часу, за туманами, за далями, за гірськими піками зникне його юна лікарка, і їхні путі-дороги більше ніколи не зійдуться. Хіба що, як зачує соловейка, то защемить щось у серці — солодко і боляче водночас.

Сказати їй про своє почуття, думав Адам. Сказати, що в них на базі немає лікаря і вона, як захоче, зможе перейти туди. А вони, геологи, візьмуть на себе підвищені зобов’язання: часто і серйозно хворіти, щоб вона мала на кому вдосконалювати свою лікарську майстерність, набувати досвід.

Так він говорив із нею подумки, а вголос не зважився сказати про свої почуття: ні прямо, ні наздогад. Таким уже вдався.

— Я ніколи-ніколи вас не забуду, Адаме, — щебетала дівчина дорогою. — Ви були моїм першим справжнім пацієнтом. Ви були зовсім-зовсім негодящим і стали на ноги. Ах, яка я рада, що ви дісталися мені. Одне ваше двостороннє запалення легенів чого варте. А вивих ноги? А загальне виснаження організму, переохолодження? А ускладнення на

зір і на слух?.. О, я вас ніколи не забуду! Бо з таким букетом захворювань і ускладнень не кожному лікареві потрапляють пацієнти.

— І я вас теж… не забуду, — нарешті зважився Адам. — Ви були і залишитесь для мене найсправжнісіньким лікарем.

Адам уже було рушив до гвинтокрилої машини, яка мала перевезти його на базу геологів, рушив, тримаючи в руках свій бувалий у бувальцях рюкзак з кількома мінералами, як нараз спинився. Повагавшись, підійшов до Єви — стрункої, юної, у білому халатику і білій шапочці, що так їй пасувала і з-під якої вибивалося золотисте волосся, і, чомусь заїкаючись, мовив:

— Д-дозвольте вас п-поцілувати. — Ні до того, ні після того він ніколи не заїкався. Почервонівши, як школяр, швидко пояснив: — Як лікаря, який врятував мені життя.

Вона зашарілась, але погляду не відвела і дивилась йому прямо в очі своїми світлими, променистими очима.

— Цілуйте, — прошепотіла, але уточнила і застерегла водночас: — Тільки як лікаря.

Адам невміло та несміло ткнувся губами в її щоку, ткнувся і на якусь долю секунди відчув у себе на губах щось прохолодно-ніжне, бентежно-весняне. (В крайньому разі, те почуття було зовсім-зовсім іншим, аніж коли він, від’їжджаючи на Памір, цмокнув у щоку свою тіточку).

Більше Адам у своєму житті не цілував нікого.

Але той поцілунок і досі у нього на губах. Та ще пісня юної лікарки в серці: "Ой у вишневому садочку…"

Думав Адам, що попрощався із своїм соловейком на Памірі назавжди. Та недарма ж ото казали в давні часи, що гора з горою не сходиться, а людина з людиною…

Минув рік, і вони зустрілися.

І зустрілися на Місяці, куди обоє, незалежно одне від одного, отримали призначення й працювали в науково-дослідній станції; він — геологом, вона — лікарем-психологом.

Та перша їхня зустріч на Місяці найбільше запам’яталася Адамові.

Вони обоє були в яскравих оранжевих скафандрах і, смішно стрибаючи, здибалися на прогулянці за науковим містечком. Із своєрідною "ходою" на Місяці (себто стрибками) вони ще не освоїлись і, потішаючись над своїми неоковирними кроками, дивно пересувалися місячною поверхнею. Наче оранжеві кенгуру, стрибали вони одне одному навстріч, і Єва, зробивши надто різкий рух, пролетіла мимо Адама, і він ледве наздогнав її.

Адам пам’ятав ту їхню першу зустріч на Місяці, коли вони стрибали й раділи, мов діти; і її очі, що дивилися на нього так привітно крізь подвійне скло ілюмінатора гермошолома, і похмуру, з’їдену, зриту кратерами місячну поверхню, і довгі, різкі, чорні тіні, й чорне зоряне небо над ними, і в чорному небі голубий диск Землі.

Земля у небі Місяця була разів у чотирнадцять більшою за повний Місяць у небі Землі. Якраз стояло "повноземелля" (Земля, як і Місяць у її небі, теж має фази в небі Місяця) і голубий диск так яскраво світив, що можна було легко читати при його світлі навіть дрібний шрифт.

Глянули вони на Землю і завмерли, вражені її красою. Адам узяв Єву за руку — зважився-таки! Але що він відчув, коли рука її була в рукавиці, та й уся струнка постава захована в оранжевий кокон скафандра…

Земля висіла в небі, як намальована, — хвилююча і загадкова. На її диску видно було чималі хмарні покриви, вони закривали майже половину планети. Друга половина віддалеки нагадувала географічну карту, особливо коли вони побачили блик Сонця в одному з океанів Землі. Яскравість сонячного блику в океані скидалася на світло повного Місяця. Потім блик розмився, чи хмари насунулись, або, швидше всього, в океані почався шторм. Біля полюсів хмари зливалися з білими шапками снігів. Екваторіальні зони Землі — області тропічних злив — теж вкрилися хмарами. Краї диска були білястими, а ближче до центру мали яскравіші фарби, обриси материків, неясні, нечіткі, тонули в голубому сяйві атмосфери.

— Загальний голубуватий колір Землі пояснюється атмосферою, що розсіює переважно короткохвильове випромінювання, — пояснив їй Адам, і Єва зненацька запитала:

— Є життя на Землі чи немає?

Він посміхнувся, бо знав цей парадокс: навіть із Місяця неможливо визначити, чи є життя на Землі. Тільки в телескоп можна побачити дивні, що димляться вдень і вночі, світлі плями — міста.

— Земля людей, — простягала Єва руки в чорне небо, до голубого диска. — Мамо Земле, ти бачиш нас на Місяці?

— Кажемо Земля людей, а рослин на Землі більше, аніж людей, — говорив Адам по системі зв’язку. — Якщо всі люди, що живуть нині, стануть щільно один до одного, то вони розмістяться на території невеликого озера Севан у Вірменії. Мало місця займає на Землі людина порівняно з рослинами.

— І все ж Земля — планета людей!

"Може, тому Земля і прекрасна, що на ній є такі чудові жінки, як Єва", — подумалось тоді Адамові.

Стосунки між ними встановилися рівні, дружні й щирі, які бувають між добрими знайомими.

Він називав її "мій перший справжній лікар", а вона його — з тією ж щирістю і радістю — "мій перший справжній пацієнт".

Єва була все такою ж: милою, симпатичною і безпосередньою дівчиною, щебетливою, дзвінкоголосою, завжди веселою і привітною. З усіма на станції в неї були гарні стосунки, з усіма вона легко сходилася, знаходила спільну мову, легко здружувалась, і всі її поважали, хвалили.

"Недарма ж вона психолог, — казали. — П’ять хвилин поговориш, а вже хочеться перед нею викласти всю свою душу".

Адам погоджувався з такими думками. Більше того, і сам хотім розкрити перед Свою свою душу: або — або?.. Та заважала клята несміливість! "А раптом відмовить?" — гнітило й охолоджувало його запал. Як він тоді дивитиметься їй в очі?

Бачились вони, на превеликий жаль Адама, дуже рідко (в обох було чимало роботи). Але коли зустрічалися десь у коридорах, бібліотеці станції чи на летючках, нарадах, Єва першою починала розмову.

— Ну як здоров’я, Адаме? — питала привітно й чомусь рожевіла (а може, то йому лиш так здавалося?).

— На жаль, — розводив він руками, — на хворобу мені більше не щастить, хоч як не стараюся захворіти.

— Чому це "на жаль"? — дивувалася, і її дзвінкий голос був непідробно щирим. — Хіба хвороба — то щастя?

"Для мене так", — хотілося сказати, але Адам переводив усе на жарт.

— Не хворіючи, я не можу стати вашим пацієнтом, а отже, й бачити вас частіше.

— А ви… постарайтесь, — і в очах її спалахували дивні для нього вогники. — Пацієнтів у мене зараз небагато, так що для вас місце знайдеться.

— І радий би захворіти, так не щастить, — розводив Адам руками. — Вчені ліквідували майже всі хвороби, спробуй тепер захворіти. — І не зводив з неї захопленого погляду. — Та й ви мене так вилікували на Памірі, що звідтоді я безнадійно здоровий.

Вона лиш руками сплеснула.

— А знаєте, Адаме, після вас мені більше не щастило на справжніх хворих, і я подалася в психологи. Закінчила аспірантуру й ось лікую тут… Тільки не тіла — душі, вам не потрібна моя допомога?

— Ну що ви, — сміявся Адам. — Щодо душі, то в мене все в нормі.

Це була кричуща неправда, адже Єва подобалась йому, і в душі Адама було тривожне сум’яття. Але хіба він міг про те сказати? Хіба у нього вистачило б сили духу і волі? І нічого тут не вдієш, таким він уже вдався. А може, так складалися обставини — хто знає. Його прадід-коваль завжди казав: кожен сам коваль свого щастя. Виходить, Адам не зумів викувати власного щастя, то чого ж тепер на обставини нарікати?

Після тієї розмови з Євою він довго збирався з духом і, зрештою, вирішив сказати їй усе-все. І сам тоді вірив у це… Вони довго не бачились, бо Єва полетіла на Землю у службових справах і затримувалася там. А коли вона повернулась, його вже не було на Місяці

— Рада з питань геології перевела на Марс, в Інститут геології. Адам полетів на Марс із транспортно-пасажирською ракетою, так і не попрощавшися з нею. Спершу сумував за Євою, та згодом, за плином часу й роботою, заспокоївся і більше не згадував про свого лікаря. Тільки ні-ні — та й бриніла в його душі пісня: "Ой у вишневому садочку!.."

6

Та через рік Єва — як негадана радісна зустріч, на яку Адам уже й не сподівався, — раптом з’явилася на Марсі. Та не де-небудь, а в Інституті геології.

Вийшов він з лабораторії, крокує коридором, а навстріч у білому халатику, лукаво і мило посміхаючись, йде вона, Єва.

— Ну як здоров’я, Адаме? — запитала так, ніби вони й не розлучалися, ніби й не бачились більше року. — Я рада, що зустріла свого першого пацієнта, як завжди, в доброму здоров’ї.

Адам віддячив їй тим же:

— А я радий, що бачу свого першого лікаря, як завжди, веселим, гарним і милим… Яким вітром до нас?

— Не вітром, а наказом начальства, — посміхалася вона привітно і щебетала, як і перше, дзвінко, швидко, мелодійно (більше ні в кого із жінок не чув він такого гарного голосу). — Розумієте, Адаме, тільки-но я подумала: куди б оце гайнути, бо на Місяці вже набридло сидіти, аж тут наказ — на Марс, в Інститут геології головним психологом. І я, пам’ятаючи, що десь на Марсі трудиться мій перший пацієнт, не вагаючись, сіла в ракету, 75 мільйонів кілометрів — і я вже тут, на Червоній планеті.

— З чим вас і вітаю.

— Мерсі. Правда, Марс удвічі менший за Землю, але я особа не вибаглива і для моїх скромних діянь Червона планета цілком підходить. — Вона блискала білими зубами, а в очах було стільки іскристого тепла, що Адамові, як ніколи, було затишно й хороше стояти поруч із Євою, дивитися в її теплі очі, слухати миле щебетання.

— Хоча, коли ми підлітали до Марса і я зиркнула на оглядовий екран, то спершу аж засмутилася.

— Чому?

— А тому, що побачила на екрані каламутний червонуватий диск, і так мені в ту мить захотілося назад, додому, на рідну голубу Землю! З якимось відчуттям страху, чи що, вдивлялась я у той нечіткий червоний диск планети. Хмари пилу геть закутували Марс, і вигляд у планети був далеко не гостинним. А взагалі, я рада, що побуваю і на Марсі. Стільки вражень, буде що розповідати на старості.

Йому було дивно чути в Євиних устах слово "старість", адже це поняття аж ніяк її не стосувалося.

— Жаль, — вихопилося в нього. Адамові хотілося довше побути з нею, і він запросив лікарку на "маленьку екскурсію на дах містечка", додавши: — В честь вашого прибуття на Марс.

— Страх, як люблю екскурсії по дахах, та ще з симпатичними чоловіками! — вигукнула Єва насмішкувато, але Адамові було приємно, що його відносять до рангу "симпатичних чоловіків".

Весело перемовляючись, як давні друзі, вони зайшли до кабіни швидкісного ліфта і піднялися на дах гігантського прозорого купола, що накривав усе містечко, герметично ізолюючи його від жахливої

атмосфери Червоної планети. Під прозорим ковпаком оглядового майданчика, що здіймався над дахом, не стріли ні душі (а втім, старожили тут майже не бували, звикли, а товпилися на майданчику в основному приїжджі, новачки, але того дня і їх щось не видно було), і в Адама майнула смілива думка: зізнатися Єві… Ну, якщо не в коханні, то хоча б сказати їй… яка вона незвичайна, чарівна і скільки негаданих радощів принесла йому. Від тієї думки Адам розхвилювався, наче перед важливим іспитом у житті. Єва, певно, відчула це, бо пильно глянула на нього і зненацька запитала:

— Що з вами, Адаме? Ви ніби змінилися.

— Н-нічого, — Адам збагнув, що червоніє (за ту схильність до червоніння у розмові з жінками він себе ненавидів і старався поменше встрявати з ними в розмови. — Зовсім нічого… Просто вам здалося.

— Гм!.. — мружачись, Єва насмішкувато дивилась на нього. — Ви щось задумали, Адаме, і ніяк не зважитесь. Принаймні у мене таке враження. Зважте, я все ж таки психолог і передчутті мене ще ніколи не підводили.

— Може, ви й чужі думки вмієте читати? Вона зітхнула.

— Ні, хоча є психологи вищого рангу, які можуть це робити. Але мені до них ще далеко.

— Жаль.

— Чому?

— Хоча тому, що відпала б потреба вам що-небудь пояснювати. Лише подумав, а ви вже й знаєте.

— Є, Адаме, речі, про які людині все ж треба казати словами. Бодай раз у житті, а вимовити ті слова.

Вони підійшли до прозорої стіни оглядового майданчика і сперлись на поручень, що оперізував купол. Далеко внизу за науковим містечком, освітлена Сонцем, простилалась червоно-бура рівнина з кам’яними грядами та піщаними дюнами. В ярах і кратерах лежали чіткі, майже рельєфні, чорні тіні. В рожевому від пилу марсіанському небі неслися рідкі буро-червоні хмари. А нижче них збиралася підозріла мла, і в ярах та кратерах уже почали розмиватися чорні тіні, на гребенях дюн заструменився пісок.

— Наближається пилова буря, — сказав Адам, а сам напружено думав: з чого починати розмову? Просто так взяти і сказати їй про свої почуття? Але ж воно якось… Ніби ні з того ні з сього. "Мабуть, мені не вистачає інструкцій, як діяти у подібних випадках. А жаль… З інструкціями і справді простіше".

Оскільки мовчати далі було не зовсім зручно і треба було щось діяти, він підійшов до чорного трикутника, що стояв посеред оглядового майданчика, і натиснув кнопку. Засвітилося табло, а по ньому побігли написи:

"Буря зароджується південніше екватора. Тривалість бурі — 70 діб…"

А по іншому табло миготіли слова і цифри:

"Швидкість вітру — 80 м/с.

Температура — 30°.

Температура — 31°.

Температура — 32°.

Температура — 33°…"

— Вона що, знижується стрибками?

— Так. І, майте на увазі, зараз сонячний день, та ще й марсіанське літо. Вночі буде мінус 86 градусів.

— Холоднувато у вас, — Єва мерзлякувато знизала плечима. — А що то за гора на обрії, ніби у хмарах зникає?

— Олімп, найвища гора Марса. 27 кілометрів.

— І треба ж, — зітхнула Єва, подумавши, певно, про щось своє, — 27 кілометрів гори. І для чого вона потрібна Марсу?

— Цього я вже не знаю.

— А чому тут поверхня червона?

— Червонуватий відтінок дають гідрати заліза — гетити. — А сам думав: ну з чого почати? Де знайти перше слово? І взагалі, яке воно, перше слово?

На ближніх підступах до містечка, на рівнині, вже закрутилися вихори, а з-за розмитого обрію викручувалися гігантські стовпи від землі й до неба — смерчі. Ще мить — і Сонце зникло в кривавій млі, що вертілася і мчала на містечко із швидкістю 80 метрів у секунду. Адам натиснув якусь кнопку на чорній піраміді, і під купол увірвалося таке ревище, що він, ледве не оглухнувши, поспішно вимкнув звукозаписувальний пристрій.

— Тепер два місяці нічого не буде видно, — все ще оглушений, закричав Адам. — Бурі на Марсі як розгуляються, то не швидко вгамовуються.

— Куди я потрапила, — тільки й зітхнула Єва. — Під ковпак. Бодай і прозорий, але ж — ковпак.

— Зате під ковпаком у нас є свої сади, а в садах трави — справжні, найсправжнісінькі. І в травах сюрчать коники, із Землі їх привезли. Хоч сонце і штучне під ковпаком, але воно нас і освітлює, і зігріває. Усе, як на Землі. Жити можна.

— А раптом ота жахлива буря знесе оцей ковпак?

— До нашого захисного ковпака у марсіанської бурі короткі руки, — сказав він весело, й вони засміялися.

І стало обом легко й просто.

І Адам вирішив: настав час. Або зараз, або ніколи!

І він зважився:

— Єво, я хотів вам сказати, що я… давно…

І побачив, як у неї на шиї запульсувала тоненька синя жилка — швидко-швидко.

— Хотів вам сказати, що я давно, ще на Памірі… На оглядовім майданчику з’явилася постать.

"І як недоречно занесло сюди цього типа!.."

— Добрий день, я вам не перешкодив? Признаюсь, що, відколи я на Марсі, жодного разу не спостерігав пилові бурі в натурі. То оце вирішив надолужити прогаяне. Та й кілька вільних хвилин випало…

І він, Адам, не підозрюючи, чим усе це закінчиться, безпечно (зовсім безпечно) сказав:

— Знайомся, Єво. Це наш радіоастроном Руслан Булат-Бек…

І навіщо він їх тоді познайомив?

А втім, вона могла і сама познайомитися з Русланом Булат-Беком. На день раніше, на день пізніше — яка різниця. Так уже, мабуть, судилося.

А за прозорим куполом оглядового майданчика скаженіла-лютувала марсіанська буря.

На табло чорної піраміди наче падали вниз слова:

"Температура — 55°.

Температура — 56°.

Температура — 57°.

Температура — 58°…"

Як швидко падає температура на Марсі!

7

Після тієї зустрічі вони бачилися рідко, уривками — то на засіданні якої-небудь ради, то в бібліотеці чи просто в холі. Обмінювалися

кількома словами і розходились кожен у своїх справах. Розходились не тільки в прямому, а й у переносному значенні. Розходились, так і не зблизившись... "І яка чорна кішка, як казали в давнину, пробігла між нами? — дивувався Адам. Єва вже не щебетала, як раніше, здебільшого мовчки дивилась на нього, і в очах її стояло німе запитання. А яке — він не міг збагнути, не міг його прочитати, бо навчений був читати по книгах, по каменях, але не по жіночих очах. Вона ніби розчарувалася в ньому, принаймні так Адамові здавалося. І він почав відчувати, що вони віддаляються одне від одного, як два кораблі, що лягли на різні курси. Не було вже тих невимушених дружніх розмов, що раніше. А якось, загледівши його в кінці довгого інститутського коридора, Єва поспішно повернула у перші-ліпші двері, вдавши, що не бачить його. Може, їй якраз і треба було зайти у ті двері, але раніше вона не кинулася б у них так квапливо, почекала б Адама, погомоніла, а тоді б зайшла... І він внутрішньо змирився з утратою: не судилося. Коли б тоді, на оглядовім майданчику, не з’явився так недоречно довгов’язий Руслан Булат-Бек, Адам би встиг їй сказати... А так не вистачило кількох хвилин. А може, й краще, що не встиг, бо поставив би її у незручне становище, й обоє почувалися б кепсько. Недарма ж Єва уникає його, виходить9 байдужа...

"Але ні, — переконував Адам сам себе. — Всьому виною моя несміливість. От і потрапив у цейтнот..."

А по якомусь часі дізнався, що Єва негадано (о, то був найчорніший день у його житті!) вийшла заміж за Руслана Булат-Бека, молодого, уже відомого в наукових колах радіоастронома, котрий був зарахований до складу екіпажу "Геліоса". За того Руслана, з яким Адам сам познайомив Єву на оглядовому майданчику. І навіщо він поспішив їх знайомити? Як у давнину казали: чорт за язик смикнув! Власне, з Русланом у них було шапочне знайомство. Бо радіоастроном був чи то надто гордим, чи то замкненим. Принаймні спільних інтересів не мали — Руслана не цікавила Адамова геологія, а Адама — Русланова радіоастрономія. Тому при зустрічах здебільшого відмовчувались або перекидалися малозначущими фразами. Високий і тонкий у талії, чорнявий

радіоастроном (очі в нього були якісь зосереджено чорні) завше відмовчувався, і складалося враження, що він постійно зайнятий розгадуванням вельми важливої задачі. Як спеціаліста його цінували, хоча комунікабельність була невисокою. І Адам іноді дивувався: навіщо цього — зосередженого мовчуна взяли на "Геліос"? Іноді Адам пробував втягти його у бесіду, але радіоастроном відповідав на запитання коротко і знову поринав у власні думки. (Тоді Адам ще не знав, що радіоастроном за натурою взагалі мовчазний, — крім того, до старту "Геліоса" мав закінчити дуже важливу теоретичну працю про зорі, для обдумування якої використовував кожну вільну хвилину. І встиг-таки її закінчити до старту й здати в науковий журнал — наче відчував, що більше не повернеться на Землю).

То яким було здивування Адама, коли одного разу на вечорі художньої самодіяльності Науково-Дослідного Центру Марса конферансьє оголосив:

— Оповідання "Дарунки чарівників" О’Генрі. Читає радіоастроном Руслан Булат-Бек!

І радіоастроном з дуже серйозним, дещо зосереджено-похмурим виглядом прочитав оповідання О’Генрі, так жодного разу й не посміхнувшись. Та чим більше він серйознішав, тим дужче сміялися слухачі. І дивна річ, в Адама щось затепліло на серці. Йому став подобатися цей зосереджений радіоастроном. Твори О’Генрі Адам і раніше знав, але тут вони зазвучали ніби по-новому, наче іншою гранню відкрилися перед ним. Після вечора підійшов до Руслана і, тиснучи йому руку, побачив (вперше, відколи його знав), що очі радіоастронома були злегка усміхнені.

— Таке дотепне оповідання, а на вашому обличчі жодного разу не з’явилася посмішка, — сказав йому Адам.

— Навіщо сміятися лицем, коли сміється душа, — одказав радіоастроном.

Певно, так само мовчазний радіоастроном і Єву покорив? Не посмішкою обличчя, а широтою душі? А втім, навіщо тепер гадати? І для чого?

Ставши дружиною радіоастронома "Геліоса", Єва через рік була зарахована до складу космічного корабля, який готували у ті роки до польоту в сузір’я Центавра.

8

Не тільки нестримний ріст населення Землі штовхав людство на пошуки нових планет, придатних для життя; не тільки нестримний розвиток науки й техніки, який дав можливість будувати космічні кораблі з швидкістю, рівною половині швидкості світла (а в перспективі вже плануються кораблі з світловою швидкістю); не тільки потяг окремих груп населення до космічних мандрів, відкриттів, небезпек, яких людство вже давно позбавилось на Землі; не тільки бажання стати засновниками роду людського на інших планетах, в інших сузір’ях і галактиках; не тільки!

Не це було головним та вирішальним.

Настав час, коли люди забули про свої етнічні та національні ознаки, а відчули себе єдиною сім’єю на Землі — землянами. Збулися слова академіка Вернадського: "Людина вперше реально зрозуміла, що вона — мешканець планети і мусить — повинна — мислити й діяти в новому аспекті, не тільки в аспекті окремої особи, сім’ї чи роду, держав чи їх союзів, але і в планетному аспекті".

А відчувши себе в планетному аспекті, людство нарешті збагнуло, що:

Земля — єдина планета людей,

Земля — єдина колиска людства.

А доки людство живе на одній — лише одній! — планеті, впевненості, що воно, людство, вічне, — немає.

Немає і не може бути, адже подальша доля людства залежить від єдиного: а раптом?..

А раптом що трапиться із Землею — єдиною колискою людства? А раптом непередбачений космічний катаклізм знищить єдину планету людей? А раптом у планету вріжеться якесь космічне тіло, що розколе її навпіл чи зірве з орбіти? А раптом людство в пошуках нової, надпотужної енергії дійде до всепланетного вибуху?

Зорі не вічні.

Зорі колись спалахують і згасають, колись народжуються і вмирають світи. Вічний тільки вир матерії. У далекому-предалекому майбутньому така доля може спіткати й Сонце — воно згасне. Але загибель світила не повинна стати трагедією всього людства. Людство мусить піти до других сонячних систем, на інші планети. Від зорі й до зорі розселятиметься людство в Галактиці. Але про це треба думати вже сьогодні. Бо коли станеться оте непередбачене "а раптом", людство зникне не лише з Землі, а й з Всесвіту. Адже більше планет із людьми немає.

Тільки розселившись по інших, віддалених одна від одної десятками, а то й сотнями світлових років зоряних системах (а ще краще — галактиках), людство, нарешті, зможе гарантувати собі безпеку і застрахувати себе від нещасного випадку.

Для першого стрибка до зірок було вибрано сузір’я Центавра — найближче до нашої Сонячної системи сузір’я. Тим більше, що радіоастрономи були впевнені: або зірка А, або зірка Б (чи їхньою мовою пара АБ) цього сузір’я мають планетну систему.

До польоту в сузір’я Центавра готувалися впродовж не одного десятиліття спеціалісти різних галузей. Було опрацьовано близько 25 тисяч спостережень за сузір’ям, уточнено 120 параметрів, астрономічну одиницю, радіуси орбіти зірок А і Б. За сузір’ям Центавра велися постійні радіолокаційні спостереження, і точність спостережень була доведена до метра. З’явилися праці космічних навігаторів, балістиків, астрономів-теоретиків, математиків, радіоспеціалістів, спеціалістів астродинаміки, навігації і наведення космічних апаратів. Було заново створено єдину релятивістську теорію руху планет на основі ейнштейнівської моделі, в основі якої лежить теорія тяжіння Ейнштейна, створена ним у 1916 році, що отримала назву "Загальна теорія відносності". Із цієї теорії, зокрема, виходить, що в сильному полі тяжіння геометрія звичного тримірного простору виявляється неевклідовою, а час тече повільніше, аніж поза полем.

За Гендопрололом (Генеральний Довготривалий План Розселення Людства) сузір’я Центавра мало стати першим трампліном, першою базою людства, яке вирішило заселити Космос. Гендопролол був розрахований на мільйони років. Освоївши планету в сузір’ї Центавра, синівська цивілізація матері Землі з часом піде далі: з сузір’я Центавра зробить стрибок до сузір’я Кассіопеї і там заселить планету, чи й кілька, якщо такі виявляться, обживеться з десяток тисяч років, доки не сягне гігантського розвитку науки і техніки, потім стрибок ще далі, ще… Заселяючи планети інших, неймовірно далеких від Землі сузір’їв, сини Землі завойовуватимуть Космос і обживатимуть його. За мільйон років людство колонізує і заселить усю Галактику. І хай не між усіма планетами підтримуватиметься регулярний зв’язок, можливо, між якимись синівськими і дочірніми цивілізаціями Землі й урветься (або й відпаде потреба у такому зв’язку, зважаючи на колосальні космічні відстані), то не біда. Зв’язок, та ще регулярний, не завжди буде й

потрібний, тим більше, якщо він займатиме сотні літ лише в один край. Головне, буде Всесвіт людей. Не планета, не єдина планета, як зараз, а — Всесвіт людей. Тоді людство буде спокійним та впевненим і, нарешті, зможе сказати: "Я безсмертне!"

А початком того трудного, неймовірно трудного й важкого, мільйоннорічного походу за підкорення Космосу і мусило стати сузір’я Центавра. Ось чому Земля стільки надій покладала на "Геліос" і готувала його, упевнена, що Гендопролол стартує успішно.

9

Те, що вони вдвох потрапили на один корабель, не дуже здивувало Адама. Хоч коли Єва вийшла заміж, він обминав її, а коли й зустрічався, то тільки у справах і тримався підкреслено офіційно. Так же офіційно привітав її з заміжжям (його привітання вона чомусь вислухала неуважно й одразу ж перевела розмову на інше, навіть не подякувавши). Вона більше не називала Адама "мій перший справжній хворий", а він її — "мій перший справжній лікар". Обоє вдавали, що не було того випадку на Памірі, що Єва не проводжала його до гвинтокрилої птиці і що вони взагалі не були раніше знайомі. Але поводилися, як і всі члени екіпажу, просто. Називали одне одного на "ти". Хіба що наодинці, коли випадково зустрічалися, злякано переходили на "ви". Але незабаром і той неспокій між ними зник, і вони нарешті стали добрими друзями.

Та коли після катастрофи "Геліоса" опинилися удвох ще й на одній планеті, Адам не витримав. Якось сказав Єві, вже на Леонії:

— Ми з тобою, мабуть, приречені все життя потрапляти в одні й ті ж ситуації, але залишатися далекими одне від одного.

Єва непривітно зиркнула на нього і різко запитала:

— А ти що… забаг зближення?

Адама наче хто окропом облив з ніг до голови. Від образи, що Єва так безцеремонно дала йому словесного ляпаса, він аж задихнувся. Але взяв себе в руки і, щоб не наговорити їй зайвини, за яку потім буде соромно, засвистів. Свист допомагав заспокоїтися, взяти себе в руки.

Адам свистів, а Єва здивовано дивилася на нього.

Висвистівшись, Адам нарешті заспокоївся — віднині він і тільки він відповідає за неї! — сказав стримано й сухо:

— Жінки ще ніколи, смію тебе запевнити, не привертали моєї уваги і…

— На жаль, — перебила вона з викликом.

— На жаль чи на щастя — невідомо. Але я хочу наголосити, що ми обоє опинилися в трагічній ситуації, а поводимося, ніби чужі, наче між нами проліг кордон, демаркаційна лінія. От що я мав на увазі. А боротися за виживання мусимо спільно, допомагаючи, підтримуючи і розуміючи одне одного. Принаймні я хочу, щоб на цій планеті ми не тріпали одне одному нервів і жили, як товариші по нещастю. Тільки товариші, — підкреслив Адам.

— Все… все залежить від тебе, — сказала вона і по хвилі додала в’яло і нудно: — А розпочинати безнадійну боротьбу за виживання я не збираюся. Бо не бачу в ній сенсу.

— Ти сказала, що все залежить від мене. А коли так, то тобі доведеться боротися за виживання.

Губи її затремтіли.

— Чоловік наді мною не міг узяти верх, а ти...

— Я просто змушу тебе жити! Чуєш, змушу! Бо перед Землею за тебе відповідаю я. І тільки я! Коли з тобою щось станеться, я не зможу глянути людям у вічі. Скажуть, сам врятувався, а її... прекрасну представницю прекрасної статі не зумів уберегти.

— Ах, ти боїшся за своє сумління?.. Хочеш, щоб воно в тебе було чистісіньким?

— Не тільки заради цього.

— Іще заради загального людського гуманізму?

— Ні, я хочу, щоб така жінка, як ти, повернулася колись на Землю і була щасливою, продовжувала рід людський.

— Яка це... така?

— Ну, гарна. Єва зле гмикнула:

— Що я гарна, треба було звертати увагу раніше. А тепер ми нікому не потрібні: ні ти, ні я. Чи гарні ми, чи ні — однаково. Для долі. А наші долі, мабуть, нещасливі, й еволюція нас просто викинула із свого ряду, як баласт.

Що вона мала на увазі під словом "раніше"? Невже... Тоді чекала від нього якогось кроку, слова? Чекала, чекала і — не дочекалася.

"А втім, — подумки махнув він рукою, — усе це тепер і справді не має значення". На Леонії перед ним постала інша Єва, яку Адам не міг збагнути, — вередлива, криклива, нестримана, якась душевно спустошена. Космос вплинув на неї негативно, а катастрофа й зовсім

надломила. І ця, теперішня, Єва зовсім йому не подобалась, була йому незрозумілою, викликала в ньому внутрішній протест.

Довгими безсонними ночами, коли вони обоє не спали, але вдавали, що сплять, Адам думав про неї: як у теперішній Єві розбудити ту, яку він колись знав? Як розбудити у ній потяг до життя?

Якось Єва сказала йому:

— Хоч би ти, Адаме, захворів на Леонії, чи що. Лікувала б тебе, і то було б цікавіше.

— Ні, Єво, тепер уже я мушу тебе лікувати, — твердо і без тіні іронії відповів Адам. — Я вдячний тобі за те, що ти колись врятувала мене, і я не забуду твоєї уваги. Як не забуду тебе такою, якою ти була тоді!

Єва нараз кинулася до нього, і в її очах ніби ожили, спалахнули дві іскорки. На мить, на одну лиш мить, вона здалася йому такою, якою Адам знав її колись і пам’ятав.

— Це правда, Адаме, правда? — перепитала, і в голосі почулися щебетливі нотки колишньої Єви. — Чи ти говориш мені це для підняття духу?

— Правда. Таку, яка ти тоді була, я пам’ятаю. Бо таких жінок більше немає. А ось ту, яка ти сьогодні є, мушу рятувати.

Очі її враз згасли, і вся вона стала в’ялою, наче сонною.

— Що ж, коли тобі нічого робити, рятуй. Тільки кому це і для чого потрібно?..

Так і потяглися, повільно й одноманітно, дні їхнього співжиття у печері, сиріч на віллі "Кам’яні пенати" на березі безіменного моря чужої планети.

Сходило і заходило сонце Толіман із своїм малим супутником, шумів морський прибій, та в скелях жалібно, наче скаржачись на долю, кричали чайки, і над морем реготали мартини.

Дні змінювалися ночами, ночі — днями.

Удень завжди дув морський бриз, уночі — береговий.

Вранці та ввечері на морі наставало незначне затишшя, доки мінявся напрямок бризових вітрів.

Було сухо й гаряче, небо завжди безхмарне, на дощ — ані знаку. І їм починало здаватися, що дощів на цій планеті взагалі не буває. Як не буває ні вітрів, ні гроз, ні громів, ні блискавок, ні просто хмарного неба. Над північними горами вранці іноді з’являлися білі громаддя хмар, але до обіду й вони зникали, так і не наважившись посунути на Великі Рівнини. А може, то були й не хмари, а вранішні тумани?

Адам щодня пірнав за мідіями ("Пішов на плантацію", — казав він у таких випадках), у скелях збирав чаїні яйця, зрідка добував одну-дві рибини — у гирлі річки наколював гострою палицею, яку він урочисто називав списом.

Бухта забезпечувала їх кокосовими горіхами.

Мідії, яйця та рибу Адам запікав у глині, на друге були незмінні кокосові горіхи. Воду для пиття приносив із річки в стулках черепашок.

Та одноманітну їжу можна ще було якось терпіти. А ось стосунки на віллі "Кам’яні пенати" були гнітючими.

Єва мовчала днями і не виходила з печери. Чи не все одно? — говорив її постійно зажурений вигляд. Що там, що тут — в’язниця. Без мурів, без сторожі, але в’язниця. Печера, бухта, шмат моря, шмат степу, та ще далина для очей — ось у цьому колі й мусила крутитися, як звір на ланцюгу. Та ще безлюдна пустка і безнадія. Така глуха безнадія, що ні просвіту!

Тільки з настанням ночі, як починав дути береговий бриз, вона іноді виходила з печери, сідала на камінь біля входу, зітхала, слухала ритмічний шум прибою або дивилася на зорі, що рясно висипали на чужому небі планети-в’язниці.

Адам теж виходив, бо не спалося, тихо сідав поруч неї на камені, що зберігав ще денне тепло, і вони мовчали, бувало, й до ранку. І хоча мовчання завжди гнітюче впливало на Адама, бо по натурі він був товариським, теперішньому мовчанню навіть радів — постійна дратівливість Єви почала його стомлювати. Години ж мовчання були відпочинком для душі.

Так і сиділи вони, близькі й далекі, слухаючи глухе зітхання моря, і дивилися на шосту зірку Кассіопеї. Тільки вночі можна було побачити рідне Сонце, бодай і в зменшеному вигляді, бодай і холодне, від якого ні світла, ні тепла. Але то було рідне Сонце, а вони були людьми системи Сонця і тому раділи хоч з такого, у вигляді яскравої зірки.

Іноді їм починало здаватися, що трохи нижче шостої зірки Кассіопеї бачать маленьку крихітну світлу цяточку — якісь там кванти світла, але ж то Земля. Принаймні Єва була впевнена, що бачить Землю в небі чужої планети, ту Землю, із якою вона розлучилася сім літ тому і повернутися на яку вже й не мріяла, бо всьому є межа, навіть мріям.

Адам, як уже було сказано, добре знав, що побачити звідси третю планету далекої Сонячної системи немислимо, але… Але під впливом Єви теж іноді починав вірити, що нижче шостої зірки Кассіопеї ледве-

ледве видніється світла крапка. І так тоді гарно ставало на душі, так затишно й хороше, що не хотілося руйнувати ту щасливу ілюзію.

— Сонечку, — простягала Єва руки вгору, — ти ж наше рідне Сонце-Сонечко, а ми твої діти! Чому не прийдеш нам на поміч, чому не забереш нас із чужої планети? Сонце-Сонечку, у тебе таке ласкаве і ніжне проміння, ти зігріваєш усе живе на Землі, зігрій і нас. Адже нас тут небагато, лише двоє. Ти ж виростило нас, випестувало в своєму промінні, чому ж нас полишило?

Холодно сяяла шоста зірка в сузір'ї Кассіопеї, не поспішало на допомогу її рятівне проміння. А може, й спішило, так не змогло пробитися крізь морок Космосу, згасло в його безмежних глибинах, розсіялось, загубилося, не дійшовши до дітей на чужій планеті, в чужому сузір'ї.

Коли ж Єва згадувала про рідну Землю, настрій її кращав, на якусь годину-другу вона ставала безжурною, сміялась і навіть поривалася щось наспівувати. Й Адам, аби не псувати їй ті світлі хвилини, заходжувався сміливо фантазувати вголос, що "іноді, внаслідок якихось особливих, науці ще не відомих, космічних причин чи своєрідної рефракції, Земля буває видима і в небі Леонії". Навіть посилався на якісь досить відомі на Землі (а насправді міфічні) праці авторитетних фізиків та астрономів. І цитував сторінку, на якій буцімто було написано, що зрідка Землю видно в сузір'ї Кассіопеї, тобто в небі Леонії.

Іноді до того дофантазовувався, що на деякий час і сам переконувався: так воно є насправді, особливі космічні умови, своєрідна рефракція і — ось вам, рідна Земля сяє зірочкою за чотири з чимось світлових роки.

— Розумієш, — починав повільно, тягнучи слова, аби виграти час, а сам гарячковито думав, що б то ще таке переконливе сфантазувати, на

який міфічний том якого міфічного фізика Землі послатися, щоб Єва повірила і заспокоїлась.

— Розумію, розумаю, — торохтіла вона квапно. — Просто "Геліос" не є останнім словом космічної техніки Землі. Ось чому він летів сюди так довго, аж сім років. На його місці інший би корабель, досконаліший, здолав би відстань до сузір’я Центавра значно швидше, можливо б, за якихось два-три роки. Правда ж, Адаме?

І з такою світлою надією в очах дивилася на нього, що він не насмілювався сказати жорстоку правду.

— Звичайно, — змушений був погоджуватися з її фантазією.

Інша річ, що досконалішого корабля за "Геліос" Земля ще не мала. Адже Земля тільки-но починала штурмувати чужі сузір’я, в основному близькі до неї, і до стрибка в Космос через сотні парсек, через сотні світлових років ще не була готова. Але все йшло до того, потрібен тільки час.

Космічний флот Землі складався із трьох флотів: Першого, Другого та Спецпризначення, або Рятувального. Кораблі Першого флоту ходили тільки в межах Сонячної системи, від планети до планети — пасажирські, транспортні, науково-дослідні. Кораблі Другого Космофлоту Землі — її краса і гордість, найзначніше досягнення людського генія — уже долали космічні простори до ближніх сузір’їв. І націлювалися на далекі. До Другого Космсфлоту належав і "Геліос" — суперлайнер першого класу. Флот Спецпризначення складався із рятувальних кораблів і поділявся на дві групи. Перша здійснювала рятувальні рейси в межах Сонячної системи. Друга, надмогутня, із добре обладнаними лайнерами, поспішала на виручку землянам за межами Сонячної системи. Кораблі Спецпризначення очолювали най досвідченіші капітани, космічні вовки, зорепрохідники, бувалі в бувальцях.

"Геліос" був найновішою модифікацією зоряного лайнера. Його називали чудом початку Третього тисячоліття і за його зразком будувалися інші кораблі цієї серії — такі ж потужні, як і лідер, але не досконаліші й не потужніші за нього. "Геліос" тому й летів до сузір'я Центавра лише сім років, що сягав швидкості 150 тисяч кілометрів у секунду. Інший би корабель (не цієї серії) не здолав би цю відстань і за двадцять літ.

Але Адамові не хотілося гасити ту єдину іскорку надії, що так яскраво спалахнула у серці Єви, і він мовчки погоджувався, що "Геліос" справді застарілий лайнер.

— А тобі не здається, Адаме, що за ці сім років, протягом яких ми летіли сюди, космічна техніка на Землі не стояла на місці?

— Звичайно, не стояла і не стоїть. Це б взагалі суперечило прогресу, поступу вперед.

— О! І я так думаю! — радо підхоплювала Єва і щебетала збуджено: — Ах, Адаме, яка думка мені щойно прийшла в голову! Ні, ти тільки послухай. Доки ми летіли сюди, земляни не сиділи склавши руки. За цей час вони придумали щось таке... таке придумали, — вона аж світилася з радощів, — потужніше за "Геліос"! І потужніше разів... у два! Так, так, разів у два! — майже впевнено вигукувала Єва. — І тому новий корабель летітиме сюди не сім років, а лише три з половиною. Як ти думаєш, Адаме? Можливо таке?

— Звичайно. Ядерна енергетика відкрила нам шлях за межі Сонячної системи. Це колосальний стрибок, але все ж він недостатній для підкорення Всесвіту, для досягнення хоча б інших Галактик. Астронавти в такому кораблі зістаріються і помруть у дорозі, не долетівши до цілі. Відстані ж бо в Космосі неймовірні. А наше завтра — це досягнення інших галактик. Тут ядерна енергетика вже не виручить. Потрібне щось принципово нове, нова енергія, ще потужніша за ядерну. Останні роки

вчені Землі працювали над тим, як добути енергію прямо з Космосу, з космічного простору, із так званого гравітаційного вакууму.

Єва, яка раніше не терпіла розмов про техніку (адже техніка була для неї нудною і незрозумілою), аж загорілася, підсіла ближче до Адама.

— Розкажи про гравітаційний вакуум, це ж так цікаво. Я, пригадую, щось ніби чула на Землі про цей вакуум, але через тодішню незацікавленість технікою та наукою, що не стосувалася моєї спеціальності, не розібралася, в чому річ.

— У чому там річ — із гравітаційним вакуумом не можуть розібратися і вчені.

— Ні, ні, не говори так. За той час, що ми покинули Землю, вони вже розібралися. Напевне ж розібралися.

— Якщо пояснити тобі простіше, то гравітаційний вакуум являє собою ніби суцільне середовище, яке складається не з молекул та атомів, а з часточок іншого класу. Їх назвали планкеонами. Друга їхня назва — максимони, адже вони здатні мати максимальну масу. Так ось ці частинки мають у собі колосальну енергію. Гадають, що якби вдалося відкрити тільки одну частинку, то це було б рівноцінно вибухові тонн вибухової речовини. А таких частинок в одному кубічному сантиметрі простору стільки, що навіть уявити собі важко. Тепер ти розумієш, яку енергію має Космос. Жаль тільки, що гравітаційний вакуум міцно зачинив свою енергію і взяти її у нього — не так просто. Але якщо вчені врешті-решт змусять ці частки випромінювати енергію, то…

— Вони вже її змусили, Адаме, змусили! — перебила Єва, неймовірно зрадівши.

— Тоді, очевидно, зникне проблема часу й простору. Будь-які найвіддаленіші світи стануть нам близькими, і наші кораблі сягатимуть

різних куточків Всесвіту. Навіть за мільярди і мільярди світлових років! Навіть на сам Кордон Метагалактики і ще далі! Ось тоді з’являться кораблі в тисячі, а можливо, і в сотні тисяч разів потужніші за "Геліос". Та й сам "Геліос" здаватиметься застарілою транспортною шлюпкою порівняно з кораблями майбутнього! Але поки що…

Так Адам говорив уголос, аби втішити Єву, а сам думав: для того, щоб створити щось потужніше за "Геліос" не в тисячі, а лише в десятки разів або, наприклад, відкрити згадувані частинки з колосальною кількістю енергії, потрібно багато часу. І навряд щоб це могло статися за ті сім років, протягом яких вони летіли сюди. Ідея "Геліоса" — корабля, здатного розвивати швидкість, рівну половині швидкості світла, — виношувалася у вчених головах близько півстоліття. Ні, принципово нове за сім років на Землі не з’явиться. Тим більше, що Земля на найближчі двадцять літ запланувала будувати лайнери тільки тієї серії, первістком якої став "Геліос".

Отже, як не міркуй, як не утішай себе, а земляни — і то в кращому разі! — з’являться тут не раніше, як через чотирнадцять років. І то за умови, що Землі ніщо не перешкодить послати сюди рятувальний лайнер.

Та розчаровувати Єву не хотілося. І Адам, дивлячись ночами на сузір’я Кассіопеї, говорив:

— О, так, земляни обов’язково вже створили щось принципово нове. Для цього вони мають усі підстави і можливості.

— Авжеж, створили! — підхоплювала Єва з такою упевненістю і вірою, що Адамові іноді починало здаватися: так, земляни й справді оволоділи вже гравітаційним вакуумом, і його частинки, долаючи час та простір, несуть сюди новий чудо-корабель, швидкий, як сама людська думка…

11

Після таких розмов Єва ходила збуджена, сяюча, без угаву щось гомоніла і навіть поривалася співати. Лягаючи спати на своєму кам’яному лежаку, була впевнена, що замалим не завтра прилетять сюди земляни на якомусь фантастичному зорельоті, що здатний здолати відстань до сузір’я Центавра мало чи не за кілька діб.

У такі щасливі ночі чекання, ночі, сповнені райдужних сподіванок, їй завжди снився Руслан.

— О-ох, Адаме-е!.. — мрійливо говорила Єва, і в її очах з’являлися не зрозумілі йому вогники. — Снився мені Руслан. Шкода, що сни не кольорові.

— Кольорові сни сняться лише видатним людям. Це ти, як психолог, мусиш знати.

— Ти не вважаєш мене за видатну особу? — Єва насмішкувато дивилась на Адама.

— Ти одна з найвидатніших жінок, яку я будь-коли зустрічав!

— Ну, приміром, жінок, як я здогадуюсь, ти зустрічав на своєму шляху не так і багато. Так що порівнювати мене тобі особливо ні з ким. Але жінкою я колись була. І була там, — махала вона у небо, на сузір’я Кассіопеї, — на Землі. А зараз ні се ні те… Не жінка, а біологічний організм, який бореться за існування. А ось Руслан ще іноді сниться… Навіть на руках мене у снах носить.

— Я заздрю тобі світлою заздрістю, — спокійно одказував Адам. — Заздрю, бо мені жодна жінка чомусь не сниться і не носить мене на руках. Страх, як люблю, коли жінки на руках носять. Тоді відчуваєш

себе, — на м’яко окреслених, ледь підпухлих губах з’явилася весела усмішка, — справжнім мужчиною.

Єва теж посміхалася, але скупо.

— Мабуть, тому ти й не одружився?

— Звичайно. Бо ж яка жінка погодиться носити свого дорогого чоловіка на руках.

Єва жила минулим і снами. Не раз дивувалася:

— Невже тобі нічого не сниться?

— Та-а, майже нічого, — Адам злегка червонів і уникав її погляду. — Із твоїми снами мої не йдуть ні в яке порівняння.

Але то була неправда. Сни йому снилися. І завжди снилася вона.

Вона приходила у його сни. Тиха, лагідна, ніжна.

І все щось щебетала, щебетала…

А може, то приходила не Єва, а його мрія? Мрія про особисте щастя, ласку і про те, що чоловікам дарують тільки жінки і без чого чоловікові аж ніяк не прожити на білому світі!

А може, то приходила не абстрактна мрія про чоловіче щастя, а конкретна, вона — Єва. І все ж Адам був радий, що вона приходила у його сни — щебетлива, в’юнка, енергійна, життєрадісна, елегантна і гарна, весела і завжди недосяжна.

Завжди, завжди недосяжна…

Коли Руслан відкрив планету в системі зірки А, планету, яку він назвав Леонією, і був на вершині своєї слави, Єва якось запитала Адама:

— А коли ти відкриєш свою планету?

"Планету я вже відкрив, — хотілося йому відповісти, — тільки планету мою перехопив інший, щасливіший".

Це було в кают-компанії за вечірнім чаєм, де зібралися всі вільні од вахт астронавти. Єва мружила гарні очі і дивилася на Адама так, що він губився під її поглядом.

— Я не планетолог і не радіоастроном, — сказав він тоді не те, що думав. — У мої обов’язки входить на відкритих іншими планетах відкривати нові мінерали.

Озвався Командир:

— І все ж кожен із нас мусить хоч раз у житті відкрити свою — тільки свою! — планету.

Адам тоді вдався до рятівного гумору.

— Беру на себе підвищене зобов’язання з першого числа відкрити аж дві нові планети!

Веселе слово любили і цінували на "Геліосі". А Адамові було сумно.

"Мало відкрити планету, — думав він, — треба, щоб тобі ще й пощастило. А я — невезучий..."

— Про що це ти так замріявся, аж сам до себе посміхаєшся? — зненацька порушив його думки її різкий (і відколи він у неї став таким різким?) голос.

І Адам, наче застуканий на гарячому, пробурмотів щось невиразне: мовляв, уявляв, як колись земляни обживуть цю чудову планету, і яке тут буде прекрасне життя, і що для багатьох землян з часом Леонія стане такою ж рідною, як для них Земля.

— Ні, ти думав… тобто мріяв, про щось інше.

— Тобі просто здалося, — заперечив він. — Про що можна мріяти у цій печері?

— Ти маєш рацію, — погодилась Єва і сумно повторила: — Про що можна мріяти у цій печері? Хіба що про те, як стати неандертальцем?

В її очах заблищали сльози. І Адам демонстративно позіхнув:

— Зараз завалюся на своєму кам’яному ложі до самого ранку…

— Як ти брутально позіхаєш, — з неприхованою відразою зауважила Єва. — От мій Руслан…

— Звичайно, твій Руслан навіть позіхав поетично!

12

Рано-вранці та під вечір, коли було не так спекотно і на Рівнинах не тремтіли гарячі хвилі повітря, Єва виходила з печери, терла кулаками очі, сідала на свій улюблений камінь і, як завжди, вглядалася у безкраю і пустельну далечінь моря.

То було її єдине заняття у ті дні, і так вона могла сидіти годинами, дивитися в море і ні про що не думати, її охоплювала апатія, в голові не було жодної думки, ніщо не хвилювало більше і не радувало, навіть не дратувало, як раніше. Все стало байдужим. І яскраві фарби Леонії видавалися сірими та нудними. Звикала до рокоту прибою, до чаїних криків, звикала до всього, нічого не відчуваючи. Поволі занехаяла себе. Ранками перестала вмиватися, не стежила за своєю зовнішністю.

Дивлячись, як Адам щоранку товченим деревним вугіллям чистить зуби, Єва тільки плечима знизувала: от дивак, свідчив її погляд, кому потрібні твої зуби? Ти ж живеш у печері.

На незмінне Адамове ранкове "Що чувати?" майже не реагувала. Він, потупцювавши, зітхав і виходив з печери. Затим майже інстинктивно задирав голову вгору: чи не з’явився, бува, "Геліос"? Ось і зараз, вийшовши з печери, за звичкою звів голову в небо, сподіваючись побачити великого срібного птаха — таким "Геліос" здавався на орбіті. До тієї жахливої миті, коли він зник з орбіти, перетворившись у ніщо, невтомно снував виток за витком навколо планети і з’являвся над морем та бухтою через кожні п’ятнадцять хвилин. Тому Адам ні-ні та й кидав погляд угору, сподіваючись на диво.

Але дива не було, і "Геоліс" більше не з’являвся у небі Леонії.

Тільки на самоті, як не бачить Єва, Адам дозволяє собі посумувати за товаришами, які в одну лиш мить невідомо де зникли. А швидше всього, анігілювали. Перетворилися на атоми і кванти світла, пішли в Космос електромагнітним випромінюванням. Але від чого це трапилося? Що стало причиною анігіляції корабля, який був не лише потужним, добре озброєним могутньою енергією, але й мав надсильне захисне поле?.. Адам думав про це вдень і вночі, думав навіть тоді, коли, щоб розвіяти Єву, щось без угаву торохтів. Загиблим товаришам уже, звісно, не допоможеш, але ж сюди прийде рятувальний корабель, то хоча б його застерегти. Але про що застерігати? Про яку небезпеку? Де вона криється? На поверхні планети, у її небі чи, що найбільш ймовірно, у

Космосі? Цікаво, чи встиг "Геліос" щось передати на Землю, чи Земля й досі не підозрює, що її зоряного посланця уже немає в небі Леонії?

Зітхнувши, Адам знову звів голову вгору, та, почувши позад себе кроки Єви, поспішно опустив і щось замугикав під ніс.

— Який прекрасний сьогодні день! — кинув він, не обертаючись, хоч день був як день — не гірший, але й не кращий за минулі. — Аби оце курортники приїхали, то здали б їм на сезон печеру.

"Як банально, — відразу ж поморщився сам. — Теж знайшов свіжий дотеп про курортників!.."

Єва мовчки постояла і так само мовчки повернулася у печеру.

Адам ще трохи постояв і спустився у бухту. Йшов прибережною смугою піску, уважно оглядаючи все навколо — чи не викинули, бува, за ніч хвилі яку-небудь рибину (траплялася раніше й така дармова здобич). Але, крім валів морської трави та порожніх черепашок найрізноманітніших форм, більше нічого не було. Море так голубіло проти сонця, аж очам було боляче. На тій нереальній голубизні іноді здіймалися вгору фонтани — кити-горбачі снідали, та зрідка вистрибували дельфіни. Іноді вони пропливали понад бухтою, раз по раз пірнаючи й виринаючи, та галасували вічно невгамовні і крикливі чайки.

Нічого їстівного не знайшовши на березі, Адам роздягнувся і, забрівши за прибій, пірнув під воду. Діставшись підводних скель, розплющив очі й заходився віддирати од каміння чорні черепашки, що густо його обліпили. Мідії сиділи міцно, тож доводилося віддирати їх із зусиллям. Віддерши три-чотири черепашки, вихоплювався з води, бо бракувало кисню в легенях. Розмахнувшись, кидав мідії на прибережний пісок, з нудьгою думаючи, що знову (вкотре вже!) доведеться їсти набридлі молюски, ще й розхвалювати їх на всі заставки, щоб і Єва їла. Викинувши на берег десятків зо два мідій, вийшов з води, зібрав

молюсків на простелену куртку, думаючи: якщо пощастить знову потрапити на Землю, то до кінця своїх днів десятою дорогою обминатиме цей делікатес!

Повертався до печери. Єва сиділа на камені. На нього навіть і не глянула. Дивилася в море, наче кого виглядала.

Адам висипав мідії, струсив куртку, вдягнув її і, сходивши до річки, по якомусь часі приніс хмизу.

Єва так само дивилася в море, наче кого виглядала.

— Море як ніколи голубе, — заговорив Адам, роздмухуючи вогонь. — Такого голубого моря я ще не бачив.

Але Єва не озвалася, і він умовк.

Заки нагорить побільше жару, Адам вирішив зайнятися власною бородою. Росла вона в нього мов з води. Але як і чим голитися? Найпростіше було б запустити бороду; хай, мовляв, росте, як хоче і скільки хоче. Та Адам органічно не терпів ніякої рослинності на обличчі. Пробував голитися краєм черепашки, однак після кількох безуспішних спроб відмовився од цього способу.

Спостерігаючи за його муками, Єва якось зауважила:

— Ну ти й затятий! Як фанатик!.. Хіба не однаково — з бородою ти чи без бороди? Планета ж безлюдна.

— А ти хіба не людина?

— Гм!..

У пошуках виходу із ситуації, Адам пригадав з історії, що один тиран (здається, діло було в Давній Греції), побоюючись замаху на своє життя, заборонив своєму цирульникові навіть до рук брати бритву. І винахідливий цирульник додумався жаринками випалювавати бороду грізному, але лякливому владиці… Так це було чи ні, але Адам вирішив спробувати той спосіб.

Спершу не вдавалося: то пальці обпікав жаринами, то обличчя. Ходив після того "гоління" попечений, але вперто, через кожні два дні, знову брав половину перламутрової черепашки, що правила за дзеркало, і терпляче випалював волосинку за волосинкою. Вони шкварчали, скручувалися, а Адам вперто тикав і тикав собі в лице жаринкою. Зрештою, через кілька днів діло пішло на лад. Бо кожна справа не хитра, якщо наб’єш руку і виявиш наполегливість. Через тиждень Адам уже "голився" жаринкою швидко і майже без опіків.

— Порядок! Тепер можна братися і за сніданок, — сказав якось.

Розгріб жар у багатті, висипав у нього мідії. А коли вони, пошипівши та посичавши, спеклися, запросив Єву "до столу". Після сніданку заходився розбивати кокосовий горіх і незлостиво бурчав:

— Ніяк не звикну користуватися каменем.

— Звикай, у кам’яному віці живеш.

— Нічого, — бадьоро вигукнув Адам, — поживемо і в кам’яному, а там… А там і в нас наступить епоха бронзи. Ще з тиждень — і ти житимеш в епосі бронзи, — простягнув їй половинку розбитого горіха. — В тутешніх горах міді та міді. Для всієї Землі вистачило б. І олово є. Точніше, олов’яна руда. А мідь і олово при плавленні дають бронзу.

— У тебе є на Леонії знайомий директор металургійного заводу? — гмикала Єва, сьорбаючи із половинки горіха кокосове молоко. — І він, звичайно ж, виплавить на твоє замовлення бронзу?

— У мене є отут пам’ять, — ляскав Адам себе по лобі. — Я пам’ятаю, з чого колись починали люди на Землі і як вони вчилися добувати метал.

— Але ж то первісні люди.

— А хіба я гірший за них? У мене є тисячолітній досвід наших предків. А це чогось варте.

Та Єва лінувалася говорити і тільки махнула рукою: забавляйся, мовляв.

Після сніданку Адам кудись зникав, і Єва навіть не проводжала його поглядом. Як сонце котилося до далеких гір на заході, він повертався. Був голий до пояса, а в куртці приносив зразки різних мінералів. З гуркотом висипав їх на майданчик перед печерою і весело гукав до Єви:

— А подивися-но, яке багатство! Самородки міді! — Єва кривилася, бо слово "мідь" нагадувало їй набридлих мідій. — Такого багатства на Землі ще жоден геолог не бачив. Ціни такій міді немає! Малахіт! Поглянь, Єво, який прекрасний, який багатий малахіт! Зелена мідь. А це — куприт, червона мідь. А це лазурит — голуба мідь. Чудо з чудес. Такі багатющі поклади, що хоч мідеплавильний завод відкривай.

— У тебе скромні запити, — нарешті озвалась вона.

Потім Адам пішов до скель (невдовзі чайки загаласували там, як навіжені) і повернувся з десятком чаїних яєць.

— Ну й пернаті! За якісь яйця ладні мене живцем заклювати! — бурчав він і клопотався коло багаття. — От народ!

Наче пробудившись зі сну, Єва оглянула його і сказала:

— Тобі не вистачає тільки шкури через плече. І була б готова ілюстрація до історії первісних людей: "Дикун добуває вогонь. Таке-то тисячоліття до нашої ери".

— Я дуже радий, що зможу послужити тобі живим наочним приладдям, — одказав Адам майже весело.

Підкладаючи паліччя у вогонь, Адам розповідав про Великі Рівнини, що тягнуться від цього моря аж до гір на півночі, що ті Рівнини багаті на ріки, озера, трави і що там повно птаства.

— Взагалі, планета — як на замовлення, — захоплювався він, розгрібаючи жар і вкладаючи у нього чаїні яйця, обмазані глиною. — Клімат м’який, зими немає.

— Ще тільки зими нам бракувало.

— Принаймні немає у цьому поясі, де ми з тобою знаходимось. Упевнений, що земляни знайдуть колись на Леонії свою другу батьківщину. І завжди згадуватимуть нас, перших поселенців Леонії. Ми для них взагалі будемо аборигенами. Що й казати, той, хто має руки і голову та хоч трохи чого-небудь у голові, той на цій планеті не пропаде.

Єва не прислухалася до його розмов, бо не могла повірити, що з голими руками можна прожити чотирнадцять літ на чужій планеті.

Іноді, задивившись у далечінь, квапливо зводилась і ставала навшпиньки.

— Що там? — запитувала, не відриваючи погляду од безмежної морської далечіні.

— Де? — схоплювався і Адам.

— Ну… там, — і показувала на море.

— Море.

— Море та море, — із злістю одрізала вона. — Мусить же воно де-небудь кінчатися? Не може ж увесь час бути море й море?

— За морем — суходіл. "Геліос", як ти знаєш, встиг облетіти всю планету — вона має три океани, сім морів, щось близько десяти тисяч річок, не враховуючи озер. Але людей чи якихось інших розумних істот ніде не виявлено.

— То їх немає чи "Геліос" не виявив?

— Гадаю, що немає, бо сліди їхньої діяльності "Геліос" обов’язково зафіксував би.

— Спасибі, порадував. Навіть у найжахливішому сні не могло б приснитися отаке.

Розгрібши жар, Адам гачковидною палицею повикачував запечені глиняні кругляки, почекав, доки вони охолонуть, і заходився обережно стукати їх об камінь. Спечена глиняна шкірка тріскалась і знімалася разом із шкаралупою. Паруючі й апетитні яйця він складав у черепашку.

— Трохи крутуваті, — бідкався, — та нічого. Принаймні до них не треба хліба.

Виніс із печери черепашку з сіллю, яку нашкріб на камінні у бухті, що осіла там після випаровування морської води. І вони знову їли мовчки,

давлячись крутими яйцями та слухаючи, як у скелях галасують чайки, ніби клену чи людей Землі за набіги.

Коли споночіло й темінь обступила бухту з усіх боків, Єва механічно звелася з каменя, постояла якусь мить, ніби про щось роздумуючи, і пішла в печеру. Адам розводив там багаття, щоб вночі хоч трохи було світліше. Єва, як завжди, бурчала:

— О-о, яка у мене була вдома спальня! Натиснеш кнопку — і будь-який аромат: лісу, моря, квітів, гір… Коли ж не спиться, натиснеш іншу кнопку — і в спальні заспокійливо шумить дощ, пахне озоном, як після грози. А яка постіль! Яка постіль! Не постіль — обійми… І ось я змушена лежати на цьому жахливому камінні! Тому й жити не хочеться.

— Зате не треба натискувати кнопки, — з гумором зауважував Адам. — Море і так заспокійливо шумить за печерою. До речі, не якесь там море, записане на плівку, а натуральне. Чого тобі ще треба?

А якось серед ночі Єва розбудила Адама несамовитим криком:

— Пароплав! Пароплав-ав!!!

13

— Паропла-ав!!! — закричала Єва так несамовито-радісно, що Адама наче хто підкинув на кам’яному лежаку.

— Пароплав? Який пароплав? Де пароплав??? — схопився він, нічого не тямлячи спросонку.

Єва тремтіла, мов у лихоманці, і, тикаючи пальцем на чорний отвір печери, кричала, не тямлячи себе:

— Там пароплав! Там пароплав! Морем пливе! Сюди!.. За нами… пароплав!.. З людьми. Із справжніми людьми!!!

Адам нічого не розумів, але після Євиного крику "Із справжніми людьми", розгублений і отетерілий, вискочив з печери. Одним махом дістався на кам’яний майданчик.

Рвучкий, солоний вітер, холодний і пронизливий, ударив йому в груди, лице і ледве не збив з ніг. Низько над бухтою неслося рване клоччя хмар, і між ними злякано тремтіли зорі. Було темно і волого. На майданчик до печери долітали бризки — внизу, в пітьмі серед гострих скель, навіжено нуртував прибій. Тоскно, зараженим звіром завивав вітер. Море — чорне, і ні світлої цяточки в ньому не було. Здавалось, що весь світ пролився у чорну холодну порожнечу, від якої крижаніє серце і невимовно важко стає на душі.

Наче зникло повітря.

Адам хапав ротом холодний тугий вітер, що бив йому в груди, і не міг продихнути.

— Там!!! — кричала Єва, вибігши за ним слідом. — Там… — показувала тремтячою рукою у ревучу чорну порожнечу, — плив пароплав… І вогні на ньому сяяли, і музика грала. Якісь люди, гарно вбрані, на палубі танцювали… Жінки у білих платтях. І пароплав — білий, білий… А музика… старовинний вальс линув, і жінки танцювали.

її збудження було таким вражаючим, що Адамові на якусь мить і справді здалося, що у смоляній ревучій пустелі моря бачить залитий вогнями білий-білий пароплав.

Але наступної миті опам’ятався.

— Пароплав тобі, Єво, приснився, — він узяв її за тремтячу й гарячу руку і повів до печери. Підклав у згасаюче багаття хмизу, роздмухав вогонь і, коли в печері стало світліше, затишніше, заговорив знову: — Заспокойся, будь ласка. Де візьметься пароплав на безлюдній планеті? З Космосу не припливе… Сідай ось сюди, до вогню, тут веселіше, — і він посміхнувся до неї, як до малої дитини, котра створила собі казку й не хоче вірити, що насправді ніякої казки немає.

— Але ж я бачила, бачила його! — Зуби у Єви так цокотіли, як колись у нього, коли він три дні сидів у крижаній щілині з вивихнутою ногою. — Білий-білий, і людей на ньому повно.

— То лише сон, Єво. Сон. Ти цілими днями дивишся у море й, очевидно, мрієш, щоб за тобою приплив пароплав. От він і приплив. Уві сні… Заспокойся і лягай. До ранку все минеться. Ніч дуже чорна і вітряна, в таку ніч тільки білі пароплави й сняться.

Адам легенько взяв її за плечі, допоміг звестися, відвів під протилежну стіну, до кам’яного лежака. Вона покірно лягла, але відразу ж і схопилася.

— Я… я боюся. У бухті хтось виє. Чуєш?.. Чи хтось кричить.

— То вітер у скелях виє.

— Ні, ні, то терпить аварію білий пароплав у чорному морі. Чуєш? Люди кричать. Чуєш?

— То вітер завиває у скелях, — повторив Адам, хоча йому іноді й самому вчувалися якісь крики про поміч і, наче приглушений віддаллю, долинав пароплавний гудок. — Спи, а я посиджу біля вогню, щоб у печері всю ніч було видно.

Єва лягла на бік, лицем до стіни, але відразу ж повернулася лицем до вогню і більше не спускала з Адама тривожних очей — все до чогось прислухалася. А вітер завивав, і іноді вчувалося, що в морі хтось волає про порятунок.

— Я боюся… боюся, Адаме. Тільки заплющу очі, так і ввижається білий-білий пароплав. Точнісінько такий, на якому я після закінчення інституту робила круїз довкола Європи.

— От він тобі й приснився. А ти злякалася, дурненька.

— Сам ти… дурненький, — відказала Єва, і в її голосі прозвучала невластива досі ніжність. Несподівано попросила: — Посидь біля мене.

Адам не повірив почутому вперше, відколи вони опинилися на Леонії. Єва, яка весь час кричала, що не може більше терпіти його присутності, що він дратує її своєю безтурботністю, раптом сама попрохала, щоб він посидів біля неї.

Адам звівся, потупцював, обережно підійшов до неї і ще обережніше присів на край виступу.

— То я, той… прийшов, — пробурмотів розгублено і, аби зам’яти свою ніяковість, швидко заговорив: — Спи, спи, Єво, а я посиджу… Спи, спи, Єво, а я посиджу. Посиджу…

Обом стало трохи ніяково.

— Але білий пароплав мені все одно ввижається, — по хвилі сказала Єва. — Як заплющу очі, і бачу його. І людей на ньому бачу. І вальс чую… Навіть заздрю жінкам, які танцюють на палубі старовинний вальс. — Вона подумала і сама себе заспокоїла: — Це, мабуть, у мене ейдетизм. Зоровий ейдетизм і нічого більше. Ним страждають астронавти і самотні люди.

Він охоче підтримав її думку.

— Здебільшого ейдетизм буває у видатних людей, особливо в геніальних літераторів, які бачать своїх героїв мов живими, чують їхні голоси і так зримо бачать різні сцени, наче вони відбуваються перед їхніми очима.

— То, виходить, і я видатна? — Помовчавши вона зітхнула. — Ні, ейдетизм у мене від самотності. А звідси й страхи.

— Ну що нам може загрожувати на безлюдній планеті, з індексрм безпеки 0,92? Спи, спи, Єво, я посиджу. Мені все одно не хочеться спати.

— І правда, що нам може загрожувати на цій планеті. — Вона заплющила очі й зненацька запитала (голос її став винувато-покірливим): — Адаме, ти… ти не сердишся на мене?

— Я? — вкрай здивувався він. — За віщо на тебе сердитись? На жінку сердитись — однаково, що на сонце, коли воно надто припече. Бо сьогодні воно припече, а завтра пригріє і завжди, за будь-якої погоди, дарує світло.

— Так ось ти який? — Єва пильно подивилася на Адама. — Я ніколи не чула від тебе таких слів. І все ж… така неврівноважена.

— Щось я подібного за тобою не помічав. Характер у тебе рівний, спокійний…

— Правда? — Єва аж посміхнулася. — Просто ти добрий. А я… вередлива і дратівлива. Сама себе не впізнаю. А ще лікар! А ще психолог! Але я не знаю, що зі мною коїться. Мені іноді й самій здається, що я — не я. Що на Леонії живе в печері зовсім інша Єва, гірша за справжню. А справжня… Не знаю, де справжню й шукати.

— Це тому, що ситуація, у якій ми опинилися, трагічна й на межі екстремальної. От і не легко нам. А звідси і деяка дратівливість у тебе, відчай.

— Очевидно, я така від безвиході. Але ти все одно не ображайся на мене. Як психолог, я всіх повчала, як треба володіти собою, заспокоювати себе, як триматися і переносити стреси. А коли сама опинилася у біді, всі мої знання вмить вивітрилися з голови. Ніякий я не психолог. Точніше, психолог, коли чужа біда, а як своя… то мені теж потрібен лікар. Як кажуть: чужу біду руками розведу, а своїй і кінця не знайду.

Він кивнув головою.

— А без тебе я пропала б. У перший же день. Як торішній сніг. Так моя бабуся завжди любила повторювати. Коли б, каже, не мій старий, то я загинула б без нього, як торішній сніг.

Єва помовчала. І по хвилі:

— Можна, я візьму твою руку, бо мені… лячно.

І, ніяково посміхаючись, взяла його руку, потримала. Адам відчув, як у неї б’ється пульс: тук-тук-тук, — наче крихітне звірятко, злякано й покірно, а тоді притулила її до грудей і затихла, заплющивши очі.

— Білий пароплав, — шепотіла. — Ні, ні… це лише ейдетизм…

Адам сидів, боячись не тільки ворухнутися, а й дихнути, і здавалося, що все це йому сниться.

— Ну ось я й заспокоїлась, — мовила Єва, не розплющуючи очей. — Зовсім-зовсім заспокоїлась.

А він волів, аби вона довше не заспокоювалась.

— Коли я була маленькою, — згодом заговорила Єва, — і чогось уночі боялася, то прохала батька, щоб він посидів біля мого ліжка. Батько сідав, а я брала його руку, як оце твою, притуляла до себе і відразу ж засинала. Міцно-міцно. І ніколи я не спала так спокійно, як із батьковою рукою. А батькова рука тепла й надійна… Ні в кого немає такої надійної руки, як у мого батька.

Не випускаючи Адамової руки із своєї, вона зручніше вмостилася на камці, легко, спокійно зітхнула, ніби всі страхи були вже позаду, і зненацька запитала:

— А пам’ятаєш, Адаме, як ми вперше з тобою познайомились? Пам’ятаєш чи вже забув?

— Чудово памятаю. А чого це ти… згадала?

— Просто так. — І повторила: — То пам’ятаєш нашу зустріч на Памірі?

— Я ніколи не забуду, як три дні сидів у крижаній пастці на памірському льодовику, як вибрався з неї, як ішов, спираючись на саморобні милиці, як заблудився у сніговій хвищі, як, зрештою, повз. І тоді за муки мої доля послала мені тебе. Це був щедрий дарунок, такий щедрий, що я ладен ще раз провалитися у льодовику, аби знову побачити тебе таку, яка ти тоді була.

— Пам’ятаєш! — радісно мовила Єва і, не розплющуючи очей, сказала: — Ти мені ще тоді сподобався.

— Як я шкодую, що після Паміру більше не хворів.

— І не треба, будь завжди здоровий.

— З тобою я завжди здоровий.

— Я й досі пам’ятаю, як проводжала тебе до вертольота і все чекала, чекала, що ти… скажеш. А ти нічого мені не сказав.

— А все життя себе карав і караю, що тоді не зважився тобі сказати все-все…

Під його рукою її груди піднімалися й опускалися усе частіше. І від того дотику Адама кидало то в жар, то в холод.

— Навіть дуже ти мені тоді сподобався, — повторила Єва тихо, і на її губах блукала лагідна посмішка, а в очах стояв туманець суму. — І коли б обставини склалися по-іншому, то, може б…

— Що "може"? — прошепотів він.

— Тепер все одно. Минулого не повернеш.

— Але в нас є ще майбутнє.

— У майбутнє я не вірю.

— Є майбутнє! — вперто повторив Адам. — А майбутнє завжди прогресивніше за минуле.

— А хто може сказати, як воно буде попереду? І що нас чекає завтра? Але я рада, що колись ти прибився в памірську обсерваторію. Що б там завтра не було, а минуле завжди з нами, і його у нас ніхто не відбере.

— А ми його нікому й не віддамо.

— Посидь коло мене, а я посплю, — попросила Єва. — Добре?

І заснула.

Й уві сні ледь-ледь посміхнулася куточками вуст. Згодом губи її ворухнулися, і сонним голосом вона запитала, не відкриваючи очей:

— Що чувати, Адаме?

— Як передає кореспондент агентства "Що нового у космосі?", — голосом диктора відповів Адам, — двоє відважних землян Адам і Єва прекрасно… ну, майже прекрасно влаштувалися на віллі "Кам’яні пенати" й успішно продовжують обживати безлюдну планету в сузір’ї Центавра. До зустрічі з землянами залишилося не так і багато часу. Лише якихось там 167 місяців.

Та Єва вже спала.

Вона дихала рівно, спокійно, притискуючи Адамову руку до грудей. А він, щасливий і схвильований, боячись ворухнутися, аби не сполохати її сон, просидів біля Єви до ранку, доки не зблідло сузір’я Кассіопеї з шістьма зірками, доки з-за моря не зійшла зірка А — леонійське сонце Толіман із своїм супутником-карликом.

Чи спав Адам сидячи, чи мріяв — не пам’ятає.

Тільки марилось йому, що він нарешті знайшов ті двері, які вперто шукав ще на кораблі, відчинив їх і, нарешті, побачив за ними нове — незнане досі, бентежне, щемне… І вчувалося, що за тими дверима, які він відчинив, на безлюдній планеті під чужим сонцем співає знайома дівчина. Співає десь далеко-далеко, самої її не видно, а пісня летить і летить над планетою, як чарівна диво-птиця.

Адам прислухався і розібрав слова:

Ой у вишневому садочку

Там соловейко щебетав…

Частина третя

БРОНЗА

1

— …І як усе відбулося просто! Так просто, що про цю Адамову знахідку можна сказати лише однією фразою: "Спускаючмсь з гір, адам наткнувся у старому річищі напіввисохлого гірського потічка на багаті поклади мідних руд".

Щоправда, спершу, ще здалеку побачивши у долині суцільні озера червонувато-зеленого і зеленкувато-чорного кольорів, він подумав, що то звичайні зарості наскельного моху, який тут був не рідкістю. Та в наступну мить, якимось шостим почуттям здогадався: метал!.. Підійшов ближче, власне підбіг, і, не вірячи своїй здогадці, затамувавши подих, провів камінцем по застиглій поверхні одного з таких озерець. Одразу ж спалахнула червона лінія. Мідь!

Тут, у долині, біля підніжжя крутих схилів, були багатющі поклади окислених мідних руд, що виходили прямо на поверхню з підошви гір. А скільки — там і тут, з усіх боків! — лежало самородків, вимитих із схилів дощовими потоками. Розгубившись од такого везіння, Адам хапав то яскраво-зелений малахіт, то синьо-голубий лазурит, то червонуватий, із яскравим алмазним відблиском куприт, вигукуючи:

— Але ж повезло! Що повезло, то повезло!.. На Землі геологи про таке багатство і не мріють… І червона мідь є! І синя! І зелена! Пречудовий малахіт, ціни йому немає. А це хризокома — синьо-зелена

мідь! Які скарби! Музей міді під відкритим небом! І ці скарби ще й пальцем ніхто не чіпав!

І дуже шкодував, що в цю мить поруч нікого не було, з ким би міг порадуватися своїй знахідці.

Посміхаючись, розмовляючи сам з собою, Адам відбирав найхимернішої форми самородки міді, поспіхом складав їх на розстелену куртку.

На правах першовідкривача охрестив цей хребет — Великий Мідний хребет. Головне — звучить! На Землі майже вичерпуються запаси мінералів, а тут… Стільки чудової міді, що залягає майже на поверхні, — бери, користуйся. А ще ж мідні жили в глибину йдуть. Яке багатство! Чим-чим, а дешевою міддю, майже дармовою, майбутні колоністи цієї планети будуть забезпечені на тисячі літ.

Плюс величезні поклади залізних руд, які виявив "Геліос" у північній півкулі, родовища золота, марганцю та інших металів, поклади яких вони знайшли за ті 27 днів, доки вивчали Леонію.

Від повноти щастя (а він уперше, одколи на Леонії, відчув себе щасливим, хоча щастя це було професійним), Адам ліг у високій сухій траві, розкинув руки і слухав безугавне сюрчання коників та дивився у небо. А небо над ним було високим, голубим, пречистим. Зрідка по ньому величаво пропливали білі хмарки, іноді затуляли сонце, і тоді на лице падала світла, негуста тінь — легка і приємна, як сон літнього ранку. Не хотілося ані вставати, ані ворушитися.

"Земля… Нарешті я вдома, — подумав Адам чи йому примарилось. Бо таким мирним і лагідним, по-весняному голубим небо буває тільки вдома, у рідному Придніпров’ї, куди він незмінно — хоч на день, тиждень чи й на місяць — повертався щоліта. Не їздив ніколи ні в Крим, ні до Середземного моря, а всі відпустки обов’язково проводив у

рідному краї — у місті, що вже не одне сторіччя стояло на крутому березі Дніпра. Набравши з собою червонобоких яблук, поспішав за місто, до дніпрових круч, мимо яких у сиву минувшину пропливали лодії князя Святослава. Лягав у траву під високим і дзвінким придніпровським небом. А яка далечінь простилалась перед ним: і Задніпров’я, і Присамар’я, і далекі грози, що синіли потойбіч, і блискавиці, що безгучно шугали над половіючими хлібами.

Туди, на другий бік Дніпра, де зараз жовтіють пшениці, як жовтіли вони сотні літ тому, їх, школярів-восьмикласників, возила автобусом викладач історії, щоб подивилися на розкопки прадавньої скіфської могили. Жінка-археолог у великому брилі-сомбреро, у вилинялій кофтинці, у витертих джинсах, спираючись на древко лопатки, розповідала їм, що тут, на далекій околиці степового краю, переважно жили бідні скіфи, порівняно із царськими скіфами — саями, які там, на півдні, володіли незліченними стадами худоби й табунами коней. У цій могилі було поховано багатого скіфа, бо ж наконечники для стріл він мав не кам’яні, а металеві. А в ті часи не кожен-бо скіф міг дозволити собі таку розкіш…

І згадка про скіфську бронзову стрілу вмить повернула Адама до дійсності. Він поквапливо звівся і сів, кліпаючи повіками… Ні, він не на Землі, а на Леонії, і йому, Адамові, також доконче потрібна бронза. Адже бронза — це й справді наконечники для стріл. А наконечники — то ж полювання, їжа, то, зрештою, саме життя. Не говорячи вже про захист, бо ж невідомо ще, які тут є тварини і як вони поведуться при зустрічі з пришельцями.

Отже, потрібна бронза!..

Адам з любов’ю поглянув на самородки міді, що золотом (особливо куприт) виблискували під сонцем, і подумав, що для виплавлення бронзи ще потрібно знайти олово.

І став пригадувати, а що йому відомо з історії ливарного виробництва, технології. Незабаром перейшов до гірського потоку і, лігши на березі, ділив, малював якісь схеми…

Сонце вже високо піднялося над Великим Мідним хребтом, і Адам, спохопившись, заквапився. Час уже й додому (він посміхнувся, що подумки назвав печеру домом). Єва вже, мабуть, знудьгувалась без нього. Та й не варто лишати її саму — мало що може трапитись. Хоча планета й безпечна для біологічних організмів, але елементарна обережність не зашкодить.

Згадавши Єву, посміхнувся, потім зітхнув, замислився.

Він її кохав, кохав усі ці роки, ще з Паміру, і таїтися перед самим собою немає смислу. Кохає і зараз таку, якою вона є. І кохатиме все життя. Але чи має він моральне право на кохання? У неї загинув чоловік, вона у такому стані… Ні, доки вони на Леонії — жодного натяку про любов. Вирвати її з корінням. Зараз Єва для нього лише товариш по нещастю, товариш, якого Адам мусить врятувати будь-якою ціною.

А ось коли вони повернуться на Землю, тоді він скаже їй про свою любов. Та чи повернуться?

Зараз йому 32 роки, плюс чотирнадцять… Майже півстоліття стукне. Як для зізнання у коханні — явно пізнувато. А втім, чому пізно? Хто сказав, що пізно? Ще поет у сивій минувшині стверджував: "любви все возрасты покорны". Треба тільки вміти чекати. Терпляче чекати свого часу.

Прихопивши куртку з самородками, Адам рушив з мідного ельдорадо "додому", себто до печери. Куртка відтягувала руки, і тому часто доводилося їх міняти.

Припікало сонце, у небі кружляли орли чи інші, подібні до земних орлів, птахи. Один з них забрався високо-високо і білою цяткою ширяв у блакитній голубизні. Адам зупинився, замилувавшись літуном. Птах був дуже схожий на "Геліоса". На далекій орбіті гігантський космічний корабель землян із поверхні планети теж здавався отаким маленьким сріблясто-білим птахом у голубому піднебессі. На мить Адамові здалося, що той птах у зеніті неба і є "Геліос", який дивом уцілів, урятувався і зараз пришле за ними експедиційну ракету.

"Якщо то "Геліос", — подумав Адам, — то він полетить у напрямку північних гір, зникне за ними й через 15 хвилин з’явиться позаду, над морем і бухтою..."

Але птах, що кружляв у зеніті неба, нікуди не думав летіти й зникати за північними горами, де були спекотні безводні пустелі. Адамові стало гірко й тяжко на душі. Так тяжко, що забракло повітря і він у відчаї хапав його ротом.

Аби не піддаватися відчаю, Адам швидко рушив, намагаючись не думати про "Геліос" і трагедію. Думав про Єву. І від того йому стало трохи легше. Що б там не було, а найдорожча людина з ним. І це вже радість. Бо тільки завдяки Єві він живе й досі. У той страшний день, коли в небі Леонії анігілював "Геліос", Адам хотів покінчити з собою, кинувшись у прірву. Бо кому було потрібне його життя на безлюдній планеті? Та в останню мить згадав, що на планеті, крім нього, залишилась Єва. І зрозумів, що віднині його життя потрібне їй. Заради Єви він мусив жити, щоб зберегти її, — не просто вродливу жінку, а радість і муку своєї любові.

## 2

Того ранку Єва прокинулася пізно, як уже сонячні промені проникли в дальній куток печери і висвітили там золотаве кружало. Прокинулася з

відчуттям, що виспалася та відпочила, як ніколи. Навіть боки не боліли від кам’яного лежака, як бувало щоранку.

Звелася, а Адама в печері нема.

Погукала: тихо. Тільки у відповідь долинув приглушений рокіт прибою та десь зовсім близько зареготав мартин.

— Весело ж тобі, — промовила вголос і посміхнулася. — А взагалі, добра в тебе робота, мартине: літати над морем і реготати. Я згодна помінятися з тобою ролями: перебирайся в печеру, чи то пак на віллу "Кам’яні пенати", а я літатиму над морем і реготатиму.

Настрій у Єви був гарний. Чи не вперше вона прокинулась на Леонії з таким настроєм. Дивно.

— Адаме-е-е?!. — погукала голосніше й, не дочекавшися відповіді, подумала, що Адам, мабуть, знову подався за самородками міді.

Невже він і справді надумав виплавити бронзу? Ну й дивак!.. Без спеціальних електроплавильних печей? Без металургійного заводу, зрештою? От фанатик! Єва посміхнулась сама до себе і подумала: Адам такий. Якщо вже щось задумає, неодмінно доб’ється. Наполегливий. Із таким не пропадеш. Навіть на безлюдній планеті. Єві просто-таки повезло, що в хвилини випробування доля послала саме його. А ось сміливості у стосунках з жінками йому явно бракує. Коли б він був хоч трохи рішучіший отам, на Памірі, на Місяці чи на Марсі… А втім, чи не однаково, який він. У Єви сьогодні гарний настрій, і це вже радість.

Вона з насолодою потяглася, відчуваючи, як у пружному молодому тілі забриніла-заграла снага, і подумала, що вона таки й справді залежалась у цій печері. Два місяці, як у добровільному ув’язненні. Справді, як каже Адам, треба ворушитися. Схопилась і підстрибом вибігла з печери.

У морі — ані хвильки. Вся його безкрая широчінь була залита не то сріблом, не то оловом. Удалині здіймалися фонтани, ось вони з’явилися зовсім близько: кити забавлялися. Адам казав, що то кити-горбачі. Єва довго спостерігала за ними і дивувалася: вилітають з води, підстрибують високо, перевертаються у польоті і, розчепіривши плавці, падають, здіймаючи бризки.

Мружачись од сонця, вдихнула на повні груди повітря, звела руки над головою і зробила кілька вправ із спецкомплексу "Для жінок, яким за двадцять п’ять". І відчула, як кров стрімко й тепло розлилася всередині, як спрагле за рухами тіло наливалося силою, ставало пругким і дужим. Їй захотілося бігати, пустувати — вперше після трагедії відчула, що вона ще молода, повна снаги, енергії. І їй ще жити й жити.

"Прилетять земляни, неодмінно прилетять, — подумала Єва. — Треба набратися терпіння і чекати. Не нидіти і не сидіти склавши руки. А обов’язково чимось зайнятись. Що трапилося, того не повернеш, а живим жити треба".

Перед стартом у Єви брали інтерв’ю.

Це було перше у її житті інтерв’ю, і вона придбала цілу пачку номерів газети з її інтерв’ю, читала і перечитувала по кілька разів, доки й не вивчила напам’ять.

Симпатичне дівча, кореспондентка молодіжної газети, задала їй кілька запитань.

І запитання, і свої відповіді Єва пам’ятає дослівно, хоча минуло відтоді дев’ять років.

ЗАПИТАННЯ: В чому, по-вашому, полягає смисл життя?

ВІДПОВІДЬ: Я ніколи над цим не задумувалася. Я людина не видатна і на героїчні вчинки, мабуть, не здатна. Просто жила і в міру своїх сил, знань та здібностей робила свою справу. Тобто була на своєму місці. А бути на своєму місці — це, як мені здається, треба перемагати буденність, інерцію, жити так і працювати так, щоб кожний день був дарунком долі.

ЗАПИТАННЯ: Що таке, по-вашому, щастя?

ВІДПОВІДЬ: Це коли ти любиш і тебе люблять. Це коли ти комусь потрібний і хтось тобі потрібний. Тоді вранці хочеться йти на роботу, а ввечері — повертатися додому.

ЗАПИТАННЯ: Як ви вибрали свою професію? Чи задоволені вибором?

ВІДПОВІДЬ: Я її не вибирала, вона мене вибрала. Для мене лікувати людей — внутрішня потреба, бажання робити іншим добро. Здоров’я — найдорожче. Щоправда, як лікар, я не дуже досвідчена, але досвід приходить з часом і в праці. Процес лікування — не просто мій професійний обов’язок, це моя особиста радість.

ЗАПИТАННЯ: Любите ризикувати чи відда’єте перевагу спокійному життю?

ВІДПОВІДЬ: Раніше здавалося, що люблю спокійне життя, а тепер, коли я стала членом екіпажу "Геліоса", який невдовзі стартує у невідомі далі, виходить, люблю ризикувати. Від думки, що попереду тебе чекає Невідоме, Риск, відчуваєш у собі енергію, отой смисл життя, про який ви питали.

ЗАПИТАННЯ: Чи потрапляли ви коли-небудь у скрутні ситуації?

ВІДПОВІДЬ: Ні, але все ще попереду.

ЗАПИТАННЯ: Ваша улюблена поговірка?

ВІДПОВІДЬ: Головне — здоров’я, все інше — перемелеться.

ЗАПИТАННЯ: Ваша мета?

ВІДПОВІДЬ: Відкрити (разом з екіпажем "Геліоса") нову планету для людей, а ще краще вступити в контакт із позаземним Розумом. І, звичайно ж, повернутися на рідну Землю.

ЗАПИТАННЯ: Чи є людина, на яку б ви хотіли бути схожою?

ВІДПОВІДЬ: Мені завжди хотілося бути самою собою. І не тому, що я — ідеальна, ні. У мене є свої плюси, але, на жаль, є і мінуси. Останніх, може, й забагато. Так ось я хочу бути сама собою з усіма плюсами і мінусами. А когось копіювати — для чого? Копія — найжахливіша річ.

ЗАПИТАННЯ: Що ви чекаєте від свого чоловіка?

ВІДПОВІДЬ: З чоловіком ми колеги і друзі. Від заміжжя чекаю чогось нового у своєму житті, того, чого я ще не пізнала. Дуже хочу мати дітей, але… На сімнадцять років лечу в Космос — які вже тут діти?

ЗАПИТАННЯ: Про що ви мрієте?

ВІДПОВІДЬ: Багато про що. Але — не розповім. У кожного мусить бути своя таємниця. Скажу — і вона перестане бути моєю.

Єва зупинилась.

— Про що я тоді мріяла?

Вона довго думала і, зрештою, махнула рукою.

Усі її тодішні мрії стали тепер такими дріб’язковими, несуттєвими, що й згадувати не варто. Нині у неї одна мрія: повернутися до людей.

Єва зупинилась і повторила вголос:

— Повернутися до людей. Не хочу ні слави, ні знаменитості, нічого, нічого. Лише б повернутися до людей.

Єва оглянула спортивний костюм, у якому спала і який уже не знімала більше двох місяців. Подумала про те і жахнулась: як вона могла так опуститись? Адже вона не сама на безлюдній планеті, поруч неї Адам… І він усе це бачить. Жах! Від сорому паленіли щоки.

Стрибаючи з каменя на камінь, спустилась у бухту і пішла понад прибоєм. Її обдавало бризками, лице обвівало вітерцем, і від того ставало легше — наче хто провітрював її нутро. На прибережному піску лежали черепашки найдивніших форм та кольорів. "Треба випрати свій одяг", — вирішила Єва. Стягнула із себе костюм і на якусь мить розгубилася — до того незвично було стояти в самих лише трусиках. Здалося, ніби за нею підглядають. Не втрималась, озирнулася навсібіч — у бухті було тихо і порожньо. Та й хто може підглядати? Адам десь у горах, а більше на цій планеті нікому за нею підглядати. Заклала руки за гололову (не підозрюючи, що за нею усе ж таки спостерігають двоє очей) і підставила тіло морському вітру. Він збивав їй волосся, приємно лоскотав щоки, обвівав груди, стегна, і їй було приємно так стояти й відчувати своє тіло — молоде, сильне, повне снаги та здоров’я.

А двоє холодних очей пильно спостерігали за нею із-за каменя…

"Взагалі, не завадило б мати дитину, — зненацька подумала Єва і, здіймаючи бризки, з вереском кинулась у воду. Триматися на воді було легко — лежи, розкинувши руки й ноги, дивись у небо, і здавалось їй, що вона на Землі, що ще зовсім маленька і вперше приїхала з мамою на

Чорноморське узбережжя, вперше відчула, як хороше ніжитись у морській воді.

"Усе-таки жити гарно, — думала Єва. — А я, дурна, ниділа в печері. Слізьми ж горю не допоможеш. Якщо доля поставилась до мене милостиво і подарувала життя, то чого ж скаржитись на неї? Наперекір усьому треба жити!"

Зненацька попереду неї щось мигнуло, наче зелені товсті і в'юнкі водорості порскнули навсібіч, Єва не встигла нічого збагнути, як ті сіро-зелені липкі водорості з двох боків обхопили її, прилипаючи до тіла… Вона здригнулась і шарпнулася, але залишилась на місці.

Тільки тут збагнула, що то не водорості, а щупальці. Бридкі, жахливі і сильні шупальці.

У ту ж мить зовсім поруч хтось сказав:

— Спокійно. Беремо інтерв'ю. Запитання перше: чи потрапляли ви коли-небудь у скрутні ситуації?..

3

Адамові того дня дуже повезло.

У Мідних горах, в однім із розпадків, він негадано знайшов каситерит — олов'яну руду. Справжню олов'яну руду!

Тримаючи в руках шматок важкого, коричнюватого, з темними підпалинами по краях мінералу, Адам думав, що до бронзи тепер уже залишилося небагато. А бронза — то і ніж, і сокира, і, зрештою, наконечник для списа. Не кажучи вже про наконечники для стріл. Залізо він зараз навряд чи виплавить — потрібна значно більша, аніж для

бронзи, температура плавлення. А з бронзою якось упорається. Принаймні мусить, інакше не вважатиме себе за справжнього чоловіка.

Прихопивши дві чималі грудки каситериту, рушив далі, вкотре міркуючи: як і з чого спорудити сумку? Як йому необхідна міцна і простора сумка, яку б він міг носити через плече. Бажання, звісно, скромне, але спробуй навіть його задовольнити.

Вирішив більше в розпадки не заглядати (хай якось іншим разом), а повернув до бухти, до вілли "Кам’яні пенати", бо сонце вже піднялося й так високо, а Єва "вдома" сама. "Надалі, — подумав Адам, — треба в походи брати і її. Чому вона нидітиме в печері одна?"

Адам ішов і думав про те, як плавитиме бронзу, бачив у тих мріях бронзовий ніж, який щойно виплавив, бронзову сокиру, наконечники для стріл, ще й рибальські гачки. Ось тоді можна буде зайнятися рибальством, полюванням...

Спустившись по крутому схилу хребта в долину, де між камінням клекотів гірський потік, Адам спинився, щоб напитися. Поклав куртку з рудою, а сам підійшов до потоку, опустився на коліна. Вода була чиста й прозора і така холодна, аж зуби заломило. Адам із задоволенням напився і застиг, задивившись у чисте дно. Там видно було кожен камінчик, навіть піщинки. Іноді пропливали якісь рибинки і зникали за каменями. Зліва по дну розсіювалось голубувате сяйво. Адам пройшов берегом кілька кроків до того місця і знову став навколішки. Його увагу привернули блакитні краплинки, яких було аж рясно, а далі вони зливалися у суцільну синяву. Наче шмат неба впав у потік і залишився на дні. Заінтригований, Адам дістав одну голубу краплину і скрикнув: бірюза! Автоматично, як добросовісний студент, відзначив про себе, що бірюза — мінерал із класу фосфатів, колір голубий, блиск восковий...

Місцями голубі намистини лежали рідко, а деінде дна від них не було видно, аж вода сяяла голубизною.

"Назовемо цей потік Бірюзовим", — подумки відзначив Адам і повторив уголос:

— Потік Бірюзовий. Непогано звучить.

Опустив руку в воду і, зачерпнувши повну жменю круглих бусинок, став роздивлятися їх, сидячи на березі та міркуючи: як практично використати цей мінерал у даному становищі? Адже, крім краси, Адамові потрібний і практичний зміст. Мідь, приміром, та каситерит дадуть бронзу. А бірюза?

"Принесу Єві, — зрештою, вирішив він, — хай порадується".

І спало Адамові на думку, що з цих небесно-голубих бірюзинок може вийти чудове намисто для Єви. Лише треба просвердлити дірочки в камінцях — і готове. Єва, безперечно, зрадіє! Ще б пак, від бірюзового намиста жодна жінка не відмовиться. От і буде дарунок Єві. Може, він хоч трохи розвіє її постійний смуток і тугу?.. Пригадалась минула ніч, коли Адам до ранку просидів біля неї, тримаючи руку на її грудях.

Він хлюпнув собі на щоки холодної води і, назбиравши на дні пригорщ зо дві бірюзи, вже на березі переглянув знахідку, старанно відібрав бусинки, гарні, круглі, однакового розміру.

Скільки треба на намисто, Адам не знав, тому вибрав жменю і висипав до кишені. Правда, просвердлити дірочки в намистинах не просто, та й нічим, але. він про те поки що не сушив собі голови. Коли виплавить бронзу, щось придумає.

Простягнувши руку до куртки з мінералами, Адам відчув, що хтось пильно на нього дивиться. А відчувши, закляк з простягненою рукою.

Потім повільно повернув голову і знову завмер.

Над травою здіймалася голова.

Вона була завбільшки з людську (чи, може, трохи менша). Тільки пласка. Двоє зеленкуватих очей, не блимаючи, дивились на нього.

Адам глянув у ті круглі смарагдові очі і в глибині їх побачив себе, напруженого, напівзігнутого, з простягненою до куртки рукою.

Голова була на довгій шиї, яка чомусь почала довшати й довшати. Ось вона витягнулася над травою, а голова піднімалась усе вище й вище.

І тільки тоді Адам збагнув, що то — удав.

Тієї ж миті зелене страховисько зі смарагдовими очима підстрибнуло вгору…

4

Сіро-зелені липкі щупальці стисли груди і боки так, що й не дихнути. Гострий біль оперезав усе тіло. Потім почалося повільне але невблаганне стискування. І Єва збагнула, що єдиний шанс на порятунок — це будь-що вибратися на берег.

Над силу загрібаючи воду, зробила спробу підпливти до мілини, щоб упертися ногами в дно, але з води вихопилось іще кілька бридких щупалець. Вони повисли на її лівій руці, потягли у воду і наче прив’язали руку до бока.

Лишалася вільною лише права рука.

— А-а-а!.. — Єва хотіла закричати, але не змогла, бо від спроби кричати біль ще гостріше пронизав її груди.

У відчаї вона вільною рукою хапалася за товсті сіро-зелені канати, що обвили її, намагалася відірвати їх— та де там! Вони були слизькими і впивались у тіло до крові.

Бовтаючи ногами, щоб утриматись на поверхні, Єві величезним зусиллям вдалося трохи просунутись уперед, і невдовзі вона відчула під собою піщане дно. Але хтось невидимий стиснув її у своїх жахливих обіймах з такою силою, що перед очима враз за пурхали чорні метелики. Від нестерпного болю перед очима пливли то жовті, то чорні кола.

Вона викидала подалі од себе праву руку, щоб вберегти її від щупалець, і підгрібала під себе воду, то намацуючи ногами дно, то втрачаючи його.

Та величезний спрут (а Єві чомусь здалося, що це не відомий їй місцевий спрут) тягнув її усе далі й далі од берега. Кричати вона не мала ні сил, ні можливості, бо груди були стиснені, наче металевими обручами. Та й хто почує її крик? А дам подався у гори за мідною рудою, а на власні сили Єва вже не розраховувала. Від спрутових обіймів тіло перетворилося в суцільний біль.

Ось вода забурлила, і крізь туман, що застилав очі, Єва побачила величезний чорний дзьоб, непорушно застиглі, наче скляні, очі… Спрут надимався, як мішок, збільшувався (розміром він уже був майже таким, як вона) і тягнув її на глибоке. Вона почала втрачати під ногами дно. Сили вже полишали її, і Єва збагнула, що зможе протриматись не більше хвилини.

І їй захотілося побачити Адама.

Хоч один-єдиний раз.

Згадалося, як місяців два тому вона сама кинулась у море, щоб покінчити з собою. Так, тоді Єва багла смерті. А дам врятував її. А нині,

як спрут тягнув її на дно, коли смерть заглянула в очі, Єві захотілося жити.

Зібравши останні сили, закричала що було духу:

— Ада-а-ме-е!!!

І побачила чорний косинець, що мигнув біля неї. Тієї ж миті занурилась у воду з головою, але від чийогось поштовху знизу вискочила на поверхню. Широко розкритим ротом хапнула повітря. А чорний плавець носився біля неї по колу, чулися удари: один, другий, третій… І враз легше стало дихати. Єва збагнула, що з грудей її нарешті відпали сіро-зелені шупальці. Невже врятована?…

Але вже не було сили утриматись на поверхні, і вона, ковтаючи воду, почала повільно занурюватися, не відчуваючи, що це кінець. А вода така м’яка, ніжна, як постіль…

Нараз хтось різко штовхнув Єву у спину, і вена мовби пробудилася зі сну. Рятівний поштовх підкинув її на метр уперед.

До берега!..

А поштовхи продовжувалися. Зрештою, Єва, пропливши ще кілька метрів, відчула під ногами дно і ледве стала на нього затерплими ногами. Це вже було спасіння.

І тут вона побачила дельфіна.

Він проплив понад берегом, вистрибнув із води, свиснув, як здалося Єві, привітно й весело: "Тепер не пропадеш!.." І зник під водою.

Хитаючись, вона вийшла на прибережний пісок і Епала. Світ завертівся перед нею, бухта попливла швидко-швидко, але коли хвилі лизнули їй п’яти, Єва з жахом подумала, що спрут може стягнути її назад у море… І вона поповзла подалі від води, бурмочучи: "Не дістанеш… Тепер уже не дістанеш…"

Туманіло в очах, на губах виступила кривава піна, а Єва все повзла і повзла. Потім голова впала на руки, і вона втратила свідомість…

5

Спрут виявився не таким уже й бридким та страшним, як при першому знайомстві, коли він хотів затягнути її у воду.

"Чому ти злякалась, двонога істото? — грайливо водив він перед нею своїми витонченими щупальцями. — Я ж лише хотів познайомитись із тобою".

"Для цього треба було мене тягти у воду?" — сердито одказала Єва.

"Хто тебе тягнув? — вкрай здивувався спрут. — Я лише обняв ніжно-ніжно і ввічливо запрошував. Але ти, на жаль, не зрозуміла мене. Ось тоді я вирішив показати тебе нашим".

"Кому це — "нашим"?"

"Спрутам. Адже вони ще ніколи не бачили такої істоти, як ти, — з двома щупальцями".

"У мене не щупальці, а руки, — обурилася Єва. — Я людина!"

"Наші премудрі спрути…" — почав було він. Та Єва перебила його:

"Ви що, розумні істоти?"

"Так, на дні моря найрозумніші — спрути. І я дуже хотів, щоб ти побувала у нас в гостях".

"Але ж я могла втопитися!"

"Як це — втопитися?" — не збагнув спрут.

"Ну… загинути від води".

"Ти дивна істота, і мова твоя теж дивна. Як це можна загинути у воді? — страшенно здивувався елегантний спрут. — Вода — єдине середовище, у якому може існувати життя. А поза водою — смерть. Загибель розуму і життя".

"Для нас вода небезпечна, бо наше життя розвивається у кисневому середовищі. У повітряному морі".

"Коли я скажу про це премудрим спрутам, вони реготатимуться цілих три дні і три ночі!.."

І ввічливий спрут так зареготав, що Єва враз опам’яталась.

— Де я?.. — злякано запитала вона.

Звела голову, відчуваючи тупий біль у всьому тілі, — вона лежала у печері, на кам’яній постелі, а над нею схилився Адам.

— Як гадаєш, може бути розум у спрутів?

— Цілком можливо. За певних умов розум може розвинутися і в воді, на дні морів та океанів. А що?

— Приснилось мені чи примарилось, що в цьому морі живуть розумні спрути. Один із них і хотів зі мною "познайомитись".

— Ти вся у кривавих смугах. Як тобі вдалося врятуватися?

— Дельфін виручив. — Єва вмовкла. По хвилі озвалася знову: — Я тебе гукала…

— Я був у Мідних горах, — винувато сказав він. — Але більше я тебе не залишу саму.

— В останню мить… Тобто коли мені здалося, що це моя остання мить, мені захотілося побачити тебе. — Адам ворухнувся, і Єва злякано попросила: — Не відходь од мене. Я хочу, щоб ти завжди був зі мною.

— Твоє бажання легко виконати, адже, крім мене, на планеті більше нікого немає.

— Ти знову кепкуєш, а я серйозно. Я боюся залишатися одна…

І зробила рух, щоб звестися.

— Лежи, лежи, — попередив він. — Тобі не можна рухатись.

— Пити, — попросила Єва, й Адам, діставши черепашку, напоїв свою супутницю. — Як добре, що я вдома. Чуєш, уже печеру домом називаю. До всього людина звикає… А ти де був?

— Я на бірюзу наткнувся, тому й забарився. За другим хребтом, на дні потоку. Бірюза — мов намальована. Голуба-голуба, як весняне небо. — Адам дістав із кишені жменю яскравих бусинок, і в Євиних очах заголубіло. — Це тобі на намисто.

— Ой! — тільки й мовила вона у захваті. А по хвилі: — Що ти ще бачив у горах?

— Познайомився з удавом. Дуже милий удав. І такий цікавий! Витріщився на мене, як на диво, а коли я ворухнувся, то він як підстрибнув. Метрів на два. У траву впав — і тільки його бачили.

— Тобі повезло, а ось мені… — І вона сумно зітхнула.

Єва лежала перед Адамом напівоголеною і тому почувалася ніяково. З тим почуттям соромливості вона й заснула. І знову їй приснився елегантний спрут. Він обмацував її витонченими щупальцями і голосом Адама наказував: "Лежи, лежи, у тебе жар. І рани горять…" Потім раптом сказав, що хоче взяти у неї інтерв’ю.

"У мене лише одне запитання: чи потрапляли ви коли-небудь у скрутні ситуації?"

І заходився обмацувати її своїми щупальцями, Єва боронилась, як могла, і все кричала: "Я зараз Адама покличу. Ада-аме-е!.."

Прокинувшись, відчула, що чимось обліплена.

— Що це? — запитала злякано, бо здалося їй, що то — щупальці.

— Лежи, лежи, — заспокоїв її Адам. — У тебе жар, то я нарвав листя подорожника і поприкладав до твоїх ран. Листя подорожника знімає жар і допомагає швидкому заживленню.

6

Жар у Єви тримався три дні.

Адам не відходив од неї, напував кокосовим молоком, міняв листя подорожника, а воно від жару швидко висихало і скручувалось. На ніч розводив у печері багаття (дим від нього піднімався під високе склепіння і через тріщини у камінні десь зникав), укривав Єву на ніч морською травою. Коли б вона не погукала його — вдень чи вночі, — він завжди був поруч і, дбайливо схиляючись над нею, запитував:

— Я тут, чого тобі?

На четвертий день жар почав потроху спадати, і Єва вже могла сидіти. Багряно-сині смуги на її тілі — сліди від спрутових обіймів — уже позасихали і почали заживати. Лише тоді вона змогла одягти свій спортивний костюм.

Одного разу, повернувшись до печери, Адам побачив Єву на березі моря: вона бродила по коліна у воді.

— Що ти робиш? — закричав він, спускаючись у бухту. — Зараз же вийди з води! Раптом — спрут?

— У цьому морі спрути мудрі, — засміялась вона.

Зненацька почувся свист — і вони завмерли, повернувшись до моря. Понад берегом мигнув чорний плавець, і з води вистрибнув дельфін.

— Він! — крикнула Єва. — Рятівник мій!

— Дельфіни всі схожі один на одного, — висловив сумнів Адам.

— Ні, ні, це мій рятівник, я його впізнаю серед тисячі дельфінів! — І Єва кинулась у воду.

— Обережно, Єво!..

Вона забрела у воду по пояс, простягла руки; дельфін ткнувся їй у долоні — спершу в одну, потім у другу — і легенько свиснув.

— Він запитує мене… як я почуваюсь, — збуджено говорила Єва. — Рятівнику мій, я ніби заново на світ народилася. І ніколи-ніколи не забуду тебе, найкращий у всьому морі дельфінчику!

Дельфін описав коло, ще раз ткнувся у Євині руки, весело свиснув, підстрибнув і зник.

— Спасибі тобі, рятівнику! — гукнула йому вслід. Хай тобі щасливо живеться у цьому морі. Припливай до нас у гості! — Й обернулась до Адама: — Давай якось назовемо це море.

Адам мить подумав і мовив:

— Є назва. Море Спасіння. Хай віднині воно так і називається — море Спасіння!..

— А тепер слухай мій наказ! — тоном, що не допускає заперечень, сказала Єва. — В море Спасіння віднині без зброї в руках — ані кроку! Я не хочу, щоб якась… метка спрутиха тебе обнімала. Отож без зброї ані-ні!

— Але ж у мене немає зброї.

— Чим хочеш озброюйся — хоч палицею, хоч каменюкою, хоч ще чим, — а тільки з голими руками у море зась! Ясно?

— Ясно, — покірно мовив Адам.

Таким чином на безлюдній планеті Леонія в один день і в одну годину відбулися аж дві видатні події: було названо море і вперше за

всю мільярднолітню історію Леонії на її поверхні пролунав наказ. Скільки їх буде ще попереду, скільки сотень тисяч жінок скільком чоловікам даватимуть накази — автор того поки що не відає. Але свято вірить, що наказ Єви, адресований Адамові, хоч і перший, але не останній. Думаю, всі спадкоємці Адама підтвердять, що автор тут анітрохи не помиляється.

7

Із подій, вартих згадки у третій частині нашої… майже не вигаданої історії про двох землян та їхнє поневіряння на безлюдній Леонії, уваги заслуговує та, яку Адам згодом назвав так: "Ніч, коли трудився Робітник".

Отже, про ту ніч. А втім, нічого особливого в ту ніч не трапилося (а любителі пригод ніяких пригод у цій главі не знайдуть), але вона прискорила рішення Адама стати учнем… бога.

Якого бога? Адже планета безлюдна, а де немає людей, там, як відомо, немає і богів, бо останні завжди є тільки супутниками людей.

Але на ці та інші запитання автор відповість трохи згодом, а зараз вдасться до дуже популярної в романістиці фрази: "Минуло кілька днів".

Отже, й справді минуло кілька днів, а однієї ночі Адам з Євою прокинулися одночасно, схопилися на своїх кам’яних лежаках.

Якусь хвилю вони сторожко прислухалися.

Знадвору долинав незрозумілий, але тривожний гул" Він то затихав, то знову посилювався.

У пітьмі печери ледь-ледь тлів жар багаття, вкриваючись сірим попелом.

— Адаме, що то? — В голосі Єви відчувалася тривога. — Гуде… Ніби під землею.

— Гуде й справді під землею, — дослухавшись, підтвердив Адам. — Але далеко, і нам той гул поки що не загрожує.

— Землетрус? — зойкнула Єва. — То нас ще завалить камінням у цій печері?..

— Ні, не землетрус, — заспокоїв її Адам і додав по хвилі: — Десь, напевно, прокинувся вулкан.

— Хіба і тут є вулкани?

— Чому б їм не бути? Хіба Леонія гірша од Землі? Навпаки, вона молодша за Землю, тож і діючих вулканів на ній може бути більше. Ми просто з ними ще не встигли познайомитись.

— Хто тобі сказав, що я згораю від нетерплячки швидше познайомитись з леонійськими вулканами? — Єва запитала це з посмішкою, й Адамові її поведінка сподобалась. — Про мене… аби мене вулкан не зачепив, а я його і пальцем не торкну.

На якусь мить гул стих (вони обоє вмовкли, сторожко прислухаючись), а тоді раптом почувся приглушений відстанню вибух.

— Точно! Вулкан! — підсумував Адам, і його наче вітром здуло з печери.

Слідом за ним вибігла і Єва.

Ніч була чорна, вітряна, повна блискавок, що там і тут краяли небо. Але вітер був гарячий, на дощ не клалося. Та й грому не було чути. А на

півночі, де Великі Рівнини кінчалися зубчастими горами, на півнеба вставала червона заграва. Час од часу долинав гул, чулися струси, і тоді земля глухо дрижала.

— Почалося виверження вулкана! Буде на що подивитися.

Єва зітхнула.

— Я не розумію, чого ти радієш? — Вона щулилась від неприємної ночі, від тоскного завивання вітру, від німих блискавок, від червоної заграви, що висвітлювала півнеба.

— На Землі я лише раз спостерігав виверження. Це було на Курилах. Та й то з літака. Проте видовисько, скажу тобі, було з тих, що на все життя запам’ятовуються.

Єва тремтіла. Позад неї нуртувало море Спасіння, і його бризки долітали аж сюди, на майданчик. А попереду в чорній пітьмі, що наче кров’ю була облита на десятки й сотні кілометрів, вставало щось загрозливо-незбагненне.

Гул наростав-наростав, збільшувався, грізнішав і зрештою закінчився вибухом — ніби гахнула всегігантська гармата.

Єва кинулась до Адама.

— Боюсь, Адаме, я боюся!.. Ніч чорна, заграва червона. Чимось недобрим віє од вулкана.

Він погладив її по тремтячому плечу і подумки подякував вулканові (якби не він, Єва навряд чи дозволила б дати себе погладити).

— Це ж лише проснувся вулкан.

— Послухай, а чому ти мене… гладиш? — раптом насторожено запитала Єва.

— Ти ж боїшся, — знітився Адам.

— А хто тобі сказав, що я боюся?

— Мені так… здалося, — пробурмотів він винувато.

Єва помовчала і зненацька попросила:

— Я передумала. Гладь мене й далі, бо я таки й справді боюся. — Єва засміялась і несподівано притулилась до нього.

Адам аж задихнувся від теплої хвилі, що з ніг до голови огорнула його, і в тій хвилі млосно защеміло серце.

Пролунав третій вибух, ще гучніший за перші два, і далеко в горах у небо метнулась така яскрава, криваво-червона заграва, що вони обоє на якусь секунду заплющили очі. А коли розплющили, то побачили, як у червоному полум’ї злітали в небо якісь чорні предмети.

— Почалося основне виверження, — прокоментував Адам, насолоджуючись теплом Євиного тіла. — Зараз ідуть викидки рідкої лави — магми. А темні предмети, що злітають угору, та багатотонні глиби каміння. Це ж здорово, Єво! Перше виверження вулкана, відколи ми живемо на цій планеті.

— Я не проти, щоб це виверження було й останнім. І взагалі… — Єва підвела голову, і він близько-близько побачив її очі, в яких танцювали червоні відблиски розжареної магми. — І взагалі, — насмішкувато повторила вона, — чого це ти до мене притулився? Ще, чого доброго, й обніматися почнеш?

— Ну що ти, Єво! — Адам поспішно відійшов убік. Постояв ще трохи і, пробурмотівши: "Яка хвилююча ніч!", зайшов до печери.

Єва лягла на своє місце, а він — на своє, заклавши руки за голову.

— А чому проснувся вулкан? — по хвилі озвалася Єва.

— Цього взагалі ніхто не знає. Вулкани сплять іноді тисячоліттями, а тоді раптово прокидаються і починається… музика. Принаймні так завжди було на Землі.

— А нам він не загрожує?

— Звідси до нього кілометрів із двадцять, якщо не більше. — Адам встав, підійшов до багаття, розворушив палицею жар, накидав паліччя і сказав, дивлячись у вогонь: — У дитинстві я мріяв стати вулканологом. Перечитав усе, що було написано про вогнеди-хаючі гори, й уявляв себе грізним приборкувачем вулканів. І хоч став геологом, але дитяча мрія ні-ні та й дає про себе знати. Хочеться заглянути вулканові в душу: що там?

Єва теж підійшла до вогню, сіла на камінь і, обхопивши коліна руками, поклала на них голову, повернувши лице до нього.

— І тебе в дитинстві тягло на такі жахи? — запитала, показуючи поглядом на криваві відблиски, що танцювали на стіні печери. — Знайшов про що мріяти!

— Тому, що кожен вулкан — це загадка. Неприступна таємниця. І разом з тим найтитанічніша з усіх титанічних сил Землі. А що відбувається у його надрах, того ніхто не знає. От я і мріяв стати вулканологом і відкрити його таємниці.

— Так зразу й усі?

— Ну, хоча б одну. — Він помовчав. — Одну-єдину, і це теж немало для людського життя.

Вони помовчали, прислухаючись до гулу, що долинав у печеру. Вулкан не затихав і на мить.

— Знаєш, про що я зараз подумала? — запитала Єва. — Коли б ти вивчився на вулканолога, а не на геолога, то ми б ніколи не зустрілися з тобою на Памірі. І тим більше, не сиділи б зараз у печері на Леонії.

Знадвору долинув вибух ще гучніший за попередні, і на протилежній від них стіні печери затанцювали криваво-червоні відблиски.

— То трудиться бог Вулкан, — і Адам пояснив їй, що слово "вулкан" прийшло до нас від стародавніх римлян, які вважали вулкани трубами печей, біля яких працює бог вогню і ковальського ремесла — Вулкан. — У грецькій міфології, — продовжував Адам, — богові Вулкану відповідає бог Гефест. На відміну од інших богів Олімпу, Гефест ніколи не марнував час у гульках та пиятиках, як то робили інші боги. Він любив фізичну працю. Стародавні греки вірили, що майстерні Гефеста знаходяться у жерлах вогнедихаючих гір, а сам він живе у кратері гори Етна, що на острові Сіцілія. Коли починався гул, греки казали: то працює бог Гефест.

Та ось гул закінчився вибухом, і Єва тільки головою похитала.

— Невгамовний бог. Але краще б було, аби він… байдики бив і нічого не робив.

— Друге ім’я Гефеста — робітник, — з повагою відзначив Адам. — Вслухайся, Єво, у боже ім’я — Робітник. Жоден бог жодної релігії не мав такого славетного імені — Робітник. А якщо сам бог не цурався праці, то нам і поготів треба трудитися. Я хочу на Леонії стати учнем Гефеста.

— Ковалем?

— Так. Але не тільки ковалем, а й металургом, У горах повно мідних руд, є олово. З них можна виплавити бронзу. А бронза — то життя.

— Ти збираєшся виплавити бронзу?

— У мене немає іншого виходу, — пробурмотів він, укладаючись на своєму лежаку. — Завтра на Леонії мусить розпочатися нова епоха — епоха бронзи.

— Виходить, я буду присутня при історичній події? — пирхнула Єва. — Хоч би не проспати таке негадане щастя.

8

Бог Робітник трудився з солідним гулом. Виверження вулкана тривало всю ніч, через кожні 2–3 хвилини. Працював бог у чіткому ритмі: спершу чувся гул, потім з’являвся спалах над конусом гори і в небо, ледве видиме звідси, в хмарі попелу вилітало каміння, наче корки із пляшок, а вже потім вихлюпувалась червона лава — магма. Здалеку, та ще вдень, вона видавалася звичайними патьоками рожевої фарби.

Наставала тиша на дві-три хвилини — тільки курілося над конусом гори, — потім знову повторювалося усе спочатку.

Випалюючи жаринками бороду ("голитися" він уже навчився вправно і швидко), Адам думав про Єву. Потім вони нашвидкуруч поснідали печеними яйцями, котрі вже обом добряче набридли, розпили кокосовий горіх і заходилися лаштуватися у дорогу аж на цілий день. У торбинку (щось схоже на торбинку Адам виплів із лика) поклали десяток печених яєць, солі. Адам прихопив своє огниво — лук з паличкою для свердління та палицю з ямкою, — і вийшли з бухти.

Із-за Східних Мідних гір вставало сонце Толіман зі своїм супутником. Море, як завжди вранці, було тихим та умиротвореним, навіть чайки кричали не так жалібно.

З півночі на захід, до Західних Мідних гір, тяглися густі й чорні хмари — попіл викинутий у небо при виверженні вулкана.

Вийшовши з бухти, вони попрямували срібними озерцями шовковистої тирси до безіменної річки, що, петляючи Великими Рівнинами, поспішала з Північних гір до Східних. Прорубавши в скелях вузький каньйон, у хмарах водяного пилу, в шумі й гуркоті річка спадала у море. Річка петляла, і вони петляли, йдучи проти течії високим правим берегом із глиняними схилами. Там, де річка круто кинулась до гір, ніби шарахнувшись від чогось на рівнині, був високий, відкритий усім вітрам мис. На тім мисі чорніла свіжовикопана яма глибиною з метр.

— Що це? — загледівши яму, жахнулась Єва. — То ж люди рили?

— Ти вгадала, Єво. Цю яму вирила людина на ймення Адам. Вишкребла черепашками молюсків.

Навколо ями і справді валялося чимало розкришених черепашок.

У Єви відлягло од серця — ніколи не думала, що можна злякатися, побачивши на безлюдній планеті сліди людської праці.

— І для чого тобі вона?

— Потерпи і сама все побачиш.

Адам поклав на камінь свою ликову торбу, огниво, і вони спустилися до берега, який у тому місці був захаращений повваленими деревами, висушеним і вибіленим на сонці гіллям, хмизом. Роззувшись, Єва

бродила мілководдям, а Адам заходився збирати сухе паліччя і бив його каменем на цурпалки метрової довжини. Коли наламаних дров вивершилась чимала купа, вдвох переносили їх нагору, до ями. Єві сподобалась така робота; вона залюбки бігала від ями до річки і назад, носила дрова, сміялась і була, як ніколи, задоволеною. Навіть постійні вибухи вулкана більше не відвертали її уваги. Наносивши дров, Адам заходився, як він сказав, "завантажувати яму". На її дно поклав сухого листя, моху та кори, далі дрібного хмизу, потім товстішого паліччя, а вже зверху — дров. Так він складав шар за шаром, аж доки не вивершив яму.

— І що це буде? — мружилась проти сонця Єва, і її волосося спалахувало золотом. На Адамове заняття вона дивилась, як на дитячу забаву. Зрештою, ця забава швидко їй набридла, і вона лягла на траву горілиць, підклала руки під голову й дивилась у небо. А на її губах блукала спрагла, хмільна посмішка.

— А знаєш, — озвалася згодом, — на цій планеті, виявляється, непогано жити. Лежу, дивлюся в небо, ні про що не думаю, і нічого мені не треба. І ніщо мене не хвилює. Таке враження, ніби приїхала у відпустку до моря. Ось тільки не знаю, коли ця відпустка скінчиться. Ти часом не підкажеш, Адаме?

— Ні, — Адам вовтузився біля лука, добуваючи вогонь.

Єва звелась і сперлася на лікоть. Адам тим часом, опустившись на коліно, роздмухував вогонь.

— А знаєш, я тебе ошукала.

— Ти-и? Мене?.. — Адам відірвався од вогню і здивовано глянув на Єву. — В чому?

— Я сказала, що лежу і ні про що не думаю. То неправда. Я все-таки думаю.

— Цікаво, про що?

— Що зараз на Землі роблять люди?

— За всіх не знаю, але, думаю, кожен робить свою справу.

— Отож-бо, кожний робить свою справу. А я так і не знаю, для чого тут лежу.

— Сама ж говорила, що в тебе відпустка.

— Послухай, — Єва схопилась і сіла, вигляд у неї був стурбований. — Я спіймала себе на думці, що… не знаю, який вигляд мають люди.

— Люди такі, як ми, — засміявся Адам.

— За тебе не скажу, а своє обличчя я вже давно втратила.

— Співчуваю, але на Леонії поки що немає бюро знахідок, куди б ти могла звернутися за загубленим обличчям.

— Ти, як завжди, вражаєш мене своїм тонким гумором.

— На ще тонший не здатний.

— Воно й видно.

Далі говорити було небезпечно — могла спалахнути сварка.

Роздмухавши багаття, Адам запалив кілька шматків березової кори, що займалися з тріском і шкварчанням, розсіюючи навколо приємний димок, і позапихав їх між шари дров.

Єва знову лягла горілиць і дивилася в небо. Адам — ні-ні та й кидав на неї скрадливі погляди. І що то за манера отак лежати, розкидавши руки й ноги? Ніякої скромності!..

— Адаме! — голос у неї чомусь став хриплуватим.

— Чого… тобі? — неохоче озвався він, займаючись своєю справою.

— Нічого… Тобто йди сюди.

Адам, зрештою, глянув на Єву, й завважив блукливу посмішку на її тремтливих губах і… подався до ями, буркнувши на ходу:

— Говори, я звідси чую.

Вона звелася і сіла.

— Мені щось перехотілося говорити.

У ямі вже розгорілися дрова, палахкотіло полум’я, і дим клубами здіймався угору. Адам заметушився навколо ями з вогнем, підкинув ще товстих дров, а тоді, ставши на коліна, черепашками почав нагортати землю у палаючу яму.

— Якщо на Леонії розпалити велике-велике вогнище, на Землі його не буде видно?

Зайнятий своїми думками, Адам не відповів. Він ще швидше загортав яму землею. Єва не втерпіла.

— Розпалив вогонь, а тепер засипаєш? Для чого?

— Для того, що горіння без доступу кисню обвуглює дерево. Простіше: при закритому способі горіння утворюється деревне вугілля.

— А для чого те вугілля?

— Я ж тобі не один день торочу про виплавку бронзи, а ти питаєш для чого? Без деревного вугілля неможливий процес плавлення металів. Не буде потрібної температури в плавильній печі.

Єва засміялась — весело, невимушено, по-дівочому.

— Ну ти й фантазер!.. Як же без металургійного заводу можна плавити метал?

— Вся стародавня металургія якраз починалася з отаких ям, у яких випалювали деревне вугілля. А вже потім будували плавильні печі.

Єва встала, обійшла яму, що була засипана (крізь землю де-не-де пробивався дим), і винесла резюме:

— Чим би дитя не забавлялось, аби не плакало.

— Побачимо, що ти скажеш завтра чи післязавтра!

Засипавши палаючі дрова, Адам залишив кілька отворів, у які густо бив дим і шугали іскри. Кілька разів обійшов яму і, переконавшись, що в ямі триває процес горіння без доступу кисню, подумав про вечерю. Виламавши палицю метрів зо два завдовжки, розколов її, загострив кам’яним шкребком, для міцності обсмалив у вогні й подався "на рибалку".

Коли він повернувся до ями, Єва перебирала дикий часник, який вона насмикала у степу. Адам похвалився своїм уловом, потім оглянув яму і в тих місцях, де вихоплювався вогонь, підкидав землі й заходився колупати поруч заглибину для багаття. Наносив хмизу, розвів вогонь. А коли він розгорівся, випотрошив риб гострим краєм черепашки, обмазав їх глиною і загорнув у жар. Все це робив мовчки, мовчала і Єва.

Вечеряли запеченою у глині рибою, заїдаючи її диким часником. Єва навіть похвалила Адама, бо після набридливих мідій риба, та ще з диким часником, справді була смачною.

Увечері Адам запропонував назвати вулкан іменем грецького бога вогнедихаючих гір — Гефеста. Єва погодилась.

Адам довго не міг заснути, хоч і вдавав, що міцно та безтурботно спить. Зрештою, встав і буркнув:

— Піду подивлюся, як там вулкан Гефеста, — і вийшов з печери.

— Я теж піду та подивлюся, як там вулкан Гефеста, — несподівано сказала Єва і подалася за ним.

Вона підійшла до нього надто близько. І Адам раптом відчув легке запаморочення. Тому на всяк випадок відійшов подалі, вдавши, що так йому зручніше дивитися на виверження вулкана.

— Адаме, я прошу тебе, — враз заговорила Єва. — Стався до мене… гірше.

— Дозволь поцікавитись: з якого дива чи в честь якої видатної дати я мушу до тебе ставитися гірше?

— Я прошу… ні, вимагаю, щоб ти ставився гірше. Так, як казали колись на Землі: між ними пробігла чорна кішка.

Адам знизав плечима.

— Чому між нами мусить бігати якась кішка? Та ще й чорна! У нас, як розібратися, кішки немає.

— Інакше я можу… закохатися в тебе. Ні, ні, я ще не закохалася, але можу. А цього б я не хотіла. Ми мусимо залишатися товаришами по нещастю, і тільки. Чуєш?

— Хіба це так погано, коли ти закохаєшся у мене? — Він уже широко посміхався.

— У нашому становищі?! — жахнулась вона.

— Ти що, справді збираєшся у мене закохатися? — уточнив Адам.

— У мене немає іншого виходу!

— Я дуже радий, що в тебе немає іншого виходу, і волів би, щоб його у тебе ніколи не було.

Адам зробив крок до неї.

— Не підходь до мене! — закричала Єва. — Чуєш, не підходь, бо я за себе не ручаюсь! У нашому становищі краще чвари, аніж любов. Тому ближче, як на три метри, до мене не підходь.

— Мені що, кожний раз метром виміряти відстань, чи як?

Але Єва не слухала його. Вона повторювала й повторювала:

— Запам’ятай на все життя: три метри і ні сантиметра більше! Ні сантиметра більше!!!

9

Вранці вони говорили між собою так, ніби й не було вчора між ними ніякої розмови.

Єва трималася по-дружньому, і по всьому було видно, що йому вона просто товариш по нещастю, і тільки.

Адам теж усім своїм виглядом підкреслював, що вони випадково зустрілися на планеті Леонія…

А тепер перейдемо до досить скучнуватого, як на перший погляд, діла. Доки у ямі, засипаній землею, тривав повільний процес горіння без доступу кисню і утворювалося деревне вугілля, Адам зайнявся спорудженням плавильної печі.

Першої плавильної печі на Леонії!

А втім, це тільки заради красного слівця сказано так звучно — плавильна, піч! Насправді ж Адам збудував щось на зразок кабиці, щоправда, із стінами підвищеної міцності, бо збирався варити у ній, ясна річ, не борщ.

І хоча наближався історичний, можна б сказати, момент — будівництво першої плавильної печі на Леонії, — Єва, прийшовши вранці до ями із деревним вугіллям, прозаїчно позіхнула і байдуже сказала:

— Ну ти… забавляйся, товаришу по нещастю, а я подрімаю та позагораю.

— Вільному, як кажуть, воля, товаришу по нещастю, — буркнув Адам ображено.

Ігноруючи цю майже історичну мить, Єва стягнула з себе спортивний костюм, простелила його на зеленій траві, лягла і розкинула руки так, як роблять купальники на пляжах, аби сонячні промені опромінили якнайбільшу площу їхніх тіл. Ще й сказала, потягуючись та ніжачись у ласкавому промінні леонійського сонця:

— Коли мій Руслан увечері сідав працювати, я лягала спати в його кабінеті. Він говорив, що моя присутність надихає його на творчість.

— Сподіваюсь, що твоя присутність надихне і мене на творчість, — стримано відказав Адам.

— Я рада допомагати тобі таким чином хоч ціле життя, — засміялася Єва і дивно поглянула на Адама. — Тільки, будь ласка, стеж, щоб не згоріла.

— Піч? — не второпав Адам.

— Ні, я. — Єва зірвала листочок якоїсь трави, лизнула його язиком і притулила собі до носа. — Якщо засну, буди, щоб перевернулася на другий бік і рівномірно загоряла. Та гляди не забудь.

— З превеликим задоволенням.

Отож, споруджуючи піч, Адам раз по раз кидав заклопотані погляди на Єву, що біліла у зеленій траві: чи не горить, бува? Можливо, тому і піч вийшла дещо… кривобокою. Воно й зрозуміло: сюди дивись, туди поглядай.

А втім, не звертатимемо увагу на роздвоєність Адама, а краще розповімо, як же він будував піч.

Спершу міцною стулкою черепашки вигріб нешироку і неглибоку ямку, якраз на ширину і глибину майбутньої печі-кабиці, й розколотив у

ній глину (глину носив від річки грудками, воду — стулкою черепашки). Нижче миса по течії, де йічка підходила до підніжжя Східних гір, назбирав каміння і почав викладати стіни навколо ями. Розчин тепер був під руками, тільки нахиляйся та зачерпуй долонею. Стіни клав висотою у півметра, але подвійні — проміжок між ними засипав землею вперещшку з річковою галькою та глиною. Піч вийшла чотирикутна, вгорі була відкрита. На висоті сантиметрів із тридцять від грунту лишив отвір для дуття та випуску шлаків. Коли ж вибрав глиняний розчин на кладку стін, то вниз, на дно, поклав плескатий камінь із заглибиною, дещо схожий на тарілку. На самому дні залишив ще один отвір, так звану льотку, від неї, але вже назовні, провів жолобок. У кінці каменя-жолобка поклав ще один камінь із заглибиною посередині, наче ковшик. Із льотки по жолобку в камінь-виливницю і мав стікати розплавлений метал (якщо він, звісно, взагалі потече).

Ось таку, неоковирну, звісно, піч спорудив Адам. Досвіду в спорудженні плавильних печей він, звичайно, не мав, а користувався в роботі тими знаннями, що залишилися в його голові після інституту, коли вони проходили "Історію первісної металургії". Але, як на біду, якраз у ті дні Адам захопився однокурсницею, вельми вітряним дівчиськом, тому на лекціях був неуважним і писав не конспекти, а записки тому дівчиську. Із того захоплення, ясна річ, нічого путнього не вийшло, коли не враховувати, що "Історію первісної металургії" Адам склав на благеньку трійку. От і спробуй тепер на такій нетвердій основі збудувати плавильну піч і виплавити метал!

Окрім того, як уже було сказано вище, Адам раз по раз бігав дивитися на Єву, чи вона "не горить" під сліпучим сонцем, котре ще нікого з жінок не освітлювало на цій планеті, тому не мало досвіду.

Єва спала, посміхаючись уві сні. Правда, спала якось дивно, бо коли Адам надто вже задивлявся на неї (боявся, звісно, щоб не згоріла), Єва зненацька, не розплющуючи очей, казала спокійно:

— Ну, надивився — і досить. Іди до своєї печі та не заважай мені… спати.

Адам схоплювався, наче його застукали на гарячому.

— Та я дивився… чи не гориш ти від сонця. І квапливо повертався до своєї печі.

А втім, піч він уже збудував. Вийшла вона з невеликим обсягом поду, алех й металу йому для першого разу потрібно було небагато.

Забігаючи наперед, скажімо, що згодом (через сотню, здається, літ) земляни, які повністю заселять на той час Леонію, про першу плавильну піч Адама (власне, про оту кабичку) напишуть десятки різних досліджень, статей, розвідок. І вся леонійська металургія буде пишатися тим, що свій родовід вона веде від першої плавильної печі Адама Весни.

А скільки про ту історичну кабичку буде написано в молодій леонійській літературі поем, кантат, балад, верлібрів, газелей, гекзаметрів, дум, елегій, етюдів, мадригалів, пасторалей, рапсодій, ронделей, рубаїв, рун, серенад, навіть акростихів, не кажучи вже про центнери звичайнісіньких віршів, які на Леонії писали всі, хто лиш не лінувався.

А скільки згодом буде написано кандидатських і докторських дисертацій про ту піч! Скільки десятків щасливців завдяки тій кабичці потраплять в леонійську науку. Навіть в академіки вивезе декого Адамова піч.

А скільки буде виліплено і викарбувано в мармурі, вилито з металу монументальних скульптур "Адам біля плавильної печі"!

А скільки напишуть картин: "Адам випалює першу бронзу", "Епоха бронзи на Леонії почалася!.." і т. д., і т. п. На тих картинах буде відтворено мить, коли з льотки потече метал, а сам Адам із натхненним обличчям велично й захоплено дивитиметься у далечінь віків, уявляючи потужні, обладнані за останнім словом науки і техніки, металургійні гіганти на цій планеті.

Взагалі, цей сюжет стане дуже популярним у новітній літературі Леонії. Навіть гумористи і ті не сидітимуть склавши руки, а гостритимуть пера й розум: "Адам збудував піч, а його нащадки спочивають на печі".

Варто також додати, що макети тієї печі (разів у п’ять більші за натуру) експонуватимуться у двох найбільших музеях Леонії — металургійному та історичному. Варто ще додати, що…

Проте буде так чи ні, автор достеменно не відає. Як не відає того, чи прилетять на Леонію коли-небудь земляни і чи виручать його героїв із біди.

Але йому здається, що так може бути.

Впоравшись із піччю, Адам навіть не передихнувши, заходився готувати сировину. На великому камені побив (також каменем) на дрібні шматки самородки міді, промив їх у великій черепашці, щоб відділити руду од породи. Потім подрібнив каситерит (олов’яну руду) і перемішав, дотримуючись такої пропорції: олова має бути десять відсотків до загальної маси міді.

Приготувавши сировину і паливо, помив руки і підійшов до Єви.

— Я так чудово виспалась на свіжому повітрі, — Єва млосно потяглася і, вставши, одяглась. — Здається, я трохи пригоріла, але то не біда. Ах, які мені сни снилися!..

— Звичайно ж, Руслан? — запитав Адам, вдаючи байдужого.

— Так. І йому, уяви собі, дуже сподобалась твоя піч.

— Ти що, йому розповідала?

— Звичайно, — весело й безтурботно торохтіла Єва. — Питає він: як ти, мовляв, живеш? Нічого, одказую, вже звиклася із самотністю. Обживаємо з Адамом планету, яку ти відкрив і назвав Леонією. А зараз, розказую йому, Адам будує плавильну піч. Взагалі, скажу тобі, Адам виявився непоганим хлопцем. Жити з ним можна. Навіть на необжитій планеті...

І враз Єва заплакала.

Скоряючись якомусь невідомому досі почуттю, що враз охопило його, Адам рвучко подався вперед і поцілував Єву в щоку, у мокру від сліз щоку.

Й відчув на своїх губах солоний поцілунок...

10

Кожний день починався з того, що Адам, тільки-но прокинувшись, простягав руку, брав на долівці камінець і клав його на приступці, вище свого лежака: буденний день — маленький камінець, неділя — більший. Так і викладав їх: шість малих, сьомий більший і знову — шість малих, сьомий більший. Приступка була хоч і вузькою, але довгою, аж до кутка печери, й Адам гадав, що місця вистачить місяців на п’ять-сім. А там щось придумає надійніше та зручніше.

Цього ранку Адам мав покласти дев’яносто дев’ятий камінець. Прокинувшись, він за звичкою вигукнув бадьоро: "Доброго ранку! Ну, що

чувати?.." І, взявши на долівці камінець, глянув на приступку, але не побачив там нічого.

— Оце так! — схопившись, Адам забігав попід стіною, мацаючи по приступці руками. — Та куди ж вони пощезали?

— Що ти шукаєш? — сонно озвалася Єва.

— Та десь дні зникли.

— Які дні? — стривожилася Єва. — Ти що, досі не прокинувся?

— Ось тут на приступці лежали наші прожиті на планеті дні, себто камінці. Їх мусило бути сьогодні вранці дев’яносто вісім, а дев’яносто дев’ятий я мав покласти. І немає жодного. Куди вони могли подітися?

— Я вчора прибирала у печері, пил із стін пообмітала, то якісь камінці з приступки й посипались. Я ще й подумала: невже ти грався, що понавикладав камінці рядком?

— Що ж ти наробила? То ж наш календар. Як день — так і камінець.

— Ой Адаме, який же ти смішний! — дзвінко розсміялася Єва. — Як день, так і камінець! — передражнила вона його. — А я ще подумала: і чого вони так дивно лежать? Шість маленьких, а сьомий більший. Хіба ж я знала, що то наш календар.

Вона сміялася так невимушено, що Адам і собі заусміхався. Потім вийшов з печери, назбирав камінців, і вони вдвох заходилися викладати їх на приступці рядочком: шість менших, сьомий більший. "Подай мені неділю", — вигукувала Єва, і це означало, що Адам мав подати більший камінець. Так, зрештою, відновили на приступці всі прожиті ними дні.

— Отже, Єво, минуло дев’яносто вісім днів, а сьогодні пішов дев’яносто дев’ятий, як ми з тобою обживаємо Леонію. Дев’яносто дев’ятий день Нульового року. Можна сказати, подія!

— Виходить, що ми з тобою почали літочислення на цій планеті?

— А ти гадала, що ми просто так тут живемо? Ха! Я думаю, що майбутні колоністи, які з’являться на цій планеті, будуть вести літочислення від нас із тобою. Від Адама і Єви. Від того дня, коли ми залишилися удвох на Леонії і почали боротьбу за виживання. Отже, підсумовую: сьогодні має початися Епоха Бронзи. Або бронзовий вік Лебнії — глава перша майбутньої "Історії Леонії".

Єва тільки руками сплеснула.

— Ах, який знаменний, історичний день! Шкода тільки, що, крім мене і^тебе, більш ніхто не дізнається, що на цій планеті сьогодні почнеться бронзовий вік!

— Тут будуть колись жити люди.

— Невже ти віриш у цю, даруй, казку?

— Якби не вірив, дорогий мій товаришу по нещастю, не жив би тут і дня. А я живу і сьогодні поклав на приступку дев’яносто дев’ятий камінець. І цей день стане поворотним днем в історії Леонії!

Сказано було трохи велемовно, але й справді (і це автор підтверджує з усією відповідальністю) 99-й день від Адама і Єви стане поворотним днем, коли почалася на планеті зірки А в сузір’ї Центавра епоха бронзи.

Але день цей, історичний і визначний, почався вельми прозаїчно. Вранці на традиційне запитання Адама "Що чувати?" Єва відповіла, що

їй цієї ночі снилася Пріся — її домашній робот, механічна квартирна прислуга, у технічному паспорті якої було записано: "Робот біомеханічний, антропоморфний (себто людиноподібний, навіть покритий штучною шкірою, яка з вигляду нічим не відрізнялася од людської), для виконання побутових робіт у квартирі, серія МЛТ-148/25". Хоча робот і був антропоморфний, все ж статі у нього не було, та й не потрібна вона йому була. Просто робот біомеханічний, серійний. Але Єва назвала його Прісею, таким чином самовільно зарахувавши робота до прекрасної половини роду людського, й одягала новоявлену Прісю у жіноче вбрання — рясне бабусине плаття, кофточку, а на голову натягла бабусин очіпок. І вийшла Пріся копією бабусі. Добродушної, неквапливої, але невтомної і працьовитої, як невтомними та працьовитими бувають бабусі.

Пріся робила в квартирі все, що належало було робити зразковій, майже ідеальній прислузі: прибирала, мила підлогу, прала, варила, натирала пастою меблі, мила посуд, відчиняла двері гостям і господарям, одне слово, була прачкою, кухаркою, швейцаром і т. д. і т. п. І всюди вона встигала, все робила бездоганно, тому в квартирі сяяла ідеальна чистота. Оскільки Пріся була біомеханічною, то втоми не знала і могла вертітися у квартирі хоч і двадцять чотири години на добу. Досить тільки погукати: "Прісю!" — як вона в будь-який час дня і ночі — вже тут, покірно блимає лампочками, чекаючи наказу. А яка вона була педантична, точна, акуратна і як любила у всьому порядок! Органічно не переносила, коли речі лежали не на своїх, відведених їм місцях.

— У квартирі мусить бути ідеальний порядок! — запевняла вона своїх господарів механічним голосом і так же механічно бурчала, коли Єва, збираючись уранці на роботу і, як завжди спізнюючись, розкидала речі по квартирі.

Коли у них були гості, то Єва розважала їх тим, що запитувала у Прісі:

— Прісю, а скажи-но нам, що таке людина?

Пріся складала руки поперед себе і добродушно одказувала:

— З позицій біомеханіки тіло людини являє собою шарнірно-стержневу систему величезної, безприкладної складності. Кожна із десятків кісток — самостійна кінематична ланка, стержень. Сустави в людини — це шарніри, які об’єднують усі ланки в єдиний ланцюг. Загальна кількість ступенів свободи рухомості величезна, близько двохсот!..

Єва сплескувала руками й вигукувала:

— Чули? Це я, наприклад, — вона демонструвала свою струнку постать, — по Прісі всього лише… шарнірно-стержнева система.

І Єва, і гості весело сміялися, а Пріся, подаючи їм до столу то те, то інше, добродушно блимала лампочками й зітхала:

— Коли б мені таку шарнірно-стержневу систему, як у вас, людей! — І додавала: — Кінематично людина влаштована в десятки і сотні разів складніше найскладнішої машини!..

— Прийду з роботи, а в квартирі ідеальний порядок, — розповідала Єва. — На кухні готова вечеря, ванна повна гарячої води, постіль заслана, всюди прибрано, все, що мені потрібно, лежить на своїх місцях, — мрійливо говорила Єва, потягуючись на морській траві. — Тільки що подумаю, а Прісенька вже тут як тут: лампочками блимає і чекає моєї нової забаганки. А коли в мене немає настрою і захочеться на кому-небудь зігнати злість чи роздратування — будь ласка, Пріся і тут готова до послуг. Скільки не каверзуй, вона все одно залишається спокійною. Правда, Пріся була дещо застарілого випуску і зовні не така елегантна, як біомеханічні роботи найновіших випусків, але я любила її і звикла до неї, як до живої істоти. О-ох!.. — потяглася Єва солодко. — Як мені зараз бракує Прісі. Бідолаха, її давно вже, напевне, здали на переплавку або ж викинули на звалище зіпсованих та застарілих механізмів.

— Розбалувало вас третє тисячоліття механічною прислугою так, що ви без неї і кроку не могли ступити. Навіть умиватися вранці розучилися. Усе вам роботи, все вам Прісі робили, — буркнув Адам, котрий скептично ставився до механічної прислуги, вважаючи, що людина на те й людина, аби вміла все сама робити і себе обслуговувала сама.

Та Єва сприйняла ту репліку не в історичному аспекті, а винятково, як шпильку проти себе особисто. Тому й спалахнула:

— Ах, це натяк, що я!..

— Ніякий це не натяк, — позадкував Адам, та було вже пізно.

— Я знаю… знаю!.. — не на жарт образилася Єва. — Знаю, що я тобі вже набридла! Ти… знайшов собі іншу! — вигукнула вона в запалі, не вдумуючись у зміст своїх слів.

— Де це я на Леонії можу знайти собі іншу? — зауважив Адам. — Чи, може, замовити собі іншу із Землі? Щоб прислали рекомендованою бандероллю?

— Ах, не чіпляйся до слів! — Єва аж зблідла. — Ти… просто знущаєшся з мене. — І так розійшлися, що Адам миттю вилетів із печери, як ото вистрибує з клітки приборкувач, коли у нього зіпсуються стосунки із дресированим левом.

Отож, вилетівши з печери, Адам подався далі від бухти, аби вберегти свою нервову систему від повного розладнання чи принаймні від короткого замикання…

Так почалася епоха бронзи на Леонії.

Очевидно згодом, десь через століття, майбутні історики опишуть цей день зовсім по-іншому… Наприклад, як Єва проводжала Адама до

плавильної печі, як благословляла його на подвиг, як надихала його, створюючи таку творчу обстановку, у якій хотілося негайно творити, відкривати нові закони, винаходити ще не винайдене чи писати геніальні шедеври літератури і взагалі — покоряти світ.

Можливо, повторюємо, так згодом і писатимуть про ранній ранок 99-го дня Нульового року на планеті Леонія, але автор написав у себе так, як воно було насправді.

11

Хоча спав Адам тієї ночі мало, неспокійно, однак прийшов до річки як ніколи бадьорим, сповненим рішучості будь-що виплавити бронзу.

Присівши на камені біля печі, яка вже добре висохла, почав розмірковувати, з чого починати. Після деяких роздумів дійшов думки, що майбутній успіх залежатиме від того, як він завантажить плавильну піч та яка буде подача кисню.

День був ранній, із-за Східних Мідних гір тільки-но виткнулось краєчком кармінове Сонце. Невгамовно галасувало птаство на Великих Рівнинах, та у річці, на плесі, час од часу якась риба била хвостом по воді.

"Мабуть, жерех мальків глушить", — відзначив Адам, думаючи про своє.

Повагавшись востаннє, Адам рішуче заходився завантажувати піч, тобто кабичку, трохи більшу за ту, у якій колись по всіх українських селах бабусі варили борщі. На розпал наклав на дно паліччя, хмизу та березової кори, а тоді заходився насипати шар деревного вугілля. Згори посипав подрібнену мідь та олово. Після того знову — шар деревного вугілля, а далі мідь з оловом та з домішками флюсів. І так шар за шаром.

Лучком викрутив вогонь і роздмухав невелике багаття з березової кори, хмизу і сухого галуззя. Підпалив піч. Напружено чекав, що буде далі. Та кора досить швидко згоріла, а деревне вугілля не зайнялося. Плавильна піч не хотіла оживати.

На якусь мить Адам розгубився і стояв над кабичкою, не знаючи, що робити. Раптом здогадався, ляснувши себе по лобі: "А дуття! Немає ж кисню!.." І гайнув до річки. Виламав очеретину, розім’яв кавалок глини і виліпив на кінці очеретини глиняне сопло. Вставив трубку у верхній отвір печі й заходився щосили у неї дути. І чим дужче дув, тим сильніше гоготів у кабичці вогонь.

— І довго ти отак будеш дути? — раптом пролунало позад нього, й Адам рвучко випростався. — Ти весь червоний, а очі, здається, ось-ось із орбіт вилізуть.

— Спробувала б ти подути стільки.

— І спробую. Ану давай свою трубку.

— Не жіноче це діло — ливарне виробництво.

— Ніякого виробництва я поки що не бачу. А дути в очеретяну трубку, гадаю, зумію не гірше за тебе.

Вона опустилась навколішки біля печі, взяла в рбт край трубки і так подула, що в печі зануртував вогонь, а вгору шугнули іскри. По якомусь часі (вони змінювали одне одного біля трубки) зайнялося деревне вугілля і до печі вже було не просто підступитися — вона пашіла жаром.

— Горить! — Адам ладен був затанцювати. — Тепер треба лише створити відповідну температуру, і почнеться процес плавлення.

— А ти розізли мене, то я створю тобі будь-яку температуру! — посміхалася Єва і, розчервоніла, весела, знову припадала губами до трубки й дула з азартом — і це приносило їй задоволення.

— Вважай, що піч роздмухала тобі я, — сказала Єва задоволено. — І взагалі я навіть не уявляю, що б ти робив на цій планеті без мене?

— Я теж не уявляю, — зізнався Адам, не спускаючи із неї захопленого погляду — яка вона була гарна в ту мить: на щоках грає рум’янець, очі так і випромінюють тепло, і вся вона сонячна, приваблива, вабить до себе білозубою посмішкою. Такою Адам волів би бачити її завжди і ніколи б не стомлювався милуватися нею.

— Отже, — весело підсумувала Єва, — будемо вважати, що епоха бронзи на Леонії почалася не без допомоги жінки. А конкретно — мене. Я, так би мовити, надихала і тебе, і твою піч.

— Як казали твої предки: шерше ля фам. У всьому шукайте жінку, — і галантно розкланявся. — Я тобі безмежно вдячний, Єво!

— Ах, на моєму місці так би вчинила кожна жінка, — скромно одказала вона, явно пародіюючи подібні висловлювання.

Можливо, читачі отут чекають якихось особливих розмов між героями, але їх, на жаль чи на щастя, не було. Просто Адам розмочив у воді глину, вим’яв її і зайнявся виготовленням ливарних форм. А форма в ливарництві — діло не просте. Як сказано в одній інструкції: "Форма — пристосування, куди виливають розплавлений метал, який зберігає після затвердіння обриси цього пристосування". Отож, Адам і мав виготовити з глини оті пристосування.

Спершу він заходився видавлювати паличкою в глині вузьку і довгу смужку, що закінчувалася з одного боку гостряком, а з другого —

тоненькою канавкою. Важко було впізнати у тій смужці майбутній ніж, але Адам запевняв, що ніж має вийти на славу.

Потім він виготовляв із глини форми для наконечників, стріл, шила і, головне, — для голки.

Коли з формами було покінчено, Адам, заглянувши в пашіючу жаром піч, вигукнув:

— Єво!

— Що? — злякалась вона.

— Здається, мідь почала… плавитись! — Адам обхопив Єву за плечі, закружляв з нею навколо кабички. — Піч живе! Буде бронза, буде! Не без твоєї допомоги, Єво! Шерше ля фам. У всьому шукайте жінку!

12

— Послухай, товаришу по нещастю, — Адам дивився на Єву збуджено і весело. — Мені щойно спало на думку… Одна з релігій, здається християнство, створила міф, що буцімто першими людьми на Землі були колись Адам і Єва.

— Ну й що? — здивувалася Єва.

— А те, що від Адама і Єви, як свідчить той же міф, пішов на Землі рід людський.

— Ти хочеш сказати… — вона чомусь почала червоніти, — що й на Леонії рід людський піде від Адама і Єви?

— А чому б і ні? — Він уникав її погляду. — Принаймні не кожній парі на Землі випадає така місія — започаткувати на новій планеті рід людський.

Засоромившись своїх слів, Адам кинувся до рятівної трубки і заходився щосили дути, хоч піч і так нуртувала жарким полум’ям.

Коли Адам видихся і сів подалі від печі, якусь мить приходив до тями. Потім запитав:

— Звідки у тебе таке ім’я?

— Мати назвала в честь моєї бабусі, знаменитої французької співачки, — мружачись і посміхаючись, заговорила Єва. — Мама гадала, що я, як і бабуся, колись стану зіркою естради. А я, ось бачиш, де "співаю".

— А мої предки, далекі і близькі, були хліборобами з Придніпров’я. Наш рід Весен споконвіку вирощував хліб. Один лише батько з усього нашого роду подався у космічні капітани.

— А хто тебе назвав Адамом?

— Дід Артем. Коли в нього народився син, себто мій батько, дід сказав: у бога першим був Адам. Тож хай і в мене первісток буде Адамом… Ну, а мій батько Адам, коли я народився, повторив слова свого батька: син у мене перший, тож хай буде Адамом та хай наш рід Весен продовжує. Так я і став Адамом Весною-Другим. Бо Адамом Весною-Першим був мій батько, знаменитий…

— Ну, про зоряного капітана Адама Весну-Першого можеш не розповідати. Про нього вся Земля знає. Таких зоряних капітанів не багато в Космофлоті Землі. До речі, скільки йому зараз літ?

— П’ятдесят.

— І де він?

— Мабуть, як завжди, десь у польоті. Він вічний космічний блукач. За своє життя я бачив свого батька… разів, мабуть, аж три. Востаннє, коли ми зустрілись, він сказав мені, що водитиме зоряні кораблі до ста літ, а решту, півста, писатиме мемуари. Не знаю, так буде чи ні, але без Космосу, без вічних польотів на патрульних, пасажирських і науково-дослідних кораблях він себе не уявляє. Як не уявляє без вічного мороку Космосу, без зірок та Галактик. Взагалі, це представник майбутнього роду людського, який би я назвав: гомо сапієнс галактикос… Останній раз, коли ми з ним бачились (це було за рік чи за два до старту "Геліоса", коли мій батько повернувся із дуже трудного патрульного рейду), він на моє дещо наївне запитання про смисл життя прочитав мені напам’ять вірш поета, який жив у далекому 1983 році. У тому вірші поет веде мову про Христофора Колумба, знаменитого мореплавця древності. Так ось там є такі рядки:

К цели направить свой ум бы,

Встать выше мелких сует…

Каждый, подобно Колумбу,

Вправе открыть Новый Свет.

Старое перечеркните,

Станьте мудрей и смелей!

Ветер надежд и открытий,

Дуй в паруса кораблей!

— Тепер я розумію, чого твій батько і в п’ятдесят водить космічні кораблі. Щоправда, зараз п’ятдесят — це те, що колись означало тридцять, та однаково — півстоліття солідний рубіж. А мій батько, Ренальд Ней, порівняно з твоїм не такий знаменитий. Скромний професор психології одного скромного університету. Як він радів, коли і я стала психологом. Та ще в Космічному Центрі Землі. А коли мене зарахували до складу "Геліоса", батько був взагалі на вершині. "Це мій зоряний час — дочка стала зореплавателькою", — так він казав знайомим. Бідний батько. Він ніколи не дізнається, як умирала його дочка-психолог на планеті Леонія. Який невдячний кінець для дипломованого психолога, кандидата наук.

— Про кінець ще рано говорити. Мій батько за тридцять літ космічних мандрів і не в такі ситуації потрапляв. Чотири рази про нього та про його екіпаж з’являлися некрологи, а батько водить собі кораблі і досі. Принаймні до старту "Геліоса" був ще живим.

— Він був радий, що й ти пішов у космічні вовки?

— Ну, до космічних вовків мені далеко. А ось чи радий?.. І так, і ні. Радий, що і в мені заговорила його кров, кров космічного зореплавця. Але й засмутився, що я подався в Космос, не лишивши на Землі продовжувача нашого роду. Ще й сказав мені перед стартом "Геліоса": "Затям, сину. Чоловік мусить іти в Космос лише тоді, коли на Землі у нього є продовжувач його роду — син. Я пішов у Космос лише тоді, коли на світ з’явився ти". Так говорив мені батько перед стартом "Геліоса".

Єва запитала:

— Невже ти нікого не кохав?

— Одну жінку знав і… кохав. Та що там, і досі люблю.

— А вона?

— Вона іншого покохала, заміж вийшла.

Єва, прикусивши губу, насмішкувато кинула:

— І хто ж вона, цікаво знати, та принцеса, яку ти покохав?

Адам не встиг відповісти, бо зненацька в печі щось шугнуло, наче провалилося вниз, а вгору віялом ударили іскри.

— Ур-ра!!! — Адам аж підстрибнув од радості. — Бронза пішла! На планеті Леонія почалася епоха бронзи!

13

— Головне, не метушитися, не панікувати і не гарячкувати, щоб не зіпсувати такий важливий момент, як випуск металу і розливання його по формах.

Адам поставив розливницю під жолобок, по якому мав текти метал, ще раз заглянув у піч.

— Сплав уже рідкий і осів на дно, а шлаки піднялися вгору, — прокоментував сам собі. — Пора вже метал випускати на волю. А для цього треба… Що для цього треба?

— Яв ливарній справі — ні бум-бум, — зізналася Єва.

— Я теж! — самокритично мовив Адам і раптом ляснув себе по лобі. — Згадав! Треба пробити глиняну затичку в льотці і випустити метал в жолобок.

Він схопив каменюку, ткнув нею у глиняну затичку льотки і відскочив, бо затичка розпалася, а з льотки потік тоненький жовто-золотавий струмок, над яким спалахували іскорки, ніби народжувалися зорі.

— Бачила?.. Справжній метал! — торжествував Адам. — А ти казала: потрібний металургійний завод.

Єва, мов заворожена, дивилась, як метал тоненьким сліпучим струмочком неквапно потік жолобком, а далі заквапився, перетворившись на золотисту змійку, і зазміївся в розливницю.

Тільки-но кам’яна розливниця виповнилася металом, Адам схопив її за вузький край і переніс до форми ножа й обережно почав заливати в дірочку метал. Коли метал перестав текти, переніс розливницю до форми сокири, залив її.

Заповнивши всі форми, Адам випростався, рукавом куртки витер мокрого від поту і закіптюженого сажею лоба.

— Готово!

Єва сиділа і спостерігала за Адамом. У ту мить він здавався їй всесильним чарівником. Голими руками, маючи лише каміння і мідь з оловом, виплавив метал.

— Аж самому не віриться, — зізнався Адам. — Плавка вже закінчилась, але металу якраз вистачило. Як угадав.

І тільки тоді відчув, що руки в нього попечені.

— Бідний мій ливарник, — Єва взяла його руки в свої і легенько похукала на попечені місця. — Так легше?

— Коли ти дмухаєш, зовсім не болить.

Вони стояли одне проти одного, щасливі, усміхнені, як ніколи, задоволені тим, що сталося, і вітали одне одного:

— З перемогою!

— З початком епохи бронзи!

— Бронза вийшла, щоправда, низькосортна, так звана сира і не зовсім чиста, — самокритично відзначив Адам, тримаючи Євині руки у своїх. — Але для початку і це непогано.

— Ну що ти… то найкраща бронза! Така красива і жива, — не згоджувалась Єва і легенько хукала на його руки. — Коли бронза текла жолобком, я в своєму житті красивішого металу не бачила.

— Тепер давай подивимось, яка вона на ділі. Адам каменем розбив форму для ножа і з двох

половинок глини випала довга, вузька смужка металу — темнувато-зеленкуватого кольору. Адам підхопив її і, перекидаючи з руки на руку, бо гаряча була, заговорив:

— Ніж!.. Справжнісінький ніж!

— Так ось ти який!.. — Єва з повагою дивилась на Адама. — З тобою і на безлюдній планеті не пропадеш! А я спершу подумала, що ти… інтелігент. А ти — робітник! — останнє слово вона мовила шанобливо. — Тепер я і справді повірю, що ти став учнем Гефеста.

Хоч смужка металу, що нагадувала лезо, ще пекла руки, та нетерплячка якнайшвидше мати ніж підганяла Адама. І він заходився

виклепувати на камені лезо майбутнього ножа, потім гострив його, шліфував і, нарешті, на очах у Єви щойно відлитим ножем перерізав паличку. Залишилося тільки вирізати ручку з дерева, набити її на стержень. Ось тоді Адам простягнув Єві справжній ніж. Їй сподобалося щойно народженим ножем стругати палички, а потім вона у захваті підкинула його вгору.

Впавши, ніж застряв лезом у грунті і захилитався. Адам зненацька затанцював. Єва не втерпіла і теж пішла у танець навколо ножа — легко, грацiйно. Вони танцювали зосередежено і врочисто (історики згодом назовуть цей танець — танцем першого ножа), а тоді зупинилися, глянули одне на одного і розсміялися.

— Єво!.. — раптом сказав Адам, зібравши всю свою мужність і сміливість. — А я тебе, уяви… люблю.

І ледве на планеті Леонія вперше за мільярди літ її існування пролунало слово "люблю", як світ обом видався чарівним і прекрасним.

— Ти-и? — вражено перепитала Єва. — Ме-не?..

Адам розгубився, бо його сміливості вистачило ненадовго.

— Ти чудовий товариш, — забелькотів він, — і на тебе завжди можна покластися…

Та Єва вже отямилась.

— Спасибі. Ти теж… надійний товариш і друг. — І додала іронічно: — Як кажуть дипломати: обмінялися нотами…

Ще кілька днів трудився Адам над відлитими речами — зачищав нерівності, точив на камені лезо сокири та наконечник списа, мудрував над сокирищем і над древком для списа, гострив наконечники для стріл.

Зрештою, коли все було готове, зайнявся луком. Потім нарізав палички для стріл, понадівав бронзові наконечники, а з другого кінця волокнами поприв’язував чаїні пір’їни. Стріл вийшло п’ять — більше не було наконечників.

Другого дня вранці, коли ще й сонце не витикалося із-за Східних Мідних гір, Адам зібрався на полювання. Несподівано Єва теж пристала до нього (не хотілося самій сидіти в печері), і вони вдвох вирушили на перше полювання на Великі Рівнини.

Дичину побачили неподалік озера. Серед невисокої степової трави то там, то тут ходили невеликі стада дрохв, повиставлявши попелясто-сірі голови.

— Дрохви — найпрекрасніша дичина, — відзначив Адам, зняв з плеча лук і поклав на тятиву стрілу.

Єва залишилась на березі озера, а він, крадучись, почав наближатися до одного стада. Підкрадався, певно, не зовсім вдало, бо птиці його відразу ж помітили і, повитягувавши шиї, уважно за ним стежили. Та, не відчувши небезпеки, почали спокійно шукати поживу. Адам звів лук, вибираючи жертву. Ближче до нього знаходився чималий, метрової довжини, вусатий дрохвач. Голова і груди в нього були попелясто-сірі, на спині пір’я — іржаво-жовте, а знизу — бруднувато-біле. Самки були безбарвними. Дрохви тихо тріщали між собою і зовсім не звертали уваги на людину. Адам натягнув тятиву, але дрохвач, подивившись на нього темно-карим оком і не виявивши ознак тривоги чи хоча б неспокою, знічев’я щось шукав у траві. На Адама та його лук — найменшої уваги.

— Е-гей!.. — стиха мовив Адам і дрохвач, рвучко звівши голову, подивився на Адама одним оком, як на порожне місце, і знову опустив голову у траву.

— Та стріляй же! — прошепотіла позад нього Єва. — Хіба не бачиш, що вони тебе не бояться?

— Вони ніколи раніше не бачили людей, тому й не бояться, — пошепки одказав Адам. — Ми для них незрозумілі істоти, від яких їм ще ніколи не приходила біда.

— Чекаєш, доки вони самі себе прикінчать, ще й засмажаться на багатті?

— Вони підпустили нас, бо довіряють.

— Взагалі, шкода. Такі гарні й довірливі птиці, — зітхнула Єва.

Й Адам опустив лук.

— Я теж так думаю, — погодився він. — Вони й справді не чекають від нас біди. От якби вони од нас тікали, а ми їх переслідували, тоді інша річ. А при довір’ї — не можу.

— Пішли додому, — сказала Єва. — Все одно з тебе мисливець не вийде.

Вони вечеряли печеними мідіями.

15

Адам повернувся в полудень.

І приніс із собою дрохвача — великого, кілограмів на десять, птаха-велетня, птаха-красеня.

— Ось! — кинув трофей Єві до ніг. — Цей подвиг я присвячую тобі, дамі, так би мовити, мого серця.

Адам весело дивився на Єву.

— Ти, я бачу, на щось здатний. І як це ти його, га? Невже з лука?

— З оцього, — Адам потряс луком. — Р-раз — і готово! З першої стріли поклав. От що таке епоха бронзи!

— А він же тобі довіряв.

— Я його змусив тікати — налякав. А коли дичина втікала, то в мені прокинувся інстинкт первісного мисливця.

— Такий гарний птах, — скрушно мовила Єва, розглядаючи вусатого дрохвача. — І тобі не було його шкода?

— Шкода, — зізнався Адам. — Навіть дуже.

— Так навіщо ж ти його вбив, як шкода було? — здивувалась Єва. — Хто тебе просив такого гарного птаха губити?

— Як — хто? — вкрай здивувався Адам. — Ти.

— Я-а?.. — аж відступила од нього Єва. — Сам убив, а на мене звалюєш? Та після цього я тебе бачити не хочу!

Єва не дивилась на Адама хвилин сім. А може, й більше. На восьму хвилину буркнула:

— Адаме, я хочу їсти.

— Бери дрохвача і готуй, бо я теж хочу їсти.

— Що-о? — Єва різко повернулася до Адама. — Ти щось сказав чи мені вчулося?

— Я сказав: готуй птицю, яку я чесно добув на цій планеті, і будемо вечеряти.

Єва подумала якусь мить і сердито запитала:

— А чому це я?

— На Землі склалася така традиція, що чоловік добуває їжу, а жінка готує.

— То на Землі, а на Леонії складається своя традиція, яка звучатиме приблизно так: чоловік добуває дичину і готує вечерю. Крім того, я не твоя дружина, а лише товариш по нещастю. А товаришу по нещастю завжди треба допомагати. І взагалі, — Єва ще раз обійшла навколо дрохвача. — Взагалі, я не шеф-кухар. Не кулінар. І… Я не готувала вдома, за мене все робила Пріся. А коли вдома набридло, то ходила в ресторан.

— Але тут немає ані Прісі, ані ресторану. — Адам вирішив підійти до Єви з іншого боку. — Невже тобі ніколи не хотілося створити сімейний затишок своєму чоловікові?

— Хотілося.

— І ти йому, напевне, створювала той затишок?

— Звичайно. Я гукала Прісю, і вона…

— Пріся, Пріся! — не втримався Адам. — Далась тобі ця Пріся! А без Прісі ти могла створити сімейний затишок?

— Тобто затишок створював Руслан. Він, до речі, непогано вмів готувати. Доки я, бувало, сплю (це у вихідний, коли не треба йти на роботу), Руслан зготує сніданок, принесе мені в постіль. І це створювало йому сімейний затишок.

— Так у чому ж полягав для чоловіка затишок, коли він сам готує та ще й подає?

— У тому, що він готує і подає. Холостяку, наприклад, нікому подавати, тому в нього і немає сімейного затишку.

— О-о!.. — застогнав Адам, але взяв себе в руки.

Єва терпеливо продовжувала:

— Коли і йому набридало готувати, то ми йшли у ресторан.

Не кажучи більше й слова, Адам схопив дрохвача за ноги і побіг до річки. Там вичистив нутрощі, промив, наклав всередину дикого часнику і сколов колючками з дерева. Далі обмазав дрохвача глиною і на витягнених руках приніс назад.

— Що ти наробив? — жахнулась Єва. — Таку дичину вимазав у грязюку.

— Не в грязюку, а в глину.

— М’ясо з глиною? Це щось нове, я про таке не чула.

— А тепер не лише знатимеш, а й посмакуєш атакою стравою.

Коли через годину Адам розгріб жар, у багатті лежала грудомаха засохлої глини. Викотив ту грудомаху, ткнув у неї ножем, глиняна шкірка тріснула і розкололась. Із щілини вдарила така апетитна пара, що Єва аж слину ковтнула.

— Сьогодні у нас делікатес степових племен Землі, — з гордістю сказав Адам.

Того вечора вони поїли так смачно, як ніколи. Спечене м’ясо степової дрохви ні в яке порівняння не йшло із печеними мідіями.

— Я такої смакоти навіть у ресторані не пробувала, — зізналася Єва. — Якщо так смачно годуватимеш мене й далі, то я згодна жити тут усі чотирнадцять літ.

Вони сиділи біля багаття і гомоніли про те, про се. В отворі печери вже засвітилися зорі, а вони все не лягали спати.

Та ось Єва зробила рух, щоб іти до свого лежака, як, зненацька зойкнувши, застигла.

Адам рвучко повернувся.

Єва кивала головою на отвір, хотіла щось сказати, але не могла… На тлі зоряного неба в отворі печери хтось стояв — видно було голову та широкі плечі.

І через багато років Єва згадувала ту ніч не без внутрішнього холодку. Власне, не так усю ніч, як ту першу мить, коли вона побачила в отворі силует велетня. Він був разів у два більший за людину.

— Ви — людина?.. Розумна істота планети Леонії? — запитав Адам пришельця якомога привітніше, а в самого мигнула думка: хоч ця істота і схожа на людину, але вона не розуміє мови.

Адам у гарячці зробив якийсь недоладний жест, і тієї миті тишу печери розкололо грізне ревіння. Єва, як і раніше, стояла мов закам’яніла.

— Прошу дотримуватися правил гостинності, — застеріг Адам. — Ми помимо своєї волі опинилися на вашій планеті і чекаємо тут рятувальний корабель із Землі, що в системі Сонця. Коли б ви, наприклад, опинилися у такій ситуації на Землі, то ми б вас зустріли привітно і допомогли б, чим могли.

Знову почулося ревіння, ще гучніше за попереднє, і тільки тут до Адама дійшло, що перед ним… ведмідь. Печерний, очевидно, ведмідь. І стоїть він на задніх лапах, звівшись на свій зріст. А в сутінках, на тлі зоряного неба, ведмідь і справді скидався на силует людини-велетня.

Адам враз опинився в кутку, де стояв спис із бронзовим наконечником, схопив його і кинувся до ведмедя.

Ведмідь заревів моторошно, грізно.

Від того ревіння Єва заверещала. І Адам, загородивши собою Єву та потрясаючи списом, закричав до непрошеного гостя, невідомо чому звертаючись на "ви":

— Я вас… востаннє застерігаю, що я… змушений буду застосувати зброю! І тоді вам не поздоровиться.

Ведмідь, не звернувши уваги на те застереження, кинувся на Адама. І тоді Адам, вигукнувши щось, зробив випад, розмахнувся і по саме древко загнав спис ведмедеві в груди.

— Я застерігав, чим це може скінчитися! — крикнув Адам збуджено, відчуваючи свою перемогу.

Але ведмідь якось жалібно схлипнув і, заревівши, махнув лапою, наче щось відганяв од себе. Почувся тріск. Адам відлетів аж у куток печери з шматком древка в руках.

— Ти… живий? — кинулась до нього Єва.

— Сокира! Де сокира?! — схопившись на ноги, благав Адам.

Тремтячими руками Єва подала йому сокиру, і Адам, потрясаючи нею, пішов на ведмедя, готовий розсікти йому череп. Та ведмідь крутнувся на місці зі списом у грудях і зник, наче провалився на місці.

Стискаючи в руці сокиру, загороджуючи собою Єву, Адам чекав нападу. Але його не було. Адам почекав ще якусь мить і лише тоді з шумом перевів дух.

— Але ж і сила у того ведмедя. Махнув лапою, наче комара відганяв, а древко навпіл… Жаль, поніс із собою наконечник.

— Я так злякалась, коли ти у куток відлетів.

— Я не відлетів, а… зайняв кращу позицію. Зі мною не пропадеш! — похоробрішав Адам і, занісши над головою сокиру, рушив до виходу. Але Єва загородила йому дорогу.

— Куди? — зойкнула вона. — Не смій!

— Я прикінчу того нахабу! — грізно вигукнув Адам, потрясаючи сокирою.

— Нікуди я тебе не пущу, хоч у тебе і грізний вигляд. Ти мені ще знадобишся.

Після тих слів Адам скорився і став покірливим, як дитина. Та й хто із чоловіків не скориться після таких слів?!

Ледь засіріло (Єва аж перед ранком задрімала), Адам, виставивши поперед себе сокиру, обережно виглянув з печери. Впевнившись, що ведмедя поруч немає, вийшов на майданчик. По темному сліду крові дійшов до кінця майданчика, глянув униз і на камінні побачив розпластаного ведмедя. Певно, кинувшись утікати з наконечником в грудях, він у пітьмі полетів униз, на гостре каміння.

— Єво-о-о!!! — закричав Адам так, що розгублена Єва кулею вилетіла з печери. — Мій спис зборов печерного велета! Он він лежить унизу!.. — І, потрясаючи в повітрі сокирою, додав: — Хай живе епоха бронзи на Леонії!

18

Тушу ведмедя Адам розбирав цілий день. Зняв шкуру, відніс до моря і придавив у воді каменюкою (лише тоді можна буде її вим’яти), а м’ясо знімав вузькими пасками і розкладав сушитися на сонці. День був спекотний, сонце немилосердно жарило. М’ясо швидко сохло, і Єва носила його в печеру.

Захопившись роботою, Адам не розгинався до полудня, доки Єва не покликала його обідати.

— Але ж я ще нічого не приготував, — здивувався він.

— Думаєш, я не вмію готувати? — І Єва елегантним жестом запросила до каменя. — Прошу до столу. Сьогодні у нас в меню смажене ведмеже м’ясо. Щось схоже на шашлики.

Вони пообідали, Адам похвалив Єву, шо вона нарешті приготувала такий смачний обід, і пішов до ведмежої туші. До вечора він таки розібрав тушу. Ще два дні вони сушили м’ясо про запас і складали у печері на приступці, вимостивши її корою…

Жили Адам порозрізував на тоненькі смужки — згодяться на тятиву для лука. А ще тонші підуть замість ниток. Коли вимокла шкура, Адам вим’яв її і заслав кам’яний Євин лежак. Усе ж на ведмежому хутрі спати м’якше. І Єва, не без іронії, зауважила що їхній "побут" потроху налагоджується.

Із ведмежих лап Адам зшив (а тепер він мав бронзову голку та шило) собі торбу. Припасував до неї два паски зі шкури, і торбу можна було чіпляти через плече. З вигляду, правда, вона була волохата (Адам зшив її хутром назовні), але, головне, міцна і зручна.

Залишається додати, що за кілька днів чайки обклювали ведмежий кістяк і відполірували його, мов наждаками. Не довго думаючи, Адам почепив ведмежий череп перед входом до печери.

— Щоб знали тутешні ведмеді, що на цій планеті віднині живуть люди бронзового віку і жартувати вони не люблять.

А під черепом шматком зеленого малахіту вивів: "Вхід до печери стороннім ведмедям суворо заборонений!"

Частина четверта

ПІД ЗНАКОМ "+"

1

Довгими вечорами вони гомоніли про щастя. Ініціаторкою розмов стала Єва. Їй раптом доконче захотілося дізнатися: що воно таке, врешті-решт, щастя? Що це за субстанція така — невловима, невидима, незбагненна і, головне, знана і не знана водночас?

І це запитувала вона, психолог і колишній консультант по щастю (чиновники того світу, який вони залишили, придумали і таку посаду — "консультант по щастю"). Хоча, можливо, й консультанти не все знають — не боги ж вони. То іншим легко давати мудрі поради, то про чуже щастя легко теоретизувати, а коли в самого заболить душа і забагне щастя — хто порадить, хто проконсультує?

У ямці посеред печери червоно ярів жар, і на їхніх обличчях (а всідалися вони вечорами на два камені біля "домашнього вогнища" і це називалося у них "спілкуванням") грали мідні полиски, тому вони видавалися старшими і мудрішими, аніж були насправді. Щастя обом уявлялося знайомим незнайомцем, видимим невидимкою, іноді з якимись реальними обрисами, іноді ж — ефемерною, але красивою легендою, яку кожне покоління людей творить для себе заново, творить не одне тисячоліття, творить, може, задарма, а може, й ні. Хто його знає? Може, щастя взагалі не існує у природі, і тоді люди справедливо нарікають, що воно не дається у руки. Бо як щастя дасться в руки, коли воно всього лиш абстрактне поняття, яке не має власних атомів, а тримається лише на рожевих крилах людської мрії.

Говорила здебільшого Єва.

Адам же відмовчувався, бо що він знав про цю нематеріальну субстанцію людського бажання? "Щастя — стан цілковитого задоволення життям, відчуття глибокого вдоволення й безмежної радості, яких зазнає хто-небудь… Радість спілкування з ким-небудь близьким, коханим тощо". Здається, так слово "щастя" тлумачать

словники. А чи буває в людини отой стан "цілковитого задоволення життям", чи вона вічно щось шукає, вічно чимось незадоволена і вічно прагне до чогось ще кращого, досконалішого?

Єва незлостиво сердилась (в такі вечори вона була як бджола, що вилетіла з рідного вулика на пошуки нового житла; зобик у неї переповнений медом — на дорогу запаслась, — тому не має змоги запустити жало).

— Тобі легко жити, — дорікала. — На кожне питання, над яким б’ються кращі уми людства, у тебе завжди готова відповідь. Щоправда з енциклопедії чи з тлумачного словника. А ти свої думки повідай мені — що таке щастя? В чому його суть? Як його знайти? Де шукати? Воно для всіх одне, спільне, колективне чи в кожного мусить бути своє, виплекане, завойоване у боротьбі з сірими буднями життя? Чи воно і те, і те разом? Легко воно дається, саме йде до рук чи кожен його мусить здобути ціною великих зусиль? А може, й не зуміє здобути. Але ж сам похід за щастям — це вже щастя. Так чи ні? Думай, Адаме, не кваплячись, нам спішити нікуди. Принаймні в найближчі чотирнадцять літ.

— Коли б я міг на всі твої запитання відповісти одним махом, то мені не варто було б далі жити.

— Чому?

— А для чого жити, коли все знаєш, і все тобі ясно, і на все у тебе готова відповідь? Хіба що для того, аби писати наукові трактати та поради на кожний день? Але я ні трактатів, ні порад не пишу, я, зрештою, не філософ, і вічні питання для мене за сімома замками. А що таке щастя — я не знаю. Але хочу дізнатися. Для цього й живу. Я хочу пізнати все, що мною досі йе пізнано, відкрити все, що мною не відкрито. Хоча все пізнати і все відкрити, очевидно, й життя не вистачить. Зате ж цікаво жити.

А сам думав:

"Це ж треба, сім років летіли в чорній пітьмі Космосу, досягли мети, потерпіли жахливу катастрофу, випадково вціліли, опинилися на безлюдній планеті без засобів до життя, а сидимо в печері і ведемо розмову про щастя. Чи, може, вже людина так влаштована, що навіть в екстремальних умовах, можливо, на грані життя і смерті, а мріє про щастя. То, може, в цьому і полягає смисл життя?"

— Але ти довго думаєш, — нетерпляче перервала Єва Адамові мислі, забувши про те, що ще хвилину тому застерігала його не квапитись.

Взагалі, раптом подумав Адам, він знає, що таке щастя. Принаймні його особисте. Це щоб завжди поруч з ним була Єва. І більшого щастя йому не треба. Та ще улюблена робота, справа, якій він служить. Але чи зможе Адам для Єви стати таким же щастям — ось у чому суть!

І тому мовчав, поглядаючи на неї, та час од часу підкладав у вогнище сухе паліччя. Воно тріщало, бездимно спалахувало, і в печері на якусь мить ставало світло. Тоді обом здавалося, що вони, нарешті, дійшли істини і їм усе ясно.

Задумавшись і задивившись у вогонь, Єва непомітно починала ворушити губами, наче подумки полемізувала з вогнем, щось доводячи йому своє, вимріяне. А що вогню доводити, як йому і так усе ясно: треба горіти. Чим яскравіше, тим краще.

Ота її дитяча звичка ворушити губами, коли задумається, подобалась Адамові, і в такі хвилини йому хотілося припасти до її губ, як спраглому до джерела, але… Він гнав подалі це спокусливе бажання, сердячись на самого себе. Адже вона для нього — лише товариш по нещастю.

Але ж справді, в чому полягає щастя?

Колись для Адама все було ясним і зрозумілим. Бувало, на студентських гарячих і запальних диспутах він міг годинами переконливо говорити про все і вся. У тому числі й про щастя. А ось тепер, коли розміняв четвертий десяток, коли вже нікуди поспішати, коли світ звузився до печери, задумався: чи справді він був щасливим? Увесь віддавався роботі, на особисте життя махнув рукою. А може, дарма? Можливо, щастя і справді не лише в роботі? В чому ж тоді? В любові? В сім'ї?..

— Щастя, це коли ти… знайдеш своє місце в житті, — озвався Адам невпевненим голосом. — Ну, коли ти всього себе віддаєш…

— Облиш, це я колись ще студенткою чула на лекції. Та й сама велемудрі поради давала іншим.

— Вибач, забув, що ти колишній консультант по щастю…

На Марсі Єва Булат-Бек працювала головним психологом Науково-Дослідного Центру, у який входили різні бази, численні лабораторії, філіали земних інститутів, обсерваторія, радіолокаційна станція, космопорт, медцентр "Здоров'я" із своїм профілакторієм, енергослужби, ремонтно-аварійні служби, служба побуту, а також потужна фабрика по добуванню мінеральної сировини (її відправляли транспортними ракетами на Землю) тощо. І всі ці служби (за винятком хіба що фабрики) були під одним прозорим ковпаком. Так само, як під прозорим дахом-ковпаком, залитим світлом штучного сонця, знаходилось чимале містечко, у якому жили працівники Центру та члени їхніх сімейств.

Тому медцентру роботи вистачало, особливо ж групі психологів. Життя і праця під скляним ковпаком із штучним сонцем та імітацією дня і ночі (містечко ще жартома називали "у Марса під ковпаком") накладали своєрідний відбиток на психіку людей. І особливо — на сімейні стосунки.

Люди крутилися — на роботі й удома (себто у спальних корпусах — так тут іменувалися житлово-комунальні будинки) — в одному й тому ж колективі, під одним і тим же, бодай прозорим, дахом-ковпаком, що, імітуючи небо, швидко навівав нудьгу. Все було як на гігантському космічному зорельоті, що на десятки років пішов у вічний морок Космосу. І хоча рідна Земля була відносно не так і далеко — 56 мільйонів кілометрів, — але у небі Марса вона сяяла скромною ранковою та вечірньою зорею, навіть не такою яскравою, як, приміром, Венера у небі Землі. І декому починало здаватися, що Землі взагалі немає, а та ранкова та вечірня зірка, яку чомусь називають Землею, зовсім не Земля, що вони довіку приречені битися мухами під скляним ковпаком. Що коли б той осоружний ковпак зруйнувати, то дихну лося б легше… Особливо підлив масла у цей песимістичний вогонь диспут з парадоксальним девізом "Чи є життя на Землі?", який провели якось радіоастрономи. І який, як вони гадали, трохи пожвавить марсіанську колонію. Але вийшло навпаки. У диспуті чи не найголовнішу роль зіграв Євин чоловік, радіоастроном Руслан Булат-Бек.

— Чи є життя на Землі? — причепивши сиву бороду (імітував дивака-професора), під загальний сміх запитав Руслан і сам же відповів: — Можливо, є, а можливо, й немає. Принаймні я, розглядаючи у свій телескоп вечірню та ранкову зірку під назвою Земля, не можу сказати з усією достовірністю ні в позитивний, ні в негативний бік. Бо з допомогою найпотужнішого телескопа вдається роздивитися деталі не менше сорока кілометрів у поперечнику. А хіба це дає можливість упевнено відповісти на запитання: "Чи є життя на Землі?" Отже, — виніс резюме Руслан, — з допомогою оптичних засобів важко відповісти на запитання: "Чи є життя на Землі?" Та завдяки тисячам і тисячам телевізійних передавачів Земля стала потужним джерелом радіовипромінення у метровому діапазоні. Радіовипромінення — штучного походження, отже, по цьому факту можна обережно сказати: щось схоже на життя на Землі таки є.

У тому ж парадоксально-веселому дусі диспут тривав увесь вечір, був він не шаблонний, усім сподобався, але… Але дехто, впавши у

паніку, заявив, що на Землі життя немає, бо навіть астрономи його не виявили, що вони під марсіанським ковпаком — останні люди.

А втім, це був комічний виняток. Отже, марсіанська екзотика швидко надокучила, і тоді починались одноманітні будні під ковпаком. А вони швидко робили своє, особливо в молодих сім’ях. Наставало охолодження між подружжям, збайдужіння, механічне співіснування в одній квартирі. Дехто твердив: яка там любов у таких умовах, треба покірно тягти сімейну лямку, відбуваючи контракт. От на Землі, під голубим небом, — то інша річ.

Почастішали сімейні непорозуміння, а згодом і конфлікти. Тому при медцентрі було створено (на громадських засадах) "Службу сім’ї". Тут у певні дні й години чергували психологи (їх і називали "консультантами по щастю"), готові надати кваліфіковані поради тим, у кого сімейний бриг сів на мілину, дав тріщину чи втратив попутний вітер.

У газеті "Вісті НДЦ Марса" час од часу друкувалося таке оголошення:

"Якщо вам необхідно одержати консультацію з питань сімейних стосунків, дзвоніть по телефону 45-90-48 кожну середу і п’ятницю від 18 до 21 год.".

Телефони в "Сімейній службі" стояли не відео, а звичайні, застарілої конструкції, адже психологи не повинні бачити тих, хто скаржиться на сімейні конфлікти. Дзвінки за умовою були анонімними — так легше було тим, хто просив поради у такій делікатній справі, як подружні стосунки. Отже, як той, хто дзвонив, не міг знати психолога, так і той, хто консультував, не знав того, хто дзвонив. Розмови ж зберігалися у цілковитій таємниці.

Єва Булат-Бек (а вона лише третій місяць як вийшла заміж і ще не звикла до свого нового прізвища) чергувала щоп’ятниці, з вісімнадцятої до дев’ятнадцятої тридцяти. До своєї нової посади — консультант по

щастю — вона ще не звикла і внутрішньо хвилювалася. Тому, прийшовши в "Службу сім’ї", у спецкімнаті протягом п’ятнадцяти хвилин займалась аутотренінгом, щоб зняти зайве хвилювання, напругу, службові клопоти, відключитися од усього, що могло б стати на заваді. Й, одягнувши білий халат (хоч клієнти не могли її бачити, але білий халат для психолога — то своєрідна форма готовності), сідала в крісло, зосереджувалась, готова у будь-яку хвилину допомогти тим, хто втратив віру в сімейне щастя, любов.

Перед нею на столику стояв білий телефон: 45-90-48.

І м’яка напівтемрява відгороджувала од усього світу.

Чекаючи дзвінків, ні-ні та й думала про Руслана, про їхні стосунки, які чомусь так у них і не склалися.

І ось перший дзвінок. Спалах голубої лампочки на пульті засвідчує, що мікрофон увімкнено і консультант по щастю може говорити, не тримаючи трубки біля вуха.

"Служба сім’ї" слухає, — говорить Єва, не міняючи зручної пози у м’якому фотелі. — Добрий вечір! — вітається вона до невидимого клієнта. — Говоріть, будь ласка, ми вам слухаємо і готові вам допомогти".

Жіночий голос (а дзвонять у "Службу сім’ї" переважно жінки) починає без вступів чи вагань:

"Хіба я погана дружина? Погана мати? Вдома — чисто, затишно, діти виховані. Я вмію смачно готувати і готую, якщо чоловікові набридає ходити до їдальні й захочеться чогось домашнього".

Єва розуміє, що цей випадок — складний, адже все в нормі, все ніби як слід, а благополуччя в сім’ї немає.

Жінка говорить і далі в тому ж рішучому тоні — вона переконана у своїй правоті й неправоті чоловіка, і переконати її у протилежному не так просто. Голос у неї спокійний, упевнений, але за тією упевненістю криється глибоко замаскована тривога. По голосу Єва здогадується, що її невидима співбесідниця не лише крутувато-рішуча в житті, а й владна, впевнена в собі і, безперечно, ділова жінка. Завідуюча відділом, кандидат, увесь свій час віддає роботі і сім’ї, не має ніяких захоплень.

"Я не буду, та й не можу, зрештою, шукати винного у вашій біді, — м’яко, як говорять із хворим, але водночас переконливо починає Єва. — Але хочу нагадати вам істину, що ні щастя, ні нещастя не приходять самі по собі. Вони не є чимось даним людині від природи, не є чимось містичним, не підвладним нам. Доля наших почуттів повністю у наших руках. Тільки від нас залежить перемога або програш у любові. ("Треба б було якось поговорити про це з Русланом, — зненацька подумала Єва. — Можливо, сьогодні, як буде настрій, поговорю з ним врешті-решт"). Щасливі й нещасливі сім’ї — це також результат нашої діяльності. Замало одного бажання бути щасливим і коханим, треба вміти ним бути. І головне — любити треба вміти. Бо вміння любити — це мистецтво, а не ремесло. ("Ось про це треба обов’язково нагадати Руслану"),

Невідома співбесідниця рішуче стає в позу незаслужено зневаженої своїм чоловіком.

"А я не вмію бути ласкавою! — заявляє вона, навіть пишаючись собою. — Ніжні слова мені завжди важко давалися, дбати про чоловіка, як це роблять інші, стежити за його настроєм, посміхатися, причепурюватись до його приходу — все це я вважаю смішним. З якої речі?"

"У вашій розповіді прихована й відповідь. Усе, що ви не можете, не хочете чи вважаєте за непотрібне, якраз і руйнує сім’ю, є причиною того, що між вами і чоловіком уже згасла любов".

Єві стає жаль — така розумна жінка, а з таким фанатизмом, уперто й сліпо руйнує те, що раніше створювала, — щастя. А виною цьому (і це вже Єві стає ясно) будні. Одноманітні, сірі будні: робота — квартира, квартира — робота. І на роботі, і в квартирі все є: техніка, смачні обіди, чистота, затишок. А відчуженість зростає.

"У вас відчувається дефіцит тепла, — делікатно натякає Єва, а сама тим часом думає, що цей же дефіцит тепла спостерігається і в їхніх з Русланом стосунках. — Так, у вас дефіцит тепла, радощів. Ви самі ж говорите, що не вмієте бути лагідною, ніжною. ("Руслан теж говорить, що всі оті зітхання — то телячі ніжності і вони в раціональному віці ні до чого. Головне — діло, якому служиш"). Чоловік приходить додому не тільки заради смачної їжі, а й за посмішкою, за теплом близької людини. ("Дивно, але Руслан теж запевняє, що й він відчуває дефіцит тепла. І чого ще йому не вистачає?").

Невидима співбесідниця, стримуючи подих, уважно слухає. Іноді щось поривається сказати, але сама себе зупиняє. Це вже добре.

"А немає посмішки на обличчі дружини, немає таких необхідних слів, як "дорогий", "любимий", — немає і спільності взаєморозуміння, ласки. Адже вам, очевидно, байдуже: веселий він сьогодні чи засмучений? І чоловік замикається у собі, його настрій тьмяніє, зникає готовність радіти. Оце і є будні. Щоденна дієта позитивних емоцій, які гасять почуття".

"Те ж саме у нас з Русланом, — подумала Єва. — А чому, власне, це я повинна до нього посміхатися, догоджати йому? У мене теж свої клопоти, свої думки, плюс чимала завантаженість на роботі. Та ще й громадські консультації по чужому щастю. І взагалі… З роботи він приходить заклопотаний, щось буркне й одразу ж іде в кабінет, займається своїми безкінечними підрахунками орбіт на міні-комп’ютері… "Хоч би іноді на мене звернув увагу, — якось дорікнула вона чоловікові. — Чи тобі орбіти зірок та планет дорожчі й ближчі?" Він здивувався: "А чому на тебе звертати увагу? Ти ж моя дружина…" — "Ну, спасибі,

втішив, обрадував! — відрізала Єва. — Коли я дружина, то повинна перетворитися на хатню робітницю? Але ж я не хочу бути Прісею!"

"Я не хочу ні вас звинувачувати, ні робити вашого чоловіка страждальцем. З його боку теж готовність "споживати", а не віддавати самому, чекати незвичайного свята, створеного кимось, а не бажання творити його, не заслуговує на підтримку".

"Ну, знаєте, — енергійно заявила абонентка. — Немає коли творити те свято. Та й для чого? Відносини у сім'ї, як я вважаю, повинні бути простими і спокійними, без різних там... наївних сентиментів. Ми ж з ним не кавалер і дівчина, — вона помовчала й закінчила з образою у голосі: — А йому, бачте, захотілося свята! І взагалі, що таке любов в одружених?.."

2

Знадвору донісся моторошний регіт.

Єва здригнулась, наче пробудившись зі сну.

— Що то?.. — запитала стривожено, прислухаючись до розкотистого і неприємного реготу.

— Мартин.

— Налякав, — Єва полегшено перевела подих. — І вночі товчеться. У кого він навчився реготати, коли тут немає людей?

— То в нього такий голос і стиль крику.

— Спасибі, просвітив.

Єва поставила лікті на коліна, сперлась підборіддям на долоні і, дивлячись у вогонь, замислилась… Стривай, що ж вона тоді відповіла тій жінці на запитання про любов? Що ж усе-таки любов у зрілому віці?..

"Потяг однієї людини до іншої — це ще не любов, якщо немає чогось вищого, значнішого, суттєвішого. Перші роки подружнього життя рятує фізична близькість. А далі? Інерція буднів — жахлива річ. Любов виявляється у прагненні відчути радість, від свіч єну од радості коханого. Адже формула любові проста: якщо мені добре від того, що тобі добре, а я хочу, щоб тобі було ще краще й дію з цією метою, то я тебе кохаю… Здається, ще Стендаль говорив про "кристалізацію" любові. А народжується вона поступово, проходячи декілька фаз (захоплення, сподівання, насолода, сумнів і так далі). Найвищим етапом любові є стадія кристалізації — термін Стендаля. Це "особлива діяльність розуму, який з усього, з чим він стикається, одбирає (вишукує) відкриття, що коханий предмет володіє повними досконалостями". Простіше, уява людини, яка кохає, може перетворити жінку, іноді звичайну, буденну, в незвичайну".

"А якщо, приміром, у мене немає талану до любові? — швидко запитує співбесідниця. — Не всі ж можуть сказати: я люблю тебе".

"Але здатність до кохання не є вродженою. Ця здатність може рости, розвиватися, а може й зачахнути… Якщо людина виступає джерелом радощів, то ця людина завжди приємна. Або ще точніше: мистецтво любові є мистецтвом приносити радість".

"Це, мабуть, треба записати", — пожвавилася жінка.

Вона записує, а Єва тим часом з сумом думає:

"А чому я від Руслана ніколи не відчуваю радощів?.. Завжди він зайнятий, по-діловому зосереджений, щось вирішує, щось пише. Не

квартира, а філіал обсерваторії. Навіть за столом, як снідаємо, втупиться у газету, і тільки його лисе тім’я видно..."

А вона приносить чоловікові радощі, розбудила в ньому інтерес до чогось? За консультаціями про чуже щастя ніколи подумати і про власне. Відчергує, повернеться додому, буркне щось на зразок: "Ну як там?" І по всьому спілкуванню.

Думаючи про це, Єва починає говорити вголос, мовби про співбесідницю й забула. Наче ділиться думками сама з собою:

"Ніщо не минає безслідно: ні радощі, ні страждання, які ми завдаємо один одному. Всі протиріччя, тобто скандали, непорозуміння, сутички, грубість, тільки збільшують "фонд страждання". Потім з’являються невдячність, ворожість, байдужість".

"На жаль", — почулося гірке зітхання у трубці.

"Але радість, яку приносимо близькій людині, теж не зникає, вона зберігається і працює на зміцнення любові. Ось чому мистецтво любити — це мистецтво накопичення радощів у людських стосунках. Так поступово створюється світ інтимних радощів, і він зміцнює, оновлює, збагачує любов".

"Але ж ми з чоловіком не..."

"Ви хочете сказати: минула пора обіймів, поцілунків, радісних зустрічей, хвилювань, відкриттів?.. А настав, мовляв, час буднів та роботи. Сім’я, мовляв, є, діти ростуть, що ще треба?"

"Саме це я і хотіла сказати".

"Жаль... Підтримувати нормальну температуру любові потрібно і в подружньому житті! Ділові робочі будні мають бути на службі, але не

вдома. В сім’ї необхідне свято, і не просто свято, а свято любові. І як іноді для цього небагато треба — щира посмішка, довірливий погляд, теплота в очах, зичливе слово… Прихід цього свята залежить тільки від вас…"

Розмова триває і триває.

Нові дзвінки, нові скарги, нові поради.

Єва охоче і багато дає порад, а сама думає:

"А я вірю, що так просто і легко створювати й підтримувати щоденне свято любові в сірих буднях? І чому я не годна створити це свято у власній сім’ї? Невже теорія — то одне, а практика — то зовсім інше?.."

Знову дзвінок.

— Алло, "Служба сім’ї"? — цього разу чоловічий голос— Прошу вас… порятуйте. Розпадається сім’я. Точніше, ось-ось розпадеться. Я кохаю свою дружину, але вона чомусь звинувачує мене, що я їй мало приділяю уваги, тепла, душевної щедрості і так далі.

— Щоб тебе дощ намочив, Руслане! — сміється Єва. — Слава богу, нарешті згадав, що і в тебе є дружина. Звідки дзвониш?

— Із роботи, з обсерваторії. А за дощ — спасибі. З великим задоволенням побігав би під теплим літнім дощиком. Жаль, що на Марсі це нездійсненно.

— В оздоровчому комплексі, як ти знаєш, є озеро, і там, за бажанням, іде дощ.

— Не дощ, а банальний душ! І взагалі, мені вже набридла імітація. Все імітація, імітація… Сонце, зміна дня і ночі, штучне повітря, імітація земних краєвидів, дощу, лісів, полів, гір, імітація…

— …любові, — зауважує Єва не без докору. — Ти весь час імітуєш, що мене кохаєш. А мені, як і тобі, вже достоту набридла імітація. Хочеться справжніх, непідробних почуттів.

— Ну, знаєш! Ти чужим даєш поради, як зміцнювати сім’ї, як дарувати тепло, як дбати про щастя, що таке мистецтво любові, а сама… Теж мені, консультант по щастю! Ти хоч уявляєш, що воно за штука така — щастя! Тільки не теоретично, а практично.

— Ні.

— А другим легко даєш поради.

— Не так легко, як ти гадаєш, давати іншим поради, бо в самої — ні сім’ї, ні любові, а просто… банальне співіснування під одним дахом.

— Всі ми у Марса під ковпаком.

— Це не виправдання свого духовного збайдужіння.

— Тобі просто так здається! — уже сердиться Руслан. — І взагалі, чого тобі треба? Хіба ми молодята, щоб бігати на побачення?.. Життя повинне бути діловим! Ми живемо для того, щоб служити справі, яку обрали.

— Вибач, але я… стомилася. Та й телефон службовий, його не можна довго займати особистими розмовами. — Помовчала, ніби збираючись з духом: — Ти коли сьогодні прийдеш?

— Сьогодні?.. — він на мить замислився. — Прийду, мабуть, завтра. Хочу ще раз перевірити деякі експерименти. Та й об’єкт, за яким я веду спостереження, почав вести себе підозріло. Боюся щось проґавити.

— Але ж це ти говорив мені щодня.

— А в мене робота теж… щодня.

— їв тебе не болять очі від безкінечного спостереження? Пожалій хоч себе, як не когось іншого.

— У мене надто мало часу, щоб вони встигли заболіти. У добі лише двадцять чотири години, а я починаю стомлюватися після цього часу.

— І знову я буду ввечері сама?

— Попрацюй над своїми статтями. Їх у тебе чимало, і всі незавершені.

— Але ж не тільки роботою живе людина.

— Я не розумію, чого тобі треба?

— Набридли будні. Хочу свята. Свята любові! Я всім повторюю: мистецтво любити — це мистецтво приносити радість. Тільки до тебе це не доходить.

— Знову ти за своє?

Єва кладе трубку і довго сидить непорушно, обхопивши голову.

Треба було б провести аутотренінг та зняти з себе стрес, але… Не хочеться. Нічого не хочеться. Прокляті будні! Як вони засмоктують! Мов

драговина… Все у них з Русланом гарно — хороший він, правильний (може, аж надто, як обчислювальна машина), а радощів немає. Немає тепла, дружби, немає всього того, що об’єднує чоловіка з жінкою в одну сім’ю, в одну духовну спільність…

Дзвінок.

Спалахує лампочка: мікрофон увімкнено.

Зітхнувши, Єва ледве переборює відчай ("З ким би порадитись про свою біду? Хто мені допоможе, хто проконсультує?") і говорить інтимно-заспокійливим голосом:

"Служба сім’ї" слухає. Говоріть, будь ласка, ми готові прийти вам на допомогу…"

— Два роки щоп’ятниці я давала іншим поради, а хто порадить мені хоч раз? Хоч один-єдиний раз?.. — Єва дивилась на Адама замислено, і в її очах танцювали відблиски багаття. — А я хочу бути щасливою. Уявляєш? Щасливою! Навіть на безлюдній планеті. Навіть у цій печері.

— Можливо, від твого щастя якісь крихти перепадуть і мені, — напівжартома відповів Адам.

— А можливо… ми будемо вдвох щасливі. — І засміялась якимось незнайомим досі грудним сміхом. — Мені здається, Адаме, що ми приречені… На щастя!

Адам лиш замахав рукою — пальця обпік, підкладаючи дрова в багаття.

Єва дивилась на Адама і думала: можливо, він і є її щастя? Всюди вона його шукала, на Землі, на Місяці, на Марсі, а знайшла ось тут, на

безлюдній планеті, в печері, на Леонії. І почервоніла, квапливо зауваживши:

— Але ти, дорогий мій товаришу по нещастю, не сприймай мої слова всерйоз. Я… велика жартівниця. Люблю іноді покепкувати з чоловіків. Якось пожартувала з одним, що можу в нього закохатися. Так він, от смішно, цілий рік бігав за мною та все чекав, коли ж я в нього закохаюсь.

— Ти все вигадуєш, Єво, — спокійно зауважив Адам. — Не було у тебе таких жартів. Ти просто не знаєш… де сховатися.

— Спробуй на цій планеті від тебе сховатися! І чи варто ховатися?

Адам подумав: "Правду Єва каже: ми приречені на щастя".

— До речі, про щастя, — сказав уголос. — У мого прапрадіда-коваля, про якого я вже згадував, була улюблена поговірка: кожен сам коваль свого щастя.

— Твій прапрадід часом не працював консультантом у "Службі сім’ї"?

— Йому не було коли давати поради, бо він усе життя кував залізо, доки воно було гарячим.

Єва замислено повторила:

— Кожен сам коваль свого щастя. — І, задивившись в Адамові очі, побачила в них полиски вогню, кузню, коваля, що кував і кував щастя…

Після тих розмов біля "домашнього вогнища" вони відчули, що стали ближчими одне одному, що міцні й важкі пута, які їх до того зв’язували, спали ніби самі собою.

Обом стало вільніше, радісніше, легше.

І вони, вже не криючись од себе, поглядали одне на одного закохано і дарували одне одному стільки щирих посмішок. Але ще не наступив той час, коли можна було ламати останню перепону. Й обоє відчували, що та остання перепона ось-ось впаде і вони зроблять останній крок навстріч одне одному. Й обоє боялися того вирішального кроку.

Тим часом кінчався жовтень (за земним календарем), а дощу все не було. В білястому, неначе вилинялому, небі — ані хмаринки.

Ночі зоряні, чисті, майже ясні.

І прохолодні.

Адам з Свою іноді до півночі засиджувалися перед печерою, насолоджуючись прохолодою. За ніч повітря трохи охолоджувалось, і в низинах, над річкою, з’являлися тумани. Вранці вони піднімалися, й починало здаватися, що ось-ось з’являться хмари, але сходило з-за хребта подвійне Сонце, тумани розсіювались, і знову небо ставало безхмарним.

Кожного вечора на трави випадала роса, земляни знали, що й завтра буде суха, гаряча погода. Заходило сонце чисто — від жовтого кольору біля горизонту до золотисто-рожевого, потім зеленого. А зелені зорі — на теплу погоду.

Днями у небі стояла мла — суха і гаряча.

Щоправда, допомагав морський бриз: вітер постійно дув з моря на сушу, але під вечір затихав і починав дути береговий бриз — із суші на море. Це був задушливий вітер, що висушував горло й легені. Тільки опівночі, коли нарешті охолоджувалось повітря й з’являлися тумани, можна було легше дихати.

Єва чекала дощів, виглядала щодня, але їх не було. З того першого дня, відколи вони опинились на цій планеті, не випав жоден дощ.

Адам же не звертав уваги на спеку. З ранку й до вечора був зайнятий справами: спорудив з каміння нову плавильну піч, потужнішу за першу, неподалік викопав велику яму для випалювання деревного вугілля. Згодом таки став випалювати деревне вугілля і складати його про запас. Із задніх лап нічного гостя зшив міхи для подачі кисню в піч, бо очеретиною із глиняним соплом не надмеш багато.

Коли, натомившись, Адам засинав, Єва навшпиньки підходила до нього, сідала на край виступу і сиділа так годинами. Іноді обережно торкалася його злегка припухлих губ, поправляла пасемце волосся, що спадало на очі, і посміхалася сама до себе. "Я приречена на щастя! — шепотіла. — Приречена, приречена, приречена..." Але досить було Адамові ворухнутись, як вона злякано пташкою спурхувала й утікала на своє місце.

Вдень Єва ходила за Адамом і скаржилась:

— Невже на цій планеті немає дощів? То для чого ж тоді тут небо? Просто жах! Планета без дощів. Хоч би раз дощик залопотів — і то б легше стало, — і смикала Адама за рукав. — Придумай що-небудь!

— Потерпи. Скоро будуть дощі.

І справді, в кінці жовтня на північному заході з’явилися перші хмари, легкі, рідкі, швидко згущуючись. Удень вони зникали, а вранці знову

з’являлися. Сонце із супутником тепер уже сідало за хмари, видно було тільки промені, що били вгору. Вітер то затихав, то набирав силу, особливо під вечір. Ночами вже зникли тумани, звечора не було роси.

Зорі мерехтіли.

Сонце заходило у багрово-червоному прузі. Все вказувало на те, що ось-ось погода зміниться. У гірший бік.

Минуло ще кілька днів, і нарешті пішли перші дощі.

Зачувши шум дощу, Єва вибігла з печери.

— Ада-а-аме-е!!! — загаласувала вона так, що той вилетів з печери із сокирою в руках. Щоправда, після нічного візиту ведмедя Адам камінням заклав половину входу, звузивши його так, щоб ведмідь уже не зміг би зайти в печеру. — Дощик, Адаме, — з невимовною ніжністю мовила Єва.

— Щоб він тебе намочив!

— Я цього й хочу-у…

Єва була така збуджена, що Адам і собі заусміхався. На Єву не можна було сердитись.

Тихий і теплий дощик рясно лопотів у бухті, на Великих Рівнинах, аж сизо було від вологи. Розпустивши волосся, Єва бігала під дощем, стрибала, сміючись, підставляла йому лице та руки, ловила губами й кінчиком язика дощові краплі і наче просвітліла. Ще й виспівувала дитячу пісеньку:

Дощику, дощику,

Припусти

На бабині горщики,

На дідові капусти!..

І голос у неї став мелодійно-дзвінким, дівочим. Адам не втримався: схопився на ноги, підбіг до Єви і закрутився з нею у танку, виспівуючи:

Дощику, дощику,

Припусти!..

І, ніби прислухавшись до їхніх радісних вигуків та лементу, дощик припустив так рясно, що вони зі сміхом втекли під навислий над входом до печери дашок. Обоє були мокрі, але нестримно сміялися, І в обох були очі, повні дитячого захвату…

До середини листопада дощі хоч і рідко, але з’являлися вдень і вночі. Стало легше дихати, повітря зробилося свіжим, приємним. Небо голубіло з кожним днем. Великі Рівнини, зів’ялі й прибиті пилом, зеленіючи, оживали. На озерах галасувало птаство, й Адам майже щодня приносив з полювання качок чи дрохв, траплялися й фазани. Їжі було вдосталь. У ті дні він носив торбою мідні та олов’яні руди, кришив їх, промивав, відсіюючи породу, і складав біля нової печі. Судячи по всьому, на Леонії готувалася нова плавка.

Якось, повертаючись з полювання, збився з путі і біля одного з озер натрапив у гайку на хлібне дерево. То було одне з найбільших відкриттів, зроблених Адамом на Леонії. Подумати тільки — справжнє хлібне дерево! Хліб їм уже почав снитися, й Адам, бродячи Великими Рівнинами, як первісний мисливець, приглядався до всіх злаків, до кожного колосочка, вишукуючи хоч що-небудь, схоже на хліб. Підходящих злаків не траплялося, а ось із хлібним деревом повезло.

Щоправда, воно було метрів із п’ятнадцять заввишки. На цій же висоті росли й плоди — чималі, вагою по кілька кілограмів кожен. Адам ходив попід деревом, роздумуючи, як дістати оті плоди. Залізти — не залізеш, бо стовбур надто гладкий, без сучків, та й гілки тонкі, на яких висять плоди. Тоді Адам вирізав дві довгі палиці, зв’язав їх зсуканим із трави мотуззям і цим знаряддям збив кілька плодів.

Несучи їх до печери, весело намугикував:

— На вечерю, на сніданок й на обід буде в нас тепер хліб!..

Завітавши до печери, весело загукав:

— Євочко, а послухай-но, яку я пісеньку щойно склав! — І з пафосом продекламував: — На вечерю, на сніданок й на обід буде в нас тепер хліб! Ну як?

— З поетичного боку, може, твоя пісенька і не зовсім шедевральна, адже поетичний талант у тобі явно ще спить, і його потрібно розбудити, а з практичного, житейського, боку — просто чудо. Тільки де ти візьмеш хліб? Мені вже ночами сняться паляниці, булочки, бублики… А що ти за плоди приніс?

— Це і є майбутні паляниці, булочки і бублики — все разом. — Адам потряс плодами. — Виявляється, на цій планеті росте хлібне дерево!

Недовірливо позираючи на незнайомі їй плоди, Єва

скривилась.

— Щось мені не віриться, щоб цей зелено-бурий непривабливий з вигляду плід міг замінити хліб.

— Справжнього хліба він, звісно, замінити не може, — сказав Адам, розрізаючи плід на дві половинки. — Але… за відсутністю справжнього, пшеничного, хліба і цей добрий. Принаймні на смак і на запах він нагадує справжній хліб.

Адам різав плід на скибки і складав їх на стулки черепашок. А як на хвильку відвернувся до багаття, Єва крадькома схопила одну скибку і вкусила. Та в цю ж мить трапилось непередбачене — їй склеїло зуби. І так міцно, що не могла ні говорити, ні, тим більше, розтулити рота.

— Та хліб це, хліб, — сміявся Адам. — Але в свіжому вигляді його не можна їсти. Треба або потримати довго на сонці, або посмажити у багатті. Тільки тоді зникне липка смола.

Єва не могла говорити, тому, посварившись на Адама кулаком, метнулася в бухту до води. Повернулась сердита, але, глянувши на веселе й безтурботне обличчя Адама, не втрималась і собі пирхнула.

— Я твого так званого хліба і в рот більше не візьму!

— Що не кажи, а гарний засіб для жінок, які надто багато говорять! — сміявся він. — І приклад, як не треба спішити класти в рот те, чого не знаєш.

Коли Адам спік у багатті першу скибку й вона зарум’янилась та стала схожою на справжній хліб, Єва, навчена гірким досвідом, довго й недовірливо оглядала та принюхувалась до неї. Зрештою, не втримавшись, швидко з’їла.

— Смачно!.. — вигукнула захоплено. — Адаме, це ж справжній хліб! Смаж іще. Зроду такого смачного хліба не їла.

Адам вихоплював з гарячого каміння пахучі, рум’яні скибки і подавав Єві, милуючись збоку її апетитом.

— Їж, їж, Євочко, — приказував. — Хлібне дерево плодовите. Плоди на ньому родять замалим не круглий рік, так що одного дерева для нас вистачить, і ниви не треба.

4

Літо на Леонії, певно, вже почалося, бо дощі, тихі та світлі, "сліпі" й грибні, йшли майже щодня, а іноді і вночі. Найбільшою насолодою для Єви було всістися на камені перед входом до печери і слухати шум дощу. Вона цілими днями могла сидіти непорушно та слухати, як шумить-лопотить тихий ласкавий дощик, і на її губах блукала дивна, щаслива посмішка.

Адам, як завжди, був зайнятий роботою. Всівшись біля Єви, щось вирізав, стругав.

— Крило, чи що, майструєш? — поцікавилася Єва. — Чи не на Землю зібрався летіти?

— Полетимо вдвох, — Адам старанно орудував ножем, вирізаючи контури пір’їни. — Я виріжу ще одне крило, для тебе.

Слухаючи шум дощу, Єва задумувалась. Тим більше, що в минулому її житті за щоденними клопотами ніколи було думати. А тут, на Леонії, вона відкрила для себе океан часу. Океан вільного часу! Виявляється, у людини може бути океан вільного часу. Неймовірне відкриття! З якою насолодою віддавалась вона своїм думкам, і сам процес думання став для неї своєрідною роботою, гімнастикою для розуму. Тепер під іншим кутом зору бачила минуле життя, усі його похибки та промахи, манівці чи зайві ходи. Тільки тепер зрозуміла, що попереднє життя могла прожити корисніше і багатше, аби частіше задумувалась і не робила багатьох зайвих ходів, що за роки складалися в десятки зайвих кілометро-днів. Звідси, з Леонії, вона ніби променем лазера висвічувала своє минуле і дивилась на себе ніби збоку. Лише тут, опинившись, по

суті, біля розбитого корита, нарешті збагнула, що людині не шкодить іноді… думати. Думати, щоб далі рухатися життям. Не першої свіжості відкриття, якщо б не сказати — банальне, але Єва тільки тепер до нього дійшла і була рада, що хоч пізно, а все ж збагнула те, що належить знати ледве чи не з юних літ. І думала, що віднині, як повернеться на Землю, житиме зовсім по-іншому.

Колись на Землі на деякі вироби (кращі, звичайно) ставили Знак якості. І люди охочіше брали ті товари, на яких стояв цей симпатичний знак-гарантія доброти і надійності. Єва подумала: як іноді деякому життю бракує ось такого Знака якості! Тільки хто ж його поставить на твоє життя, хто підтвердить, що жила ти не марно, що життя твоє багате і значне, заслуговує ось такого знака. Подумки вона давала собі слово: як повернеться на Землю, життя у неї буде тільки із Знаком якості… А втім, жити треба завжди чесно, а не тільки тоді, як повернешся на Землю. І давала собі клятву: віднині житиму так, щоб кожний день заслуговував на Знак якості.

Дощі набирали силу, шуміли вже й по кілька разів на день, повітря ставало вологішим, і та волога починала проникати в печеру. Єва, зачувши шум опадів, уже не вибігала з печери і не кричала: "Дощик, Адаме, дощик!!!" — а бурчала:

— Знову дощ? Щодень дощ і дощ! Що за дивна планета? То місяцями ані краплини, то від тих краплин подітися ніде. Та придумай же, Адаме, що-небудь!

Та справжніх дощів ще не було. Справжні тільки-но ладнались у дорогу.

Перші кілька днів, коли почалися зливи, якось терпіли. Прошумить короткочасна, хоча й сильна, злива, вигляне сонце — заблищить навколо, небо стане голубим, аж очам дивитися боляче, а Великі Рівнини спалахують смарагдами, і все звеселіє. З Великих Рівнин до

моря мчали суцільні потоки, і Єва тоді бігала по мокрій траві, витанцьовувала в тих потоках, мов дівча. Іноді й Адам, по-хлоп’ячому закачавши холоші, бродив теплими потоками, що, несучи траву, збігали вниз, та милувався веселками, які майже після кожного дощу вставали над Великими Рівнинами. Задивляючись на веселку, Адам замислювався, і його мигдалевидні очі світилися радістю, а на повних губах блукала лагідна посмішка. Спостерігаючи за ним, Єва ревниво думала: кого він згадує і про кого думає? Та, збагнувши, що на планеті Леонія із жіночого племені вона одна, заспокоювалась.

Із зливами прийшли грози.

Щоранку, як тільки-но з-за Східного хребта витикалося сонце Толіман із своїм карликом-супутником, у небі з’являлися високі купчасті хмари — провісники і посланці гроз. Вони виростали у дивні башти і так незрушно стояли до обіду. Тоді їхні вершини ніби згладжувались, ширшали, перетворюючись на гігантські наковальні, і Адам уже знав — після полудня чекай грози.

Спершу грози тішили Єву.

— Ах, як симпатично гримить! — захоплено говорила вона, коли грім гатив, як з гармат. — Не грім, а музика. Давно не чула такого гарного грому.

— Звичайні фронтальні грози, — одказував Адам, усе ще мудруючи над кедровим обрубком, — у ньому вже можна було впізнати крило: тонке і довге.

— У тебе все звичайне, — не згоджувалася Єва. — Ти просто перестав дивуватися світові. — І, як зигзагоподібна сліпуча лінія оперізувала півнеба, аж у долоні ляскала: — Ах, яка симпатична блискавка!..

— Звичайна лінійна блискавка, — одказував Адам. — Над Землею, наприклад, щосекунди відбувається 117 грозових розрядів, половина над океанами, а решта над суходолом.

— Але на Землі я щось не бачила таких симпатичних блискавок. По-моєму, на Леонії вони кращі.

Зненацька з Великих Рівнин налетів такий ураган, що коли б вони не сховалися в печері, поздував би їх аж у море. Принаймні так потім запевняла Єва. Все навколо потонуло в сірому попелі, все ревло, гуло, гримкотіло і завивало — здавалося, ще мить — і їхню печеру занесе аж на край світу. Так тривало з годину, а тоді раптово стихло, тільки час од часу налітали шквальні пориви вітру та блискавиці краяли небо.

Доки лютував ураган, Єва не знаходила собі місця і все оглядала печеру, навіть мацала стіни: чи витримають вони? В одному кутку помітила тріщину, і та тріщина видалась їй підозрілою. Вона довго її досліджувала, пробувала, чи не хитаються, бува, стіни, а коли знадвору донісся особливо сильний порив вітру і десь у скелях загуркотіло каміння, підняла Адама на ноги переляканим криком:

— Печера розколюється надвоє!!!

Адам довго заспокоював Єву. Дощі закінчились аж у травні.

Стало ясно, що клімат на Леонії протягом року різко поділяється на два сезони: сухий, себто зиму, що триває тут із травня до кінця листопада, і на вологий, тобто літо (грудень — квітень). Опади влітку, як правило, приносить північно-західний мусон. А ще Адам збагнув, що живуть вони з Євою у субекваторіальному поясі планети, де температура влітку і взимку (щоправда, ці поняття тут умовні) постійна — 25–30 градусів тепла.

Так і рік збіг.

Перший рік епохи бронзи на планеті Леонія.

5

Першу річницю їхнього перебування на Леонії Адам вирішив відзначити "встановленням майже меморіального стовпа". Принаймні так він, не без урочистостей, висловився, коли вранці вітав Єву з "визначною датою".

— У наш час рідко хто із роду гомо сапієнс не хоче потрапити в історію із своїм персональним, так би мовити, стовпом. Чи хоча б з дошкою, — іронізувала Єва. — Став і ти свій стовп, але не забудь на ньому викарбувати: "Перехожий, зупинися! З благоговійним мовчанням постій хвилину. Тут, на цьому місці, року-місяця такого-то влипли в історію Адам з Свою". Тільки хто буде зупинятися біля твого меморіального стовпа, читати напис та ахкати: "Ах, невже і справді на цьому місці Адам з Свою влипли в історію?.. Аж не віриться! Така видатна історична подія, а місце таке скромне, просте, звичайне!.."

Адам доброзичливо посміхався. Він завжди був радий, коли Єва вдавалася до іронії чи кидала глузливі шпильки на його адресу — вона тоді наче оживала, ставала енергійною, в очах спалахували грайливі іскорки, і очі її в такі хвилини дуже подобались Адамові. Хоча тут був і свій мінус — вона ставала колючою. Адам давно затямив, що ідеальних жінок у роду гомо поки що немає і не було (можливо, у майбутньому, з розвитком генної інженерії такі будуть створені, але навряд чи варто заздрити майбутнім чоловікам!). Тож і Єва була далеко не з самими лише плюсами. Та вона Адамові подобалась такою, якою була, і він не намагався її перевиховувати, інтуїтивно відчуваючи, чим для нього це може закінчитися.

Отож, відчуваючи, що сьогодні зранку Єва настроєна на веселий лад, Адам прихопив бронзову сокиру і попрямував до виходу. На Євине

іронічне: "Куди ви, ваша світлість?" — відповів у тому ж жартівливому тоні: "Діла, діла..." І зник з печери.

Повернувся під обід, приволікши до печери чималий обрубок кедра, метрів зо три завдовжки.

Єва трав’яним віхтем саме замітала біля печери (останнім часом вона почала з виглядом дбайливої господині старанно прибирати в печері: вологими морськими губками витирала від пилу стіни, на кам’яних виступах розіслала черепашки різних молюсків). Глянувши на Адама примруженими очима, запитала:

— Що це ти затіяв?

— Кажу, меморіальний стовп буду ставити з нагоди першої річниці, яку ми так чудово провели на цій планеті.

— Краще б поставив з нагоди останньої!

— Всьому свій час, Єво.

Спорудження "меморіального стовпа" тривало цілий день. Адам працював не поспішаючи, як і все звик робити — хоч повільно, зате надійно.

— Адаме! — раптом скрикнула Єва. — Якщо ми прожили тут дванадцять місяців, виходить, сьогодні у нас Новий рік?

— З чим тебе й вітаю!

Єва схопилася з каменя, оглянулась довкола.

— А де ж?.. — розгублено запитала і вмовкла, махнувши рукою. — Усе тут не так, як на Землі.

— Тут Новий рік такий, як, приміром, у нас в теплих краях, де не буває зими.

— А звідки ти знаєш, що сьогодні, саме сьогодні, тут Новий рік?

— З чогось же треба починати літочислення, — стружачи кедр, Адам уголос ділився своїми думками. — В основі всіх календарних систем людства лежить хронологія. У різних народів Землі колись виникало одне й те ж питання: з якого моменту починати рахунок часу? Тобто відлік часу. Яке явище, подію, факт вважати одвічним, головним у літочисленні? Більшість народів брали за основу міфічні та релігійні уявлення: початок царювання різних імператорів, фараонів тощо. У всіх народів були широко розповсюджені ери, їх нараховується на Землі близько тисячі. А що означає слово "ера"? Дослівний переклад його, — "вихідне число". Це не що інше, як з’єднання початкових літер латинської фрази: "Від початку воцаріння Августа", себто римського імператора Октавіана Августа, який став імператором у 21 році до нашої ери. У нас же на Леонії ні міфічних, ні релігійних подій не було, немає і не буде, тут не царювали і не будуть царювати ніякі імператори і фараони. То від чого нам починати своє літочислення? Хіба що, — він засміявся, — від Адама і Єви. Інших же подій, пов’язаних із людьми, тут не було. Тому фразу "Від воцаріння Августа" ми переробимо на свою: "Від воцаріння Адама і Єви". Початкові букви перших трьох слів цієї фрази і складуть нам (у латинській, звісно, транскрипції) слово "ера". От від нашого з тобою воцарінння на Леонії і почнеться Нова, Новітня, або — Перша ера. Хіба це не привід для початку літочислення? Хіба це не видатна подія?

— Видатна, видатна, — сміялася Єва. — Згодна, Щоб від нас починалася ера. Може, хоч таким способом потраплю в історію?

— Взагалі час вимірюється шляхом спостережень процесів, які періодично повторюються: за ніччю, як відомо, наступає день, за зимою — весна, за весною — літо, за літом — осінь. В основу ж вимірів часу астрономія поклала рух небесних тіл, обертання планети навколо своєї осі і руху планети навколо свого світила — Сонця. Леонійське подвійне сонце, зірка А та її супутник зірка Б, робить повний оберт по екліптиці приблизно, як і Земля, за 365 діб. Але час, як ти знаєш, різний буває. Астрономія знає зоряний час, сонячний час, місцевий час, всесвітній час, поясний час, декретний час, атомний час і так далі. Ми ж, очевидно, будемо користуватися місцевим часом. Отож, за місцевим часом сьогодні у нас Новий рік. Перший рік у мільярднолітній історії Леонії.

— Ти мене аж стомив своєю вражаючою премудрістю, — зітхнула Єва. — А Новий рік завжди простий, без премудрості і довгих пояснень. Новий рік — і все сказано. — Замислено повторила: — Новий рік… Де не зустрічала, а такого ще не було.

Обстругавши кедр, Адам виніс із печери два крила, які вирізав ще раніше, і, примірявши та підігнавши, прибив їх бронзовими цвяхами до вершка стовпа.

— Крилатий стовп? — оглядаючи Адамів витвір, Єва знизала плечима. — Що сіє означає? Мовби щось знайоме, а не пригадаю.

— Як впораюсь із роботою, усе, все сьогодні скажу, — Адам якось дивно глянув на Єву, і вона зрозуміла, що сьогодні й справді має щось статися.

Тим часом Адам заходився готувати з мідних порошків фарби. Назбиравши чаїного пір’я, зробив із нього щось на зразок квача і пофарбував стовп у три кольори: зелений, синій і червоний.

Доки фарба сохла, неподалік од входу до печери викопав яму і закопав стовп, добре його втрамбувавши камінням. Єва тільки руками сплеснула:

— І як же я не здогадалася відразу? Та це ж тотем! Як він гарно виглядає — очам приємно. І вілла наша ніби ожила з цим стовпом. Зразу видно, що це не просто печера, а житло людей.

— Спершу трохи історії, — Адам весело блимав очима. — Вислухай, і ти оціниш мою задумку. У сиву давнину індійці тихоокеанського узбережжя Канади завжди ставили такі тотеми біля своїх осель. Для них тотем слугував єдиним документом сім'ї. Він підтверджував родовід. Господар вирізав на тотемі значки про всі події, пов'язані з життям сім'ї: хто коли народився, хто коли помер, що коли сталося і так далі. Тотем вважався живим, але з тієї миті, як глава роду вирізав йому крила — символ Птиці Грому, посланниці Великого Духа. Оскільки у нас із тобою немає ні документів, ні паперу взагалі, тотем також служитиме нам документом. І, звичайо ж, календарем. Крила у нашого тотема є, тож і в нас він вважатиметься живим.

Ставши на камені, Адам вирізав на стовпі прямокутник, а всередині виколупав шість ямок, остання, шоста, була більша за інші, і від неї навсібіч розходилися промені. Придивившись, Єва збагнула, що перед нею сузір'я Кассіопеї, а шоста ямка з променями — земне Сонце. Нижче Сонця Адам виколупав ще одну ямку і біля неї вирізав одне лише слово: "Земля".

— Тепер із тотему зрозуміло, звідки ми з тобою ведемо наш родовід. — Ми — люди Землі, шостої зірки, що сіяє у сузір'ї Кассіопеї, якщо, звісно, дивитися на небо з поверхні цієї планети. Це наша, так би мовити, домашня адреса.

Під прямокутником, що зображував сузір'я Кассіопеї, в небі Леонії, Адам (простоявши на камені півдня) викарбував таке:

"Крилатий тотем встановлено на ознаменування початку літочислення на планеті Леонія — система зірки А, сузір’я Центавра.

Сьогодні, 22 липня 2119 року за земним літочисленням, почався Перший рік нової ери планети Леонії. І почали її двоє відважних землян — Адам і Єва, які вже прожили тут на віллі "Кам’яні пенати" 12 місяців Нульового року".

— Отже, — прокоментував творець тотему, — 22 липня ми вперше опинилися на цій планеті. Сьогодні теж 22 липня. Тільки вже першого року. Ось це я і вирізав на тотемі. Віднині всі події, які з нами стануться, знайдуть своє відображення на крилатому стовпі. Тотем із крилами Птиці Грому буде охоронцем і литописцем нашого роду.

— Що ти… сказав? — пошепки перепитала Єва, не вірячи почутому.

6

А далі відбулося те, що автор вирішив винести в окремий розділ. Отже:

— Що ти сказав? — пошепки перепитала Єва.

— Я сказав, що тотем… — Адам розгубився. — Тотем стане літописцем і охоронцем нашого роду.

— Прошу уточнити, якого це роду?

— Твого і мого, а разом… нашого.

— Я поки що не твоя дружина і не брала на себе ніяких зобов’язань разом із тобою творити новий рід людський на планеті Леонія.

І Адам зважився на те, на що не міг зважитись на Памірі, на Місяці і на Марсі. І на що не міг зважитися протягом всього Нульового року планети Леонії. А зважившись, зробив рішучий крок до Єви, котра завмерла в очікуванні чогось незвичайного, і то блідла, то червоніла, і категорично заявив:

— Я знаю, що ти не моя дружина, але я хочу… щоб ти нею стала!

— Наскільки я розумію, ти освідчуєшся?

— Так! — Адам стояв під тотемом із крилами Птиці Грому і був рішучий, як ніколи. — Я хочу, щоб ти стала моєю. Від сьогодні і назавжди!

— Так відразу й — назавжди?

— І крилата Птиця Грому, посланниця Великого Духа, — кивнув він на мальовничий тотем, — тому свідок. Клянусь, що берегтиму тебе все життя і не скривджу тебе ані словом, ані вчинком.

— Цього ще не вистачало, — пирхнула Єва, — щоб ти мене ще кривдив. А я така, що можу… дошкулити і словом, і вчинком. Ти це зважив?

— Так! — твердо заявив Адам і злегка зблід. — Я все зважив.

— Що ж, наміри у тебе, як я розумію, серйозні, — розмірковувала Єва. — Але ти забув… що я заміжня.

— Ти була заміжньою, але твій чоловік загинув. Звідтоді минув рік, і ти вільна розпоряджатися своєю долею.

Єва подумала і кивнула головою.

— Так, минув уже рік, і ніхто мене не засудить, якщо я спробую влаштувати своє життя.

— Єво!.. — Адам ще ближче підступив до неї: — Я прошу твоєї руки!

— О-ох, як у кіно! — Єва сплеснула руками, а її очі так і сяяли. — І чому ти раніше не поставив цього симпатичного тотему, що надихнув тебе на такий подвиг?

— Раніше я не зважувався, — чесно зізнався Адам.

— Невже за цей рік, що ми прожили на Леонії і протягом якого я добряче помотала тобі нерви, ти встиг мене покохати?

Адам узяв її руки в свої.

— Я кохаю тебе, Єво, — прошепотів, червоніючи. — А покохав тебе ще на Памірі і з того часу не можу забути.

— Невже це… правда?

І з її очей потекли сльози.

— Ти жорстокий, Адаме! — мовила вона крізь сльози. — Я стільки років чекала від тебе цих слів. На Памірі чекала, на Місяці чекала, на Марсі чекала. Чекала і — не дочекалася. Вирішила, що я тобі байдужа, і… з відчаю вийшла заміж.

— А мені здавалося, що я тобі… байдужий.

— Коли б ми не потрапили на цю планету, я так і не почула б від тебе зізнання. — І Єва враз накинулась на Адама: — Ну чого ж ти стоїш, дурнику?!

— А що я… маю робити? — розгубився Адам.

— Та обніми ж свою молоду дружину і поцілуй її, чи що.

Озирнувшись, чи ніхто не бачить, він рвучко притягнув Єву до себе і тільки обняв, як вона, легко війнувши пругким станом, вислизнула з його обіймів. Одбігши від нього, притулилась до тотема, обхопила мальований стовп руками, зашепотіла до нього:

— Все чув, що сказав мені Адам? Він попросив моєї руки, і я дала згоду… Віднині ми будемо з Адамом подружжям. От що діється на Леонії Першого року нової ери, яка почалася від Адама і Єви… Ох, тотеме, віднині ти будеш символом нашого щастя. Хай же крила твої стануть крилами нашої любові, а грім твій стане на її сторожі!

Адам підійшов до тотема з другого боку, теж притулився до стовпа. Вони простягли одне одному руки, і руки їхні сплелися. І хоч між ними був стовп, але Адам відчув на своїх губах дотик її напіввідкритих уст, і їм здалося у ту мить, що планета Леонія раптом почала обертатися навколо своєї осі все швидше і швидше й, зрештою, завертілася у шаленому, солодкому, відчайдушному вирі…

Чи мав місце факт прискорення обертання планети Леонія, чи ні, автор того достеменно не відає, бо він не астроном і не планетолог. Можливо, планета Леонія і справді у деяких випадках швидше крутиться навколо своєї осі (як, між іншим, у подібних випадках завжди крутиться швидше й Земля).

А ще автор з усією серйозністю і достовірністю заявляє, що 22 липня Першого року нової ери на планеті Леонія (сузір’я Центавра) народився перший поцілунок закоханих. Перший за всю її мільярднорічну історію.

Перший і, зрозуміло, не останній.

І ще автор хоче зауважити: якщо на безлюдній планеті народилася любов, то така планета вже не може бути безлюдною. Бо де любов, там будуть і люди.

І вперше на планеті лунали ніжні слова:

— Любиш?..

— Люблю!..

Ніколи за всю свою історію не чула Леонія таких слів.

Можливо, з часом, як минуть десятки й сотні літ, дехто й вимовлятиме ці слова байдуже, аби лише закрутити їй голову й зірвати "квітку задоволення" (як то іноді ще буває на Землі), але то буде колись.

Можливо, згодом на цщ планеті (під час абсолютно нетипових сімейних сварок) вона кричатиме йому:

— Коли б не ти, я знайшла б іншого! І була б з ним щасливою!

— А ти думаєш, я не знайшов би іншу? — огризатиметься він. — Так ти ж мені голову закрутила, що я стратив розум!

(Що іноді ще чується на Землі).

Цього, на жаль, автор не може передбачити.

Звичайно, колись це буде на Леонії, як будуть люди, і перша зрада, перша нещирість, перша фальш, перша підступність, перші сімейні батальні сцени з биттям посуду та перші розлучення, перші суди і поділ майна… Все це колись буде, а поки що існувала любов — чиста і щаслива. Та був ще перший поцілунок…

І тотем, охоронець нового роду гомо на Леонії, надійно розпростер над закоханими крила Птиці Грому, захищаючи любов. Тому будемо вірити, що любов віднині і назавжди на Леонії стане крилатою.

7

Вранці Адам, вискочивши з печери, прикотив до тотема камінь, став на нього і, мугикаючи щось розвеселе, заходився вирізати бронзовим ножем літери на стовпі. Робив це старанно, дбайливо, час од часу милуючись своєю працею.

Із-за Східних Мідних гір, із-за хребтів віялом у небо вдарили золотисті стовпи, і невдовзі врочисто зійшло сонце Толіман, а за ним і його супутник. Адам привітно помахав їм рукою. І для того у нього були підстави. Єва всю ніч називала його: "Ти ж моє сонечко!.."

Починався новий день, другий день Першого року Леонії.

Над бухтою, як завжди, кружляли чайки і жалібно кричали.

З печери вийшла Єва. За одну лише ніч вона розквітла, помолоділа, посвіжішала, що й не впізнати. Це була інша Єва, інша жінка. Вона глянула на Адама закоханими очима, хитнула головою, розсипаючи по плечах світле волосся, і сказала:

— Доброго ранку, чоловіченьку мій! — не сказала, а проспівала. ("Спершу вони всі співають, а потім?.." — можливо, буркне досвідчений читач. А втім, певен, таких читачів на Землі немає).

— Яка ж ти… гарна! — захоплено прошепотів Адам. — Я раніше думав, що найкращою ти була на Памірі, і помилився. Найкраща ти зараз.

— Гарна, бо щаслива, — одказала Єва, підставляючи вранішньому сонцю своє обличчя. — А жінки завжди гарні, коли сповна спізнають любов. І щастя.

І хода її змінилась — стала м’якою, плавною, граційною.

— Що ти вирізуєш на охоронцеві нашого роду?

— Деяку інформацію.

Вона підійшла ближче і прочитала:

— "Адам + Єва". Здорово і, головне, точно. Ніякої помилки немає.

— Це замість реєстрації у загсі, — пояснив Адам. — Віднині і назавжди нас мусить поєднати знак "+". А свідком нашого з тобою шлюбу буде тотем і Птиця Грому.

Він зіскочив з каменя, обхопив Єву, і вони закружляли у вальсі. І хоч ніде не чути було музики (бо на Леонії ще не ревіли звідусюд транзистори і магнітофони), однак двоє зосереджено і плавно танцювали старовинний вальс, бо музика лунала у їхніх серцях.

А закінчився танець поцілунком.

— У мене вже губи спухли від поцілунків, — не всерйоз поскаржилася Єва. — Звичайно, я не закликаю до регламенту, але...

— То більше... не дозволяєш?

— Хто тобі сказав таку дурницю?! — удавано обурилась вона. — Ми ж розписалися на тотемі, і віднині ти мій законний чоловік. Сам же

щойно вирізав: "Адам + Єва". Отже, між нами віднині знак плюс, що об’єднав нас навічно. А мінус…

— Мінус ми виженемо геть!

— Ні, мінус нам теж потрібний.

— Для чого?

— Хоча б для того, щоб ми могли сказати: мінус байдужість, мінус нещирість, мінус неправда, мінус зло, мінус зрада… Як бачиш, мій дорогий чоловіченьку, для мінуса теж знайдеться робота. А плюс хай завжди буде з нами.

І вони знову цілувалися довго, жадібно.

— Ой Адаме, за один раз не можна випити всю радість. Ще звикнемо, перенаситимось…

— Хіба можна звикнути до сонця? До неба? До повітря? До життя?

І їм вірилось, що вони ніколи-ніколи не збайдужіють до життя.

Та через якийсь час Єву наче хто підмінив. Усмішка її згасла, і вся вона мовби зів’яла, ходила, як у воду опущена.

— Адаме! Ти чуєш? — застигала на мить, прислухаючись до чогось. — Звучить…

В її очах були сльози.

— Що з тобою? — обережно запитував Адам.

— Додому хочу, — крізь сльози мовила Єва. — Ой Адаме, хочу на Землю! На рідну Землю! Щастя може бути тільки на Землі. А тут… усе імітація.

— Ти завдаєш мені болю.

— Хіба я винна, що хочу додому? — Вона припала до Адама, ткнулась лицем у його плече і затихла. Але ненадовго. По хвилі заговорила знову: — Чуєш, звучить?.. Пам’ятаєш, як ми сідали в ракету, що мала доставити нас на орбіту до "Геліоса"? Ми робили тоді останні кроки по Землі. А на зеленому полі Космопорту цвіла кульбаба. Рясно-рясно і жовта-жовта… По всьому полю жовтіли тисячі крихітних очок, наче Земля дивилася на нас востаннє. Нас проводжало багато людей, вони стояли, а ми йшли. Йшли, стараючись не наступати на жовті очка кульбаби. Нас було восьмеро землян-астронавтів. І раптом… Ти пригадуєш? До мене підбігла дівчинка років дванадцяти з золотистим волоссям. Як кульбабка. Мені здалося, що то й справді ожила кульбаба і підбігла до мене. "Як тебе звати, дівчинко?" — запитала я. "Зея", — відповіла вона. У ту мить, коли ми робили останні кроки по Землі, її ім’я видалось мені символічним, ніби в давньогрецької богині Землі. І мені здалося, що то юна богиня Землі прощається зі мною. З усіма нами. Дівчинка простягнула мені квітку кульбаби. А простягнувши, махнула рукою, і з її годинничка, в якому був вмонтований міні-магнітофон, раптом полинула незвичайна музика. Я завмерла… Наче хтось хотів вийняти моє серце, душу хотів хтось вийняти. "Це вам", — сказала дівчинка Зея, схожа на кульбабку. І тільки тоді я збагнула, що то за мелодія. То був прадавній полонез "Прощання з Батьківщиною". Всі астронавти застигли, зачувши ту мелодію. Тоді до дівчинки Зеї підбігли якісь суворі люди, вимкнули її міні-магнітофон і сказали їй сердито: "Не треба астронавтам такої музики. Вони не прощаються з Землею назавжди. Вони повернуться. Їм потрібна музика бравурна, мобілізуюча…" А ми прощалися тоді з Землею назавжди. Принаймні шість із восьми вже ніколи не повернуться на Землю. Вони навіки попрощалися з нею…

Та переходи від одного настрою до іншого у Єви були швидкі і раптові. Вона враз стріпнула головою, ніби проганяла од себе те видиво, і ледь посміхнулася.

Й останні сльозинки висохли на її обличчі. Адамові ж здалося, що на Великих Рівнинах після дощу виглянуло сонце.

І вже її світлі очі були повні тепла, любові, радощів…

— Ходімо, — сказала Єва з милою лукавинкою в очах.

— Куди?

— А туди… — вона махнула на Великі Рівнини. — У нас медовий місяць. А в молодих мусить бути весільна подорож, так заведено. От і пішли у нашу з тобою весільну подорож.

Обнявшись, вони пішли, пішли по планеті, куди очі бачать. Але далеко не відійшли, бо зненацька попадали у високу траву, і було над ними тільки небо, небо, небо… Хто міг сказати, чи порушують вони моральні принципи, творячи свою любов у траві, під небом дзвінким та бездонним, хто міг це сказати, коли на планеті їх було лише двоє? Раніше б сказали: бог їм судія. Але й бога на Леонії не було. Була лише любов.

І вони творили свою любов без утоми. В поцілунках, в обіймах, у спекотній нуртуючій близькості, що обох пронизувала, як спалахом блискавки. І здавалося Єві, що такої пристрасті, такої солодкої близькості вона ще не знала. Коли в хвилини найвищого злету любовного шалу все — і дерева, і трави, і небо, і сама планета — вертілося над нею і під нею, вона забувала, що десь у космосі існує Земля, а на ній люди.

Потім наступила приємна втома й окутав сон — раптовий, солодкий, спраглий... І вони провалились у той сон, як в інший світ, і дзвеніла на дні того світу якась щемна мелодія — не то зустрічі, не то прощання. Єва тихо плакала вві сні. Чи прощаючись з кимось, чи зустрічаючи когось...

8

Єва лежала біля нього, розкидавши руки, розметавши по зеленій траві світле волосся, і трава навколо її голови посвітліла. І таке у неї було красиве тіло, тіло зрілої жінки, що Адам на мить аж зажмурився від тієї вроди. Він звівся на лікоть, потягнувся до неї і поцілував у груди. Зненацька у сні вона схлипнула, ніби заплакала, і з-під опущеної вії викотилась сльозинка. Не розплющуючи очей, вона торкнулась. його плеча, заспокоїлась, пробігла рукою по обличчю, по* сміхнулася куточками вуст і прошепотіла. "Ти тут, біля мене?.." Притулилась до нього своїм пружним тілом, ткнулася лицем йому в груди і знову поринула в сон. Дихала легко і спокійно.

І від її теплого й тихого подиху, що лоскотав груди, Адамові стало теж тихо, затишно. Він посміхнувся, думаючи: як людині небагато треба! Дихає у нього на грудях кохана жінка — і він уже найщасливіший у світі!.. І згадалася фраза, колись почута на лекції, що перший рік подружнього життя називається медово-полиновим.

"Таке вигадають: медово-полиновий рік, — посміхнувся Адам від повноти щастя. — Що медовий, то це так, згоден, що хмільний — теж згоден. Але до чого тут полин?.."

— Ти посміхаєшся, чоловіченьку? — тихо запитала Єва, губами торкаючись його грудей. — Я відчуваю, що посміхаєшся.

Адам розповів їй про лекцію і про оту дивну фразу. Єва обхопила його руками за шию і зашепотіла у вухо:

— А ти вже й злякався?

Їхні вуста злилися у поцілунку, і обоє забули про все на світі. А світ закружляв і поплив, гойдаючись на зелених хвилях трав.

— Скільки у тебе любові, — шепотіла Єва стомлено і радісно.

— Бо я тебе довго чекав і зберіг свою любов.

— Як добре, що ми вдвох на планеті, правда?

— Правда, моя люба. Земляни прилетять сюди лише через чотирнадцять довгих-довгих літ!

— Так… швидко? — здивувалась Єва. Очі її сяяли весняним сонцем, і вся вона була як молодий вогонь. Та все щебетала, щебетала до Адама, зазираючи йому в очі.

Схопивши Адама за руку, вона потягла його за собою. Зрештою, ляснула по плечу, вигукнувши: "Дожени та віддай!.." Це була давня напівзабута дитяча гра, і він, стрепенувшись, кинувся за Євою в погоню, щоб наздогнати і віддати їй той доторк, але наздогнати не зміг. Єва наче летіла, злегка торкаючись трави довгими стрункими ногами, і її сміх, що дзвіночками розсипався позад неї, одлунював у його вухах. Вона добігла до кручі, на ходу стягнула із себе спортивний ‘ костюм і, майнувши пругким тілом, стрімко полетіла із кручі у воду.

Адам теж на ходу роздягнувся і стрибнув, але не так красиво увійшов у воду, як вона, а плюхнувся, здійнявши бризки. Накупавшись, стомлені, захекані, попадали на прибережний пісок.

— Хай ця річка віднині буде зватися твоїм іменем, — запропонував Адам. — Річка Єва. Не заперечуєш?

— Я не заперечую, — повторила Єва і жартома додала: — Думаю, що на моєму місці так би вчинила кожна жінка.

Весело глянувши на Адама, ляснула його по плечу:

— Дожени і віддай!.. — І стрімко кинулась у річку, що віднині й довіку носитиме її ім’я.

9

Та другого дня хмільна і безжурна радість медового місяця раптово урвалась. Зранку Адам, прихопивши лук із стрілами та спис, гайнув у Східні Мідні гори, щоб вполювати гірського козла. Бо, як з’ясувалося, на одній лише любові довго не протримаєшся — порожній шлунок нагадував про себе. Повернувся Адам з порожніми руками і сам не свій. Вбіг у печеру, важко дихаючи, очі дивно горіли, губи і руки тряслися.

— Що трапилось?! — зойкнула Єва і почала бліднути. — Та говори, говори! Не муч мовчанням!..

— Тут… на планеті… на Леонії, — забурмотів Адам і чомусь заозирався, — є… розумні істоти!

Вигляд у нього був такий, що Єва тільки охнула і сіла. Але відразу ж схопилась:

— Хто вони… ті розумні істоти? Люди?..

— Я бачив тільки здалеку. І лише одну людину.

— То він — гуманоїд? З роду гомо сапієнс?

— Не знаю, він мені про свій родовід не говорив, але з вигляду такий, як і ми, — Адам показав на себе тремтячою рукою. — Тільки більший за мене. В плечах ширший. Я кілька хвилин роздивлявся його. Зовні ніби людина. А там — хто його знає…

Єва насторожилася.

— Чоловік чи жінка? — поцікавилась вона.

— Здається, чоловік. На хребті стояв.

— Чого ж ти зразу не сказав? — Єва лише сплеснула руками. — А я… непричесана, губи не фарбовані, ніякої косметики… Зрештою, я жінка, представниця прекрасної половини земного роду людей.

— Ти й без парфюмерії гарна!

— А-а, тільки без перебільшень. Кожна жінка мріє богинею стати, але не кожній це вдається. А ти теж… не зачесаний. Ми ж з тобою представляємо на цій планеті людей Сонця.

Адам сяк-так зачесався п’ятірнею.

— Що будемо робити?

Вона мить подумала і рішуче заявила:

— Будемо встановлювати з ними контакт! — А по хвилі: — Стривай! А вони не дикуни, бува?

Адам знизав плечима.

— Мовби ні. Зодягнений він був у щось чорне, якась така… невиразна тканина. Але не шкура тварини. Фігура у нього ніби елегантна, в далину він дивився замислено.

Єва задумалась.

— Тільки б ми не виявилися у порівнянні з ними дикунами.

— Які ж ми дикуни? — здивувався Адам. — Ми можемо просто менше знати за них, якщо їхня цивілізація старша за нашу, і тільки.

Єва збуджено заходила по печері, хрускаючи пальцями, чого він раніше за нею не помічав.

— Дивно… Дуже дивно, Адаме. "Геліос" не виявив на цій планеті ніяких розумних істот, тим більше слідів їхньої господарської діяльності. То де вони взялися? Де вони живуть? Де їхні міста, села чи щось подібне? Чи, може, вони мешкають, як і ми з тобою, в печерах? У такову разі, ми, земляни, мусимо стояти на вищому щаблі розвитку, адже не вони прилетіли на зорельоті до нас, на Землю, а ми до них. А втім, стривай… — Вона підійшла до нього, поклала руки на плечі, лагідно заговорила: — Ти надто збуджений. Може, тобі все це… примарилось? Подумай, любий. Так було все добре. Ми знайшли одне одного, любилися, і ніхто нам не заважав, бо вся планета була наша, і раптом… Ні, ні, в сузір’ї Центавра не можуть бути розумні істоти. Це тобі все… здалося. Так? — ласкаво питала Єва, з надією почути ствердну відповідь.

— Я бачив його, моя люба, — заявив Адам, і Євині руки впали з його пліч. — Я стояв на однім хребті, він — на протилежному. Нас розділяв лише розпадок між хребтами.

— Сподіваюсь, він не мавпячого роду?

— Обличчя його я не розгледів. Хоча він ніби й дивився на мене. Я застиг, і він застиг. Здається, ми обоє розгубилися… Але жести розуміє, — заквапився Адам. — Коли я махав рукою, він теж у відповідь махнув. І зник.

Чи не вперше, відколи вони на Леонії, Адам був явно знічений і не знав, що діяти. Добре, що Єва не розгубилася. Ініціативу у справі встановлення контакту з представниками тутешньої цивілізації вона брала на себе.

— Залишається виробити план дій і визначити місце чи якусь своєрідну демаркаційну лінію, де ми зможемо зустріти представників розумних істот Леонії, — сказала Єва з рішучістю, що вражала Адама, і він глянув на неї з повагою. — Не хвилюйся і заспокойся. Дякуй долі, що вона послала на Леонію не кого-небудь, а саме мене. Зі мною ти не пропадеш навіть на безлюдній планеті!

— Щось ти надто загорілася ідеєю встановлення контакту!

— Не ревнуй, мій дорогий. Ревнощі — це пережиток гомо сапієнс. Тим паче, на якогось типа, бодай і з розвиненішої цивілізації, я не збираюся тебе міняти. Ти за них кращий, а коли ще й мене слухатимешся, ціни тобі не буде. Бо чоловіки цінні тільки ті, які слухаються своїх розумних і ділових жіночок.

Адам не прохопився й словом. І добре зробив, бо Єва підозріло глянула на нього.

— Ти, здається, не згоден зі мною, дорогий?

— Ну, чому ж…

— Не чую бадьорості в твоєму голосі. А бадьорість завжди була тобі притаманна.

— Я повністю згоден із тобою, моя люба! — Й Адам потягнувся губами до її губ, але Єва виставила долоню, і він обмежився поцілунком її долоні.

— Це ми ще встигнемо, — мило посміхнулася вона. — А зараз на порядку денному, як кажуть на Землі, питання встановлення контактів із тутешніми розумними істотами. Я думаю, що перший крок треба робити нам. Ми все ж таки представники розумних істот. А чи вони розумні — то ще хтозна. Отже, треба йти на те місце, де ти здибав того типа у чорному. Цікаво, — мовила Єва вже сама до себе, — чи всі вони ходять у чорному?.. Стривай, а роги в нього часом не стирчать? Хвоста немає?

— Рогів не було, а щодо хвоста — не знаю. Я із спини його не бачив. — І зненацька пророк замріяно: — Цікаво, а які в них жінки: гарні чи так собі?..

Єва враз нахмурилась.

— А чого це тебе раптом зацікавили жінки чужої цивілізації? Чи не рано? У нас ще й медовий місяць не закінчився, а тебе вже потягло на вродливих жінок?

— Це що, допит?

— Не підвищуй голосу! — крикнула Єва, хоч Адам говорив тихо. — Відповідай на моє запитання.

— Ну… просто. Для встановлення контактів.

— Так ось знай! — рішуче сказала Єва. — Для встановлення контактів вистачить і представників місцевого чоловіцтва. Кожна земна жінка завжди встановить контакт із чоловіком, якщо він того вартий. Ясно?

— Ясно, — покірно зітхнув Адам.

10

Того дня іти в Мідні гори для встановлення контакту з Чорним привидом (так вирішила Єва величати загадкового незнайомця) було запізно — червоне, аж кармінове Сонце, ведучи за собою маленького супутника, сідало за Західні гори, і в бухті вкладалися на спочивок довгі тіні. Тому вирішили візит ввічливості перенести на завтра. Ранок, як відомо, мудріший од вечора.

Повечеряли мідіями.

Після вечері Адам приніс аж три оберемки хмизу, порубав його на цурпалки, подумав і приніс ще й четвертий — щоб до ранку вистачило чим годувати вогонь у печері. Обоє почувалися не зовсім упевнено. Особливо Адам.

— У мене таке відчуття, — скаржився він, — ніби за нами весь час хтось підглядає. Хоча звідки вони можуть знати, де ми живемо?

— А раптом вони йшли назирці за тобою, коли ти повертався у бухту?

— Я передбачив таку можливість. Тому повертався кружним шляхом, робив гаки, щоб збити їх із сліду, озирався…

— Детективе ти мій, — тільки й мовила Єва.

До самого ранку вони не стулили очей. Сиділи на каменях біля багаття і думали про одне і те ж: що їм принесе завтрашня зустріч із Чорним привидом, чим закінчиться контакт? Іноді Єві здавалося, що хтось заглядає у печеру, і вона прохала Адама "зачинити двері".

— Які двері? — дивувався Адам. — Ти б іще забагла контрольно-пропускний пункт!

— Не печера, а вокзал для транзитних пасажирів! — дратувалася Єва. — Сидиш чи спиш — і всі, кому не ліньки, можуть заглядати в наші апартаменти.

Адам заспокоював її, як міг, а сам, підкладаючи в багаття цурпалки, непомітно позирав на отвір печери. І йому здавалося, що зараз до них зайде розумна істота місцевої цивілізації і запитає: "А що ви тут робите на нашій планеті?.." Що вони скажуть місцевому аборигену? Вибачайте, мовляв, що без вашої згоди тимчасово поселилися на вашій планеті? Що нам треба тут прожити всього чотирнадцять років, доки за нами прилетять такі ж люди, як і ми?..

Розумів, що з відкриттям гуманоїдних істот на Леонії (планета у них, очевидно, називається по-іншому) дотеперішнє їхнє спокійне життя, ясна річ, закінчиться. Невідомо ще, які стосунки складуться у них з леонійцями. Що собою являють аборигени? З якого вони, як кажуть, тіста зліплені? І взагалі, що вони за одні? Добрі? Злі? Гуманні? Агресивні? Чи, може, вони стоять по той бік добра і зла і їм що добро, що зло — однаково? Можливо, ці моральні критерії їм взагалі не відомі. То які ж у них моральні принципи та філософські постулати, якщо у них взагалі існують такі поняття? І що принесе їм, землянам, контакт із представниками інших цивілізацій? А що, коли вони виявляться… наприклад, первіснообщинними дикунами? Та ще й канібалами. Якщо у них зовсім інші поняття про живих істот? Приміром, ідучи, людина не звертає уваги, хто їй потрапляє під ноги: мурашка, павучок чи якийсь жучок. Вона топче їх, не задумуючись, що в принципі це теж живі створіння, що складаються вони з таких же атомів, як і гомо сапієнс. Навіть добра людина (найгуманніша!) не подумає обминути на стежці трудягу-мураху, що поспішає у власних справах. Вона наступить на неї, наступить механічно і піде далі. Раптом такими виявляться й аборигени Леонії?

Хоча, якщо на цій планеті є розумні істоти, то чому ж "Геліос" ніде не виявив, не зафіксував жодних слідів їхньої господарської діяльності? Стривай, а може, вони живуть у самій планеті? Тому й чорні такі. А на поверхню виходять лише зрідка. Щось на зразок людей підземелля. Але якого дідька їм сидіти, приміром, у підземеллі, коли на поверхні є всі умови для розвитку життя?..

— Як ти гадаєш, на якому щаблі еволюційно-історичного розвитку знаходяться місцеві гуманоїди, якщо вони тут є? — озвалася Єва. — Вище землян чи нижче?

— В основу поділу позаземних цивілізацій по типах чи по щаблях розвитку покладено енергетичну ознаку, — по хвилі відповів Адам, не одриваючи погляду від вогню. — Адже споживання енергії — то найсуттєвіший показник рівня розвитку тієї чи іншої цивілізації. Досягнувши певного рівня, будь-яка цивілізація неодмінно мусить проявити себе і в космічних масштабах, завдяки, звичайно, своїй енергетичній потужності. Отже, енергоспоживання і покладено в основу оцінки тієї чи іншої позаземної цивілізації — скорочено ПЦ.

Він кинув швидкий і, як йому здавалося, непомітний для Єви погляд на отвір печери і розвивав свою думку далі:

— Як гадають наші вчені, ПЦ можуть бути трьох груп. ПЦ-1. Це земна цивілізація. Мільярди років потрібні були їй, щоб досягти цього рівня. Але вже тільки тисячі літ потрібні, щоб з’явилася ПЦ-2. А ПЦ-2 вже здатна взяти в свої руки всю енергію сонця. Ще десятки мільйонів літ — і виникне ПЦ-3, така цивілізація, яка оволодіє енергією багатьох сонць у своїй Галактиці. А можливо, і всієї Галактики! Тому різниця у віці цих трьох груп цивілізацій становитиме мільйони і мільйони літ. Наша, земна, цивілізація, по суті, тільки-но зіп’ялася на ноги, тільки-но вийшла із своєї колиски. І цілком можливо, що наші брати по розуму в інших світах далеко пішли вперед у своєму розвитку і наздогнати їх нам не вдається, як не вдасться перестрибнути через мільйоннолiття свого розвитку. Ясно, що, наприклад, цивілізації третьої групи зовсім не цікаво

встановлювати контакти з цивілізацією, скажімо, першої чи й ще нижчої. Що їм дасть такий контакт?

— То яка ж цивілізація може бути на Леонії? — І Єва також кинула швидкий і, як їй здавалося, непомітний для Адама погляд на отвір печери. — Примітивна чи високорозвинена?

— Якби була ПЦ-1, то вони, — Адам наголосив на слові "вони", — вже б мали зоряні кораблі, як їх має Земля. Щодо ПЦ-2 і ПЦ-3, то тут, як сама розумієш, і говорити не доводиться. Отже…

— …все зводиться до того, що тут ніякої цивілізації ніколи не було. І не може бути.

— Чому ж? На рівні первіснообщинного ладу, на рівні кам’яного віку може бути, але… Але їхні сліди все одно виявив би "Геліос". А він їх ніде не зафіксував, то виходить, що…

— …що ті типи у чорному прилетіли сюди з іншого світу? — закінчила за нього Єва, і Адам подивувався її здатності перехоплювати його думки на льоту. — Приміром, з іншого сузір’я чи й Галактики. Корабель їхній десь на орбіті, невидимий звідси, а вони спустилися на планету, щоб дослідити зблизька, що тут і як.

Так думав і Адам (власне, прийшов до цієї думки після довгих розмірковувань та припущень), тому почував себе не зовсім затишно й час од часу кидав швидкі погляди на отвір: чи не заглядають, бува, у печеру галактичні пришельці? Можливо, чорне вбрання — то їхні скафандри? А якщо вони у скафандрах на Леонії, то ясно, що атмосферний склад їхньої планети зовсім інший. У всякому разі, дихають вони не киснем… Усе можливе. На Землі, наприклад, життя зобов’язане своєму народженню воді. У ній розчинилися органічні сполуки, синтезувалися складні молекули. Вода ж захищала примітивні живі організми від згубного впливу ультрафіолетового проміння. Але цю

роботу може виконати й інша рідина. При недостачі кисню на планеті його може замінити найближчий аналог — азот, а воду, себто рідинне середовище, — аміак. Життєвим середовищем може стати й розплавлена сірка, якщо планета, наприклад, дуже близько до сонця і на ній надто високі температури. Тоді Леонія для таких істот буде жахливо холодною планетою, та й кисень — носій нашого життя — для них смертельно небезпечний ворог. Ясно, що на такій планеті, як Леонія, людям розплавленої сірки (чи, приміром, аміаку, фтору) доведеться перебувати в скафандрах дуже високого захисту.

Іноді Адамові починало здаватися, що пришельці й справді в чорних скафандрах і прилетіли вони на Леонію не з місією добра. І якісь там люди води та кисню можуть цікавити їх лише… в етнографічному плані. І захоплять вони його та Єву в полон, повезуть на свою планету розплавленої сірки, як предивні експонати для тамтешніх кунсткамер… Фантазуючи, Адам майже повірив, що ті пришельці в чорному І справді прилетіли з планети, де замість води кипить розплавлена сірка, яка їм на смак приємніша за нашу воду. Тому він підкладав у багаття побільше хмизу, щоб вогонь горів яскравіше й освітлював навіть темні закутки їхніх апартаментів.

— А можуть ті пришельці у чорному виявитись не білковими істотами, а, наприклад, із кремнію? Тоді ми з ними взагалі не зуміємо встановити контакт. — Єва висунула цю гіпотезу і сама ж її злякалась. — Якщо вони із кремнію, то це — кам’яні велети! Вони просто сприймуть нас за якихось тварин — немічних і кволих. А тому спіймають, посадовлять у… клітку і повезуть у свою Галактику показувати своєму кам’яному людству. А потім засушать нас та під скло музейної вітрини…

— Ну, це вже занадто! — гаряче заперечив Адам, хоча про можливість потрапити під скло у вигляді експонатів він і сам щойно думав. — Щодо кремнієвої цивілізації, то таку думку висловлювали фантасти. Але не всі вчені з ними погодились.

— Вчені не завжди погоджуються з фантастами. Бо вчені надто раціональні і в них відсутній політ фантазії.

— Не тільки тому, хоча не у всіх спеціалістів відсутній політ фантазії, — не погодився Адам. — Головна цеглина земного життя — вуглець. У круговерті речовин йому належить провідна роль. Здатність вуглецю створювати довгі ланцюги атомів — білкові та інші молекули — і забезпечила йому надзвичайну роль в еволюції земної кулі.

— Але ж то Земля!

— Почекай! Річ у тім, що у Всесвіті діє один-єдиний закон створення атомних ядер. І всюди фізико-хімічні явища елементів однакові. А вуглець — один із найперших елементів Всесвіту. Отже, можна зробити висновки, що в інших світах наші брати по розуму збудовані з тих же хімічних елементів, що й гомо сапієнс. Так гадає більшість учених. Але є й такі, що допускають можливість існування життя в інших Галактиках у найрізноманітніших формах, не обов’язково у формах антропоморфних. Тобто розум може існувати й у вигляді енергії чи самої матерії. Вчені допускають, що на інших планетах цілком можливе існування, наприклад, суспільства розумних восьминогів на дні океанів (якщо вся планета покрита водою) чи птахів, наділених у процесі еволюції розумом, тварин і так далі. Тут для розуму безліч варіантів, які підкажуть йому оптимальні умови життя на тій чи іншій планеті.

— Тільки б вони не виявились якими-небудь монстрами, — бідкалася Єва. — А якщо вони такі ж білкові, як і ми, то якось знайдемо з ними спільну мову. Особливо, якщо у них є чоловіки. Бо чоловіки, на якій би планеті не з’явилися, у якій би вони Галактиці не виникли, завжди охоче підуть на контакт із жінками.

За тривожними думками Адам не стулив до ранку очей. Єва ж, трохи заспокоївшись, перед світанком прилягла й задрімала. І ввісні з кимось встановлювала контакти, мило посміхаючись до когось…

11

Прокинулась, коли вже сонце ген підбилося.

Адам уже хазяйнував: стулкою великого молюска саме виносив із печери попіл від багаття, бо за неспокійну ніч його нагоріло чимало.

— Доброго ранку, чоловіченьку! — Єва чмокнула його в щоку. Від того дзвінкого і милого: "Доброго ранку, чоловіченьку!", від поцілунку, від її гарних променистих очей та ніжної посмішки, зрештою, від її бадьорого настрою в Адама випогодилося на душі, і всі нічні роздуми-страхи відсунулись на другий план. — Ну як, Чорний привид, доки я спала, не приходив у гості? Як казали колись на Землі: якщо гора не йде до Магомета, то Магомет іде до гори. Тож підемо і ми.

— Зараз, чи як?

Єва нічого не відповіла, натомість загадково підморгнула, зробила кілька енергійних вправ і, вловивши на собі його захоплений погляд, показала кінчик язичка. А закінчивши міні-фіззарядку, подалася в бухту вмиватися.

Адам знизав плечима і, посміхаючись сам до себе, виніс за скелі попіл, висипав його. А коли повернувся до печери і глянув униз, то побачив, що Єва забрела по коліна у воду і, нахилившись, щось пильно розглядала. Зрештою, здогадався, що за відсутністю дзеркала вона розглядає у воді себе.

"Щось треба придумати на зразок люстерка, бо жінці без нього як без очей", — вирішив Адам.

Згодом Адам збігав у бухту, підібрав кілька горіхів і, повернувшись до печери, розколов один. Вони випили його на сніданок, а з волокнистої маси Єва виготовила собі маску. Намазавшись кокосовим

молоком, зайнялася зачіскою, заявивши, що зачіска для жінки — це все при встановленні контактів з чужою цивілізацією. Замалим не до обіду вона була зайнята своїм волоссям: викладала його і так, і сяк, заколювала шпильками з акації і знову, невдоволена своїм витвором на голові, розсипала по плечах.

Затим, глянувши на Адама, сплеснула руками.

— Ти чого досі не поголився, чоловіченьку? Чи думаєш, мені буде приємно, коли мій чоловік не матиме елегантного і респектабельного вигляду?

Не кажучи й слова, Адам розпалив вогнище і заходився "голитися" — себто старанно випікати кожну волосинку жариною.

Після "гоління" Єва оглянула його критично і лишилася задоволеною.

Вирушили ополудні.

Та тільки вийшли з бухти, одразу ж зупинилися.

— Мусимо скласти план дій, — запропонувала Єва. — Уявімо таку, цілком реальну, ситуацію: раптом той тип у чорному… закохається у мене? — І дивилась на Адама не то серйозно, не то насмішкувато. — Що будемо робити?.. Тобто що діятимеш ти?

— Дам йому по фізіономії. По його позаземній цивілізованій фізіономії! — уточнив він. — Як колись у подібних ситуаціях діяли чоловіки Землі.

— По-перше, дуже похвально, що ти так гаряче захищаєш мене, — одказала весело. — По-друге, ти ж сам казав, що обличчя його, себто фізіономії, не бачив. А раптом у того типа взагалі немає фізіономії?

— Тоді… дрючком бабахну по. голові! — похмуро пообіцяв Адам, не придумавши, звісно, нічого кращого.

— Приємно і те, що заради мене ти готовий стати на герць навіть із представником іншої цивілізації, але… Бійка відкладається… до кращих часів. Тому, що цей тип може виявитися сильнішим за тебе. І потім вони можуть сприйняти твій вибрик зовсім по-іншому, подумають, що ми, земляни, люди Сонця, занадто агресивні.

— А чому ти думаєш, що той тип обов’язково у тебе закохається?

— Тому, що іншого виходу в нього просто не буде. У тебе ж не було?

— Не було, — згодився Адам.

— Тож-бо й воно!

Вони рушили далі, але не зробили й кількох кроків, як Єва, помітивши спис у руках Адама, рішуче заявила:

— Ніякої зброї. Ми йдемо з місією миру!

І так грайливо посміхнулася, так стрімко повела бровою, що не погодитись із нею Адам просто не міг. Але списа однаково не кинув.

"Мало що може трапитись, — міркував він дорогою. — Вискочить десь печерний ведмідь чи ще яка звірюка…"

Єва ж захопила з собою два кокосові горіхи.

— Пригостимо того типа. Як кажуть, чим багаті, тим і раді. Щоб не подумав, що ми, земляни, не гостинні,

12

Вийшли з бухти, й Адам відразу ж повернув на схід. З одного боку розкинулося підніжжя Мідних гір, а з другого — річка Єва. Адам повів Єву густою травою, у якій уже встиг протоптати стежку — то на полювання ходив, то за мідною та олов’яною рудами. Йшли вони довго, бо Єва раз у раз бігала до річки з її іменням і вдивлялась у воду — яка вона з вигляду?

— Тепер сам бачиш, як мені потрібне дзеркальце, — зітхала Єва, й Адам запевняв її, що, як тільки втрясеться веремія із Чорним привидом, неодмінно займеться "проблемою дзеркала".

По якомусь часі Адам звернув ліворуч і пірнув у розпадок, посередині якого, ховаючись у травах чи у кам’яних брилах, гомінливо поспішав кудись веселий струмок. Час од часу з-під ніг у них випурхували гірські перепілки (чи щось схоже на гірських кекликів) і з глухим фур-фур падали каменем в іншому місці. На неприступних скелях хребтів, іноді з усіх боків прямовисних, стояли невеликі, але дорідні гірські козли з химерно закрученими рогами. Над ними вгорі кружляли якісь птахи.

Зрештою, Єва почала приставати й пхикати.

— Я вже вся мокра від такої шаленої ходи. Можна подумати, що ти біжиш на зустріч із своїм найкращим другом. Хіба я можу в такому вигляді, та ще й пропахчена потом, встановлювати контакт із чоловіком чужої цивілізації?

— Чоловік тут я! — зрештою, не втримавшись, грізно зауважив Адам.

— Невже?! — проспівала Єва й аж сплеснула руками, закоханими очима дивлячись на нього.

— А хто той тип — ще невідомо. Може, у них взагалі немає статі.

— А дітей вони що, в "Дитячому світі" купують? — пирхнула Єва.

Замість відповіді Адам поцілував Єву, і вони рушили далі.

Ще з півгодини вони піднімалися крутим схилом хребта на гребінь. Сонце вже котилося до заходу, і в розпадках та долинах між хребтами з’явилися гривки туманів. Наче з білого моря, стирчали гострі шпилі скель, кущі, дерева, іноді козли на камінні.

Зрештою, здолали і цей, останній підйом.

— Ще далеко? — важко дихаючи, запитала Єва.

— Вже прийшли. Я стояв ось на цім хребті, а той тип з’явився на протилежному. На тому, що лисим гребенем із туману виглядає. Мабуть, десь неподалік знаходиться їхнє стійбище, якщо то гірські племена місцевих дикунів, чи база, якщо космічні пришельці.

Адам, не вагаючись, зійшов на самісінький гребінь і почав уважно розглядати протилежний хребет, що тягнувся паралельно.

Призахідне Сонце світило ще яскраво, протилежний хребет був мов на долоні, — і на ньому жодного підозрілого руху чи слідів перебування якихось істот. Пустельно, як і всюди в Мідних горах.

"Очевидно, мені вчора просто… здалося", — подумав він.

І тільки-но Адам подумав про це, як на гребені з’явився чоловік у чорному.

Він зринув так несподівано, що Адам аж відсахнувся і став гарячково думати, що ж робити далі.

Тип у чорному мовчав, Адам теж не подавав голосу.

Як і першого разу, видно було лише обриси голови незнайомця, плечі, руки і поставу десь до колін. Ноги потонули в тумані, обличчя, незважаючи на близьку відстань, чомусь не проглядалося. Вбраний незнайомець був у все чорне — не то легкий спортивний костюм, не то скафандр… "Швидше всього скафандр, — механічно відзначив Адам. — Очевидно, тому й лиця його не видно, що воно закрите склом шолома".

Адам застиг, невідривно вдивляючись у незнайомця. Той у чорному також застиг і стежив за Адамом.

— Ти чому затих? — озвалась Єва з каменя.

— Тс-с! — зашипів Адам, не повертаючи до неї голови. — Він з’явився… Привид у чорному. На сусідньому хребті стоїть і на мене дивиться.

— Почекай, я зараз… Ой, геть зачіска розпалася!

Руки в Єви злегка тремтіли, коли вона квапливо поправляла волосся.

— Як він там? — цікавилася.

— Стоїть і дивиться на мене.

— Не хвилюйся. Зараз я гляну на нього, враз заговорить.

І тут Адам відчув (вперше у своєму житті), що його права, його священні й недоторканні чоловічі права починає узурпувати жінка. Й, аби реабілітувати честь і гідність чоловіків Землі, крикнув:

— Е-гей!!! Ти чуєш мене? Не бійся, я не агресивний! — і, як йому здалося, привітно махнув рукою.

Незнайомець не озвався, але на жест відповів, привітно махнувши рукою, тільки чомусь лівою. Тоді Адам махнув незнайомцю лівою рукою, а той у відповідь — правою.

"Якщо махає, а не погрожує, уже легше", — подумав Адам і тому впевненіше вигукнув:

— Як представник роду гомо сапієнс, себто людей розумних, які живуть на планеті Земля в системі Сонця за 4,28 світлових роки звідси, вітаю тебе, Пришелець Космосу, якщо ти прибув з місією миру і добра! — В пориві розчулення Адам зробив не то реверанс, не то кніксен на манір вихованців Інституту благородних дівиць. І все ж той його реверанс-кніксен незнайомець у чорному сприйняв без тіні насмішки і відповів такою ж мішаниною.

— Ми, земляни, люди Сонця, прибули на цю планету з місією миру, — продовжував Адам, уже ввійшовши в роль міжгалактичного посланця-парламентера. — Ми готові встановити з вами контакт. Але перш за все представтесь: хто ви такі? Місцеві дику… — Адам вчасно прикусив язика. І поправився: — Хто ви: місцеві громадяни чи пришельці з Космосу?

— Ти певний, що він тебе розуміє? — запитала Єва. — Звідки їм знати мову землян? І взагалі, може, у них немає мови, може, у них зовсім інші способи комунікативної передачі інформації від одного суб’єкта до іншого?

— Н-не знаю. Він мовчить, — розгубився Адам.

— Тепер ти переконався, мій любий, що без жінки, без прекрасної представниці роду людського, навіть міжпланетний контакт не відбудеться?

— Але… мовби хитається.

— Ритмічно?

— Здається.

— Очевидно, у них ритмічні рухи — то і є комунікативний спосіб зв’язку. Тобто вони "розмовляють" за допомогою рухів, — висловила припущення Єва. — Коли це так, то доведеться і нам танцювати.

Адам спробував зробити кілька рухів на зразок колишнього шейку і зраділо вигукнув:

— Він теж крутить тазом!

Єва нарешті впоралась із зачіскою і. звелася.

— Ну, знайом мене з Чорним привидом. Подивимось, яких чоловіків мають інші цивілізації.

Якусь мить вона прискіпливо й насторожено розглядала фігуру в чорному, що бовваніла на гребені протилежного хребта, потім кинула швидкий погляд на призахідне сонце, що світило Адамові якраз у спину, пирхнула і дзвінко розсміялась:

— Ой, не можу, ой, не мо!.. Ха-ха-ха!.. Ой мамочко!.. — вигукувала вона, захлинаючись від сміху. — З ким же ти встановлюєш контакт? Кому представляєшся?

А з хребта на хребет неслося: "Ой-ой-ой!.. Ха-ха-ха!.."

— Ти що? — зашипів Адам. — Він же чує твій сміх. Ще образиться, бо подумає, що ти з нього насміхаєшся.

— Ох-ха-ха!.. Хоч і трагічна ситуація, внаслідок якої ми тут опинилися, але мені вже давно не було так весело.

Витираючи сльози, що набігли від сміху, Єва сказала:

— Зараз біля того субчика в чорному з’явиться ще й краля… в чорному.

Вона стала спиною до сонця, а лицем до протилежного хребта, і біля незнайомця в чорному з’явилася жіноча постать. Теж у чорному.

— Є!.. — видихнув Адам у захваті. — З’явилася мадам! Виявляється, у цих німих привидів ще й жінки є. Цікаво, як вони з ними спілкуються?

— А ось так! — І Єва обняла Адама.

— Що ти робиш? — одсахнувся він. — Вони ж дивляться…

— Хай дивляться і заздрять! — Єва поцілувала Адама.

Те ж саме вчинила і жінка в чорному: обняла й поцілувала свого супутника в чорному.

— Бачиш? — вигукнула Єва. — У них теж обнімаються і теж цілуються. Точнісінько, як у нас.

Ляснувши себе по лобі, Адам закричав:

— Ідіот!!! Як я одразу не збагнув, що це оптичне явище?! Ганьба! А все тому, що така обстановка, ситуація…

— Це й справді оптичне явище, мій дорогий. Подібні привиди з’являються і на Землі, у горах, звичайно.

— На Памірі мені не доводилося їх бачити, — виправдально буркнув Адам.

— Але бувають. Їх називають "брокенськими привидами". А називаються вони так по вершині Брокен (гора Гарц у Північній Німеччині), де привиди з’являються досить часто. А причини цього оптичного явища досить прості. Людина, яка стоїть на…

— …вершині гори, потрапляє у проміння сонця, що знаходиться позад неї, — закінчив Адам. — Тепер я й сам розумію. Ніби пелена з очей спала. Коли думаєш про чудо, воно завжди з’явиться. А я думав про пришельців, про контакти з ПЦ…

— Зверни увагу, Сонце якраз позад нас, і досить низько.

— Знаю! Сонячні промені проектують на фоні туману або хмар людину, тварину чи дерево. В даному разі сонячні промені спроектували на тумані моє відображення! — весело закінчив Адам.

Тут Сонце зайшло за хмару, і привиди з протилежного хребта тієї ж миті зникли.

— Досить рідкісне явище, — зітхнув Адам. — Цей хребет колись стане визначним місцем у туристичних довідниках Леонії, і сюди завжди стоятиме черга бажаючих подивитися на чорні привиди.

Останньою на гребені зникла жіноча фігура.

— Скінчилося кіно, — зітхнула Єва. — Виходить, дарма я з самого ранку наводила марафвт — перед ким хизуватися.

— А я? — образився Адам.

— Ти… мій чоловік, з яким ми розписалися на тотемі. То хіба для свого чоловіка прибираються? — І весело блимнула променистими очима. — Як казала одна: чого мені чепуритись, як я уже заміж вийшла?

Обхопивши Адама за шию, поцілувала його і закружляла навколо, вигукуючи:

— Ах, як добре, що то був лише безтілесний привид! Планета наша, нікого тут, крім нас, більше немає, і ніхто нб перешкодить нашому щастю! Ми ж — не забувай — приречені на щастя! А контакт з позаземною цивілізацією встановимо якось іншим разом.

13

Після того випадку життя знову ввійшло в нормальну колію (якщо так можна сказати про життя тих, хто опинився на чужій планеті, відрізаний од усього людства сорока з чимЬсь тисячами мільярдів кілометрів чорного мороку), І ніщо вже більше не порушувало спокій двох закоханих поселенців Леонії. Обоє вони, ні-ні, та й потішалися із своєї спроби "встановити контакт" з оптичним явищем, і згадка про Чорного привид а ще довго смішила їх, зігрівала теплом усмішок. Вони сміялися одне з одного, і в їхньому одноманітному житті то були чи не

найвеселіші хвилини. І були вони вдячні Чорному привиду, що він хоч трохи пожвавив їхнє не багате на події життя.

А життя і справді було одноманітним.

їли двічі на день, уранці й увечері. Раз у три дні Адам ішов на полювання — в Мідні гори за козлами чи на Великі Рівнини за птицею. Опівдні обов’язково лягали спати, в надвечір’я поралися коло багаття — готували вечерю й гомоніли біля "сімейного вогнища" іноді до півночі.

Зате вечорами, мружачись, Єва простягала до Адама руки і ніжно щебетала: "Ну йди вже до мене, Адаме, бо я так за тобою скучила. Наче вік не бачила!.." І в її обіймах він забував про все на світі, вважав себе найщасливішим чоловіком — навіть на безлюдній планеті, навіть у печері, на кам’яному лежаку.

І нещастя з "Геліосом" якось непомітно почало відходити на другий план, а на першому утверджувалось щастя. Хоча іноді мучив його докір совісті, що товариші загинули, а він васолоджуєтьоя любов’ю... Але мертвим — мертве, а живим — живе. Та й уціліли вони з Євою не шкурництвом, а волею випадку, зерна неправди, як сказав один великий поет, у них немає за душею, тож совість їхня перед загиблими чиста. І доки живі, вони візьмуть од життя усе. Відлюблять і відживуть за себе і за загиблих. А прийде смерть — сприймуть її як належне.

14

На другий рік вони приручили кішку.

Це була значна подія у їхньому житті і варта того, щоб її занести до нашого найправдивішого літопису про життя перших двох людей Леонії.

Одного разу Адам пішов на Великі Рівнини до озер, де сподівався підстрелити водоплаваючу птицю чи фазана у прибережних заростях, а повернувся з кошеням дикого кота.

— Ось, найсправжнісінький представник роду кошачих власною, так би мовити, персоною!

Той представник був ще сліпим і майже безпорадним. Кошеня повзало, тикало всюди мордочкою і жалібно пищало. Єва тільки руками сплеснула.

— Ой, яка ж ти нещасна, крихітко моя!.. У тебе в очереті десь була вусата мама, та й тато десь никав-колобродив. А тут прийшов чужий дядько на двох ногах і забрав тебе од маминого соска з молоком.

— Ні від чийого соска я не відривав його, — невдоволено уточнив Адам. — Воно заблудилося, повзало сліпе в очереті.

Кошенятко розплющило одне очко і зненацька нявкнуло.

— Воно вже вміє. нявкати! — невимовно зраділа Єва. — Чуєш, Адаме, воно вже по-котячому нявкає! От здорово!.. Ну, прошу тебе, ще раз нявкни, бо на цій безлюдній планеті ми скучили навіть за котячим нявканням.

Кошеня, ніби на замовлення, нявкнуло аж кілька разів, і від того в печері стало якось затишніше, по-домашньому. І печера після того нявкання перетворилася на патріархальну сільську хату минулих сторіч.

— Так хто сказав "няв"? — гомоніла Єва до кошеняти, як до дитини. — Правда ж, ти згодне з нами жити на віллі "Кам’яні пенати"?

— Ня-яв!

— Адаме, воно погоджується з нами жити! Воно навіть не проти, щоб ми виховали з нього домашнього кота — ледачого і сонливого. Знаєш, Адаме, як ми його назвемо? А втім, ти глава сім’ї, тобі й рішати, а ми з кошенятком люди піддані, голоси у нас дорадчі,

— Воно сіре, то хай і буде Сірим, — не довго думаючи, вирішив Адам. — Звучить?

— Звичайно, — згодилася Єва. — Але цього котика, який так симпатично, зовсім по-домашньому нявкає, ми назвемо… Нявкунчиком. Ти не проти, Адаме?

— Тобі видніше.

— От і чудово. Котика будемо звати Нявкунчиком, А справжнього кота я з нього виховаю сама. Ще й дякуватиме потім, що його цивілізували, а то прожив би в очереті все життя дикуном.

І Єва, взявши Нявкунчика під свою опіку, приділяла йому стільки уваги, що кошеня швидко звикло до неї.

З напівсліпого жалібного кошеняти, мізерного й зачуханого з вигляду, невдовзі виріс пристойний і солідний кіт — гладкий, з пухнастим хвостом і пишними вусами, які він щодня старанно розчісував лапою. Одне слово, вийшов цілком шляхетний кіт, який міг би прикрасити будь-яке помешкання на Землі, не кажучи вже за ательє чи гастроном, їдальню або кафе, де їх — ситих і ліниво-добродушних — останнім часом розвелося чимало.

У ті місяці Адам багато полював на хребтах Мідних гір, де водилися гірські козли, невеликі, але з смачним м’ясом. Володіти луком Адам уже навчився. Отож м’яса у них було вдосталь. Єва поступово брала кухню на себе: смажила, пекла м’ясо і сушила на сонці про запас. А з недавнього часу зайнялася шашликами (для гостроти добавляла дикий

часник, ще якісь трави), і в їжі вони не відчували нестатку. На друге вживали незмінні кокосові горіхи, які не надокучали ніколи, як ніколи не надокучали плоди хлібного дерева. Одне слово, як казала Єва, погладжуючи Нявкунчика по спині, жити можна було.

Із шкур гірських козлів Адам задумав виготовити замшу. Спортивні костюми, що були на них, не вічні, тож треба було заздалегідь подбати про майбутню вдяганку. А як перетворити грубу невичинену шкуру на ніжну і м’яку замшу, Адам дещо знав. Власне, то був надто примітивний спосіб і марудний та копіткий: треба було добу мочити шкуру у воді, потім вишкрібати і м’яти. У вік космічних швидкостей та бурхливого розвитку життя до такого способу виготовлення замші на Землі вже ніхто не вдавався. Але на Леонії час линув із швидкістю патріархальної черепахи, тому вечорами, сидячи біля багаття, Адам неквапливо м’яв шкури. Іноді йому допомагала Єва, але марудна робота швидко їй надокучала. Однак для Адама то були незабутні сімейні вечори. Заколисаний Євиним голосом, він м’яв і м’яв шкури. І йому здавалося, ніби потрапив не на чужу необжиту планету, а в прадавні віки на Землі, в часи первіснообщинних мисливців. Нявкунчик хапав зубами за шкуру і тягнув її до себе. Адам зненацька відпускав шкуру, і кіт падав на спину, чим дуже потішав своїх господарів. У такі вечори Єві також починало здаватися, що вона — маленька світлокоса дівчинка у вигорілім на сонці лляним плат* тячку — прийшла до бабусі у гості. Бабуся в’яже їй теплі рукавички чи панчішки, а котик качає на долівці клубок вовняних ниток.

Нявкунчик вдався ледачкуватим і сонливим. Швидко розжирівши на козиному м’ясі, зробився гладким та неповоротким. І міг спати будь-скільки часу і в будь-якій позі. Єва, сміючись, перевертала його на спину, і він так спав, задерши лапи вгору.

Згодом Нявчунчик почав кудись зникати.

Прокинеться під вечір, потягнеться на передніх лапах, вигинаючи хребет, вмиється, лапою розчеше вуса, солодко помурчить і гайда з печери.

— Ох і розпарубкувався наш Нявкунчик! — хитала головою Єва. — Приведе він якусь вусату кралю, таку ж ледачу, як і сам.

І мов у воду дивилась.

Невдовзі Нявкунчик привів вусату кралю — молоду дику кішку, лякливу і ледачу. Спершу вона, обережно витягуючи шию, заглядала до печери, і досить було Адамові чи Єві ворухнутися, миттю щезала. Нявкунчик біг за нею — заспокоював її, чи що? ("Ну й дурна ж бо, кого ти боїшся? Ті двоногі істоти добрі і лагідні, вони годують мене м’ясом від пуза, так що не треба самому й на полювання ходити, ще й виховують мене, дикуна"). Нявкунчик майже щодня запрошував свою подругу зайти до печери, зумисне терся на її очах об ноги своїх господарів, показуючи подрузі, що це зовсім безпечно. Через тиждень гостя так осміліла, що вже почала заходити до печери і навіть їла м’ясо, яке їй підносила Єва. А ще по якомусь часі вона вже звично терлася об ноги своїх нових господарів, збагнувши, напевно, що куди вигідніше одержувати дармове м’ясо, аніж самій добувати його в очеретяних джунглях.

До всього ж вона виявилась такою ж ледачою і сонливою, як її обранець.

На правах вихователькі і наставниці Єва частенько вичитувала мораль Нявкунчику:

— От ти сам ледачий, та й узяв таку, то як же ви будете жити, га? Спати і спати?.. Це діло нехитре. Та тільки хто ж вам добуватиме їжу? Полювати, як полюють твої дикі, не цивілізовані брати й сестри, ти не вмієш, а женитись кебети вистачило.

Її вихованець покірно муркотів, з усім погоджуючись, і вимагав м’яса. І наївшись, Нявкунчик і Кішечка (так вирішили звати подругу кота) смачно позіхали (причому, сидячи одне перед одним), вмивалися і

вкладалися спати. Тепер, маючи подругу під боком, Нявкунчик ночами нікуди не ходив. І хоч він нібито не дуже й звертав увагу на свою "половину", та по якомусь часі Кішечка привела четверо кошенят. Одне на другий день чомусь пропало, а троє виросли й невдовзі здіймали в печері такий лемент, що Єва змушена була виганяти їх з печери.

Та невдовзі Кішечка зникла. З кошенятами. Що там трапилося у котячому сімействі — драма чи якесь непорозуміння, характерами не зійшлися господар і господиня й розбили глек, — невідомо. А тільки Нявкунчик никав печерою і ображено нявкав, апелюючи за справедливістю до своєї господині.

— Хіба я винна, що од тебе подруга накивала п’ятами? — вичитувала йому Єва. — Треба було менше спати! А то бач який хитрий: і сім’ю хотів мати, і спати вдень та вночі.

Ось так і спливали місяці за місяцями, життя плинуло тихо та непомітно із своїми маленькими радощами й печалями. Адам м’яв і м’яв шкури і невдовзі вим’яв кілька, та так, що вони стали як шовкові. Від такої замші Єва була в захопленні.

— Ти в мене на всі руки майстер! — хвалила. — Коли б ти на Землі не подався в геологи, а згодом в кандидати наук, кращого кушніра за тебе не було б! І що ти з цієї замші збираєшся спорудити, мій любий?

Її любий врочисто й піднесено сказав, що збирається змудрувати своїй любій сукенку.

— Повністю схвалюю твоє правильне рішення. Але перш ніж шити своїй жінці сукенку, ти хоч зміряй її стан. Він у мене, між іншим, непоганий і, міряючи його, матимеш естетичну насолоду.

І мружила свої промениті очі, і не зрозуміло було — серйозно вона вихваляє свій пругкий стан чи, як завжди, кепкує над Адамом.

А він заходився міряти її стан смужкою шкури.

Єва вертілася перед ним, висока, пружна, із звабливим, наче вилитим із бронзи, тілом. І Адам ніяк не міг зміряти її талію. Зрештою, вони кидались одне одному в обійми і забували про все на світі…

Коли згодом Єва вдягла ту сукенку, то ахнула (а їй догодити із вбранням було не просто!). У ній Єва стала ще привабливішою, сукня підкреслила її стрункий стан і довгі ноги з міцними литками. Крім того, сукенка була з натуральної шкіри, а це неабиякий дефіцит на Землі у вік полімерів та штучних тканин.

Від Євиної похвали Адам не загордився, а заходився м’яти шкури ще й на безрукавку, пообіцявши зодягнути свою дружину з ніг до голови у все натуральне.

Щодо Нявкунчика (Адам, щоправда, вперто величав його Нявкалом), то, забігаючи наперед, скажемо, що він на довгі роки зберіг вірність першим людям Леонії. А ось на подруг йому не щастило — яку не приводив до печери, вона через кілька днів утікала назад в очеретяні джунглі. Чи природа їх кликала до себе, чи не могли звикнути до людського товариства, чи Нявкунчик їх не влаштовував, а тільки в печері вони не могли прижитися. На волі, певно, було краще.

Постарівши і ще більше розжирівши, Нявкунчик облишив нічні походеньки в очерети і вже не приводив подруг, а безтурботно хропів посеред печери, не забуваючи прокидатися, щоб поїсти й трохи помуркотіти та потертися об ноги господарів. Та перші люди Леонії і цьому були раді: все ж таки у їхній печері хропіла ще одна жива істота й іноді терлася об їхні ноги, як у далекому дитинстві на предалекій Землі.

## 15

Настав день, і Адам відлив із бронзи дзеркало.

Дзеркало для Єви. Хай бронзове, але ж дзеркало. Овальне, блискуче, з ручкою. А навколо ручки ще й рослинний орнамент пустив (перша спроба художнього литва!), але орнамент не вдався — підвела не зовсім досконала форма. Та дзеркальце вийшло нічого. Принаймні Адам ним був задоволений. Але що скаже Єва?

Того дня реконструйована піч виплавила стільки бронзи, що її вистачило на казанок, дві миски, дзеркало, глечик, ще й лишилося на кілька наконечників для стріл. Особливо вдався глечик — високий, з вузьким горлом, із зручною ручкою, аж дзвенить!

Тепер Адам сидів і чистив піском бронзове дзеркало. А біля нього лежав Нявкунчик, напівзаплющивши очі. В останні дні, коли господиня була не в дусі (а він інтуїтивно це відчував), кіт намагався не потрапляти їй на очі. Якщо Адам кудись ішов, він одразу ж біг за ним слідом.

— Ось так-то воно, представник кошачих, якого вперше в історії Леонії приручили, — шліфуючи дзеркало, гомонів до кота Адам. — Взагалі, господиня у нас з тобою найкраща у світі. Але останнім часом з нею трапилося щось таке, хоч у другу півкулю Леонії втікай. А що саме — ніяк не второпаю. Але ти не панікуй, — заспокоював він кота, — подаруємо нашій господині дзеркало — і вона розчулиться, зрадіє і знову стане лагідною та милою.

Нявкунчик, розплющивши одне око, недовірливо подивився на Адама і щось скептично муркнув.

І тут на ливарному дворі (так Адам називав простір навколо плавильної печі) з’явилася Єва.

— Чого це ви тікаєте од мене? — ображено запитала вона, і з її очей готові були бризнути сльози.

— За кота не скажу, може, він захотів подихати свіжим повітрям, а за себе… Колись я вивчав історію однієї релігії, яка називалася ісламом. Так ось чоловік, який сповідував іслам, на твоє запитання міг би відповісти так: хай упаде гнів аллаха на голову того, хто посміє утікати від такої жінки, як ти!

Вона хотіла щось сказати, але передумала. Сіла на камінь, під яким насторожено затих Нявкунчик, зітхнула.

— Може, я хочу їсти? — по паузі мовила не зовсім привітно.

— Але ж у печері є м’ясо.

— Я не хочу м’яса!

— А що ж ти хочеш?

— Ну чогось… такого…

— Постараюсь, — з готовністю відповів Адам.

А сам тим часом приніс казан і поставив біля неї.

— Бачила? — Єва глянула мигцем і відвернулася. — Щось я не чую вигуків захоплення!.. Адже це казан! Казан, Єво, дзвінкий, бронзовий, а в ньому ми зможемо варити. Чуєш, Єво, варити супи! Чи юшку, наприклад, з риби.

Єва подумала і відповіла:

— А юшку я начеб їла.

— От і добре, на вечерю в новому казані зварю юшку, — неймовірно зрадів Адам. — Ти подивися, що я ще сьогодні відлив!

На миски і ложки вона не звернула особливої уваги, лише ковзнула по них поглядом. На глечик же глянула з цікавістю, навіть у руки взяла.

— Ну, який?.. — сяяв Адам, чекаючи від неї бодай скупої похвали. — Ми з тобою починаємо обзаводитися посудом. За казанок з мисками нічого не скажу, а глечик, по-моєму, вдався. Як гадаєш?

— Гарний, — згодилася Єва, і в її очах засвітились якісь іскринки. — Принаймні в руки його приємно взяти.

— І я такої думки. З таким глечиком тобі буде приємно ходити до річки по воду. І щодня у нашій печері стоятиме глечик із свіжою водою.

— А чому це я повинна ходити по воду? — Єва надула губи.

— Ну що ти, Євочко! Просто мені здалося, що тобі буде приємно ходити з таким глечиком по воду. Але… зараз я збігаю і сам принесу води.

Адам схопив глечик і метнувся до річки. Нявкунчик подивився на Єву і чкурнув за Адамом.

— Чого тікаєш?! — крикнула йому вслід ображена Єва. — Хіба я тобі не господиня?

Кіт наддав ходу і зник у траві.

По хвилі, з глечиком, повним води, повернувся Адам. За ним прибіг і Нявкунчик. Переконавшись, що господар більше нікуди не збирається, влігся в холодку під каменем.

— Ну ось, ми й обмочили наш глечик. З водою у нього ще кращий вигляд, правда?

Єва взяла глечик з водою, потримала його в руках і швидким рухом вилила воду Адамові на голову.

Це було так несподівано, а холодна вода в спекотний день здалася такою приємною, що Адам від задоволення тільки крякнув. Нявкунчик зрозумів це по-своєму і підстрибнув, готовий чкурнути вслід за господарем. Та Адам, з голови якого стікала вода, лиш засміявся. Він сміявся легко, весело, бадьоро.

— Ой Євочко, забув! — раптом вигукнув з радістю. — Я ж тобі відлив щось таке, таке!..

Витягнувши з піску дзеркало, хукнув на нього, витер рукавом, ще раз подихав і знову витер. А тоді врочисто простягнув Єві.

— Спеціально для тебе. Із кращих сортів бронзи. Можна сказати, не з бронзи, а з моєї любові до тебе.

— Хіба у тебе бронзова любов?

— Зате краще у світі дзеркало. Колись на Землі, за тисячі літ до нашої ери, у такі дзеркальця фараонові дружини задивлялися, цариці різних народів дивилися.

Єва взяла дзеркало ї, повертівши його в руках, похвалила:

— Якщо й далі вдосконалюватимеш свою майстерність, то далеко підеш. Можливо, міжзоряний корабель віділлєш з бронзи і ми на ньому повернемось додому. — Вона задивилась у дзеркало на своє відображення. Поправила волосся. — Гм!.. А знаєш, все видно. Мерсі!.. Ну, дзеркальце, скажи мені всю правду, яка я?

— Ти найкраща у всьому світі! — замість дзеркала відказав Адам.

І враз ніби тінь пробігла’по її обличчю.

— Ох, Адаме!..

— Я давно вже хочу запитати, що з тобою?

— А ти запитай у дзеркала. Може, воно тобі що

Єва зробила крок до Адама і, жалібно схлипнувши, ткнулась йому в плече. — Ой чоловіченьку мій, я боюся…

— Кого?.. — Адам усе ще нічого не міг збагнути. — Доки ти зі мною, тобі ніщо не загрожуватиме.

— Який ти нездогадливий. Я — вагітна.

— Як?.. По сп-правжньому? — прошепотів він.

Єва крізь сльози посміхнулася.

— А ти гадаєш, що вагітною можна бути жартома?

Зборовши ляк, Адам заусміхався і заходився обціловувати її лице, щось розгублено бурмочучи:

— Але ж тут нема ні лікаря, ні акушера, а я… не знаю, що робити…

Єва обхопила його за шию і зашепотіла:

— Дурненький мій!.. Треба побільше м’яти шкур.

— Для… чого?

— На пелюшки! Тільки щоб м’якенькі були. Як шовк. Щоб було у що замотувати першу маленьку людину, яка з’явиться на планеті Леонія.

16

Кілька ночей вони майже не спали.

Обоє раділи і жахалися того, що має статися. Як бути? Хто прийме роди? Чи благополучно вони скінчаться?..

Запитання, запитання, запитання, одне одного тривожніші, а відповіді — жодної! Тож було не до сну. Іноді вони, не змовляючись, вставали серед ночі, виходили з печери, всідалися на камені, слухали шум моря. Над ними висіло чорне шатро з чужими зорями і сузір’ями, що вже стали знайомими і ніби своїми. Та серед усіх сузір’їв було одне, що, як магнітом, притягувало їхні погляди. Кассіопея, шоста зірка Кассіопеї.

— Сонце, Сонечко, — шепотіла Єва, і на душі ставало затишніше, коли дивилася на шосту зірку Кассіопеї. Там — люди. Земляни рідні. Люди Сонця. Там багато-багато людей. А хто їм допоможе тут?.. Єва вже чула в собі нове життя — і раділа тому життю, і страхалась…

Зайшли до печери десь аж під ранок, полягали на своїх лежаках і деякий час вдавали, що сплять.

— Все одно ти не спиш, — озвалася Єва і сіла на лежаку. — Хоч би ранок швидше.

— І ти не спиш, — стиха промовив Адам.

— Страшно мені, та… що зробиш. У мене під серцем уже б’ється дитя. Хочеш почути?

Адам схопився і підбіг до Єви.

— Дай руку, — вона взяла його руку і притулила до живота. — Відчуваєш?

Од хвилювання він нічого не відчував, а Єва запевняла, що дитя вже штовхає ніжкою.

— Пригадуєш, що тобі сказав батько, коли ти збирався у космос?

— Чоловік мусить лишити на Землі продовжувача роду, а тоді може й летіти до зірок, — слухняно відповів він.

— Ось я народжу тобі продовжувача роду. Майбутнього астронавта, — вона ткнулася лицем Адамові в плече і тихо заплакала. — Це я від щастя, — пояснила. — Скільки мріяла стати матір’ю, і ось… Моя мрія збудеться, а я боюся…

Адам пригорнув її, і в його обіймах вона заспокоїлась. Навіть задрімала. І бачився їй сон. Широке поле, зелена трава. Там і тут кульбаби квітнуть. Вони — вісім астронавтів — ідуть до ракети, що понесе їх на орбіту до "Геліоса". На шпилі башти вже спалахнув застережливий вогник. Єва хоче сісти в ракету, аж бачить, як зеленим полем космопорту за нею біжить білявий хлопчик і махає ручкою. "Син", — думає вона і хоче кинутись до нього, але не може ворухнути ані рукою, ані ногою. А звідкілясь несеться музика — сумна, хвилююча. Прощання з Батьківщиною… "Синку, чекай мене на Землі, я повернуся!.. — кричить Єва до білявого хлопчика, але її слова заглушує сумна і хвилююча музика, що наростає і заповнює її всю… Слухаючи полонез, Єва плакала вві сні, і сльози капали Адамові на груди.

А вранці вона подивилася на нього усміхненими очима, під якими з’явились ледь видимі синці, і м’яко сказала:

— Ти ж не забувай про пелюшки…

На пелюшки потрібні були шкури, й Адам зібрався у Мідні гори на полювання.

— Ніколи не думала, що буду замотувати свою дитину в козячі шкури, — бідкалася Єва. — Це ж треба до такого дожитися!

— Не в козячі шкури, а в замшу, яку я виготовлю до народження продовжувача нашого роду. А замша— це рідкість. На Землі ніхто не дозволить собі такої розкоші — замшу на пелюшки.

Коли вже виходив із печери, почепивши через плече торбу з луком і стрілами, взявши ще й списа, Єва раптом сказала:

— І я піду з тобою.

— Але ж я в гори збираюся.

— І я у гори хочу. Повинна ж і я навчитися стріляти з лука.

— Правильне в тебе бажання. На безлюдній планеті і жінка мусить уміти володіти зброєю.

Дорогою А дам і справді вчив її, як тримати лук у руках, як класти стрілу на тятиву, як відтягати її, цілитись. Після кількох спроб Єва вже могла поцілити стрілою в дерево і цим дуже пишалась.

У Мідних горах вони пробули цілий день. Адам показував їй розсипи мідних самородків, поклади каситериту — олов’яної руди. Потім завів

Єву в одну з ущелин, і серед піску вони збирали коштовне каміння: то смарагд, то сапфір, то гранат або агат, траплялись опали, рубіни, яшма і навіть зоряний сапфір. Очі у Єви збуджено горіли, вона сплескувала руками і захоплено вигукувала:

— Яке багатство! Яка краса! Я вся буду в коштовному камінні. — І зітхала: — Ось тільки ніхто із земних жінок не позаздрить мені.

Задумалась, спохмурніла, а тоді, зненацька розмахнувшись, кинула ті коштовні мінерали у високу траву.

— Хай усі знають, як я запросто розкидаю коштовне каміння! Ах, яка я багата! Ціла планета належить мені. Подумати тільки: не цариця, не королева, лише кандидат наук, а мені належить ціла планета з такими коштовними мінералами. Ось тільки підданих немає.

— А я?

— З одним підданим царства не збудуєш.

— Чому б і не спробувати?

— Та вже ж пробуємо. Побачимо, що з цього вийде.

Відпочивши в холодку, рушили далі й невдовзі вийшли на той хребет, з якого вони бачили Чорний привид.

— Ходімо встановлювати контакт, — весело сказала Єва.

Піднялися на гребінь. Першим зійшов Адам, і невдовзі на гребені протилежного хребта — сонце вже світило їм у спини — в тумані з’явився давній знайомий — Чорний привид.

— Привіт, друже! — махнув йому Адам рукою. Чорний привид відповів помахом. — Це я, Адам. Немає людей на цій планеті, то хоч ти стань нам другом, безтілесний привиде!

І ледве біля Адама стала Єва, як по той бік поруч із Чорним привидом з’явилася ще одна фігура — жіноча. Теж у чорному.

— От нас уже й четверо на цій планеті. Як усе просто! Зійшли ми на хребет — і нас уже стало четверо. Правда, ті двоє мовчуни, але все одно вони схожі на людей.

Привиди були дуже схожими на людей, тільки не видно було їхніх облич.

— А їх оживити можна? — раптом запитала Єва.

— Треба їх матеріалізувати, і вони оживуть.

— Коли б тіні матеріалізувалися, то ми б з тобою вже й не протиснулися на цій планеті з-за Адамів та Єв. Але то були б копії, а не оригінали.

— Оригіналів, дорога моя, і серед живих людей небагато. А все копії, копії, копії… Ніби ж людина живе, трудиться, над чимось навіть замислюється, а придивишся — копія.

— А може, й ми з тобою чиїсь копії?

— Не думаю.

— Чому?

— Копії не захотіли б летіти з Землі — затишної та обжитої — у невідомі зоряні світи, не знаючи, що їх там чекає. Копії бережуть себе, обростають речами в комфортабельних квартирах чи жирком на роботі. А летіти в зоряні світи за тридев’ять земель, ризикувати собою і своїм благополуччям їм ні до чого. Ризикувати можуть тільки оригінали. На них Земля тримається. А копії… Особливо їх багато в літературі, тут для них роздолля, рай земний, як казали колись у давнину на Землі. Самі в душі копії, вони копіюють твори із неймовірною легкістю. І видають ті копії під виглядом оригіналів. Але копія є копією, як її не маскуй. А оригінали видаються рідко, не щороку, як не щороку можна написати справжні твори. А поки що йде гра в копії. Але я вірю, що на Землі настане такий час, коли люди-копії нарешті переведуться, а залишаться тільки оригінали. Ось тоді гомо сапієнс відразу підніметься на вищий щабель.

— Яку зливу асоціацій викликали у тебе ці привиди, — здивувалася Єва. — А якщо трапиться так, що зникнуть оригінали, а на Землі лишаться тільки копії?

— Тоді… прогрес зупиниться. Піде деградація. Ось чому копії завжди заздрять оригіналам і за певних соціальних умов стають дуже небезпечними. Ти історію людства добре знаєш — скільки таких періодів було, коли владу захоплювали копії і що вони тоді чинили. Хто змусив отруїтися у Давній Греції мудреця Сократа? Копії! Вони не могли стати такими оригіналами, як-от Сократ, а тому знищили мудреця. А хто спалив Джордано Бруно на багатті? Копії! Людські копії або копії у вигляді людей. Хто переслідував Галі лея? Теж копії. Копії стріляли в Пушкіна і Лєрмонтова, переслідували Шевченка й Овідія, виганяючи їх подалі від людей, на край світу. А хто убив Гарсіа Лорку? Теж копії із фашистськими свастиками, копії, що захопили владу і які терпіти не могли оригінальних людей, котрі не підкорялися їм, копіям, біля державного кормила. Хто відрубав голову Улугбеку? Копії! Копії! Вони знищують оригіналів, щоб їх ні з ким було порівняти і щоб ніхто не знав, що вони всього лише копії.

Так вони довго гомоніли, стоячи на гребені хребта, освітлені вже призахідним сонцем. Щоправда, говорив Адам, а Єва слухала. Він жестикулював руками, і його безтілесний двійник, його копія на протилежному хребті, теж жестикулювала і копіювала Адамові рухи. І це було як наочний приклад до Адамової промови про копії.

17

Вечорами Адам м’яв шкури.

Гора вим’ятих шкур росла й росла.

Єва посміювалась, киваючи на ту гору.

— Ти гадаєш, я народжу тобі відразу десятеро дітей?

— Пелюшки, Євочко, завжди знадобляться.

Адам м’яв шкури, й одноманітні рухи, як не дивно, заспокоювали його.

З кожним тижнем вагітність давалася Єві все важче і важче. На виду змінилася, обличчя загострилося, на ньому з’явилися коричневі плями, під очима постійні синці. До всього ж вона стала коверзливою, як ніколи.

Та найгірше було з їжею.

Попрохає вона, приміром, фазана, Адам добуде, запече його в багатті й ніжне, паруюче м’ясо подасть до столу, себто на камінь, що править їм за обідній стіл.

— Що це? — підозріло принюхується до м’яса Єва.

— Фазан, якого ти замовляла.

— Я замовляла фазана? — дивується вона. — Це тобі просто здалося. Фазана я терпіти не можу.

— А що б ти хотіла, моя дорога, з птиці чи з риби?

— Ну… хоча б… — Єва напружено думає. — Хоча б мідій!.. Я вже так давно не їла мідій!

Не кажучи й слова і не витрачаючи й хвилини часу, Адам виходить з печери, спускається в бухту, роздягається і запливає за прибій. Раз по раз пірнаючи, віддирає од підводного каміння десятків зо два мідій, приносить їх до печери, пече у багатті, і по якомусь часі ніжне оранжене м’ясо вже лежить у бронзовій мисці, розносячи апетитні запахи.

— Євочко!.. Твоє замовлення виконано, перед тобою найкращі мідії Леонії.

Єва сідає до каменя-столу, наштрикує шпичкою шматочок оранжевого м’яса, довго й підозріло до нього принюхується і, зрештою, сердито кидає:

— Знову мідії? Я ж їх терпіти не можу! Ти на злість мідіями мене годуєш.

Адам терпеливо й спокійно вислуховує і говорить:

— Вибач, будь ласка. А що б ти хотіла, моя дорога?

— Риби! — вередує Єва. — Так, так, я хочу риби. Мені здається, я вже давно не їла риби.

Через годину Адам повертається із великою рибиною, проштрикнутою списом. А ще по якомусь часі у бронзовій мисці парує запечена риба.

Але й од риби Єва відмовляється. І раптом викрикує:

— Хочу фазана! Так, так, хочу фазана!..

Адам дістає миску з м’ясом фазана, яку він подавав ще зранку, і врочисто ставить на стіл.

І Єва з апетитом їсть фазана.

Якось Адам наткнувся на гриби, що своїм виглядом і формою нагадували знані на Землі боровики. Отож зварив суп з м’ясом та грибами. Коли заніс до печери паруючий казан, то пахощі, як казала потім Єва, "трохи не збили її з ніг".

Ті пахощі й заманили печерного ведмедя.

У той вечір, коли вони всілися за кам’яним столом і глава хоч і маленької, але зразково-показової сім’ї розлив у миски юшку, почулося гупання, а потім сопіння.

— О, ще когось у гості несе! — жартома сказав Адам і відклав ложку. — Повечеряти не дадуть.

У ту ж мить розляглося таке ревіння, що луна в печері ледве не поглушила всіх.

Не розгубившись, Адам і собі закричав:

— Ану забирайся звідси геть! Дай спокійно повечеряти! Бо, як вийду, не поздоровиться!

Адамова впевненість мала під собою грунт: по-перше, у нього були спис, сокира і лук із стрілами, по-друге, і це головне, був упевнений, що у вузький прохід печери ведмідь не пролізе.

Як не дивно, але Єва не злякалась. Можливо, вона б і запанікувала, але в цей момент побачила, що Нявкунчик з переляку вистрибнув Адамові на голову і почав бити його хвостом по обличчю. Єва засміялася, розливаючи з ложки юшку.

А непрошений візитер застряв у вузькому проході — ні сюди, ні туди — і гатив лапою по камінню.

Тим часом Адам, різко змахнувши рукою і збивши кота з голови, кинувся до багаття, схопив палаючу головешку і ткнув її в пащеку нічному гостю. Заревівши, той в одну мить щез, тільки довго було чути його сердите ревіння, що віддалялося.

— Десятому закажеш, що непрошеним по гостях ходити не годиться! — навздогін кричав Адам. — Удруге не сунешся в печеру, де живуть двоногі істоти! Я до твоїх печер не заглядаю, і ти в мою не лізь!

І повернувся до Єви.

— Шкода, стільки м’яса втекло!

І, наче нічого й не трапилось, вони сіли вечеряти. Адам з Євою до свого каменя-столу, а Нявкунчик, усе ще не заспокоївшись (щетина на ньому грізно гороїжилась, і він сердито гатив себе хвостом по боках), обережно підійшов до своєї черепашки.

Невдовзі всі троє були зайняті юшкою.

Юшка і справді була смачною.

18

Закінчилася зима, а з нею і сухий сезон.

Задув, набираючи силу, північно-західний пасат, у вилинялому за зиму, білястому небі нарешті з’явилися хмари, і невдовзі перші дощі — рясні та дружні — прибили пил на Великих Рівнинах, зашуміли очеретами на ріках, захльоскали на озерах. Настало літо.

Сіренький небозвід наче хто підсинив — на очах заголубів.

Одного такого дня, коли відбувалися вищеописані приємні опади і голосніше від звичайного на озерах галасувало леонійське птаство, Адам повертався з полювання. Повертався не з порожніми руками: в одній ніс лук (стріли виглядали з торби, що висіла через плече), а в другій тримав важенного дудака, кілограмів на дванадцять-п’ятнадцять — аж руку відтягувало! І головне, з першої стріли взяв, бо таки навчився володіти луком.

Такого дудака вполювати б на Землі — сенсація! "Як повідомив представник Товариства мисливців та рибалок, член цього товариства геолог Адам Весна під час відпустки вполював рідкісну дрохву вагою майже пуд". Напевне, так писали б на Землі газети в недільних випусках, а тут і похвалитися ні перед ким. Єва вже звикла, що він регулярно приносить такі трофеї, тому й уваги не звертає, ніби так і повинно бути. Та-ак… Дрохви тут ваговиті, чи й понесеш в одній руці.

Йшов Адам голий до пояса — дощик-бо теплий, як душ. Гарний дощ! Засмагле, міцне тіло відливало бронзою. Дудакові крила (щоб не волочилися по землі) він зв’язав перевеслом з трави і ніс за міцні ноги, час од часу міняючи руки. На душі було спокійно і радісно.

Дощ то затихав, то знову рясно припускав, у голубому небі плавало не жарке зараз Сонце з своїм супутником, то пірнаючи за хмари, то виринаючи на чистоводдя неба, й Адамові хотілося застрибати, як колись у дитинстві, вигукуючи: "Сліпий дощ!.. Сліпий дощ!.."

І хоча Великі Рівнини зеленіли круглий рік, однак з початком літа і теплих дощів наче омолоджувались. Зелень ставала смарагдова, наче щойно з’явилася на світ білий і ще не відала, що таке сухий сезон — гарячий і бездощівний.

Адам повернув до річки Єви і пішов її лівим високим берегом. Річка в сухий сезон, себто взимку, була тиха й присмиріла, а влітку бурхлива, норовиста, як і та, чиє ім’я вона носить.

Дощ припустився, і по всій широчині ріки здійнялася хлюпавиця — одночасно лопались тисячі бульбашок, і в повітрі аж дзвеніло. На мілинах, попід очеретами, стояли, сутулячись, довгоногі та довгоносі бушлі, та в очеретах, незважаючи на дощ, кричало птаство.

До вілли "Кам’яні пенати" лишалося хвилин з десять ходу. Адам поміняв руки. І подумав: "Якщо народиться син, неодмінно навчу його стріляти з лука. Без лука на Леонії не виживеш".

Згадав Єву і прискорив ходу: як вона там? Пологи можуть початися з дня на день, і він остерігався надовго залишати її саму. Лякала неясність, непевність їхнього становища. А раптом виникнуть ускладнення? До кого бігти за допомогою?.. А втім, що буде, те й буде.

Дощ поступово затихав, виглянуло Сонце з своїм супутником, і над Рівнинами встали аж дві веселки. Точнісінько такі, які він не раз спостерігав у дитинстві, у далекому звідси Придніпров’ї. І здалося Адамові, що він удома, що гроза застукала його зненацька у степу. Й ось він, мокрий та забрьоханий, перестрибуючи через калюжі, поспішає додому, а навстріч йому біжить мати… Молода його і гарна мати, а він

сам — маленький хлопчина. "Ну де тебе носило? Така гроза була, а тебе немає. Що я мала думати?.."

Зусиллям волі одігнав від себе те видиво. Бо спогади тільки щемом пекучим проймають груди і потім довго ходиш сам не свій.

Ось і бухта. Ще здалеку Адам побачив тотем і привітно махнув йому рукою. Стоїть тотем — крилатий охоронець їхнього роду, — значить, усе гаразд. Аж з душі відлягло.

Але відразу ж стривожився: Єви біля печери не було, а вона завжди очікувала його на майданчику, на отім-он камені сидячи.

Адам поклав під скелю дрохвача й обережно підійшов ближче. З печери долинав якийсь дивний звук: не то хтось стиха наспівував-намугикував, не то гомонів — ніжно, м’яко, щасливо… Слів не розібрати, але голос був такий умиротворено-радісний, що Адам застиг, мов заворожений… Здається, ще на Памірі, коли він лежав у гірській обсерваторії з високою температурою, ось так йому тихо наспівувала Єва.

Адам зробив ще крок і застиг. Із печери долітав спів. Єва співала комусь. Вона співала до когось… І взагалі, це було щось нове. За останні півроку він жодного разу не чув, щоб Єва співала. Та ще так проникливо, із щасливою ноткою у голосі.

І коли нарешті Адам збагнув, що то співає мати — молода мати! — його з голови до ніг обдала тепла хвиля: так може співати тільки мати своєму дитяті.

І тут почувся ще один звук, що змусив його здригнутися і завмерти в солодкій напрузі. Такого звуку Адам ще ніколи не чув, він його просто не знав. Але здогадався: то плаче дитина.

Він хитнувся і вхопився рукою за край скелі.

Отже, їх на Леонії уже троє!

— Ой, які ми крикливі! — озвалася Єва, і по голосу Адам відчув, що вона радіє. — Ану ж бо ще… ще покричи. На цій планеті дитячого плачу ще ніхто й ніколи не чув, то кричи, мій маленький, кричи голосніше й сміливіше! А тато почує і прибіжить. Тато наш полює десь і не знає, хто на світ білий з’явився, хто населення Леонії збільшив.

Адам зробив було рух, щоб забігти в печеру, і спинився, бо хотілося ще стояти отут і слухати дзвінкий плач немовляти і щасливий голос матері. А мале плакало так галасливо та дзвінко, і так ніжно щебетала до нього мати, що Адам ладен був стояти отут цілий вік і слухати, слухати, слухати й упиватися…

"Хто ж народився?" — подумав він і, ніби відповідаючи на його німе запитання, почувся голос Єви:

— Ой, як же ти гарно ніжками дриґаєш, хлопчику мій леонійський!

Син!

Син!!

Син!!!

— Дриґай, дриґай ніжками, мій маленький, — гомоніла Єва. — Планета велика, бігати є де, так що зміцнюй свої ніжки. А мама тебе зараз перемотає в сухеньке… Ах, які м’якенькі шкурки! Тато так постарався, замшу, як шовкову, вим’яв. Для синочка свого. Ну, йди, йди до мене, голячок ти мій!.. Дриґаєш ніжками, а того й не знаєш, що ти перша людина, яка народилася на цій планеті. Так потім і в біографії

писатимеш: народився другого року нової ери на планеті Леонія в системі зірки А, сузір’я Центавра…

"І звідки у неї стільки ніжності? — подивувався Адам. — Ніколи б не подумав, що Єва може бути такою!.."

— Хлопчик з Леонії! Як гарно звучить: хлопчик з Леонії! Чуєш, синочку мій? Єдиний у всьому Всесвіті хлопчик з Леонії.

Навколо Адама враз стало світло-світло. З-за хмар виглянуло Сонце і засяяло в голубій, аж синій, небесній ополонці. Великі Рівнини стали такими зеленими, аж очам боляче було дивитися. А на морі почувся шум — тихий, заспокійливий. Він наростав, ближчав, і вже в бухті залопотіло. Пішов сліпий дощ. Адам стояв під тим дощем і посміхався. Який теплий та ласкавий сліпий дощ!

Дощ припустився дружно, рясно, весело.

А Єва стиха наспівувала у печері:

Котику сіренький,

Котику біленький,

Котку волохатий,

Не ходи по хаті,

Не буди дитяти!..

Адам вслухався у музику її співу і думав, що віднині його життя стане зовсім іншим, віднині засяє нова грань, незнана досі, незвідана…

Але в ту мить його пойняв страх.

Стало страшно від однієї лише думки: до Землі звідси далеко, так далеко, що й збагнути ту відстань не можна. А раптом його син ніколи не зустріне людей? Раптом він буде приречений усе життя провести на безлюдній планеті? Вони з Свою спізнали щастя, а що їхній син спізнає, коли самотнім житиме на планеті?

Від тих думок стало так важко на душі, так гнітюче, що Адам поспішив розвіяти тривожні думки. Ні, ні, Земля не полишить їх у біді, Земля виручить, і син його буде з людьми.

Він підійшов до тотема, обхопив стовп руками, притулився до нього щокою.

— Ну, охоронцю нашого роду, чув, як співає у печері Єва, чув, як дзвінко плаче мій син? Нова людина на Леонії, і тобі її охороняти й берегти.

Адам дістав свій бронзовий ніж і вирізав на тотемі: "Адам + Єва = Адам"

— Ось так, тотеме, — гомонів до стовпа. — Мій батько Адам, я Адам, тож хай і син мій теж Адамом зватиметься. Батько — Адам Весна-Перший, я — Адам Весна-Другий, а син хай буде Адам Весна-Третій. Щоб рід наш Весен ніколи не уривався в світі білому.

З печери лінькуватим перевальцем вийшов Нявкунчик, потягнувся на передніх лапах, вигинаючи лискучу спину, і смачно позіхнув. Загледівши господаря, підійшов до нього і, високо задираючи хвоста, заходився тертися об його ногу. І муркотів, муркотів, наче щось хороше-прехороше розповідав на своїй котячій мові. Дощ припустився ще дужче, на морі Спасіння стояв лункий виляск, а на Великих Рівнинах у голубизні неба сяяло сонце, мов намальоване.

Син, певно, заснув, бо Єва наспівувала вже зовсім тихо:

Дитя буде спати,

Котик воркотати,

Ой на кота — воркота,

На дитину — дрімота,

А-а-а… а-а-а!..

Адам слухав, і по його щоках, змішані з дощем, текли сльози, такі ж світлі та радісні, як сліпий дощ на планеті Леонія.

## Частина п’ята

## А ЗОРІ СВІТЛІ, ЯК НАДІЯ

### 1

І ходять по вічних своїх орбітах навколо Сонця дев’ять планет, дев’ять сестер і братів. А називаються вони… Хі-і, забула. Це ж треба, га? Забула, як називаються дев’ять планет Сонячної системи. Ай-ай-ай!..

— А я знаю, я знаю, ага!

— Ану ж бо скажи, синочку.

— І скажу, і скажу!.. Венера, Марс, Меркурій, Сатурн…

— Молодець. А далі?

— Зараз, мамо, зараз. Я вчора знав, ще й татові розказував. Чесне-пречесне, вчора знав… Ага, згадав: Нептун, Юпітер, Уран і Плутон. Всі, мамо!

— Отакої! А рідну планету нашу ти й пропустив. Як називається голуба планета людей?

— Земля! Земля! Земля!.. Найголовніша планета.

— Для людей — так, а для Всесвіту Земля — піщинка, пилинка в безмежному Космосі. Колись людська уява про світ викристалізувалася спершу в формі геоцентризму: Земля в центрі світу. Потім — геліоцентризму — Сонце в центрі світу. Потім — галактизму і нарешті — метагалактизму. Але для людей Земля була і буде центром життя. Колискою людства.

— Мамо, а чого ти?.. У тебе сльози в очах. Ти плачеш?

— То дим, синочку, зайшов мені в очі. Ах, який поганий дим! Ану геть іди звідсіля! Йди, йди, ти нехороший. Тікай з печери та в небо краще лети. Там тебе чекає привілля.

— А чому дим по очах ходить? Йому ходити більше ніде, еге?

— Так, так…

— І неправда, неправда! Ти завжди плачеш, коли згадуєш Землю. І ховаєш свої сльози од тата. Тобі дуже-дуже хочеться на Землю?

— Ох ти ж мій зіркоокий хлопчику!.. Але урок ще не закінчився, і тому не будемо відхилятися. Скажи мені, синочку, чому Земля називається планетою людей?

— Тому, що… На Землі люди живуть!

— Вона єдина планета людей у Сонячній системі.

— А за Сонцем є люди?

— Земляни вже друге сторіччя шукають у Космосі братів по розуму. Проте ні зоряні кораблі землян ще не зустрічали людей у Космосі, ні радіосигнали не принесли нам нічого втішного. Але в одній лише нашій Галактиці сто мільярдів планет — хоч на деяких, а мусить же бути життя. Бо не може людина змиритися з думкою, що вона єдина у Всесвіті. Це було б жахливо.

— Ма, а хто такі люди?

— Та я ж тобі вже не перший раз розповідаю, що ми з тобою — ти, я і тато — люди. А про людину сказано, що вона — істота, яка стоїть на найвищому щаблі розвитку живих організмів на Землі. Як біологічна істота вона належить до роду людей (гомо). А рід гомо на Землі представлений лише одним видом — Людина розумна, гомо сапієнс. Ми з тобою вивчали це на минулих уроках, Хіба вже забув?

— І не забув, і не забув. То я і є — люди?

— Ну звичайно ж.

— І ти людина, і я людина. І тато, бо він дуже добрий, — навчив мене стріляти з лука, кидати спис, тримати ніж у руках, розбиратися в слідах на землі і плавати мене навчив… Вогонь добувати мене тато теж навчив. А люди всі такі, як ти, я і наш тато?

— Звичайно.

— Такі-такісінькі?

— Такі-такісінькі, синочку. Тільки одні високі, другі низькі, одні біляві, інші чорняві, одні веселі, другі сумні, одні тихі, інші гамірні, одні добрі, другі, на жаль…

— А другі злі?

— На жаль, ще й такі люди зустрічаються на Землі. Недобрі. І навіть жорстокі… Але колись усі люди будуть тільки добрі.

— А погані до якого роду та виду належать?

— Теж до гомо сапієнс.

— Ні, вони належать до гомо нехороших.

— Можливо, ти й маєш рацію, хлопчику. Але будемо вірити в краще. Будемо вірити, що гомо погані зникнуть із Землі, а залишаться тільки гомо сапієнс. Багато людей на Землі, більш як десять мільярдів.

— А на нашій планеті скільки людей?

— На Леонії, на планеті нашій, лише троє людей. Тато, ти і я — от і вся наша сім’я. Дружна і хороша.

— А чому тут немає людей?

— Тому, що тут… немає тат і мам.

— А такі люди, як я, на Землі є?

— Такі люди, як ти, синочку, на Землі називаються дітьми. Їх багато-багато на Землі.

— А коли ми повернемося на Землю, я людей побачу?

— Ну звичайно ж.

— От здорово! Хочу на Землю, щоб подивитися на людей, які називаються діти. З ними можна гратися?

— Скільки завгодно.

— Хочу на Землю! Хочу на Землю!

— Ох, синочку, я теж хочу на Землю.

— Тобі знову дим зайшов ув очі?

— Зайшов, синку…

— Я вижену дим, щоб він не ходив по твоїх очах. І тоді ми підемо на Землю. Тата заберемо також.

— Не дійдемо, бо дуже далеко. Ніжки у тебе потомляться. Та й дороги ми не знаємо на рідну Землю.

— А ти ж розповідала мені… і показувала ввечері сузір’я Кассіопеї. І там наше Сонце. Ти казала, що до Землі від Сонця уже близько. От і ходімо до Сонця, а потім до Землі…

— Будемо тут чекати людей, синку.

— А довго нам ще чекати людей?

— Уже недовго. Тобі скільки років?

— Сьогодні чи… завтра?

— Сьогодні.

— Сьогодні мені… років, років… Аж сім років.

— Та два роки ми без тебе з татком жили. Всього дев’ять. Виходить, що людей нам ще треба чекати п’ять років. Або й шість, як корабель затримається.

— А це багато — шість років?

— Як тобі сказати, синочку… Коли є любов, то шість років як одна мить пролетять. А без любові шість років — немов вічність.

— А я знаю, а я знаю!.. У тебе є любов.

— Звичайно. Я ж тебе люблю.

— І тата також.

— Синку, у нас зараз має бути урок математики.

— А ти мені раніше скажи, хто такий братик?

— Ну це… такий хлопчик, як ти.

— А чого в нас немає такого хлопчика, як я? Мені он тато казав… "Тобі, каже, Адамчику, ще братика треба, от вам би весело було на Леонії бігати…"

І Адамчик схопився на ноги.

— Ану зачекай, урок ще не закінчився. Зараз займемося відніманням. Ось тобі приклад. Нас троє: ти, я і тато. Якщо одного відняти, скільки нас лишиться?

— Я не буду цей приклад вирішувати. Бо він поганий. Хочу, щоб нас завжди було троє. А додавати до нас можна.

— Кого ж ти до нас додаси?

— Братика! І тоді нас буде… буде четверо. От як я хочу рахувати!

2

І з цими словами з печери вискочив жвавий та меткий хлопчина семи літ від роду, засмаглий, прудкий, непосидючий, у коротеньких шкіряних штаненятах-шортах та в шкіряній безрукавці. Підстрибуючи то на одній нозі, то на другій, хлопчик вигукував:

— Гуляти! Гуляти!.. Цілий день буду гуляти де захочу!

— Ти ж куди, Адамчику? — вибігла за ним Єва. — Урок арифметики ще не закінчився. А потім ще урок історії нас чекає.

— Ми вже вивчили з тобою історію первісного суспільства Землі. А я — первісний.

— Ти не первісний, ти, — мати засміялась, розкуйовдивши синові чубчик, — уже зовсім цивілізований. Ну, майже зовсім.

— А тато казав, що я ще первісний.

— Тато жартував… Ти належиш до людей епохи Космосу, до цивілізації першої групи, яка вже завоювала Сонячну систему і відрядила зоряні кораблі до інших сузір’їв.

— Так я ж не на Землі народився.

— Ох ти ж мій леоніець маленький! Єва м’яко посміхнулася.

До сина, до світу білого, до самої себе, до своїх думок, до свого щастя. Вона змінилася за сім років материнства. Форми тіла м’яко заокруглились, налилися зрілою снагою, отією незбагненною жіночністю, яка так зваблює чоловіків. І вся вона зробилась якась м’якша, ніжніша, рухи стали неквапливі, плавні. У світлих очах — світла радість. І ще щось з’явилося на обличчі таке, ніби вона нарешті відкрила те, що мусить відкрити для себе кожна жінка.

На обличчі, у всій поставі, в кожній клітинці її дозрілого тіла відчувалося, що вона вже мати, що, як жінка, повна принад і снаги і що вона щаслива. Приречена на щастя і те щастя сприймає як належне. Щаслива собою, чоловіком, сином, життям. Може, тому її світлі, променисті очі випромінювали тиху, світлу радість, радість любові, материнства, жіночності.

Свою щоденну радість, своє щастя Єва відчувала й боялася. Часом їй ставало моторошно. Надто вона була вже щасливою. А той, хто вельми щасливий, мусить відчути і нещастя. Для всесвітньої рівноваги. Бо все у світі має свою рівновагу і ніхто й ніщо не може довго триматися на самому щасті.

Єва лякалася своїх думок, але ніяк не могла їх позбутися. А втім, вона вже спізнала горе, трагедію, відчай, коли загинув "Геліос". Для рівноваги світ послав їй любов, щастя. І коромисло вирівнялось.

Адам-старший добродушно посміювався з її, як він м’яко казав, доморощеної теорії, що все у світі ходить у парі. "Людина сама коваль свого щастя, — любив повторювати він слова свого предка-коваля. — А власними руками викуване щастя — то надійне щастя. Адже нам, — запевняв він, — ніхто не дав щастя. Ні згори, ні знизу, ні з боків. Космос послав нам біду, безвихідь. Загнав у тупик, з якого, здавалось, не було вже виходу. А ми знайшли вихід. Більше того, викували власне щастя. А коли щастя у наших руках, то його вже ніхто не відбере..."

— Мамо, мамо, а он і тато йде! Наш тато йде! — загукав Адам-молодший і замелькав п’ятами до річки.

Провівши сина поглядом, Єва справді побачила батька. (Вона вже років із п’ять як стала звати Адама батьком, а він її — матір’ю). Ішов він неквапливо, міцним, упевненим та розміреним кроком, та його впевненість вселяла впевненість і в неї. Простував з виглядом хазяїна, який після трудів праведних повертається додому, до сім’ї. Був убраний у все "мисливське": міцні шкіряні шорти з кишенями спереду та з боків, підперезаний широким шкіряним поясом із бронзовою пряжкою (сам відлив), шкіряна безрукавка, теж з кишенями на грудях і трьома бронзовими ґудзиками; але безрукавки він ніколи не застібає, тож груди — завжди відкриті сонцю. На ногах — щось схоже на м’які капці, у них можна безшумно підкрадатися до здобичі. За останні роки і він зміцнів, змужнів, покремезнішав — силою і здоров’ям налився. Чи й упізнаєш тепер у ньому того м’якотілого Адама, який летів на "Геліосі".

Раніше він не терпів ніякої рослинності на обличчі, а це років зо два тому раптом відпустив бороду. І вона — еспаньйолка — йому таки пасувала. Борідка зробила Адама соліднішим і... гарнішим. Справжній мужчина — сильний, надійний, упевнений у собі. А з таким чоловіком і дружина квітне на осонні. На голові в Адама щось схоже на сомбреро, також із шкіри і власного крою та шиття. І, до речі, фантазії. Через плече висить торба, пошита із лап того першого ведмедя, котрий колись необачно завітав до них у гості. Із торби виглядає лук і пучечок оперених стріл. У правій руці тримає спис із блискучим наконечником. З

одного кидка той спис наскрізь пронизує звіра чи птаха — сильний Адам! Біля пояса висять шкіряні тороки з петлями-удавками на кінці. На тороках висять два фазани — сяють райдужним пір’ям.

Усе це Єва побачила в одну мить, а в наступну вже рушила батькові навстріч. Йшла неквапливо, м’яким скрадливим кроком, несучи йому на губах і в очах посмішку радості, а у всьому тілі — сильному і пружному — розливалася хвиля снаги.

Адам підхопив сина на руки, підкинув над головою, упіймав і, знявши свого бриля-сомбреро, надів хлопцеві на голову і посадив собі на плечі.

Останні кроки до чоловіка Єва кинулася підбігцем і вдарилась грудьми об його груди. Однією рукою притримуючи сина, другою Адам пригорнув її до себе.

— Ну, батьку, ми тебе зачекалися.

— А полювання, мамочко, не просте діло, вимагає часу й терпіння. Доводиться довго вистежувати й підкрадатися до птиці.

— Але ж вони людей не знають.

— Людей, може, й не знають, але мене вже встигли пізнати, — показав він міцні білі зуби.

— Купатися, купатися! — задзвенів угорі синів голос, і він босими ноженятами загамселив батька по грудях.

Купалися у річці Єві.

Вода була світла, прозора, чиста й приємно-прохолодна. Роздягнувшись, пострибали з кручі: плавали, галасували, як діти, бризкали одне на одного. Потім батько з матір’ю сплели руки, а син вилазив на них, його піднімали високо, і він стрибав у воду, мов із трампліна. Накупавшись, полягали на прибережному піску, ніжились на сонці.

Адам лежав на спині і, заклавши міцні руки за голову, дивився у небо. Мати лягла біля нього, поклала йому голову на груди і теж дивилася в небо.

Цієї ночі їй снився Руслан, перший її чоловік, радіоастроном "Геліоса" Руслан Булат-Бек.

Перший рік перебування на Леонії Єва раділа, коли вірі їй снився, а цієї ночі вві сні сказала йому невдоволено:

"Чому ти мені снишся, Руслане?.."

"Як — чому? — здивувався він. — Адже я твій чоловік. Законний до того ж".

"Був, — зітхнула вона. — А тепер ти — мертвий".

"Але ж я живий! — обурився він. — Я стою перед тобою і розмовляю".

"Ні, ти мертвий, — надто жорстоко говорила вона. — Я оплакала тебе. Я хотіла піти за тобою на той світ, у небуття, але Адам мене врятував... А потім життя є життя. Через два роки після твоєї загибелі я вийшла заміж за Адама Весну-Другого".

"Вийшла?.. Ти просто стала з ним жити".

"Брутальність тобі не пасує. Я завжди знала тебе елегантним і ввічливим. Адам мій чоловік, ми з ним розписалися на тотемі. Чоловік, а не коханець. А шлюб ми з ним оформимо після повернення на Землю..."

"Коли я відкривав планету Леонія, то не знав, що відкриваю планету своїй дружині для любові".

"Любов завжди свята і завжди права, якщо вона — любов, У мене є син, — з гордістю сказала Єва. — Поглянь, який гарний у мене хлопчик".

"А зі мною ти не хотіла мати дітей, — поскаржився Руслан. — Пригадуєш, я пропонував, а ти..."

"Діти з’являються від великої любові".

"Ти хочеш сказати, що не любила мене?"

"Нічого я не хочу сказати, бо... нічого не знаю. А можливо, тому, що у нас з тобою було якесь... сонне життя. А втім, для чого все це? Тепер уже пізно, та й не треба ворушити старе. Я не хочу, щоб ти мені снився".

"Боїшся, що дізнається Адам?"

Вона засміялась.

"Звідки він дізнається, що ти мені снишся? Я не хочу, бо в мене вже інше життя. Розумієш, інше. На цей раз — справжнє".

"На необжитій планеті?"

"Уяви собі, так. На необжитій планеті, а життя справжнє. І я вже зовсім не та, що колись була. Не та!.."

Дивно, чому він їй приснився?

Єва схопилась, сіла, подивилась на Адама, очима запитуючи його: "Ти тут? Ти зі мною?.." І, нахилившись над ним, припала губами до його вуст.

— Ти… чого? На мене так подивилася, ніби я мав кудись щезнути? — запитав Адам, коли вона нарешті звільнила його з обіймів.

— Для того, щоб порахувати, скільки разів я тебе цілувала, потрібна ЕОМ. — Єва мружила очі, й ті очі були повні палкої любові.

А сама з острахом думала:

"Ой, я щаслива! Ой, я надто щаслива!.. Моє щастя — то великий скарб, от і тремчу над тим скарбом, аби не втратити його…

3

Уже два роки, як до них, в систему зірок А і Б сузір’я Центавра, летів рятувальний корабель Землі.

Принаймні Адам так переконливо запевняв, що Єва йому вірила. Інакше бути не могло. Коли минуло сім років, протягом яких "Геліос" мав повернутися назад і Станція Далекого Зв’язку, розташована на околиці Сонячної системи, на Плутоні, не запеленгувала його, на Землю полетіла тривожна депеша: "Геліос" зник.

За існуючими правилами відразу ж мала зібратися на своє надзвичайне засідання Вища Рада Космофлоту Землі і занести "Геліос" у реєстр кораблів, що зникли безвісти. На великій карті зоряного неба, що займала всю стіну в залі засідань, у сузір’ї Центавра спалахнув червоний пульсуючий індикатор — це означало, що там зник або терпить біду зоряний корабель Землі.

Тепер усе буде залежати від того, яке рішення прийме Вища Рада. На орбітальній Станції Далекого Зв’язку щоденно знаходиться в готовності Нуль потужний рятувальний зореліт з досвідченим екіпажем на борту, головне завдання якого, знаходячись на орбіті Плутона, чекати сигналу тривоги.

Так вечорами, коли вони сиділи на каменях біля печери і дивилися за звичкою на сузір’я Кассіопеї, на шосту її зірку, говорив Адам. І Єві навіть починало здаватися, що вона сама була присутня на засіданні Вищої Ради і бачила той тривожний індикатор, що пульсує на зоряній карті в залі засідань.

— А раптом спецкорабель, що чергує на Плутоні, вже встиг кудись полетіти, де хтось теж терпить біду? — нараз з тривогою запитала Єва. — Що тоді? Що, Адаме?

І завмирала, боячись дихнути, — чекала од нього заспокійливої, утішливої відповіді.

— Рятувальний Космічний Флот Землі має кілька спецкораблів. Зрозумій, ми прилетіли сюди не просто подивитися, що та як у системі зірок А і Б сузір’я Центавра. Адже ми не космічні мандрівники, які літають заради цікавості, — таких взагалі немає. Ми прилетіли сюди за планом Гендопралола, щоб знайти планету, придатну для життя людей, для майбутньої її колонізації людьми Сонця. І ми знайшли її, планету Леонія, і про те "Геліос" встиг передати на Землю по каналу О. І що б з нами не трапилося, а Земля вже не відступиться од сузір’я Центавра, де є така зручна для життя людей планета. Отже, сюди прилетить не просто рятувальний корабель, він заодно привезе і експедицію для дослідження Леонії. Через п’ять років тут висадяться спеціалісти різних галузей і займуться Леонією, а рятувальники тим часом будуть дошукуватися причин загибелі "Геліоса". Експедиція збудує тут кілька станцій різного профілю, автоматичні маяки тощо. І тільки спеціалісти підтвердять, що Леонія справді придатна для колонізації її землянами, як сюди почнуть один за одним прибувати кораблі з обладнанням,

технікою, людьми. Очевидно, першими колоністами стануть учені та спеціалісти, а вже потім, як вони обживуться, почнуть прибувати і перші космічні переселенці… Звичайно, все це триватиме не так швидко, як я розказую, але так буде. В недалекому майбутньому. І нам з тобою просто треба набратися терпіння й чекати, чекати, чекати…

Адам вимальовував перед Свою таку вражаючу картину майбутньої колонізації Леонії, що у неї дух захоплювало. Залишалося чекати. Лише п’ять років чекання і — тоді все зміниться.

У такі вечори їм здавалося, що в чорному небі яскравіше од звичайного сяє сузір’я Кассіопеї, особливо його шоста зірка. І здавалось, що вони відчувають на своїх обличчях навіть тепло проміння, що, долаючи морок Космосу, йде до них від рідного Сонця. Недарма ж земляни гордо називають себе Людьми Сонця!

Схвильована і збуджена, Єва тулилась до Адама, лащилась, шепочучи:

— Може, хоч одну Людину Сонця обнімеш, га? Май на увазі, вона не така й погана порівняно з іншими представниками Людей Сонця. До того ж любить тебе!..

— А… син? — озивався Адам і рвучко притягував її до себе.

— А я і не сплю, а я і не сплю! — зненацька лунало дзвінко, і до них із сміхом біг Адамчик. — Я все чув, що ви говорили.

— Ось я тобі зараз!.. — удавано сварилася Єва. — Де моя лозина? Кому давно вже пора спати?

Адамчик верещав од захоплення. Батько схоплювався і піднімав сина високо на руках, а мати, вдаючи, що не може дістати малого, підстрибувала, ганялась за ними, і всі троє здіймали такий веселий

гармидер, що навіть сонні чайки на прибережних скелях починали обурливо галасувати…

Набігавшись, навеселившись, всідалися на каменях під зоряним блиском і дивилися на темне море, у якому спалахували різнобарвні світлячки. Адамчик починав дрімати у матері на руках, а вона, схилившись над сином, стиха наспівувала улюблену пісеньку про соловейка, яку колись співала на далекому Памірі його батькові:

Фіть-фіть-фіть,

Тьох-тьох-тьох,

Ая-я-я, ох-ох-ох!

Там соловейко щебетав…

Пісню підхоплював батько, і вони вдвох, посхилявшись одне до одного, співали теж одне для одного.

— А на Землі люди вміють так співати, як ви? — запитував син, і сон утікав від нього геть.

— Так, як я, уміють, — неквапливо озивався батько. — А ось так, як твоя мама… так нікому не дано співати. Так співає у всьому Всесвіті тільки вона одна.

Єва щасливо посміхалась.

Тоді вона і гадки не мала, що її чекає попереду…

Після сніданку Адам лаштувався у Мідні гори, а мати з сином бралися за навчання. Хоч Адамчика тягло з батьком у гори (там було

цікавіше, аніж займатися математикою чи на скелі виводити малахітом літери), але мати наполягала:

— Я не хочу, щоб мій син повернувся на Землю первіснообщинним дикуном печерного віку! Доки прилетять земляни, ти будеш знати все те, що знала я у твоєму віці. І навіть ще трохи більше!

Через кожні три дні мати робила вихідний од навчання. Для сина то було святом — батько брав його тоді з собою у гори, вчив володіти луком, вистежувати здобич, збирати мінерали. О, які то були незвичайні походи!

У такі дні Єва лишалася "вдома", тобто в печері. Й тоді до неї приходила меланхолія, що переростала в ностальгію. Вона металась у печері, не знаходячи собі місця (постарілий Нявкунчик прожогом вилітав з печери й ховався у скелях, і тільки чути було, як він там жалібно нявкав). У відчаї Єва гамселила кулаками в стіни печери, вибігала на майданчик, а знесилившись, падала й непорушно годинами лежала, тільки зрідка стогнала крізь стиснені зуби.

Там її і заставали батько з сином, які поверталися з Мідних гір, поверталися веселі, збуджені, задоволені — з мінералами та дичиною. Адам ніжно піднімав Єву, заносив до печери і вкладав на лежаку. Розмовляли вони з сином пошепки, ходили навшпиньки, аби не потривожити матір.

Але одне для Адама було добре: приступи ностальгії в Єви швидко минали. І неодмінно закінчувалися приступами любові, тоді вони обоє бували неймовірно щасливими…

4

І настав час, коли батько з матір’ю вже змушені були ховатися від сина зі своєю любов’ю. А любов ще була такою молодою і так багла

усамітненості. І хоч планета безлюдна, та, як невдовзі з’ясувалося, сховатися від Адамчика бодай на годину було не так легко.

А печера була одна на трьох.

Іноді вдень, коли вдавалося Адамчика на годину приспати, хутчій бігли з печери і падали у високі густі трави.

Якось після отакої втечі в густі трави і трапилося… Повернулися до печери, а сина немає.

Оббігали всю бухту, кликали, гукали, кричали — тільки чайки у відповідь жалібно кигичуть та мартини регочуть.

Адам збігав до річки, там метався і кричав до хрипоти, у відповідь — ні звуку.

І тоді він одчув неспокій.

Єва заголосила:

— Ой, чуло ж моє серце! Ой, біда ж прийшла!.. Ой, немає ж мого синочка!..

— Що з ним могло трапитись? Гуляє десь…

— Він же нікуди раніше не ходив. Та й куди може піти на безлюдній планеті?

— За метеликом погнався, а там якусь пташку побачив чи жучка, а там… — невесело фантазував Адам. — Він зараз у такому віці, що все йому цікаво, все манить.

— І це говорить батько, у якого пропала… щезла дитина?

— Хто тобі сказав, що вона пропала та щезла?

— Але ж немає нашого синочка, нема-ає-є!..

— Зараз немає, а через півгодини прибіжить…

Та Адамчик не повернувся ні через півгодини, ні через годину.

В одну мить Єва зів’яла, постаріла, поникла, як підрубане під корінь дерево. І голосила, не бачачи світу білого. Такого голосіння Адам ще не чув за своє життя.

Час од часу Адам з’являвся біля печери, питав на ходу "Немає?.." і біг по ширшому колу, намагаючись утекти від Євиного голосіння. Але втекти від нього було неможливо.

— Помовч! — прохав він Єву. — Дай хоч хвилину подумати, прикинути, знайти якісь версії, перебрати варіанти…

— Що версії?! Що варіанти?! Його схопив печерний ведмідь.

— Печерні ведмеді живуть у Північних горах і сюди, до моря, приходять рідко. За дев’ять років було лише два випадки.

— А це третій…

— Не наговорюй!

— А раптом… він захотів скупатися в морі?

— З наших розповідей він знає історію про спрута, який колись на тебе напав. Ні, в море він сам не піде.

Не встигав Адам обдумати одну версію, як Єва миттю висувала іншу. І голосила, голосила, голосила…

— Та помо-овчи-и!!! — крикнув він, бо урвався терпець, і пригорнув її до себе.

Єва притулилась до чоловіка і, схлипуючи, знеможено затихла.

— Це нам кара за любов! За наше щастя! От і втратили сина, — знову забідкалася Єва. — Чує моє серце… Укра-али сино-очка, укра-али!..

— Та хто його міг украсти! Привиди, чи що?

І тільки-но вихопилось в Адама те слово "привиди", як його наче струмом обдало.

— Стривай, стривай! Дай подумати!.. Ми водили Адамчика до чорних привидів на хребет? Водили, — відповів він сам собі. — Вони йому сподобались? Точніше, заінтригували. Так? Так. Просив він нас забрати ті привиди до печери, щоб нам усім разом було веселіше? Просив?

— Особливо маленького привида-хлопчика, тобто своє відображення, — пожвавішала Єва.

І обоє, не кажучи більше й слова, кинулись у Мідні гори. Не бігли, а наче летіли, не відчуваючи грунту під ногами.

Адамчик, живий і неушкоджений, стояв на гребені хребта і мирно "розмовляв" з таким же, як і він, маленьким хлопчиком, котрий стояв на протилежному хребті.

— Я з ним балакаю, балакаю, а він мовчить, — зустрів він батька з матір’ю скаргою на маленького чорного привида. — Я його до себе в печеру запрошую — не йде. Такий гарний хлопчик, а мовчить і мовчить. Я хочу з ним гратися…

Єва заголосила і накинулась на батька:

— Чув?.. Йому потрібні люди!

— Давайте заберемо чорного хлопчика до себе. Йому погано самому в горах. Він хоче з нами жити.

— Чому погано? — запитав Адам. — Адже у нього є тато і мама. Ось вони зараз з’являться.

Ледве Єва з Адамом ступили на хребет, як по той бік біля маленького привида з’явилися два дорослі.

— Прийшли!.. — заплескав у долоні Адамчик. — Тато й мама прийшли! Тепер він не сам! І він теж у долоні плеще, бо зрадів, що тато й мама прийшли.

Єва схопила сина на руки, обціловуючи його, промовляла:

— Синочку мій, я тебе більше не залишу самого ні на хвилину.

— І дарма, — озвався Адам. — Його треба привчати до самостійності. Бо самостійність теж іноді може знадобитися.

Тільки тепер Адам збагнув, що таке рідна дитина. І якими б важкими не були недоспані ночі, справжні труднощі тільки починаються. Синові потрібні Земля і люди. А якщо земляни не прилетять, що чекає їхнього сина? Йому стало страшно від цієї думки, і він поспішно прогнав її геть, переконуючи себе: ні, ні, земляни їх не залишать у біді!..

— Хлопчику! — гукнув Адамчик до своєї проекції на сусідньому хребті. — Приходь до нас у гості. Ми будемо вдвох гратися у бухті. Чуєш, хлопчику?

— Того хлопчика не відпустять тато з мамою, — крізь сльози сказала Єва. — Вони бояться його самого відпускати.

— То хай він бере з собою тата і маму.

І махав йому рукою.

А на протилежному хребті маленький чорний хлопчик на руках у мами теж махав йому рукою.

5

Після всього, що вони перенесли вдень, уночі було не до сну.

Та й сон не йшов до них тієї ночі. Вони лежали довго, терпеливо чекаючи сну, та згодом переконалися, що марна затія, — повставали. Адамчик, розкидавшись на шкурах, безтурботно посвистував носиком та іноді швидко-швидко смикав ніжками — певно, й уві сні кудись біг. А бігати він умів і любив. Єва прикрила його одіяльцем, зшитим із вим’ятих шкур, чмокнула в щоку, і вони вийшли з печери під шатро зоряного неба. Колись незнані їм зоряні сузір’я за ці роки стали близькими й рідними, і небо вже не видавалося чужим.

Сіли на теплому камені під скелею, зітхнули полегшено, що все скінчилося добре і ще один день на планеті минув благополучно й, отже, ще на один день стала ближчою Земля. Дув морський бриз, приємно обвівав лице, підхоплював Євине волосся і кидав його Адамові в обличчя. Адам ловив його губами, і гарно у нього було на душі: все скінчилося добре і Єва поруч. Море було відносно тихим, темним, лише зрідка зітхало. Але вони зникли, що море завжди важко зітхає у пітьмі ночі, зітхає навіть тоді, коли тихо. А ліворуч, на Великих Рівнинах, над землею носилися світлячки, то падаючи в трави, то іскрами шугаючи вгору. За далекими звідси Західними горами беззвучно спалахували бузкові блискавиці, іноді аж фіолетові, але грому не було чути.

— Дивно, — озвалась Єва. — Сиджу вночі біля печери на чужій планеті, а таке відчуття, ніби я вдома сиджу на порозі отчої хати. Чому це так?.. — І сама собі відповіла: — Мабуть, тому, що тут у мене народився син. Ця планета стала батьківщиною нашого сина, тому й нам вона рідніша.

— Колись на Землі нашому синові, як він уже стане дорослим, снитиметься планета його дитинства і у снах кликатиме його до себе, і в нього щемітиме серце.

— Ми також згадуватимемо цю планету із щемом у серці. Адже це планета нашої любові.

Єва поклала йому голову на плече, полегшено зітхнула, її тепле дихання лоскотало Адамові шию, і він мружився від задоволення.

"Треба було б сказати їй щось ласкаве, ніжне, приємне, — думав він. — А то ми, чоловіки, розучилися говорити своїм дружинам: "кохана", "моя рідна"… Тільки чуємо ці слова у кіно, читаємо про це зрідка у книгах, а в житті рідко".

— Скажи, тільки чесно: я постаріла?

— Чого це тобі спало на думку?

— Адже мені вже 36 років. Подумати тільки — 36 років!

— У порівнянні з середнім віком життя в 150 літ, твій вік — юнацький.

— А ще чотири роки чекати землян, сім піде на зворотну дорогу. Отже, коли я повернуся на Землю, мені буде під п’ятдесят. Жах!

— І все одно у тебе попереду — ще майже століття життя.

— Глянь! — раптом сполохано вигукнула Єва, показуючи рукою вперед. — Що то?

У чорній, аж смоляній, пітьмі моря почали спалахувати якісь іскорки чи крихітні світлячки. Вони густо сяяли, і тоді здавалося, що знизу, із дна моря, піднімається хвиля яскравого світла, затим гасли, розбившись на окремі плями.

— Якісь мікроорганізми піднімаються з дна моря, — висловив припущення Адам. — Чому ти так тремтиш? То так зване світіння моря.

— Але ж ми його раніше не спостерігали.

— Просто не помічали, — сказав він не зовсім переконливо. — Та й мікроорганізми не щоночі плодяться і тим більше не щоночі піднімаються з морської глибини. Можливо, то якісь черв’яки типу паоло, що водяться у південних морях Землі і в певні місяці ночами піднімаються на поверхню.

Світла пляма почала блякнути, рідшати, наче згасала.

— Мені щось моторошно, — зітхнула Єва. — Ходімо спати.

Коли вони зайшли до печери, Адамчик при світлі багаття посміхався уві сні. Єва поправила на ньому шкіряне одіяльце, чмокнула в щоку і, не роздягаючись, лягла на ведмеже хутро, яким було вистелено її лежак. Адам підклав паліччя у багаття і хотів було піти до свого лежака, але вона попросила, щоб він побув ще з нею.

Він ліг поруч і наче провалився у сон…

Довго не міг збагнути, чого Єва його термосить. У печері було напівтемно, тільки на долівці, у ямці, жевріло вугілля.

— Та проснись же, Адаме!

— Що?.. Га?.. — Він сів і стріпнув головою, звільняючись од міцного сну. — Чого ти мене трясеш?

— Запах. Чуєш?..

Він сапнув носом повітря.

— Нічого не второпаю.

— У печеру став проникати якийсь дивний запах, наче газ. Його ніколи раніше не було.

У печері і справді було чути якийсь запах. Різкуватий. І ніби гарячий.

— Зараз розберемося, — Адам устав, підклав у багаття хмизу, на всяк випадок взяв спис і вийшов з печери.

Єва стривожено його очікувала. По якомусь часі Адам повернувся.

— Ну, що? — нетерпляче запитала Єва.

— Запах іде з моря, від води.

— А ті плями світяться?

— Ні, море темне.

Але Єва по голосу відчула, що він щось недоговорює.

— Ну… трохи світиться, — зізнався нарешті. — Ніби вже згасає… Та ти спи, я посиджу біля багаття (насправді ж пляма світилася яскравіше і стала ширшою, і різкий незрозумілий запах ішов, як здавалося, від неї). — А запах… У багатьох мікроорганізмів запах — то своєрідна хімічна мова, по ній свої пізнають своїх. Так що хай ті світлячки справляють свій шлюбний танок, а ти спи.

Запах почав слабшати, і вона невдовзі заснула. Адам же дрімав сидячи. У мозку проносились уривки якихось химерних снів. То йому здавалося, що він на Памірі, провалився у тріщину льодовика, то ніби на Марсі вони з Євою під куполом спостерігають за бурею, то раптом примарилось, що заговорив Чорний привид, і Адам дуже здивувався, що мовчун нарешті озвався.

"Адаме, — раптом сказав привид, — чого ти спиш? Хіба не чуєш, як пахне чебрець?.."

"Дивно, — подумав Адам. — Чорний привид заговорив на Леонії, а чебрець пахнув на Землі, за околицею мого міста".

"Адаме, проснися, — вимогливо сказав Чорний привид. — Знову пахне чебрець…"

І тільки тут до Адама дійшло, що його хтось термосить за плечі.

— Чуєш?.. Запах знову різко посилився, — говорила Єва. — Ніби десь щось горить.

— Це ті світлячки напахтіли на ціле море, — сказав Адам невдоволено, бо так і не вдалося йому цієї ночі виспатись. — Зараз піду подивлюся, чого вони розпахтілися. У них сьогодні, мабуть, шлюбна ніч.

Біля печери запах був ще різкішим, і йшов він од води.

Адам потягнувся, бо затерпло тіло, повільно повернувся до моря і завмер. У передранковій млі, у морі, де була світла пляма, здіймалось якесь неясне і нечітке підвищення. Він придивився, і йому здалося, щд то стоїть… пароплав. І що той пароплав горить.

— Який пароплав? — пробурмотів він. — На безлюдній планеті не може бути пароплавів.

З моря, з води стелився дим. Це вже він бачив чітко. "Єві поки що говорити не буду", — подумав Адам і здригнувся від її пронизливого крику:

— Адаме-е-е! У морі горить паропла-ав!!!

6

Того ранку Адам збирався встати раніше і зайнятися спорудженням нової плавильної печі, вже третьої. "З урахуванням конструктивних недоробок перших двох, а також ливарницького досвіду, набутого на попередніх печах", — так він пояснював Єві свою задумку.

Єва дивувалась:

— І навіщо тобі стільки бронзи, коли в нас уже все є?

— Хочу виділити ще кращу бронзу. Якіснішу. І посуд кращий вилити, бо той, що є, якийсь… неоковирний. Та й зайві наконечники для стріл не завадять, у нас же мисливець росте.

Так вони гомоніли того ранку, коли він мав заходжуватись біля плавильної печі.

Згадавши про піч, Адам нарешті збагнув, що ж то за дивний запах усю ніч чувся з моря. Тепер йому стало ясно, що то був запах гарячого шлаку, запах доменної печі, коли вона готова випустити розплавлений метал.

Сіріло.

Ранок народжувався тривожним і загадковим.

В каламутній передранковій млі вже видно було високий стовп диму, приблизно в півтора кілометра від берега.

Різко пахло свіжим шлаком, розплавленою сіркою і гарячим металом. Те, що в пітьмі їм видалось палаючим пароплавом, було всього лиш клубами багряного диму. Він здіймався угору, до рідких застиглих хмар, і вони знизу теж ставали багряними.

У морі панувала зловісна тиша. Та тиша, яка буває перед чимось невідворотним. І вона гнітюче впливала на нерви.

Єві чомусь було холодно, вона тремтіла, як у лихоманці.

— Це формується у морі вулкан, — заспокоював її Адам. — Планета молода, і вулканічна діяльність її ще не завершена. Взагалі, це здорово, що по сусідству з нами народжується вулкан.

— Не бачу ніякої радості від такого сусідства, — її зуби злегка цокотіли, і вона ніяк не могла збороти дрож у тілі. — Невже вулкан для своєї появи на світ білий не міг вибрати собі іншого місця, як наша затишна бухта?

— Бачиш, навколо бухти багато базальту. Зрозуміло, що вона виникла колись при виверженні рідкого базальту. Тепер процес повторився, і, очевидно, посеред бухти незабаром з’явиться вулкан.

— А для нас це небезпечно?

— Поки що ні. Підводний вулкан прокльовується не ближче, як півтора кілометра від берега. А коли раптом припече, — Адам говорив спокійно і безтурботно посміхався, — то ми встигнемо втекти в гори чи на Великі Рівнини. Зараз же нам ніщо не загрожує, а спостерігати за появою такого сусіда мені, як геологу, цікаво.

Гомонячи, вони спустилися в бухту, і Єва забрела у воду. Зойкнула:

— Адаме, вода набагато тепліша проти звичайного!

Зненацька почулися легкі поштовхи, і з кокосових пальм загупали горіхи. Але поштовхи відразу ж стихли.

— Вулкан струшує нам горіхи, — весело сказав Адам. — Давай зберемо, доки море не забрало їх собі.

Вони позбирали горіхи і переносили їх у печеру.

Час од часу чулися глухі поштовхи, наче хтось товкся під землею, шукав виходу на світ білий і ніяк не міг його знайти.

Коли, проснувшись, з печери вибіг Адамчик і глянув на море, то аж застрибав з радощів:

— Море горить, море горить!.. Я ще ніколи не бачив, як море горить!

Адам, посадивши сина на коліна, заходився йому розповідати про вулкани, як вони сплять та як пробуджуються, як народжуються нові, про внутрішню будову планети, про роль вулканізму в процесі формування планет.

І в цей час почувся сильний струс — стовп диму, попелу та каміння сягнув угору на кілька кілометрів. Каміння з виляском падало у воду і зовсім близько од берега. Від осередку виверження розходились кругові хвилі буро-зеленого кольору, тоді як море було небесно-голубим.

Усі троє завмерли.

— Чи не пора нам тікати звідси? — висловила пропозицію Єва.

— Це ще тільки увертюра, вступ, — уточнив Адам. — Цікавіше почнеться пізніше, може, вночі, а може, й завтра. А втекти ми завжди встигнемо.

Того дня стало ясно, що в морі, якраз напроти входу в бухту, народжується острів. Утворення суші відбувалося за рахунок виверження підводного вулкана. Через день новоявлений острів уже здіймався над хвилями метрів на десять, а стовпи диму і вогню над ним шугали аж за хмари.

Острів ріс буквально на очах, щогодини збільшуючись метра на півтора. Спершу він формувався навколо головного виверження, а далі

почав витягуватися в криву лінію, паралельно входу до бухти, і вже на другий день перетворився на витягнений хребет. Три стовпи білого диму, що здіймалися над голубими водами, мали досить мальовничий вигляд. Особливо гарно вони віддзеркалювались у морі. Було тихо і спокійно, навіть чайки повернулися на скелі і галасували там, мовби нічого й не трапилось. Адам цілими днями просиджував на камені, спостерігаючи за народженням острова-вулкана, боячись проґавити послідовність у розвитку подій.

Єва почала заспокоюватись і теж всідалася біля чоловіка дивитися спектакль "Народження острова". Голуба рамка моря і посередині три стовпи білого диму, що час од часу підсвітлювались загравою, і справді виглядали мальовничо.

— Картина-а, — хитала головою Єва. — Як у кіно...

7

Надзвичайної сили вибух підняв їх на ноги.

Була чорна ніч, і в морі творилося щось страшне, незбагненне. Не встиг відлунати перший вибух, як прогримів другий, третій, четвертий, і невдовзі вони вже збилися з ліку.

Базальт під ними глухо дрижав.

Складалося враження, що гігантські бомби вилітали із закупореної горловини і з неймовірною силою вибухали над островом. У перерві між вибухами було чути сичання і шкварчання, наче щось смажилося на велетенській розжареній сковороді, — то море кидалось у кратер.

При кожному вибухові, що закінчувався кривавим спалахом, Єва тремтіла й тулилась до Адама.

— Я боюсь, пішли в печеру, — прохала і тягла Адама за руку.

Але й у печері, схованій у скелях і захищеній скелями, не було спокою. Приглушені вибухи лунали грізно, і Єві здавалось, що ось-ось тріскне каміння і завалиться печера. Вона схопила сонного сина на руки і вибігла з печери. Адам вибіг за нею. Вибухи почастішали і лунали з усіх трьох кратерів острова-хребта. Кривава заграва раз по раз освітлювала чорне море, в бухту пішли хвилі. З навіснілим реготом у пітьмі носився мартин. А один шугнув у них над головою, зловісно зашелестівши крилами, моторошно ухаючи та регочучи. Адамчик прокинувся і злякано закричав.

— Пішли, Адаме, пішли звідси, — благала вона. — Я заберу сина, а ти зброю та посуд і пішли. На Великі Рівнини. Там вулкан не дістане. А тут я боюся…

— Почекай до ранку, — заспокоював її чоловік. — Адже нам поки що ніщо не загрожує, до вулкана не близько.

— Як це не загрожує, коли попіл вже на голову сиплеться! Я скоро оглухну від вибухів. Тобі цього мало?

А вранці зчинилося щось неймовірне.

Здавалось, що навколо новонародженого острова зчепилися між собою кілька ураганів, горою йшли хвилі, і в довершення раз по раз чулися грандіозні вибухи та підземні струси. У хмарі попелу сховалося Сонце.

І стало ясно, що море бореться з несподівано виниклою сушею у його володіннях. Тисячотонні маси води обрушувались на молодий, ще гарячий острів, заливали його кратери, дико й люто шипіли, наткнувшись на розплавлену магму, і тоді виникали гігантські стовпи білої пари. Проте море вже безсиле було загасити підземний вогонь, що

через кратери виривався назовні. Як тільки море в хмарах пари відступало на мить, одкочувалось від острова, вогонь, що клекотів у надрах планети, вихоплювався з кратерів із новою силою. А з ним вихлюпувала оранжева лава і нарощувала острів.

Уся бухта була засипана попелом, велетенське каміння плюхалось у воду вже коло самого берега, і бризки, здійняті падінням, долинали до майданчика перед печерою.

Коли ж маси шлаку і попелу перегороджували шлях морю до кратерів, тоді виверження ставало зовсім іншим: у небо безперервно били пара і попіл, чулися оглушливі туркоти.

Вночі острів здавався вогняною кулею.

Численні спалахи, ніби гігантські блискавки, йшли один за одним з інтервалом у кілька секунд. Острів уперто боровся за своє існування. Та море не здавалося. Нові й нові тисячотонні вали води обрушувались на палаючий острів, на якусь мить гасили його всеспопеляючий вогонь, І здавалось, що море зруйнує, знищить і затопить його. Та розсіювалась пара, з острова знову било полум’я, і море відкочувалось назад. Тоді з кратерів вилітали тисячі тонн попелу та шлаку і нарощували схили острова, піднімали його вище й вище, щоб до кратерів уже не могла дістати вода.

Увертюра творення острова нарешті закінчилася.

Море програло битву.

Переміг вогонь. Бог підземного вогню Гефест здолав бога морів Посейдона. Переміг Адамів бог, бог вогню і ковальського ремесла, переміг невтомний бог-трудівник. Гостро пахтіло гарячим шлаком, розплавленим металом, і Адам з насолодою вдихав той запах — його ливарний запах.

Нарешті шлак повністю ізолював острів від води.

Після перемоги вогню море вже не могло заливати кратери, й острів почав швидко рости і невдовзі сягав із сотню метрів у довжину. Час від часу язики сліпучого полум’я шугали високо вгору.

Ще через день почалося виверження вогненних потоків лави. Вихлюпнувшись із кратера, жовто-червоні, оранжеві й апельсинові потоки мчали вниз по схилах і тільки досягали води, як угору били клуби гарячої пари…

Виверження лави тривало кілька днів, а тоді раптово припинилося.

Море заспокоїлось, знову стало голубим, аж синім, небо над ним висіло теж синє, і тиша, вперше після початку народження острова, прийшла в бухту. Під вечір на захололих схилах уже сиділи чайки.

Адам поглядав на острів, і той острів притягував його до себе, немов магнітом. Так хотілося походити по ньому, подивитись, які підземні скарби викинув на поверхню вулкан, хоч одним оком заглянути у жерло кратера: що там?

Та Єва не хотіла й слухати про якусь там екскурсію на щойнонароджений шматок суші в морі.

— Можна подумати, тобі мало місця на безлюдній планеті, що тягне ще й на острів!

— Але ж у кратерах ще клекоче лава, А заглянути в нього — все одно що заглянути в душу вулкана.

— Ти думаєш, що вулкани люблять, коли їм заглядають у душу? — посміхнулась Єва, і він вперше побачив, як вона змарніла за ці дні. — Я не геолог і то розумію, що вулкан на цьому не заспокоїться. Це лише

передишка, затишшя перед новим виверженням лави. Острів ще буде рости й рости ї, можливо, сягне краєм до берега, а конусом своїм аж до хмар.

І все ж Адам залишився при своєму бажанні і тільки очікував зручної миті. Не скаже ж він потім на Землі, що не побував на острові-вулкані, не дослідив його тільки тому, що його… не пустила дружина. Колеги просто засміють. А він польовий геолог, і стихія природи — то його поле.

Єві снився сон.

Приснилося, що вона нарешті повертається на Землю, тому й посміхалася уві сні. А повернулися вони на рідну планету втрьох: вона, Адам і син Адам.

Корабель на далекій орбіті робив витки навколо планети, а вони спустилися на широке поле Космопорту на сріблястій ракеті.

А поле таке ж, як і було тоді, коли вони прощалися тут перед стартом: широке, безмежне і зелене-зелене. Тільки його чомусь ніяк не може впізнати Єва. І люди змінилися… Зовсім нові, невідомі їй, зустрічають їх… "Це майбутні покоління, — здогадується вона. — Адже доки ми літали та жили на Леонії, часу на Землі минуло втричі більше, аніж у "Геліосі". І Єва уже не та. Хоч і не так їй багато літ, лише п’ятдесят, але ж вона геть сива-сива… Тільки син стоїть біля неї — молодий, стрункий, вродливий, вітер куйовдить його темно-русу парубоцьку чуприну, в мигдалевидні, батькові, очі світить Сонце… Все так на полі, як і тоді було і… щось не так. Придивилась Єва, аж то жовті кульбаби на зеленому полі стоять чорні, аж обвуглені.

Оглянулась. А на високій башті Космопорту горить чорний вогонь.

"Невже і справді вогонь буває чорним?" — запитала вона у когось, і хтось невидимий їй відповів:

"Якщо кораблі не повертаються із зоряних світів, Земля запалює тоді на високій башті чорний вогонь".

А над нею лунав магнітофонний голос:

"Увага! Увага!.. На Башті Радісних Зустрічей чорний вогонь! У траурний реєстр загиблих кораблів навічно заноситься "Геліос".

І полинули звуки полонезу "Прощання з Батьківщиною".

Аж чує Єва — скорбний голос зачитує імена загиблих астронавтів "Геліоса", і серед тих імен раптом лунає:

"Адам Весна-Другий..."

"Непра-авда-а!!! — закричала вона не своїм голосом. — Це жахлива помилка! Він не загинув, він живий!"

Закричала і — прокинулась...

8

Адам стояв із сином на прибережному піску, а понад берегом сюди й туди плавав дельфін і раз за разом вистрибував із води. Закручуючи на ходу волосся у вузол, Єва поспішно спустилася в бухту.

Дельфін то вистрибував із води, то носився по колу, то плив у напрямку вулканічного острова, то знову повертався до берега, до людей. Така поведінка дельфіна видалась Єві загадковою.

— Чому він такий неспокійний? — захекавшись від швидкого бігу, запитала Єва. — Він хоче привернути нашу увагу до себе, аби нам щось повідати.

— Мамо, — занепокоївся і Адамчик. — Тато каже, що він нас шукає. Людей. Він потребує допомоги.

— Дельфін і справді хоче привернути нашу увагу, — пояснив Адам-батько. — З самого ранку носиться по колу і вистрибує з води. А привернувши мою увагу, відразу ж пливе од берега до вулканічного острова, ніби кличе за собою.

Адам приклав долоню дашком до очей, щоб вранішнє Сонце не било в очі, і пильно щось розглядав на острові.

— Мені здається, — зрештою озвався він, — що хвилі викинули на острів дельфіна, бідолаха застряв у базальтовій тріщині і гине під промінням Сонця.

— Таке може запросто трапитись, і без нас того невдаху ніхто на цій планеті не порятує. Тільки ж як йому допомогти?

Єва забрела по коліна у воду. Вистрибнувши з води, дельфін її помітив і, урвавши коло, яке він снував, прямцем поплив до неї.

— А може, це той дельфін, що колись мене від спрута порятував? — занепокоїлась Єва. — І тепер він сподівається на нашу поміч?

— Не наділяй тварин своїми, себто людськими, почуттями.

— Дельфіни — не тварини. Дельфіни — великі й розумні діти моря.

Тим часом дельфін, збурюючи воду, швидко підплив до Єви, загальмував, як корабель на пристані, ткнувся мордою їй у коліна і, висунувши її з води, свиснув.

Посвист був дуже знайомим.

— Він!.. — вигукнула Єва. — Мій рятівник. Чуєш, як свистить? Я того посвисту ніколи не забуду. Але свист чимось стурбований, не веселий, як раніше.

Адам із сином теж забрели у воду. Дельфін зазирав їм в очі, наче хотів щось сказати і не міг. Бо між ним і людьми, далекими його родичами, була глуха стіна непорозуміння.

— Що з тобою, дитя моря? — Єва гладила дельфіна по шорсткій, як наждак, шкурі. — Скажи, чим я зможу тобі допомогти, рятівнику мій?

Дельфін відплив од неї і закрутився — він манив людей за собою, підстрибував, неспокійно свистів, показуючи, де біда і куди їм, людям, треба пливти.

— Він тебе врятував колись, і я мушу йому віддячити тим же, — сказав Адам. — За добро — добром. Інакше мені буде соромно навіть на море дивитись.

— Але ж небезпечно зараз плисти до острова! — жахнулася Єва. — Виверження тільки-но затихло, над кратерами ще куриться дим.

— Це море називається морем Спасіння, тож хай воно назавжди залишиться таким.

Адам, поцілувавши Єву, швидко роздягнувся і кинувся у воду.

— Не затримуйся довго! — крикнула Єва.

— А ти гляди, щоб син не потрапив на глибоке! — гукнув у відповідь Адам.

Дельфін, побачивши людину, що пливла, зробив коло і, манячи її за собою, попрямував до острова. Адам добре плавав, але змагатися з дельфіном усе ж не міг. Тоді він підплив до Адама впритул, повернувся спинним плавцем, що чорнів над водою, — здогадавшись, Адам ухопився за той плавець руками, і дельфін стрілою понісся до вулканічного острова.

Адам уже став на дно, бо над водою виросла його голова, потім з’явилася спина, й ось він, уже вийшовши з моря, ступив на застиглу лаву вогняного острова.

Ніби відчувши потилицею погляди дружини і сина, повернувся до них, посміхнувся і помахав їм рукою. І вони на березі бухти (яку він добре знав, але яку вперше бачив звідси, з боку моря) здалися йому маленькими і далекими-далекими, як ото коли глянути у бінокль з протилежного боку. І від того, що вони були такими далекими, Адамові стало лячно. "Більше ніколи не буду з ними розлучатися", — подумав він і посміхнувся: яке розлучення? Відплив усього на якихось півтора кілометра.

І тієї ж миті Єва ясно відчула, усім тілом відчула швидкий, як блискавка, підземний струс…

Адам нахилився і випростався з чимось чорним у руках. Розмахнувшись, відкинув його од себе.

"Камінь, — здогадалась Єва. — Розчищає завал… Але чому так довго? І що там трапилось?"

Дельфін крутився навпроти того місця.

Адам знову нахилився над тріщиною. І ледве він це зробив, як із середнього кратера, що був якраз над ним угорі, вихопився дим, затанцював рій іскор. А тоді з-за краю кратера виглянуло щось палаюче.

І враз з’явився яскраво-оранжевий язик, лизнув схил і, збільшуючись, стрімко понісся вниз…

— Вулкан проснувся! — зойкнула Єва, і це були останні слова, що вона мовила вголос того дня, які зірвалися з її заціпенілих, похололих і помертвілих уст…

Далі все відбулося швидко.

Надто швидко і невідворотно.

Адам випростався з чорним каменем у руці, кинув його подалі від себе і повернувся до оранжевого язика, що мчав схилом униз, подивився і знову схилився над тріщиною.

Задрижала земля, з кратера хлинув густий потік лави. Вулкан глибоко зітхнув: "Уа-ах!!!" І нові потоки сліпучої магми, од якої різало очі, ринулися до моря.

Нарешті Адам випростався з дельфінчиком на руках і кинувся до моря. Він біг, а кілька вогненних змійок вже метнулися йому під ноги, Адам підстрибнув, пропускаючи їх. Швидко опинився біля води. Нахилився і пустив дельфінчика. До нього відразу ж підплив дельфін.

І тільки Адам зробив рух, щоб кинутись у море, як із тріщини, з якої він щойно витяг дельфінчика, вихопилась криваво-червона і сліпуча магма. Її появи, збоку, поруч, Адам не чекав. І це його й згубило.

Син пронизливо закричав.

Єва рвонула його до себе і долонями затулила йому очі.

А сама дивилась…

І побачила Єва, як на далекій-далекій звідси Землі, на високій башті Радісних Зустрічей Космопорту спалахнув чорний вогонь…

9

На Великих Рівнинах, на весняних вітрах високі трави шуміли: шу-у-у-у, шу-у-у-у!.. А може, то вони гомоніли поміж собою? Чи вітрам щось розповідали? Чи до неї озивались мовою своєю незбагненною і втаємниченою, що для людини — за сімома замками? І що вони хотіли їй повідати?

— Трави, трави, благаю вас!.. Скажіть мені, зелені трави, де чоловік мій, Адам Весна?

І німіла, прислухаючись до мови трав, й іноді їй здавалося, що вона розуміє, про що шепочуться трави. Тоді вчувався їй у шумі трав голос його незабутній:

— Я тут, Єво! Я зеленою травою став.

Вона притискала руки до грудей, бо серце аж вискакувало.

— Чую… чую тебе, рідний… Іду…

А високі трави на весняних вітрах шумлять.

А високі трави поміж собою гомонять.

Невже людина, яка мріяла, сміялась, страждала і кохала, раділа і гнівалась, співала і творила, невже вона може перетворитися у ніщо? Життя має кінець. Білкова оболонка теж. А Розум?.. Ні, ні, Розум мусить бути вічним у Всесвіті! Бо Розум — це теж матерія, матерія у найдосконалішому вияві. А матерія вічна і невмируща. То хіба може

матерія зникнути, в ніщо перетворитися? Без такої складної матерії, як Розум, Всесвіт не може існувати. Смертна людина, а Розум її вічний. Та, по суті, й людина вічна. Не так людина, як її атоми.

"Так, так, — гарячково думала Єва. — Адам не згорів, він лише перетворився на атоми і кванти світла на тому вогненному острові. Атоми ж нікуди не зникають із світу білого — просто вони переходять із одного життя в інше. Із однієї форми Існування в іншу. У природі вічний і нестримний вир, тому атоми теж вічні і вічно житимуть у природі цієї планети".

Вона гладила траву.

— Це я, Адаме. Я, твоя Єва. А ти де? Озвися!..

В річку світлу заходила, мінливу воду гладила, у долоні її набирала, до води зверталася:

— Водо бистрая, скажи мені, де чоловік мій, Адам Весна?

А вода до ніг її лащилась, ніжила, хлюпотіла.

І здавалося їй, що Адам водою став.

— Озвися до мене, чоловіченьку мій… Чому ж ти мовчиш? Це я, Єва… Тебе шукаю на планеті Леонії. Коли б я знала мову води, то приходила б до річки і гомоніла б з тобою та й гомоніла. І легше було б мені. Але мови води я не знаю, тож голосу твого вчути не можу…

Шуміла вода, щось, певно, хотіла їй розповісти, та не могла Єва ту мову збагнути, і вода мчала до синього моря, бо всі ріки завжди до мерів поспішають…

Єва мовчазне каміння гладила. До німого каміння гомоніла:

— Чуєш, каменю твердий і важкий, може, в тобі атоми чоловіка мого, Адама Весни? Не міг же він зникнути безслідно із світу білого. Віддав він комусь атоми своєї любові і атоми мрій своїх.

Німий камінь мовчить.

А може, просто мову його не кожному дано почути й тим більше збагнути.

Щокою до теплого каміння тулилась, і здавалося їй, що відчуває вона його стримане дихання.

Дерево обнімала, до шорсткої кори щокою тулилась.

— Любе дерево, чи не в тобі мій чоловік, Адам Весна? Пожалій мене, дерево. Я всюди шукаю його, десь він на планеті у вічнім вирі природи…

А дерево шуміло собі та й шуміло кроною у височині. Чи до неба гомоніло, чи з іншими деревами спілкувалось, чи й до неї говорило. Та не знала вона мови дерев, то й збагнути нічого не могла.

— Але ж я щаслива була, тому й страждаю, — звірялася Єва деревам. — А за щастя треба платити. І платити дорогою ціною. От я і заплатила. Сповна…

До птахів у небо руки здіймала.

— Адаме, чоловіче мій, якщо атоми твої у птахах, то озвися до мене їхнім голосом!

І кричали птахи у небі високому.

Чи до Єви озивалися, чи між собою перемовлялися.

— Птахи, птахи, не літайте високо, не летіть далеко, хай хоч трохи побуде зі мною чоловік мій, Адам Весна…

— Мамо, мамо, з ким ти уві сні говорила?

— То я, синочку, татка шукала.

— Чому ж ти його не знайшла?

— У планеті він, сину. У Леонії нашій. Рідній нашій Леонії. Він у травах її високих, у водах її світлих, у землях її родючих і в небесах її дзвінких. Він у зоряних ночах, у сонячних днях Леонії…

А на Великих Рівнинах, на весняних вітрах високі трави шуміли, а в небі дзвінкому птахи кричали…

10

— Ти намисто наділа, мамо?.. Це тобі тато подарував, еге?

— Тато, сину, тато.

— Аяк воно називається?

— Бірюзове намисто.

У бронзове люстерко поглянула, а на неї звідтіля дивилась молода сива жінка із блакитним намистом на шиї.

— А коли до нас люди прилетять?

— Років, мабуть, через п’ять.

— А як же ми будемо жити аж п’ять років?

— Отак і будемо. Треба жити, щоб ти повернувся до людей, щоб на Землі знову був Адам Весна і щоб рід його хліборобів, ковалів і астронавтів ніколи не переводився.

— Розкажи мені про Землю.

Експедиційна ракета, що стартувала із зеленого поля Космопорту, стрімко йшла на далеку орбіту до "Геліоса", що з поверхні планети видавався маленькою світлою цяткою.

Астронавти поприпадали до ілюмінаторів — минали останні хвилини прощання з рідною планетою перед далекою-далекою дорогою.

Разом з ними не відводила зволожених очей від ілюмінатора і Єва. Ковтаючи сльози радощів, вона невідривно дивилась на планету, на якій народилася і під лагідним сонцем якої босоногим, світлокосим дівчатком у лляні платтячку бігали на подвір’ї отчого дому. І здавалось тоді те подвір’я як світ широким та великим. А скільки ще світу було за подвір’ям, за вишняком! Степи і степи слалися за околицею її тихого патріархального містечка, яких уже небагато лишилося на Землі в епоху міст-гігантів та висотних будинків з мільйонним населенням… А коли вперше піднялась у Космос, то жахнулась: яка ж бо Земля маленька і самотня, голубий диск сиротливо висить у чорному зоряному небі. І з усіх боків його оточує ворожий Космос, мертвий чорний морок. Лише атмосфера тоненьким простирадлом захищає життя голубої планети від згубного впливу Космосу. І тоді Єва вперше подумала: як треба берегти свою планету, маленьку крихітку в Космосі, острівець життя у Галактиці, мікроскопічну пилинку Розуму на галактичних просторах.

Над ними рясно сяяли зорі.

Забувшись, Єва шукає поглядом у небі голубий диск і не знаходить. Тільки тоді збагнула, що вона не біля ілюмінатора ракети, а на Леонії, планеті, яка стала їй уже теж близькою, адже це планета її світлої радості, любові, неймовірного щастя і чорної біди. Все тут спізнала Єва, тому й чужа планета стала їй уже рідною та близькою.

— А мені страшно, мамо.

— Чогд тобі, страшно, синочку? — пригорнула малого до себе, гладила його по голівці, зазирала в оченята: — Чого ж тобі страшно, крихітко моя? Не бійся, я тебе не кину. Ти ж ниточка мого життя, ниточка між минулим і майбутнім, ниточка між сьогоднішнім і завтрашнім днем. І я вбережу тебе, щоб було в мені майбутнє, і щоб вічність на Землі була, і щоб безсмертя роду людського було…

— У тебе очі невеселі.

— Хто тобі таке сказав, синочку?

— Я бачу… Ти смієшся, а очі не сміються.

— А ти придивися краще. Бачиш, які в мене веселі очі. І я вже сміюся зовсім-зовсім весело. Ну, майже весело…

Над ними рясно сяяли зорі.

Небо було чорне, як біда, а зорі — світлі, мов надія.

І сяяло над матір’ю з сином сузір’я Кассіопеї, і шоста його зірка — далеке, неймовірно далеке Сонце людей — прискіпливо і пильно задивлялась матері в очі, ніби кажучи: ану ж бо, яка ти, Людино? Не зігнешся? Витримаєш?..

А на Леонії, над морем Спасіння, чорна ніч спалахнула кривавo-червоною загравою, пронісся гул, потім гахнуло, як із ста гармат. Темне море навколо острова враз засвітилося, з кратерів хлинули оранжеві потоки лави і страшними драконами помчали до води. На молодій планеті народжувалися вулкани…

## Епілог

### 1

Сива жінка з молодим і гарним обличчям йшла вузькою долиною між двома крутими хребтами Мідних гір і несла на плечі гірського козла, рогата голова якого у такт її ходи гойдалась у неї за спиною. Вбрана жінка була в шкіряну сукню, що щільно облягала її міцний стан із литими стегнами, і в таку ж безрукавку, на ногах — шкіряна взувачка, схожа на мокасини. З лівого боку висіла торба, зшита з ведмежих лап, з якої виглядав лук і стріли, за шкіряним поясом стирчав бронзовий ніж із дерев’яною колодочкою. У правій руці жінка тримала спис — на гострих блискучих ребрах наконечника спалахували сонячні зайчики. Голі руки і ноги жінки були аж коричневими від загару. Світле волосся її зібране на потилиці в тугий вузол і перетягнуте шкіряною стрічкою.

А на шиї — бірюзове намисто.

За жінкою ішов хлопчик у шкіряних шортах і безрукавці, в таких же мокасинах, на голові — брилик-сомбреро. Коли він відставав, жінка зупинялась, терпеливо очікувала, не знімаючи з плеча тушку, і м’яко казала:

— Адаме, не відставай, прошу тебе. Бо так ми й до вечора не дійдемо додому.

— Я не відстаю, це ти, мамо, спішиш і спішиш…

Жінка і справді поспішала, бо здавалось, що вдома (себто біля печери) її неодмінно хтось чекає. Коли ж надто засиджувалась коло печери, то навпаки, її тягло кудись… До гір, на Великі Рівнини.

Хлопчик підбігцем наздогнав свою маму і якийсь час ішов поруч.

— А ти, мамо, вже влучно стріляєш із лука. З першої стріли попала козлові в око.

Мати поправила сиве пасемце волосся, що впало їй на обличчя, зітхнула: (

— Біда, синку, всьому навчить.

— А що таке… біда?

Мати не відповіла. Попереду, стрибаючи з каменя на камінь, тихо жебонів струмок, поспішаючи кудись.

— Давай нап’ємося, — несподівано запропонувала Єва. — У цьому струмку дуже смачна вода.

— Ми колись із татком пили тут, як ходили з ним на полювання.

Жінка ткнула спис наконечником у землю, і він, застрявши, захитався сюди-туди, потім поклала на траву впольованого козла, зняла з плеча сумку з луком та стрілами і повісила її на древко списа. Витерла долонею лоба, полегшено зітхнула і підійшла до струмка. Опустилась на коліна, зачерпнула студеними долонями світлу, прохолодну воду і, не поспішаючи, стомлено пила. Те ж зробив і син: йому не дуже хотілося пити, але прагнув бути у всьому схожим на маму.

— Парить на дощ, — сказала мати. — А може, й гроза буде. Треба квапитись, щоб до дощу потрапити додому.

— А хмар же немає, тому й дощу не буде. Мати глянула на небо.

— Як немає, то зійдуться. Та й сезон дощів уже не за горами….

2

Грім пролунав серед ясного неба, коли двоє леонійських сонць — Толіман та його маленький супутник, зірка Б, — тихо і мирно сяяли в голубизні неба.

Мати і син од несподіванки здригнулися, потім поглянули одне на одного і засміялися.

— Гримить, — сказала мати.

— А хмар же немає.

Мати поглянула на небо — ясне, ані хмаринки,

"Дивно, — подумала жінка, — небо ясне, а гримить. Хоча хмари, мабуть, збираються за хребтом, тому їх і не видно. Треба поспішати".

І тут, перевалюючись через зубчату вершину західного хребта, в долину почала вповзати хмарка — наче клубок густого рудувато-лимонного диму, що утворюється після вибуху.

Знову гримнуло, але вже тихіше і ближче — долиною пішло відлуння. Мати з сином уже зібралися йти, як почувся тріск, у тісній долині, з усіх боків затиснутій високими хребтами гір, ураз стало свіжо, як буває у степу після дощу, і дихати стало легко, приємно.

Заструменило і потекло повітря… Хмарка, що перевалила через хребет, раптом спалахнула, заіскрилась по краях — почувся ще один сухий тріск.

— Мамо! Мамо!.. — захоплено викрикнув хлопчик. — Яка гарна змійка до нас летить! Я ніколи не бачив таких змійок.

Мати рвучко оглянулась і застигла: із хмарки, що світилася якимось внутрішнім сяйвом, вниз, у долину, швидко мчала оранжева змійка-стрілка, на кінці якої вертілася куля завбільшки з кулак. Жінка хотіла було кинутись, щоб схопити сина за руку або ж загородити його собою, але не змогла навіть хитнутися: незрозуміла млявість опанувала нею, і Єва стояла, не в змозі ворухнутися.

Не долетівши до них кількох десятків метрів, змійка вигнулась і, витягуючись, пішла по великому колу, в центрі якого опинилася жінка з дитиною… Чувся сухий тріск, і високі трави, над якими пролітала змійка, почали безшумно лягати, наче в’янули — на зеленому листі заграли криваво-червоні полиски. Запахло не то паленим, не то болотяною водою. Жінка відчула легке поколювання в пальцях рук і в голові.

— Вона… колюча! — злякано мовив син, а мати все ще не могла вимовити й слова.

Як тільки змійка-стрілка уткнулась гостряком у свій хвіст, кулька легко зісковзнула з неї, збільшуючись, і затанцювала в повітрі.

Оранжевий обруч, у який перетворилась та змійка, почав танути, розпливатися, від нього зажовтіло повітря, і Єві здалося, що вона опинилася під прозорим ковпаком з високим склепінням. А по той бік прозорого, злегка жовтуватого ковпака крутилася сліпучо-яскрава кулька. Ось вона почала збільшуватись і невдовзі стала схожою на парасольку метра півтора в діаметрі. Знизу почали висовуватись червоні нитки, вони росли, збільшувались і звивалися, як живі.

"Медуза! — майнула в Єви думка. — Так, так, вона скидається на медузу…"

Колір її швидко змінювався: жовтий, червоний, оранжевий… Вона світилася і пульсувала. Чулося цокання, ляскання і ще щось, схоже на шепіт чи якесь шамкотіння…

"Вона дихає, як жива", — подумала жінка, і в ту ж мить відчула, що млявість у неї зникла.

Зненацька по медузі пробігла зигзагоподібна зеленкувата тріщина, медуза розкололась навпіл, наче розчахнулась на дві половинки з нерівними краями, і з неї вийшла жінка — висока, стрункa, з в’юнким станом і вродливим обличчям. Ступаючи з однієї світлої плями на іншу (вони миттєво спалахували у неї під ногами і гасли), незнайомка зійшла на поверхню, і зелена трава під її ногами й навколо неї вмить вилягла, зникла. Жінка стояла на оранжевому колі. Вбрана вона була в якусь яскраву тонку тканину, що щільно облягала її статурну фігурку, і вся злегка світилася, розсіюючи навколо себе м’які, заспокійливі барви.

— Мамо, мамо! — закричав Адамчик, — А ця людина на тебе схожа, тільки волосся у неї золоте. Вона із Землі прилетіла, еге?

Єва отямилась.

— Ні, синку, — сумно похитала вона головою, — таких фей у нас немає. Ця Золотокоса не з Землі. Та й взагалі вона не людина.

— А хто це?

— Це… очевидно, зорова галюцинація. Химерне видіння. Пішли швидше з цього місця. Тут з’явилась кульова блискавка, це, мабуть, її "творчість". Але вона небезпечна, може вибухнути, а тому не роби різких рухів.

А далі все відбулося точнісінько так, як у фантастичному романі, яких Єва за своє дотеперішнє життя перечитала більше, аніж може витримати рядовий читач і в яких винахідливі автори описують найнеймовірніші зустрічі з космічним Розумом (з великої літери) у вигляді Мислячої Енергії (теж з великої літери). Все відбулося, повторюємо, точно так, як у фантастичному творі, з тією лише різницею, що відбулося… насправді. Читачі можуть вірити автору, а можуть і не вірити — це їхня справа. Зі свого боку автор ще раз підкреслює, що все відбулося точно так, як тут написано.

Про це навіть у Сьомому архіві Космофлоту Землі є відповідні документи.

Голос сказав:

— Перед тобою не галюцинація, ти помиляєшся, аборигенко!

Голос ішов від Золотокосої, але був якийсь штучний, змодельований машиною і зовсім не схожий на людський голос, тим більше на жіночий.

— Я не аборигенка, — одказала Єва з деякою образою. — Я астронавтка. Після загибелі нашого корабля з планети Земля, що в системі Сонця, тимчасово живу на цій планеті. А хто ти така, що зуміла виникнути з кульової блискавки і змоделювати нашу мову?

— Називай мене так, як ти вже назвала — Золотокосою, — відповіла незнайомка, підмоделювала голос, копіюючи його з голосу Єви, і він забринів уже приємніше, навіть трохи по-жіночому. — Тебе дивує мій голос, який я, може, не зовсім вдало копіюю з твого? — запитала незнайомка. — Вступаючи з вами в інформативний контакт, ми змушені вдаватися до вашого, в цілому примітивного, способу передачі інформації від одного суб’єкта до іншого, використовуючи звукові коливання. Між собою ми спілкуємось за допомогою зовсім інших, не зрозумілих вам комунікативних засобів.

"І все ж таки я сплю, — подумала Єва. — І в моєму сні ожив колись давним-давно прочитаний роман. Це ж треба!.."

— Ні, ти не спиш, — сказала Золотокоса. — І я не персонаж ваших фантастичних творів. Я й справді належу до Мислячої Енергії, себто до Розуму. Але не віданого вам, людям Сонця.

— Ти стоїш переді мною у своєму справжньому вигляді?

— О, ні, — вона, здається, злегка посміхнулася. — Наш справжній вигляд зовсім інший, і для вас, біологічних антропоморфних істот, він може видатись… як це сказати по-вашому, мало симпатичним. Ба навіть відразливим, бо у нас різні поняття про вроду. Але для наших чоловіків, — вона знову злегка посміхнулася, — ми у своєму справжньому вигляді є найвродливішими у всьому світі.

— Ми, земні жінки, теж для своїх чоловіків найкращі, — посміхнулася і Єва.

— Це свідчить про те, що представники сильної статі всюди однаковісінькі, тобто сліпці. Великі сліпці. На наше щастя.

— Тут я з тобою згодна, — зажурено одказала Єва.

— А перед тобою я заявилась в образі вашої жінки тільки тому, щоб тобі було легше контактувати зі мною.

— То хто ж ви?

— Посланці Великого Кільця Змії. Єва мигцем поглянула на небо.

— А де ж ваш корабель, посланці Великого Кільця Змії?

— У нас немає того, що ви називаєте кораблем. Космічний корабель, який би він не був досконалий і потужний, — надто застаріла і примітивна для нас техніка. Ми створили заряджену сферу, яка здатна переносити нас в інші простори. Всесвіт має безкінечну кількість світів, віддалених один від одного великим часом. У своїй сфері ми за малий власний час долаємо безкінечно великий час Всесвіту, пересуваючись з одного світу в інший. А прибули ми до вас із Кордону.

— Що означає Кордон?

— Ваші астрономи виявили об’єкти, які вони назвали квазарами. У телескопи ви бачите квазари, як маленькі зірочки. А насправді кожна така зірочка більша за всю вашу Галактику, що складається із ста мільярдів зірок. Річ у тім, що квазари знаходяться од вас на відстані в мільярди світлових років — на Кордоні видимої у ваші телескопи частини Всесвіту. Ми й прибули з такого Кордону, — пояснила Золотокоса.

— Мамо, а можна я… доторкнуся до цієї людини із золотим волоссям? — раптом подав голос Адамчик. — Вона така гарна…

— Не смій! — злякано крикнула мати. — Не ворушись і нічого не торкай!

— Не бійся, біологічна істото, наділена розумом, — посміхнулася Золотокоса. — Ти і твій паросток під захистом силового поля, яке захистить вас од нашого випромінювання. Воно життєдайне для нас, але смертельне для вас, недосконалих біологічних істот.

— Назви мені енергію, у формі якої ви існуєте?

— Вона невідома вам, — відказала Золотокоса. — Але така всемогутня, що може знищити весь ваш світ. Не дивуйся, ваша земна цивілізація нараховує всього 15–20 тисячоліть розвитку і не вийшла ще

зі своєї колиски, тоді як наша цивілізація має понад мільярд років. Для нас не існує проблеми швидкості, космічних кораблів, часу тощо. Нам скоряються не лише зорі, а й галактики. Ми — сама матерія, вічна і незнищенна матерія, яка володіє Розумом. Ми всемогутні, бо перемогли навіть горе.

— Як? У вас немає… горя? — вражено запитала Єва. — Тобто у вас усі щасливі? Це… це просто неймовірно.

— Неймовірно, але це так, — відповіла Золотокоса. — Цивілізація Великого Кільця Змії досягла найбільшого свого розвитку і стала керувати не лише галактиками, а й нашими почуттями. Щоб кожний з нас був вічно щасливий, ми знищили горе. І звідтоді ми забули, що таке нещастя, невезіння і взагалі, що таке негативні емоції.

— Це незбагненно!

— Незбагненно тільки тому, що в тебе велике горе, земна жінко, і ти безсила перед ним, — співчутливо сказала Золотокоса. — Ти втратила свого чоловіка, якого любила над усе.

— Я й зараз його люблю! Навіть смерть не в змозі забрати його від мене!

— Я це відчуваю. Як знаю і те, що з ним сталося. Енергія вогню анігілювала його, твого єдиного Адама, анігілювала на атоми і кванти світла. Якщо хочеш, я допоможу тобі в горі твоєму великому. Адже перемігши горе, ми перемогли й саму смерть.

— То ви… ви… — захвилювалася Єва. — Ні, в це неможливо повірити. З того світу ще ніхто не повертався.

— Нам дуже просто воскресити і подарувати тобі твого Адама.

— Живим? — зойкнула Єва і ледь не задихнулася від щастя, бо десь глибоко в підсвідомості мигнула божевільна думка: вони можуть! Вони такі всемогутні, що все можуть…

— Так, живим. Він буде таким, яким і був колись, тобто у своїй попередній формі. І ти забудеш, що таке втрата, і назавжди станеш щасливою. Але для того, щоб ми могли заново створити твого чоловіка, нам треба знати, яким він був до своєї загибелі.

— Ну… хорошим, — заквапилася Єва, ковтаючи сльози. — Найкращим.

— Хороший, найкращий — це загальні поняття. Ти подумки відтвори його зовнішні дані в своїй пам’яті. — Золотокоса зробила плавний рух до своєї "медузи", та засвітилася, і з неї висунулися в напрямку Єви три промені: жовтий, зелений, голубий. — Згадуй свого чоловіка, і ми з біополя твого мозку спишемо образ твого Адама. А вже потім його матеріалізуємо.

Єва розгубилася.

— Але що я маю пригадувати?

— Все, що вважаєш за потрібне. Тільки поспішай, у нас мало часу.

— Зараз, зараз… — Єва почала гарячково пригадувати і жахнулась, що споквапу вона нічого не може придумати — в голові якась мішанина картин, образів, подій, слів…

"Адаме, любий? Де ти? — хотілося крикнути їй. — Ти завжди був у моїй пам’яті і в моєму серці. Де ти? Відгукнися. З’явися!.."

Зусиллям неймовірної волі заспокоїлась, заплющила очі і внутрішнім зором побачила Адама. Побачила, як живого.

— Готово! — почувся голос, і Єва розплющила очі. Три промені, що простяглися від неї до "медузи" зникли. — Ми вже зняли з біополя твого мозку відображення Адама. Зараз плазма, яку ти називаєш "медузою", зв’яжеться з нашою сферою, і твій Адам, тобто його зображення, буде матеріалізоване.

— А в нас буде татко, а в нас буде татко! — на радощах застрибав Адамчик. — Я хочу, щоб татко швидше з’явився. — І до Золотокосої: — А він буде… найсправжнісінький?

— Ми зняли точну копію твого батька, — заспокоїла його незнайомка.

І тоді Єва все збагнула. А збагнувши, жахнулась. Посланці Великого Кільця Змії відтворять, тобто матеріалізують копію Адама. Лише його копію,

— Так, відтворимо копію твого Адама, — спокійно казала Золотокоса. — Чому ти так дивуєшся? І навіть злякалася. Не жахайся, Єво, ми відтворимо і матеріалізуємо не просто його копію, а… найточнішу копію. Зовні відтворений нами Адам буде цілком схожий на того Адама, якого ти знала і любила. Тобто на оригінал.

— Копія… Копія… — все ще не могла отямитись Єва. — Я нічого не можу збагнути… Натуральна копія?

— Так. До всього ж Адам буде живим. І ніхто, глянувши на нього, не скаже, що це копія, так він буде схожий на оригінал. Що тобі ще треба, нещасна, згорьована жінко?

— Але ж копія ніколи… ніколи не стане оригіналом. На те вона і копія.

— Звичайно, — погодилась Золотокоса. — Відтворити оригінал не в змозі навіть ми, щасливці Великого Кільця Змії, котрі керують галактиками. Але яка, зрештою, різниця: буде істота оригіналом чи копією? Головне, що ти матимеш свого Адама живого. Тобі цього мало?

— А хто і звідки відтворить його пам’ять, його свідомість, його помисли і думи, його неповторне "я"? Хто і звідки спише його багату душу, його радість і його сміх? — говорила Єва із сльозами на очах.

— Його індивідуальної неповторності ми не знаємо, а тому й відтворити не зможемо. Та це й не потрібно.

— Тепер я все розумію. Ви створите мені просто людину, зовні подібну на колишнього Адама. Створите біоробота, схожого на Адама! — жахнулась Єва і закричала: — Ні, ні! Не смійте цього робити! Адам єдиний і неповторний серед усіх десяти мільярдів людей Землі. Повторити його неможливо, а копія його мені не потрібна.

— А для чого тобі неповторність його "я"? Все це сентименти, — м’яко мовила незнайомка.

— Тепер я зрозуміла. У вас суспільство копій? — пополотніла Єва.

— Так у нас суспільство копій, — спокійно відповіла Золотокоса. — І ми вважаємо це найбільшим нашим досягненням.

— Але ж копії ніколи не стануть оригіналами.

— Я тебе не розумію, земна жінко. У мене, наприклад, чоловік теж копія свого оригіналу. І я щаслива з ним.

— А де ж оригінал твого чоловіка?

— Він колись покинув мене і подався до іншої. Бідолаха не знав, що вона вже давно копія. Ти, земна жінко, страждала б, писала б на нього скарги чи й потягала б за волосся свою суперницю. А в нас не так. Я замовила собі точну копію збіглого чоловіка і живу з нею. Зовні копія ідентична оригіналу, і таким чином чоловік від мене ніби й не втікав.

— Не погоджуйся, мамо, не погоджуйся! — раптом заговорив Адамчик. — Я боюся копії мого тата.

— Заспокойся, синку, — мати погладила його по голові. — Ми люди, тож людьми й залишимося. Та й повторити вдруге нашого батька неможливо. А його біологічна копія нам не потрібна. Копія не може любити...

— Ах, ось що тебе хвилює, — весело озвалася Золотокоса. — Заспокойся. Ми наділимо його любов’ю. Крім того, наділимо ще й вічним щастям і відчуттям вічного блаженства. Блаженства, якого ніколи не знали і не знають оригінали. Дивні ви істоти, люди, — зітхнула Золотокоса. — І дивні, і незбагненні. Адже ви недосконалі, в особистому житті зазнаєте і горя, і нещастя. Лютий біль утрати близької людини терзає вас, то чого ж ви відмовляєтесь од вічного щастя й блаженства? Адже маючи все це, так легко жити. Ми в цьому переконалися давно. Ми — суспільство Вічного Щастя. Нас стільки, що навіть числа немає, щоб передати тобі, скільки нас. І ми оволоділи матерією вічного щастя. Ми так і називаємо себе: суспільство Вічно Щасливих.

— Я не розумію тебе, а ти мене, — зітхнула Єва. — І, напевне, не зрозуміємо одна одну ніколи.

Почувся різкий тріск, від оранжевої "медузи" мигнула зеленкувата змійка-стрілка і простяглася до Золотокосої, але та виставила наперед руку, і змійка, ткнувшись їй у долоню, повернула назад.

— У нас закінчується час, — сказала Золотокоса. — Що ж, не хочеш копії свого чоловіка, живи сама. Із своїм горем. А втім, якщо хочеш, ми легко зможемо позбавити тебе відчуття горя. І взагалі негативних почуттів та емоцій. В одній з півкуль твого мозку ми зафіксували ті нейрони, з яких ідуть негативні імпульси, що приносять тобі відчуття горя, біди, нещастя. Досить нам змінити частоту коливань імпульсів, і відчуття того, що ти називаєш нещастям, у тебе миттю зникне. І з’явиться зовсім інше відчуття.

— Ні, ні! — злякано відсахнулась Єва. — Це буде ще гірше. Моє горе — це моє горе. І я не віддам його нікому. Коли ви заберете в мене горе, змінивши частоту коливань, я стану бездушною і безтурботною істотою. Бо людина через страждання оновлюється і мужніє, відчує себе людиною. До того ж разом з горем зникне і пам’ять про Адама… Ще в сивій давності один поет-вигнанець сказав: "Мушу жити, щоб смак біди відчувати щогодинно".

— Все, час вичерпується, канал зв’язку закривається, — сквапно попередила Золотокоса. — Ми поспішаємо до свого суспільства, до Великого Кільця Змії. А Кільце Змії назавжди йде з нашої Галактики, бо ми все тут вивчили й спізнали… А я тобі заздрю! — раптом зізналася Золотокоса. — Я ніколи не знала і вже й не знатиму, що ж воно таке — справжнє щастя. Золотокоса йшла до своєї "медузи", чомусь злегка опустивши голову. Потім піднімалась по світлих згустках-східцях, що спалахували і гасли у неї під ногами. На останній світлій плямі зупинилась і повернулась до Єви.

— Прощай, жінко із щастям своїм і горем своїм! Терпи свою біду справжню, коли не хочеш Штучного Щастя.

І зникла.

Дві половинки "медузи" зійшлися позад неї, "медуза" спалахнула і, зменшуючись, завертілась навколо своєї осі. І коли вона стала

завбільшки з кулю, звідкілясь виринула швидка оранжева змійка-стрілка, підхопила кулю і стрімко шугнула вгору, до хмарки, що висіла над зубчатими хребтами.

Мить — і її не стало.

А з нею і хмарки…

3

— Мамо, мамо, — смикав її Адамчик за шкіряну сукню. — Ти з ким розмовляла? З собою чи зі мною?

Та мати його не чула.

— Кільце Змії… Копії приречені на універсальне щастя… — бурмотіла Єва сама до себе і терла чоло. — Нічого не збагну.

— Мамо, мамо, — зрештою, донісся до неї голос сина. — Все говориш і говориш, а тут нікого немає.

Мати схитнула головою і звелася з каменя.

— Здається, я задрімала, сидячи в холодку під скелею. От і приснився дивний сон.

— А мені теж сон снився, — сказав син, зазираючи матері в очі. — Прилітає до нас гарна змійка і приносить жовту кульку. А з тої кульки вийшла людина, на тебе схожа, тільки волосся у неї золоте.

Єва була вражена.

— Тоді це не сон. То справді було. Плазма-цивілізація, що випереджає нас на мільярд років. Розум-матерія. Розум-енергія. Копії, що гуртуються у Кільці Змії…

Вона туго підперезалася широким шкіряним поясом з довгим бронзовим ножем, через плече повісила сумку із стрілами та луком, закинула на плече тушку гірського козла, взяла спис, уважно оглянула себе, чи все гаразд, і сказала:

— Ходімо, сину, додому. Щастя Кільця Змії — то не для нас, бо ми люди. Люди Сонця, тож мусимо цим пишатися і залишатися людьми.

Сива жінка з молодим гарним обличчям, із печально-сумними освітлими очима йшла з сином безлюдною планетою.

— Мамо, мамо, — підстрибом біг за нею син. — А якщо ми люди, то чому до нас не летять люди?

— Скоро, синку, прилетять. Уже не так і багато залишилося чекати, всього якихось чотири роки. Треба лише набратися терпіння і чекати, всього чотири роки. Треба лише набратися терпіння і чекати.

— А коли земляни прилетять, то як ми їх побачимо?

— Вийдемо одного разу з печери, а в небі Леонії літає великий сріблястий птах. Пролетить над морем, над нами і зникне за Північними горами. Через п’ятнадцять хвилин знову з’явиться над морем і над нами. Від корабля до нас прилетить експедиційна ракета. Вийдуть з неї астронавти, ми побіжимо до них і скажемо їм: "Здрастуйте, люди! Як довго-довго ми вас чекали!"

— І ми полетимо з ними на Землю, еге?

— Полетимо, — мовила мати і спохопилась. — А знаєш що, сину, чому ми повинні летіти на Землю? Я думаю, що на Землю ми з тобою вже не повернемось ніколи.

Адамчик ладен був розревітися.

— Чому ми не будемо повертатися?

— Як тобі пояснити, коли це треба передумати і вистраждати…

— То ми будемо тут самі жити?

— Ні. Житимемо з тими людьми, які прилетять сюди досліджувати й освоювати планету Леонія. Тут вони збудують станції, поставлять радіомаяки зв’язку… На станції житимуть члени експедиції, і ми будемо з ними жити й працювати. І вивчатимемо планету. А до нас з часом прилітатимуть все нові й нові кораблі з переселенцями — виростуть тут міста… От я і думаю: чого нам повертатися на Землю, коли вже Леонія стала нашою планетою. Це планета твого народження, планета моєї любові і щастя, планета батькової вічності. То як ми її зможемо полишити, коли ми вже не земляни, а леонійці? Тут розпочнеться рід Адама. І розпочнеш його колись ти, мій сину.

4

Єва поспішала, бо здавалось, що вдома її неодмінно хтось чекає, і вона ледь не бігла. Ноги самі несли до печери, а душа солодко-тривожно завмирала: а раптом, а раптом?..

Та ось вони, нарешті, вийшли з розпадку, і Єва ще здалеку побачила високий барвистий тотем, над яким розпростала крила Птиця Грому. Звідки б вони не поверталися до печери, тотем завжди першим вітав їх. І кожного разу при зустрічі з ним Єва згадувала Адама. Адже він його змайстрував і поставив на згадку про себе.

Ада-аме! Де ти, чоловіченьку мій?..

Уже з рік, як Єва живе з сином без батька і чоловіка на Леонії, а все одно здається, мариться і ввижається, що він десь поруч, що ось-ось вийде їм навстріч і запитає:

"Ну, що чувати?"

І Єва почне йому розповідати, як жила з сином рік без нього, як ходила на полювання, як навчилася володіти луком. "Подивись-но, Адаме, якого козла вполювала. З неприступної скелі зняла. Першою стрілою..."

— Мамо, а татко бачить тотем? — запитує син, зазираючи матері в очі.

— Бачить, синку, бачить.

— А нас він бачить?

— Бачить, синку, неодмінно бачить. Він частинкою планети став, тож усе бачить. І радіє, що ми живі-здорові.

Єва скинула з пліч тушку козла і підійшла до барвистого стовпа.

— Тотеме, тотеме, чи все гаразд удома?

— Усе, все гаразд, — замість тотема відповів Адамчик і побіг у печеру, до Нявкунчика, за яким знудьгувався.

А мати голубила зажурено-усміхненим поглядом напис на тотемі: "Адам + Єва = Адам".

— Як мало ми прожили з тобою під знаком плюс, — шепотіла Єва, водячи пальцями по літерах і притулившись щокою до кедрового стовпа.

Він був нагрітий Сонцем, і його тепло пестило приємно їй щоку.

Мовчить тотем, крила над жінкою розпростерши. І зненацька крикнув син:

— Ма-м-мо-о-о!!!

Єва рвучко повернулась, і тіло її в першу мить стерпло й похололо: з-за скелі перевальцем вийшов ведмідь. Спинившись, він витягнув морду на довгій худій шиї і закрутив нею, шумно нюхаючи повітря. Ведмідь був великий і старий, рудувато-буре його хутро в багатьох місцях було геть витерте і звисало рваним клоччям.

Заревівши, ведмідь став на задні лапи, а передні підняв угору.

Адамчик схопив наїжаченого Нявкунчика і, притискуючи його до грудей, сховався позад матері.

А вона навіть не ворухнулася. Стояла мов закам’яніла.

— Тікай, мамо! — крикнув з-за спини Адамчик.

— Ні, синку, ні, — сама дивуючись своєму спокою, відповіла Єва. — Пізно вже. Від цього звіра не втечеш, він бігає швидше за нас. А ось поборотися з ним — поборемося. Ми все ж таки з тобою люди епохи бронзи.

Ведмідь насувався на Єву з високо піднятими лапами і був на голову вищий за жінку. З його роззявленої пащеки била гаряча пара і стікала вниз густа жовтувата слина.

Єва взяла двома руками спис, швидким рухом голови відкинула назад волосся і, широко розставивши ноги, злегка нахилила корпус уперед.

Із диким ревом ведмідь кинувся на жінку.

Тієї ж миті сонце Толіман виткнулось із-за хмари, і на блискучому лезі бронзового наконечника різко, як удар блискавки, спалахнув сліпучий промінь…

1985 р.